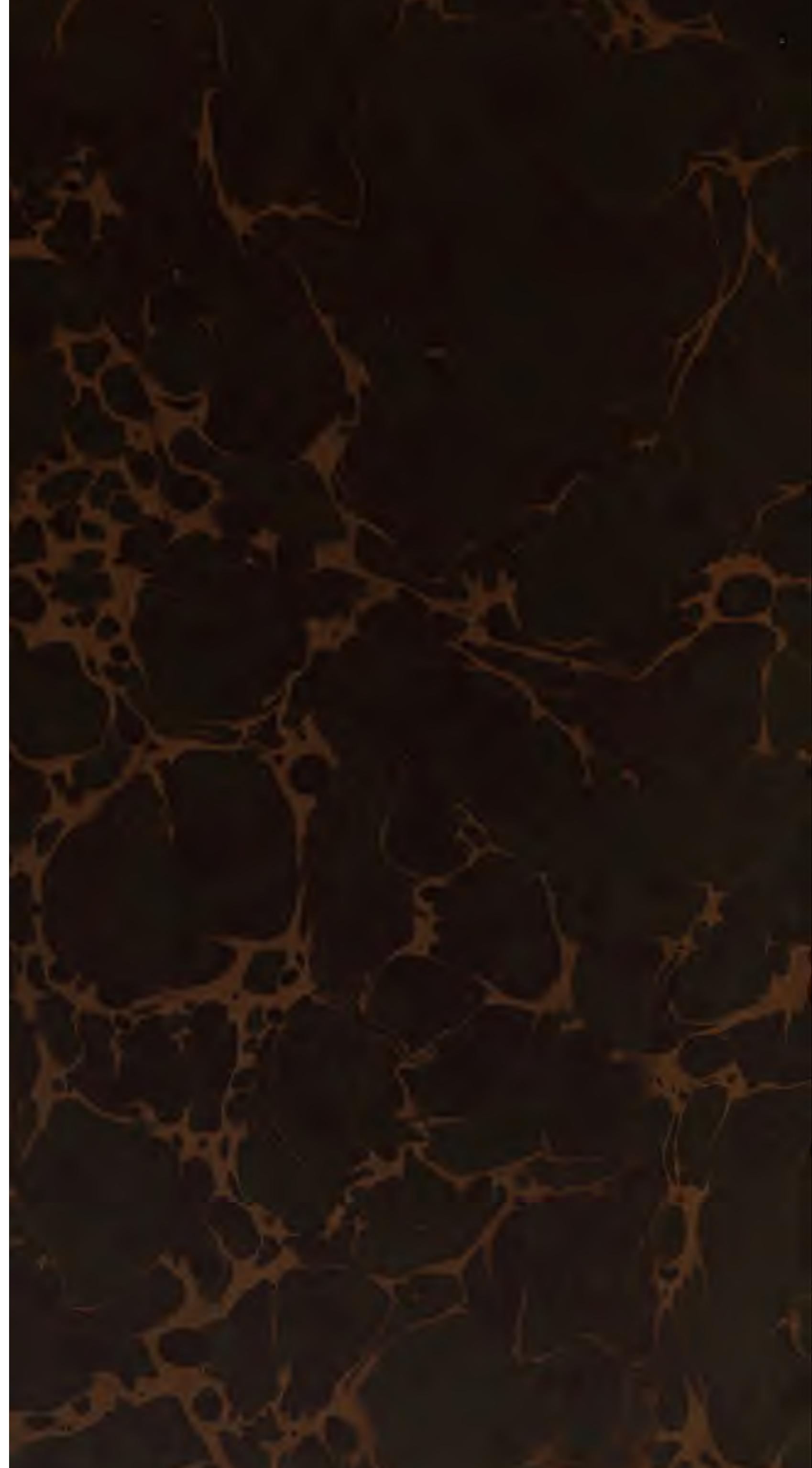
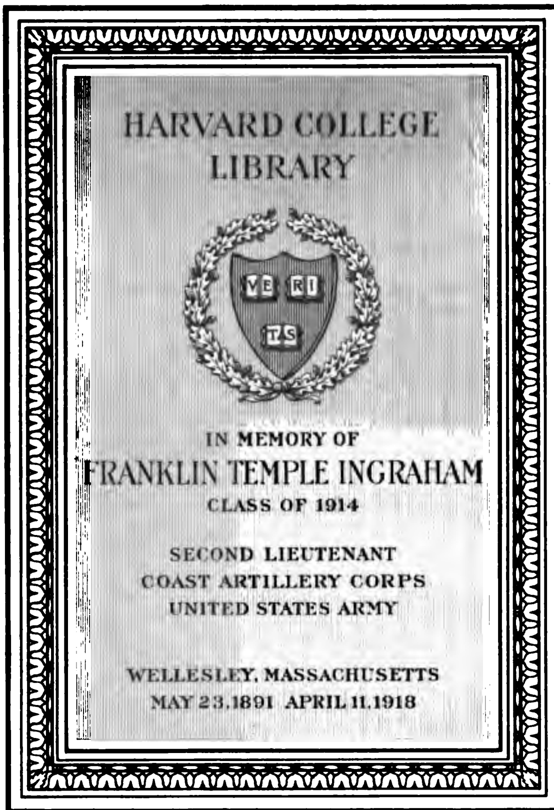

HARVARD COLLEGE
LIBRARY
VE RI TAS
IN MEMORY OF
FRANKLIN TEMPLE INGRAHAM
CLASS OF 1914
SECOND LIEUTENANT
COAST ARTILLERY CORPS
UNITED STATES ARMY
WELLESLEY, MASSACHUSETTS
MAY 23, 1891 APRIL 11, 1918

TIFFANY & CO.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE VLAAMSCHE ACADEMIE

VOOR

TAAL- EN LETTERKUNDE.

VERSLAGEN

EN

MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE
VLAAMSCHE ACADEMIE

VOOR

TAAL- EN LETTERKUNDE.

1898.

GENT
A. SIFFER
Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie

1898

Zitting van 17 Januari 1898.

Aanwezig de heeren Alberdingk Thijm, bestuurder, van Even, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, Gailliard, Gezelle, Hiel, Willems, Daems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, Claes, Arnold, werkende leden;

de heeren jhr. de Gheldere, Janssens, Segers en de Vreese, briefwisselende leden;

de heeren jhr. de Pauw, Génard, Hansen en baron de Maeré verontschuldigen schriftelijk hunne afwezigheid.

De zitting open verklarende, staat de heer Bestuurder recht en drukt zich volgender wijze uit :

Heeren, geachte Medeleden der Academie,

Bij de wisseling des jaars en vooral bij het aanveerden des ambts, hetwelk mij door u is opgedragen, heb ik de eer u hartelijk welkom te heeten in deze zitting. Betrouwende op de ongemeene vlijt, voorzichtigheid en wijsheid door mijnen verdienstelijken voorganger te dezer plaatse; baron de Maere, en door u allen steeds getoond, zal mijne taak niet moeielijk zijn in uw midden, waar altoos de meest weldoende eensgezindheid tusschen

het bestuur en de leden der Academie heeft geheerscht. (*Toejuiching.*)

De Bestendige Secretaris leest het verslag over de voorgaande zitting, hetwelk wordt goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Bibliographie de Belgique, 1897, nrs 23 en 24 en *Tables systématiques*, 1896.

Biographie nationale, 14e deel, 2e aflev.

Bulletijn der maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, 5e jaar, nrs 5 en 6.

Wallonia, 1897, nr 12.

De Taalstrijd hier en elders, 1897-1898, nr 1.

Revue de Bruxelles, 8e jaar, nrs 1, 2, 3.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1897, nr 11.

Annuaire de l'Académie, 1898.

Le Musée belge.

Revue de philologie classique, nr 4.

Bulletin bibliographique et pédagogique du Musée belge, nrs 8, 9, 10.

De Hagelander, 1896-1897.

Commission royale d'Histoire, 17e deel, nr 4.

Door den heer S. DAEMS :

Voor twee vaders. Uit het leven der pauselijke zouaven.

Door den heer D. CLAES :

Broeder Jan, of de Minderbroedersklokken te St.-Truiden.

Door den heer BROECKAERT :

De Raeds-Pensionarissen der stad Dendermonde.

Door den heer PRAYON :

L'égalité des langues. Lettre ouverte à M. Tournay-Detillieux, sénateur, par LUCIUS VINDEX.

Door den heer JOHAN WINKLER :

Herinneringen uit den tijd der lijfstraffelijke rechtspleging.

Door den heer J.-H. GALLÉE :

Handwoordenboek van Nederlandsche Synoniemen, door J.-V. HENDRIKS. Vierde uitgave. Met eene voorrede van Dr. J.-H. GALLÉE.

Van de *Société d'Émulation*, te Brugge, de 4e aflevering, 1897, harer *Annales.*

Van de *Maatschappij der Nederlandsche Taal- en Letterkunde*, te Leiden :

Handelingen en Mededeelingen, 1896-1897.

Levensberichten der afgestorven Medeleden, 1897.

Door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen :

Zelandia illustrata, 2e vervolg.

Geschiedkundige beschrijving van Tholen en omstreken, door A. HOLLESTELLE.

Van den heer Th. Sevens :

De kerk van O. L. Vrouw te Kortrijk.

Door den heer Leopold de Vos :
Het internationaal Privaatrecht in het ontwerp van Burgerlijk Wetboek voor België.

Van den heer A. Siffer :
Het Belfort, 1898, nr 1.

Door de Uitgevers van *De Student*, 18e jaar, 1e aflevering.

Door de opstellers van *Biekorf*, 8e jaar, nr 24, 9e jaar, nr 1.

Briefwisseling.

Ontvangen een afschrift van het koninklijk besluit, gedagteekend 2 December 1897, waarbij de kiezing des heeren Alberdingk Thijm tot bestuurder, en die des heeren van Even, tot onderbestuurder, voor het jaar 1898, worden goedgekeurd.

Commissiën.

Namens de bestendige Commissie voor Middelnederlandsche letterkunde deelt de heer Gailliard mede, dat door deze besloten is :

Jhr. de Pauw te belasten met de uitgave van eene perkamenten rol uit de XIVe eeuw, betrekkelijk tot een geding tusschen Ieperen en Poperinge.

Aan de heeren de Flou, Gailliard en de Vreese,

met de medewerking van Dr. Stoett, de zorg op te dragen eene critische en vergelijkende tekstuitgave van *Sidrac* in het licht te geven.

De Commissie verzoekt de Academie over beide voorstellen, bij dringendheid, uitspraak te doen.

De vergadering, geraadpleegd, keurt deze voorstellen goed.

Door den Bestendigen Secretaris worden de handschriften ter tafel gelegd, ingezonden voor de letterkundige wedstrijden dezes jaars :

TWEEDE PRIJSVRAAG.

Taalkundige studie over het middelnederlandsch proza (Oost- en West-Vlaanderen), gelijk het voorkomt in ambtelijke bescheiden en andere opstellen, die geene letterkundige strekking vertoonen.

Eéne verhandeling, met kenspreuk : *Wie waren onze voorvaderen?*

DERDE PRIJSVRAAG.

Geschiedenis der Nederlandsche taalkunde in de Zuidelijke Nederlanden, van de XVIe eeuw tot 1886.

Eéne verhandeling, met kenspreuk : *Ecce iterum.*

ZESDE PRIJSVRAAG.

Verzameling en beschrijving van de oude en hedendaagsche kinderspelen in Vlaamsch België.

Drie verhandelingen.

1°, met kenspreuk : *Kinderen, speelt.*

2°, met kenteeken : J. A. K.

3°, met kenspreuk : *Uit die kennisse komt die minne.*

ZEVENDE PRIJSVRAAG.

De opvoedkunde, het vaderlandsch en het maatschappelijk belang eischen, dat het kind onderwezen worde door middel zijner moedertaal.

Drie antwoorden :

1°, met kenspreuk : *Quid leges sine moribus.*

2°, met kenspreuk : *Eene ongekende zaak aanleerend bij middel van eene niet goed gekende taal strijdt rechtstreeks met de gezonde rede.*

3°, met kenspreuk : *De taal is de ziel der natie.*

Buitengewone prijskamp.

Idioticon van het Antwerpsch dialect.

Eéne verzameling, met kenspreuk : *De volkstaal is eene onuitputtelijke mijn.*

Bibliographische aanteekening.

In naam des Schrijvers heb ik de eer aan de Academie een exemplaar aan te bieden van een bundel gedichten voor de jeugd, getiteld *Kinderlust.* Deze bundel, het werk van ons talentvol medelid, den heer Th. Coopman, had de eer in het

jaar 1897 met eenen « J. de Keyn-prijs » bekroond te worden. En deze eer was ten volle verdiend. Eenieder weet hoe lastig een vak de kinderpoezij is. Beperkt in alle letterkunde is het getal der dichters, die in zulke gedichten den juisten toon hebben weten te treffen, en het kind, het jonge kind, hebben voorgesteld zooals het werkelijk is, met zijne naïeve en frissche denkbeelden en gevoelens. Ik meen mij aan geene overdrijving schuldig te maken, wanneer ik beweer dat de Nederlandsche Letteren geene volmaaktere gedichten *voor de eerste jeugd* bezitten dan die, welke ik nu aan de Academie aanbied, en dat Coopman's *Kinderlust* waardig is geplaatst te worden naast de *Zonnestralen* van Van Droogenbroeek, dat meesterwerk voor de meer gevorderde jeugd.

De bundel, sierlijk gedrukt door A. Siffer, drukker onzer Academie, is opgeluisterd met penteekeningen van 's dichters zoon, die, alhoewel eerstelingen van den jongen kunstenaar, den geest dezer kindergedichten treffend schilderen.

P. WILLEMS.

Dagorde.

Worden gekozen :

Tot leden der Commissie van Rekendienst, voor het loopende jaar : de heeren Claeys, jhr. de Pauw en Obrie.

Tot leden van de keurraden voor de wedstrijden :

Tweede vraag : de heeren de Flou, Gezelle en de Vreese;

Derde vraag : de heeren Coopman, Arnold en Claes;

Zesde vraag : de heeren Coopman, Bols en Broeckaert;

Zevende vraag : de heeren Coopman, Claes en Sermon;

Buitengewone prijskamp : de heeren Coopman, Coremans en Sermon.

De heer bestuurder verleent het woord aan den heer De Vreese, die, naar aanleiding van den omzendbrief vanwege de *Commissie tot onderzoek, van het Woordenboek der Nederlandsche Taal*, aan de leden gezonden, eenige inlichtingen geeft over den toestand van het apparaat van het Woordenboek, en uiteenzet hoe het de Redactie meestal stoffelijk onmogelijk is recht te doen aan de klachten, die in Zuid-Nederland zoo vaak vernomen worden. Hij richt ten slotte een warmen oproep tot de leden, om de Redactie in haar moeilijk werk te steunen, door op de door de Commissie voorgestelde wijze hunne medewerking te verleenen.

De zitting eindigt te 4 uur.

Zitting van 16 Februari 1898.

Aanwezig de heeren van Even, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Daems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Bols, de Flou, baron de Maere, Claes en Arnold, werkende leden;

de heeren Janssens en Segers, briefwisselende leden.

De heer Alberdingk Thijm laat weten dat hij ter zitting niet kan aanwezig zijn, moetende de vergadering van eenen keurraad, te Brussel, bijwonen.

De heer Génard laat schriftelijk weten dat hij verhinderd is ter zitting aanwezig te zijn.

Met spijt wordt het uit Loven medegedeelde bericht ontvangen dat de heer Willems, werkend lid, ziek is en in bedenkelijken toestand verkeert.

Na goedkeuring van het verslag over de vorige zitting legt de bestendige secretaris de lijst neder der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering:

Manuel populaire contre l'Alcoolisme par le Dr. H. Boëns.

Notices biographiques sur Saint Frédégand.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1897, nr 12. — 1898, nr 1.

Revue sociale catholique, 1897, nrs 1, 2, 3.

Bulletijn der maatschappij van Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, 1897, nr 7.

Bulletin de l'Agriculture, 1897, nr 6.

Door den heer J. MUYLDERMANS :

Verhandeling over het patriotismus door J. Lublink. — Lofrede op J. Lublink door Westerbaen. Met aanteekeningen heruitgegeven door J. MUYLDERMANS.

Door den heer GÉNARD :

Vijf gedichten, (1854-1873.)

Door den heer GEZELLE :

Reynaert den Vos ofte het Oordeel der Dieren, (uitgave van 't einde der XVIIIe eeuw.)

Door den heer V. DE BELIE :

Stemmen des gemoeds in lijden en verblijden.

Door het Verein für niederdeutsche Sprachforschung :

Jahrgang 1896.

Door den heer J.-H. GALLÉE :

Middeleeuwsche kloosterregels.

Oudsaksische Genesis Vs. 288.

Openingsrede der vergadering van het Prov. Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Mittelniederdeutsches Arzeneibuch.

Segensprüche.

Door de Académie royale d'Archéologie :
Annales, 5e deel, 1e aflev.
Bulletin, 1898, nr 1.

Door den heer Fr. van Veerdeghem :
Willem van Afflighem's Sint-Lutgart. Brussel, 1897.

Door den heer EDM. DE GEEST :
Ken u zelf! Nederlandsche dicht- en fabelenkrans. Brussel. 1897.

Door de Uitgevers van *Belfort* en *Biekorf*, de laatstverschenen afleveringen dezer tijdschriften.

Briefwisseling.

Mededeeling wordt gedaan van eenen brief des heeren Dr. B. Stallaert, die namens de familie van wijlen den heer K. Stallaert, lid der Academie, de voortzetting vraagt van het *Glossarium van verouderde rechtstermen*.

Uit de verklaringen der heeren de Flou en Gailliard blijkt, dat met de aanteekeningen, door K. Stallaert nagelaten, weinig of niets te doen is; een geheel nieuw werk moet geleverd worden, wat veel onderzoek en tijd zal vergen.

Op voorstel des heeren de Pauw wordt de brief van Dr. B. Stallaert verzonden naar de Commissie

voor Middelnederlandsche letteren, die in de eerstvolgende maand vergaderen zal.

De heer Coopman brengt verslag uit namens de Commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Aangaande de hersamenstelling der twee nieuwe Commissiën stelt de afdeeling voor Nieuwere Taal- en Letterkunde voor, dat de Academie zich houde aan hare in September 1897 genomen beslissing tot verdediging van de belangen der Commissiën.

Zij verzoekt dat het Bestuur der Academie de uitgave van den catalogus der aan de Academie behoorende boeken zooveel mogelijk bespoedige en de boekerij voor de Leden toegankelijk stelle.

Ook dat de uitgave van het werk : *Onkruid onder de Tarwe*, bespoedigd worde.

De heer Coopman leest daarna het verslag over de in 1897 verschenen afleveringen van het *Woordenboek der Nederlandsche taal*, bestemd voor den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs.

De heer Broeckaert biedt, namens de Commissie van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie, verslag over hare laatstgehouden zitting.

De Commissie vraagt, ingevolge het 3e artikel harer wetten, de toelating om de eerste aflevering van het *Biographisch Woordenboek der Zuidnederlandsche Schrijvers* in druk te geven.

De kopij dezer aflevering, bevattende de levensschets der Schrijvers, wier naam begint met de letter A, is nagenoeg drukvaardig, zoodat er niet langer met de uitgave dient gewacht te worden.

Door de Commissie is besloten nadien een exemplaar der gemelde aflevering te zenden aan den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, om dezen hoogen ambtenaar, bij de aanvraag van een buitengewoon hulpgeld ter bestrijding der kosten, het bewijs te leveren dat bedoeld werk hoegenaamd niet te beschouwen is als eene *doublure* of als eene vertaling van de *Biographie nationale*, met de milde ondersteuning van het Staatsbestuur uitgegeven door de *Academie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique.*

De Commissie noodigt andermaal de heeren Academieleden, die niet tot de Commissie van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie behooren, vriendelijk uit tot medewerking aan de ontworpen uitgave, welker nuttigheid door de Academie reeds erkend is.

Na eene korte bespreking over het vraagstuk wordt beslist, dit aan de dagorde te brengen van de volgende zitting.

Bibliographische aanteekening.

Ik heb de eer, de Academie een afdruksel aan te bieden van *Historisch verslag over Joannes Petrus Minckelers*, haar toegezonden door den schrijver JOZEF DE RAS, Stadsarchivaris van Maastricht.

Dit werkje is weinig uitgebreid, als niet meer dan 15 bladzijden bevattende, maar 't mag gezegd worden bijzonder zaakrijk te zijn. Het maakt ons bekend met een hoogstverdienstelijk man, die in de voorgaande eeuw tot de geleerdste leeraren der Lovensche Hoogeschool gerekend en door de mannen van wetenschap, ook buiten Nederland, ten zeerste gewaardeerd werd.

Natuurwetenschap was zijn vak. Toen in het jaar 1783 te Parijs de eerste proef genomen was met de opstijging van eenen luchtbal, werd onze geleerde, met Thysbaert, van Boekhoute, aanzocht ons naar een goedkoop en licht gas te zoeken, waardoor de luchtballen gemakkelijk konden naar de hoogte stijgen. Reeds het jaar nadien waren beide geleerden met hunne proef klaar en de toepassing er van, met luchtballen, te Heverlee, te Loven en te Antwerpen, gelukte volkomen.

Van meerder gewicht was de ontdekking van Minckelers nopens de ontvlambaarheid van het kolengas, hetwelk reeds in 1785 (versta wel : in 1785) in de leeszaal van den professor te Loven tot verlichting werd aangewend. Om der waarheid wille dient gezegd, dat het hydrogeen reeds in den

aanvang der XVIIIe eeuw in Engeland was opgemerkt, maar eerst in 1774 of 1775 bestudeerd en van andere gassoorten onderscheiden.

Men neme in aanmerking dat eerst in 1799, dus veertien jaren na de vinding van Minckelers, te Parijs door den scheikundige Lebon kolengas werd gebezigd, en niet vóór 1804 in Engeland, door de zoogeheeten « uitvinders » Murdoch en Windsor. De thermolamp van Lebon geraakte evenwel gauw in onbruik, en vergeten.

Wel is waar verkreeg Minckelers vinding aanvankelijk geene algemeene toepassing, maar dit doet weinig ter zake : professor Morren, Dr. Knapp, Dr. J.-D. Boeke, Paul Guérin en andere geleerden van naam en gezag op wetenschappelijk gebied, erkennen den Maastrichtenaar als den wezenlijken uitvinder van het lichtgas, uit steenkolen verkregen.

Het komt ons voor dat de heer de Ras den dank van allen Nederlander verdient om nogmaals, en ten duidelijkste, de aandacht onzer tijdgenooten gevestigd te hebben op eenen maar te lang vergeten landzaat. De vreemdeling, die over onze Zuidergrens inzonderheid, heeft meer dan ééns gepoogd, zonder het minste recht, tegen alle waarheid in, gewichtige uitvindingen, door Nederlanders gedaan, aan zijne natie toe te schrijven, en beroemde landgenooten tot Franschmannen om te scheppen. De geschiedenis, die onverbiddelijk het ware van het valsche scheidt, zal die kleingeestigheid wel voorgoed beletten wortel te schieten.

Hiertoe echter, zou, naar onze bescheiden meening, de stad Maastricht vooral dienen meê te werken. Haar plicht is, door eene openbare vereering de groote verdiensten van Minckelers in het volle licht te doen schitteren, den geleerden Loven-schen hoogleeraar eene duurzame hulde te bewijzen. Zijne ontdekking deed niet alleenlijk de scheikundige wetenschap vooruitgaan, maar zij bracht in het verlichtingstelsel van geheel de beschaafde wereld eene ontzaglijke omwenteling te weeg.

FR. DE POTTER.

Dagorde.

De vergadering keurt het ontwerp van begrooting goed, door de Commissie van Rekendienst voorgelegd.

De hersamenstelling der twee nieuwe bestendige Commissiën, volgens de opmerkingen door den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, wordt verdaagd. Het Bestuur zal, samen met de voorzitters der Commissiën en met de heeren Coremans en Janssens, den heer Minister over de zaak gaan spreken.

De heer Broeckaert leest een opstel, getiteld : *Nog iets over onze oude liedjeszangers*, hetwelk, op voorstel van den heer onderbestuurder, in de *Verslagen en Mededeelingen* zal opgenomen worden.

Te vier ure wordt de zitting geheven.

Lezing.

NOG IETS OVER ONZE OUDE LIEDJESZANGERS,

door JAN BROECKAERT.

In het « voorhangsel » van den *Boerenkrijg*, door CONSCIENCE, alsmede in het derde hoofdstuk van het volksverhaal *Jan de Lichte en zijne bende*, door onzen schoonbroeder ERN. TERNEST, komt eene getrouwe schets voor van den Vlaamschen liedjeszanger, zooals wij hem allen hebben gekend, met de onmisbare viool en eene toegerolde, ruw geschilderde afbeelding van de « laatste moord », van het eene dorp naar het ander reizende om er, na het eindigen van den goddelijken dienst, of ten dage der wekelijksche markt, zijne liederen ten gehoore te brengen en voor eenen spotprijs, gewoonlijk eenen halven kluit, aan den man te helpen.

Ook in het uitgebreide historisch gewrocht over het oude Gent, van onzen onvermoeibaren secretaris, zijn enkele bladzijden gewijd aan den man, die gedurende ongeveer veertig jaren de geliefkoosde zanger was van de Vrijdagmarkt (1).

(1) Namelijk PIETER EGGERICKX, te Gent in 1797 geboren en aldaar in 1868 overleden. — Zie ook over dezen liedjeszanger FL. VAN DUYSE, *Het eenstemmig Fransch en Nederlandsch wereldlijk lied*, bl. 410 en vlg.

Zijnerzijds vergastte een andere onzer vruchtbaarste schrijvers, de heer POL. DE MONT, ons in het folkloristische tijdschrift *Volkskunde* op eene belangrijke studie over onze Vlaamsche « componisten ofte liedjeszangers », welke door FL. VAN DUYSE, in zijne bekroonde verhandeling over *Het eenstemmig Fransch en Nederlandsch wereldlijk lied in de Belgische gewesten*, vooral met het oog op de zangwijzen, werd benuttigd.

Met Dr SNELLAERT, den uitgever der *Oude Vlaemsche liederen*, overtuigd dat de liedjes onzer oude marktzangers zoo zeer niet te misprijzen zijn, ja, dat onder vele der bewaard geblevene de stof ligt besloten tot de kennis van den openbaren geest, van de zeden en gewoonten des volks, ondernamen wij, vóor een paar jaren, op onze beurt, eenige opzoekingen over het oude straatlied, welke wij de eer hadden der Koninklijke Vlaamsche Academie mede te deelen.

Nieuwe opzoekingen, ons ten deele vergemakkelijkt door de vriendelijke hulp van onze geachte collega's, de eerwaarde heeren Bols en Muyldermans, stellen ons heden in staat over eenige onzer oude liedjeszangers nadere bijzonderheden te doen kennen, welke wij hopen dat ze der aandacht evenzeer niet zullen onwaardig zijn. Zij betreffen eerst en vooral den beroemdsten onzer *componisten*, of rolzangers, met name JOZEF SADONES, van wien Dr SNELLAERT terecht schreef dat de liefde voor taal en kunst tot zijne nakome-

lingen is overgegaan. Niet min dan een honderdtal liedjes, door dien rondreizenden marktzanger opgesteld, kwamen ons onlangs van rechts en links onder het oog en versterken ons in de overtuiging dat de man, bij eene betere letterkundige opleiding, een niet onverdienstelijk volksdichter zou geworden zijn. Men verlieze echter niet uit het oog dat de taalstudie hier te lande in zijnen tijd deerlijk was veronachtzaamd, zoodat er in de geschiedenis der Zuidnederlandsche letterkunde weinig dichters van wezenlijk talent in de tweede helft der XVIIIe eeuw zijn op te noemen.

JOZEF SADONES, van wien men gezegd heeft dat hij eerst op vierentwintigjarigen leeftijd leerde schrijven, was met eene zeldzame natuurlijke begaafdheid bedeeld. Toen hij nog geene pen op het papier kon zetten vloeiden de verzen, of, zoo men wil, de rijmen, hem met een wonderbaar gemak uit het hoofd. Lustig van aard en jegens iedereen gedienstig, was hij dan ook te Geeraardsbergen, alwaar hij zich enkele jaren later had nedergezet, de vriend van het volk, en wij twijfelen er niet aan of hij zal in deze stad een der ieverigste leden geweest zijn van de rederijkkamer, zooals hij in zijn geboortedorp geene enkele vertooning van de *Constminnende liefhebbers ende confreers van het gilde van het H. Cruys* zal hebben laten voorbijgaan. Wat hij nadien voor het tooneel vervaardigde is evenwel niet tot ons gekomen.

In een zijner liedjes maakt hij ons bekend wie de vrouw was, welke hij tot gezellinne zijns levens had uitgekozen: 't was Joanna-Philippina van Werelijkhuysen,

« ..... dogter van Jan-Baptist,
Den Antwerpschen componist,
Die over vyf en dertig jaer
Het lied in 't land bragt openbaer
Van den vermaerden corporael. »

Deze dochter van den Antwerpschen *componist*, wiens naam wij in de registers van den burgerlijken stand der stad Geeraardsbergen aantroffen, deelde het zoet en zuur van haren echtgenoot, 't is te zeggen dat zij in dorp en stad, overal waar hij zijnen staak sloeg, zijne liederen meezong, zooals uit eene *Korte Samenspraeke tusschen den Sanger Sadones, zijne Vrouwe en Dogter* en meer andere zijner stukken is op te maken. Zij hield er daarenboven eenen winkel op na en overleed in genoemde stad, dertien jaren na haren man, den 8 Maart 1829.

Het mag ter eere van JOZEF SADONES worden herhaald dat, op weinige uitzonderingen na, de deugd en de zedelijkheid in zijne liederen niet gekwetst werden (1); integendeel, wat hij zijnen toehoorderen voorzong, waren hekelingen van alles

(1) Tot de hier bedoelde uitzonderingen behoort het lied, aanvangende met dezen regel: « M'hoord de Neerlands Meyskens zingen », voorkomende in *Volkskunde*, 1890, bl. 71.

wat hem slecht voorkwam, de boozen kastijdende en de onschuld verdedigende; waren wijze lessen en raadgevingen, verzuchtingen tot God en belijdenissen van een diep ingeworteld geloof; was, in een woord, alles wat stichtend en zedelijk is, weshalve hij op het volk eenen wezenlijk beschavenden invloed moet hebben uitgeoefend.

Men heeft den man verweten dat hij in zijne historische liederen zich zelven niet altijd gelijk bleef, heden verguizende wat hij gisteren had bewierookt; nu eens den lof uitbazuinende van den kleinzoon van Maria-Theresia, om weinige maanden nadien zich te verheugen bij den val van het oude regiem; dan weer zich in bittere woorden uitlatende over de wreedheden van het Schrikbewind, om later, bij het optreden van Napoleon, in nieuwe geestdrift te ontvlammen en bij dezes ondergang geene scheldnamen genoeg vindende om hem nog hatelijker te maken.

Deze onstandvastigheid van onzen liedjeszanger, eigen aan het volk, waarmede hij verkeerde, is, inderdaad, niet te loochenen, en wordt door hem zelven, overigens, ootmoedig beleden in een zijner liedjes, alwaar hij zegt:

« Gelyk volgens den wind die waeijd,
Den haene op den thoren draeijd,
Zoo heb ik, zanger, ook gedaen,
Om gerust over 't land te gaen »;

op eene andere plaats even openhertig verklarende dat, zoo

« ..... de Liedjes-zangers Schaer
... ses mael op seven jaer
Met goeste... of tegen dank,

schilderij en zang (moesten) veranderen », zulks alleen geschiedde « voor hun brood » !

Dat SADONES het in den beginne, als zoovele anderen, met Napoleon hield, met den man, dien hij ten hoofde van een zijner liedjes « den hersteldel der religie en verdelger der dwingelandij » noemde, hoeft, ten andere, zoozeer niet te verwonderen, wanneer men weet dat de groote BILDERDIJK zelven hem, in een oogenblik van vervoering, een zijner schoonste lierdichten toewijdde.

Men zong in het openbaar toen ook niet wat men wilde ; immers het dient te worden aangestipt dat de meeste liedjes van SADONES tijdens de Fransche overheersching de goedkeuring dragen van *Mr le sous-préfet de Gand*, bewijs nog eens te meer dat de geestesvoortbrengselen der Vlamingen onder dit beheer, tot het eenvoudige volkslied toe, aan de censuur waren onderworpen.

Wat weinigen weten is dat SADONES gedurende verscheidene jaren, in 't begin dezer eeuw, eenen almanak uitgaf. Een dezer volksboekjes, welke hij liet drukken bij J. Snoeck-Ducaju, in de Korte Munte, te Gent, is getiteld : *Nieuwen Zang almanach voor 't jaer O. H. J. C. 1810, inhoudende boven de Weer-Voorzegginge, Jaer-*

en Peirdemerkten etc. De Christelyke Moeder die met den Gulden A. B. C. het Geloof uytlegt van aen den val van Adam tot aen de Hemelvaert Christi. Den geleerden beminden Vader ondervraegende zijnen zoon die letterkundig beantwoord hoeveel Vocalen, Klinkers, halve Klinkers en mede-Klinkers er zijn, volgens des Roches, zeer nuttig voor alle scholieren. Voorders zijn er bijgevoegd vele andere zedige en vermaekelijke gezangen en kluchtige verskens etc. (1). In dit boekje van 32 ongenummerde bladzijden leest men onder de *Saemenspraeke tusschen vader en zoon wegens de geleerdheyd* deze verzen :

« Indien ik broeders heb onder ons zangers stoet,
Die met misagtinge dit lied zullen beoogen,
Indien zy voorder zyn in 't letterperk gevoed,
Zy konnen 't door hun penn' hun medebroeders toogen ».

De almanak van 1811 behelst, onder andere, de berijmde *Historie van den verloren zoon*, den *Lof aen de vliegende schietspoel* en de *Vrugtelooze trouw-ontraeding*. In dit laatste lied legt hij eenen vader, wiens zoon in het huwelijksbootje wenscht te stappen, de volgende vermaning in den mond :

« Jaco, en trouwt u leven niet,
Als gy wilt meester blyven,
Of gy zult komen in 't verdriet!
Daer zyn veel kwaede wyven,

(1) In de Bibliotheek der Gentsche Hoogeschool.

Die scheuren broek en den jupon,
La faridondaine, la faridondon.
En by den bessem staet pipi barbari,
A la façon de barbari, mon ami. »

De laatste ons van hem bekende almanak verscheen in 1813, drie jaren vóór den dood van den toen 58jarigen marktzanger.

Wij zegden elders dat JOZEF SADONES een zoon had, met name HENDRIK, die zich door zijne hebbelijkheid in het liedjesmaken insgelijks wist te onderscheiden. Als eene biographische bijzonderheid kunnen wij er bijvoegen dat deze opvolger van zijnen vader, na, volgens zijne eigene getuigenis, het Vlaamsch en het Fransch te hebben geleerd, gedurende 14 maanden en 10 dagen als klerk op een bureel schreef, toen hij gedwongen werd den ransel op te nemen. Gelukkig voor hem dat de veldtochten van Napoleon toen op hun einde liepen, zoodat de jeugdige krijgsman, die op tien dagen *fourier* werd, zijn vaderland niet verlaten moest. Hoezeer hem de dienst onder den « grooten keizer » tegen de borst stootte, hoe gelukkig hij zich gevoelde bij de overwinning der Verbondenen op de legers van den Korsikaan, is te zien in een zijner liedjes, getiteld : *Maet-gezang op de luysterlyke victorien behaelt door de geallieerde troepen op de legers van Napoleon in de voorledene maend 1814*, waarvan het slotvers van ieder koeplet luidt :

« Laet nu de Fransche *sauf qui peut* dansen,
De geallieerde trekken in Parijs. »

Een der dichterlijkste zijner liedjes, hoe gebrekkig dan ook, is zijn *zes en twintigste Mey-lied*, uit hetwelk wij de volgende regelen overschrijven :

« Het pluymgediert
Dat vliegt en zwiert,
Het pypt, het zingt en tiereliert
Elk in zyn tael;
Maer principael
Den nachtegael
Doet door zyn stemme
En aengenaemen zang
De herten zwemmen
In vreugden, nagten lang.
Met wat genugt
En lief gerugt
Vliegt de leeuwerik naer de lugt,
Geeft door zyn zang
Ende geklank
Zyn eedlen Schepper dank. »

Ook de oudste zoon van JOZEF SADONES, genaamd JAN-BAPTIST, had de dichtergaven van zijnen vader overgeërfd en was insgelijks moeten soldaat worden. Na den veldslag van Waterloo was hij nog immer onder dienst. Wij kennen van hem een zestal liedjes, waaronder een *Vermaekelyk Mey-liedeken,* een *Sedig en vermaekelyk Liedeken ofte Samenspraek tusschen eenen jongman en eene dogter*, enz. Tot zelfs de dochter van JOZEF berijmde eene *Samenspraek tusschen Leo en Sophia*, welke als vliegblad uitgegeven werd

met de vermelding, dat het was « de eerste compositie van Sadones dogterken, maer door haer vader gecorrigeert. »

Laten wij bij deze gelegenheid herinneren dat een der kleinzonen van den volksgeliefden zanger gedurende verscheidene jaren te Geeraardsbergen de tooneelkunst beoefende, als declamator in meer dan eenen prijskamp bekroond werd, en ook dezes zoon Leo, als tooneelliefhebber, te Gent genoegzaam bekend is.

Een andere uit de vergetelheid te halen liedjeszanger van de tweede helft der verledene eeuw was de Antwerpenaar JAN-BAPTIST COESEMANS, in onze oogen JOZEF SADONES als *componist* zelfs overtreffende. In een zijner liedjes, ter eere van den bisschop Jacob-Thomas-Jozef-Wellens, overleden in 1784, noemt COESEMANS, zich « den oudgrootvader van al de Lied-zangers van Vlaenderen en Braband. » Hij ook liet geene gelegenheid voorbij gaan om de staatkundige gebeurtenissen te bezingen en berijmde, onder andere, in niet onaardige trippelverzen, eene « *Vermaeckelijcke clucht voorgevallen op de vermaerde prochie van Broechem, van een grouwsaem vet vercken, dat daer is geslagen soo mager als eenen Spaenschen ancker ten respecte van den erm-meester.*

Wil men er een staaltje van? Men luistere :

« Sa Ranst en Hommegom, al by een,
Balder en Kessel en Heylen te been,

Komt al te samen naer hier toegeloopen,
Coes zal u aerdige kluchten verkoopen,
Een geestigheydt, hoort myn bediedt,
't Is op de prochie van Broechem geschiet. »

Onderaan dit *factum* staat te lezen :

« Gerymt en gesongen door Coeseman Jan-Baptist,
Tot Loven wyt vermaert voor goeden componist. »

Zijn *Vermaekelijk Liedeken tot lof der Boeren*, « gecomponeert (zoo staat er) door den wyd vermaerden J.-B. Coesemans, van Antwerpen », vangt aan aldus :

« Sa, vrienden, aenhoort in musicael
Den lofzang van de boeren ;
Dat mynen stoel is een ockzael,
Gelorie in zegenprael.
Hoe dat den molen keert of draeyt,
Naer dat den wind door fortse waeyt,
Hoe het proces hier draeyt of keert,
Den landman moet toch zijn geëert,
Den boer die is den Vader. »

Na aldus in zestien strophen den lof der boeren te hebben bezongen, eindigt hij zijn lied met dezen volgenden *Adieu :*

« Vaert wel dan Boerkens excellent,
't Is vyf en twintig jaeren
Dat ick, Jan Coes, dan heel present
U tafel was bekent.
Ik neem afscheyd, soo ik sag,
Door oorsaek van den ouden dag.
Myn hair word grys, myn kooten styf,
En Beel, myn wijf, een slegt kattijf,
Adieu dan, Boer en Vader. »

Wij kunnen aan den lust niet wederstaan, ter betere kennis van den man, hier het *Lied op de Dood van Jantje Coes*, met *permissie* door zekeren J.-B. opgesteld, letterlijk over te schrijven :

« Liedjens zangers al te gader,
Wilt nu weenen, kleyn en groot,
Want Jan Coes, den ouden vader,
Onsen goeden vriend is dood.
Hy heeft acht-en-dertig jaeren
Desen schoonen stiel gedaen,
Zonder schatten te vergaeren,
Gelyk het met ons kan gaen.

Liedjens zingen is geen schanden,
Die den stiel doet na 't behoort,
Het zyn mannen van verstanden
Die iet raers kan brengen voort,
Sonder iemants eer te raeken,
Sonder erg ofte schandael,
En soo aen het geld te geraeken,
Dat is noch het principael.

Maer wat kan ons schreeuwen baeten,
En het zingen met plaisier,
't Zy op merkten of op straeten,
Het papier is veel te dier.
Ook de boter daer beneven,
En den broodkant van gelyk ;
't Is van over lang geschreven :
Zangers worden zelden ryk.

'k Heb het zelven ondervonden,
Ik zing nu al twintig jaer ;
'k Heb gedaen zoo meen'ge ronden :
Brugge, Oostende en Oudenaer ;
Maestricht, Luyk, langs alle zyden,
Holland, Zeeland en ter Goes.
Die veel reysen moet veel lyden,
Gelyk onsen vader Coes.

Maer nu is den man gestorven
Door het zingen met geweld,
Want zyn borst was g'heel bedorven
En zyn ingewant ontstelt.
Hij was noch zoo kloek van herte,
Dat hy maer had kunnen gaen,
En weer zingen zonder smerte,
Maer het was er mee gedaen.

Hoort van Coes zyn laetste woorden,
Korts naer Vasten-avond-dag,
Dat eenider wel aenhoorden,
't Was noch eenen viesen slag:
Ik ben aen myn laetste lieken,
Ja ook aen myn leste vois.
Adieu, Balten, Trien of Mieken,
'k Ga nu zwygen voor altoos.

Heel het land zal staen verwondert,
Lokeren en Sint Niclaes,
Boom en Schel niet uytgezondert,
Daer was Coes altijd den baes.
Bever heeft veel botervrouwen,
En cleyn Brabant niet te min,
Die van Coes zyn deuntje houwen
Als het ging na hunnen zin.

Maer wat kan het zeggen baeten?
Coes is dood, hy leeft niet meer!
Wy moeten 't ook al verlaeten,
Zoo heeft ieder zynen keer.
Laet ons Godt zyn ziel opdraegen,
't Is het allerbest van al,
Niemant weet of kan gewaegen
Wie Jan Coes eerst volgen zal.

Adieu Coes, ouden grootvader,
Man van acht en zestig jaer;
Jan Baptist komt ook al nader
Met de zangers al te gaer.

'k Hoop den Schepper aller dingen
Zal ons geven al gelyk
Dat wy saemen mogen zingen
In de vreugd van 't hemelryk. »

Indien wij ons niet bedriegen was de maker van dit lied de hooger genoemde JAN-BAPTIST VAN WERELIJKHUYSEN, die, onder andere, zijne snaren stemde bij den dood van « onse genadige souvereyne Maria-Theresia, van een koude valling en het borstwater overleden in den ouderdom van 63 jaeren, tot Weenen den 29 November 1780. » Dit « treur-gezang » eindigt met het volgende tweeregelig vers :

« Gereymt ende gesongen door Jan-Baptist,
Liekens-sanger en componist. »

Deze JAN-BAPTIST VAN WERELIJKHUYSEN, een der laatste Antwerpsche marktzangers, voordat de Republiek hen het zwijgen oplegde, overleed in den ouderdom van 73 jaar den 4 Mei 1795, en werd daags nadien op het O.-L.-Vrouwkerkhof ter aarde besteld (1).

Voegen wij bij de reeds opgerakelde namen van liedjeszangers op het laatste der XVIIIe en in het begin der XIXe eeuw die van ANDRIES VAN LAER en zijnen gezel PIETER STEENKISTE; van JAN

---

(1) Mededeeling van den heer ED. POFFÉ, in wiens werk : *Antwerpen in de 18e eeuw na den inval der Franschen*, belangrijke bijzonderheden over de Antwerpsche straatzangers worden aangetroffen.

RAMACH en CHRISTIAAN SCHOENEN, welke laatste, met medewerking van MARTEN DE WEIRDT, een spotlied schreef op Napoleon, getiteld : *Liedeken van den nieuwen Klaes*, om te eindigen met de mededeeling van een lied : *Den lof der Boeren*, welks vervaardiger wij niet weten te noemen. Het werd gezongen op de wijze van den *Koekoek*.

« Wie is den vader van het land?
Den boer.
Wie werkt er met een goet verstand?
Den boer.
Wie is 't die 's morgens vroeg op staet?
Wie werkt er vroeg en 's avonds laet?
Den boer, den boer, den boer.

Wie moet nu geven zyn leste duyt?
Den boer.
Wie schudt nu al zyn borzen uit?
Den boer.
Wie geeft er een groot huer en pacht?
Wie wordt er by mynheer verwacht?
Den boer, den boer, den boer.

Wie wint de boekwy, terf en graen?
Den boer.
Wie moet zyn oorden nu gaey slaen?
Den boer.
Wie moet nu zorgen voor mynheer?
Wie heeft geen bors met kroonen meer?
Den boer, den boer, den boer.

Wie laeft de menschen, kleyn en groot?
Den boer.
Wie geeft den armen een stuk brood?
Den boer.
Wie is 't die caritaeten doet?
Wie troost zoo menig armen bloet?
Den boer, den boer, den boer.

Wie is het die zyn vrouw bemint?
Den boer.
Wie is tot werken meest gezind?
Den boer.
Wie leest er eer het haentje kraeyt?
Wie is 't die heeft zyn vrouw gepaeyt?
Den boer, den boer, den boer.

Wie wint er vlas en meerder goet?
Den boer.
Wie wint potagie in overvloed?
Den boer.
Wie maakt met ryk en arm accoord?
Wie kweekt zijn kinders nae Gods woord?
Den boer, den boer, den boer.

Wie is er vriend van al dat leeft?
Den boer.
Wie is 't die alle menschen geeft?
Den boer.
Wie houd de kinderen groot en kleyn
Van dogters die bedrogen zijn?
Den boer, den boer, den boer.

Wie is 't die leeft nae 't woord van God?
Den boer.
Wie, die voldoet aen Gods gebod?
Den boer.
Wie drinkt er 's zondags een pint bier?
Met vrouw en kinderen maekt plaisier?
Den boer, den boer, den boer.

Wie is dan weerd te zyn bemind?
Den boer.
Wie is het die den lof verdient?
Den boer.
Wie is 't die zegenpraelen zal?
Wie is den vader van ons al?
Den boer, den boer, den boer. »

Bij het mededeelen dezer staaltjes van niet geheel te versmaden volkspoëzie, hoe kunsteloos ook en hoe verre van de naïeve liederen onzer middeleeuwsche voorouders, kunnen wij ons niet onthouden het verschil te doen opmerken tusschen het straatlied van vroeger en dat van heden, welke pogingen men vóór eenige jaren hebbe in 't werk gesteld om in den deswege aangeklaagden toestand te verhelpen. Laat het ons onbewimpeld bekennen : nog wordt het volkslied ten onzent niet genoeg als een der doeltreffendste middelen ter beschaving en verzedelijking der menigte aangewend. Terwijl in het naburige Duitschland de volkszang, en wel het allermeest het vaderlandsche lied, hoog in eere wordt gehouden en men zich in Holland het hoofd ontbloot bij het aanheffen van TOLLENS' *Wien Neerlands bloed*, bezit België niet eens een eigen nationaal lied, om in dagen van feestviering en vreugde, ter vervanging van het onnoozele *tralalala*, op de wijze der *Brabançonne*, te kunnen gezongen worden. De Vlamingen, het is waar, hebben hunnen fieren, brullenden *Vlaamschen leeuw*, welke, met enkele andere bekende strijdliederen, populair is geworden en blijven zal; doch op hoevele liederen van eenen anderen aard, in stad en dorp weergalmende, kan er gewezen worden, welke als de uitdrukking van een rein en edel gevoel onvoorwaardelijk verdienen te worden aangeprezen? (1)

(1) Dit zij gezegd zonder de loffelijke pogingen te minachten, door meer dan éénen onzer Vlaamsche dichters ter versprei-

Vooral het straatlied, door onze langs om schaarscher wordende marktzangers uitgekraamd en uit het brein ontstaan van den eenen of anderen rijmelaar is, over het algemeen, zoo plat, zoo onkiesch geworden, dat men er waarlijk voor blozen moet. Wij hebben hier niet te onderzoeken waarbij het komt dat de meeste onzer Vlaamsche dichters er niet in gelukt zijn hunne liederen bij het volk te doen ingang vinden; in 't voorbijgaan zij enkel gezegd dat het gebrek aan genoegzame geestesontwikkeling der lagere standen daar wel grootendeels de oorzaak van is; dat de schuld ook, eensdeels, bij sommige liederen- en muziekdichters zelven ligt, die den eenvoudigen volkstoon niet weten aan te slaan. Konden de toongevende marktzangers, onder andere, er toe overgehaald worden af te zien van de ellendige rhapsoden, waarmede zij, tot ontstichting van ieder eerlijk gemoed, voor den dag komen, om die te vervangen door beter gestelde, met den aard en de verzuchtingen des volks overeenstemmende liederen, de volksbeschaving zou er niet weinig door gebaat zijn; de taal zou eene nieuwe glansrijke overwinning te gemoet gaan.

---

ding van het volkslied aangewend. Op straat of in het werkhuis worden hunne liederen evenwel niet genoeg, in Vlaamsch-België, aangeheven, en 't is juist omdat zij te luttel bekend zijn dat wij den wensch uitdrukken daaraan, door alle mogelijke middelen, te verhelpen.

Zitting van 16 Maart 1898.

Aanwezig de heeren Alberdingk Thijm, bestuurder; van Even, onderbestuurder; de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Daems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Bols, de Flou, baron de Maere van Aertryke, Claes, Arnold, werkende leden;

de heeren de Ceuleneer, jhr. de Gheldere en de Vreese, briefwisselende leden.

Door de heeren Janssens, Segers en Muyldermans is bericht gezonden dat zij verhinderd zijn de zitting bij te wonen.

Na lezing van het verslag over de voorgaande zitting, hetwelk goedgekeurd wordt, deelt de bestendige Secretaris de titels mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Bulletin de l'Agriculture, 14e jaar, nr 1.

Compte rendu des séances de la Commission royale d'Histoire, 1897, nr 5.

Bulletin de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts, 1898, nr 1.

Revue sociale catholique, 1897-1898, nrs 4 en 5.

Bibliographie de Belgique 1897, nrs 1, 2, 3;

Door den heer J. BROECKAERT :
Nog iets over onze oude liedjeszangers. 1898.

Door het Historisch Genootschap van Utrecht :
Documents concernant les relations entre le Duc d'Anjou et les Pays-Bas. Tome IV.

Door den heer Dr. GRAEVELL :
Die vlämesche Bewegung vom alldeutschen Standpunkt aus dargestelt vom HAROLD ARJUNA. Berlijn, 1897.
Klassisch oder Volksthümlich? Leipzig, 1896.
Dr. Graevell versus Mr. Prayon.

Door den heer J. BOUCHERY :
Gedichten en Gezangen, 1897.

Door den heer Arseen van der Schelden :
Kleine Nederduitsche Spraekkunst, door J. V(AN) B(IESBROUCK). Ieperen, 1844.
Nederduytsche Spraekkunst, door J.-A. TER BRUGGEN. Antwerpen, 1830.
Nieuwe Nederduytsche Spraek-konst, door J. DES ROCHES. Gent, 1827.
Kleyne Fransche Spraekkunst, door P. BEHAEGEL. Brugge, 1836.

Door den heer A. de Schacht, te Ieperen :
Heibloemen. Dicht- en prozastukken uitgegeven door de Rederijkkamer « Trouw en Broeder liefde » te Turnhout. 1840.

Door de Uitgevers van *Biekorf* :
De 5e en 6e afleveringen, 9e jaar.

Door den heer A. SIFFER :
Het Belfort, 1898, nr 3.

Briefwisseling.

Mededeeling wordt gedaan van het overlijden des heeren P. Willems, werkend lid. — Het Bestuur heeft aan de familie des ontslapenen eenen brief van rouwbeklag gezonden.

De heer Bestuurder staat recht en doet lezing van de redevoering, welke hij namens de Academie in het sterfhuis, vóór de begraving, heeft uitgesproken :

Als bestuurder der Koninklijke Vlaamsche Academie wensch ook ik, in naam dier Academie, een afscheidsgroet uit te spreken, ter eere van ons afgestorven hooggeacht medelid. De vereerde overledene toch was het, die de eerste hand aan 't werk sloeg, om de nieuwe stichting in 1887 te helpen opbouwen. Hij was daarvan de eerste bestuurder, en sedert dien tijd heeft hij niet stil gezeten door woord en daad den bloei der instelling te bevorderen.

Blonken andere leden uit door dichtkunst of redenaarstalent, Willems was het middenpunt der

groep die zich bijzonder met de taalwetenschap in 't algemeen, en met die der oudste Nederlandsche dialecten in 't bijzonder bezig hield. In deze eigenlijke *philologie* was hij een meester. Deswege ook verkoos men hem tot voorzitter der afdeeling ter verspreiding van oude, nog in 't stof der archieven berustende handschriften.

De waarschuwing van zijnen in 1846 gestorven naamgenoot, door dezen in den *Messager des sciences historiques* uitgesproken — « Les étrangers emportent les trésors de nos ancêtres » — moest meer en meer overbodig gemaakt worden.

België zou zijne aloude schatten van letterkunde voortaan op geene wijs meer prijs geven, maar die zelf opdelven en aan 't licht brengen. Door Willems opgewekt, zetten zich de mannen zijner onmiddellijke omgeving met vlijt en geestdrift aan het werk. Eene statige rij van boekdeelen prijkt heden reeds als de vrucht van dien arbeid.

Vervolgens bewijzen de tien jaren *Verslagen en mededeelingen* der Academie hoezeer hij ook werkzaam was als mede-verslaggever der ingezonden antwoorden bij den jaarlijkschen wedstrijd.

Steeds was hij met een paar andere leden der Academie de aangewezen persoon om de studiën te bevorderen betreffende de taal, welke in onze gewesten geschreven en gesproken werd, van den tijd af dat het Nederlandsch, of liever het Dietsch, zich van de andere Germaansche spraken duidelijk laat onderscheiden.

Hij hechtte, zoowel uit overtuiging als uit lokaal-patriotismus, zeer sterk aan de oude Limburgsche taal en meende niet, gelijk J.-F. Willems en anderen voorheen, dat het oudste Dietsch zich van de tegenwoordige Fransche grenzen in West-Vlaanderen naar andere provinciën had uitgebreid, maar wel, dat de taal der Maasoevers veel ouder Dietsch laat onderscheiden; eene meening, welke (niet onnatuurlijk) door vele Duitsche geleerden van onzen tijd wordt bestreden, die in de Nederlansche spraak van omtrent 900 meer de elementen van het tegenwoordig Hoogduitsch, dan van ons Nederlandsch willen terugvinden.

Wat er ook van zij — het handhaven der oudheid onzer landstaal strekt in elk geval den geleerde tot eer. En wat nu verder zijne werking in de Academie zelve betreft — hij was het ook die den geest van samenwerking, zonder aanzien van uiteenloopende meeningen, in de Academie zocht te handhaven. Alle partijzucht moest hier uitgesloten blijven, elke overtuiging geëerbiedigd; want men verstond de spreuk van het wapen : « Eendracht is macht » en « *Concordiâ parvae res crescunt* ».

Voor die deugden — voor de ernst zijner wetenschap, voor zijnen onvermoeiden arbeid zij zijne nagedachtenis in eere gehouden, en roepen wij hem toe : « *Requiescat in pace* » — « Tot wederziens! »

De teraardbestelling werd bijgewoond door drie

leden van het bureel : de heeren Alberdingk Thijm, van Even en de Potter, en door de heeren Claeys, Daems, Bols, Claes, Gailliard, Muyldermans, de Ceuleneer, Segers, jhr. de Gheldere en Janssens.

—

Door de heeren Coopman, Daems, baron de Maere d'Aertrycke, de Pauw, de Potter en Hiel wordt voorgesteld, dat het bestuur der Academie de Regeering zou verzoeken het portret te laten schilderen van den heer Willems, als hulde aan haren betreurden eersten bestuurder, om in het lokaal der Academie te plaatsen. — Aangenomen.

De heer de Ceuleneer belast zich met het schrijven der levensschets van P. Willems voor het eerst te verschijnen *Jaarboek.*

—

Door den heer Alberdingk Thijm wordt, namens de schrijvers, de derde aflevering aangeboden van het *Wörterbuch der Elsässischen Mundarten bearbeitet von* E. MARTIN *und* H. LIENHART. Deze aflevering bevat de woorden *Hud-Kur* en blijkt even merkwaardig te zijn als de vorige.

—

De heer Th. Arnold vraagt en bekomt het woord voor de volgende mededeeling :

In de derde uitgaaf van het bekende werk *Gendsche geschiedenissen...* door pater Bern. de

Jonghe (1), wordt gezegd, daar waar sprake is van de gebeurtenissen die plaats grepen in het Wonderjaar (1566) : « ... op den 22. [Juli predikte] wederom
« eene andere buyten de Petercelle-Poorte ontrent
« de Stad op den Driesch van S. Pieters-Aelst.
« Hier hadden zy gelyk eene Legerplaetse opgerecht,
« die zy met Karren en Wagens beschansd hadden,
« om door niemand onvoorziens verstoort te wor-
« den. Aen alle de Toegangen waeren verscheyde
« Schildwachten gesteld, van welke zommige gewa-
« pent waeren met Pyken, andere met Bylen, en
« vele met Vuur-roers : en op de Wegen waeren
« wederom andere, die aen het toevloeyende Volk
« den weg aenwezen, om te komen ter plaetse
« van de Predikatie. Daer waeren ook verscheyde
« Boek-kraemen voorzien van Psalm-Boekskens en
« andere volgens de Ketterye van Calvyn, gelijk
« als den Heydelbergschen Catechismus, den welken
« Petrus Dathenus overgezet hadde in 't Vlaemsch.
« Men zeyde, dat'er wel acht ofte negen duyzend
« Menschen waeren; voor de welke den Minister
« Hermanus Struycker [ook Strijker genoemd, maar
« meer bekend onder den naam Moded], verheven
« staende op eenen Wagen, predikte tegen de Room-
« sche Superstitien. Naer de Predikatie wierden de
« Psalmen gezongen van de geheele menigte, het
« gene zeker meer moest gelyken naer een Gehuyl,

(1) Gent, Wed. Mich. de Goesin (1781), dl. I. blz. 11.

« als naer een Gezang, om dat zy alle in het zingen « onervaeren waeren... »

Zooals bekend is, vervaardigde Petrus Dathen (Dathenus) zijne vertaling der Psalmen in Nederlandsch dicht te Franckenthal, in den Pfaltz, van waar hij in 1566 in zijn vaderland, de zuidelijke Nederlanden, terugkeerde; nog in ditzelfde jaar vinden wij hem onder de haagpredikers, te Gent. Van deze eerste volledige Nederlandsche psalmberijming verschenen, voor zoo ver bekend is, drie verschillende drukken met het jaartal 1566 : 1°, gedrukt te Heidelberg, bij Mich. Chiraet, 2°, *Ghedruckt buyten Londen bij mij Merten Wendelen .. den 2. dach November*, en 3°, *Ghedruckt inden Iare ons Heeren M.CCCCC.LXVI.*, zonder naam van plaats en drukker.

Voor het oogenblik daargelaten of Heidelberg, Mich. Chiraet en Merten Wendelen geen schuilnamen zijn blijft nog de vraag, welke van deze drie uitgaven de eerste is. Als zoodanig beschouwde men tot heden n° 2, *ghedruckt buyten Londen...* Het hierboven medegedeelde uittreksel uit de *Gendsche geschiedenissen* levert echter het bewijs dat deze meening niet de juiste kan zijn, aangezien deze druk eerst op *den 2. dach November* 1566 de pers verliet, terwijl reeds op den 22. Juli van datzelfde jaar, te Gent, gedrukte exemplaren der psalmberijming van Dathenus werden verkocht en gebruikt. De groote moeilijkheid om hierin tot de waarheid te komen lag tot hiertoe in de omstandigheid, dat

men de uitgaaf genoemd onder n° 3 slechts uit aanhalingen kende, en nog niemand daarvan een exemplaar had gezien. Deze moeilijkheid, welke gisteren nog bestond, bestaat echter heden niet meer. Van de uitgaaf : *Ghedruckt inden Iare ons Heeren M.CCCCC.LXVI.*, zonder naam van plaats en drukker, is thans een exemplaar aan het licht gekomen. Het werd ontdekt door een stadgenoot, den bekenden musicoloog en kenner van het Nederlandsch Lied, den heer Florim. van Duyse. Door den gelukkigen bezitter van deze buitengewone bibliographische zeldzaamheid in de gelegenheid gesteld daarmede kennis te maken, maakte ik daarvan gebruik om te onderzoeken waar en door wien het boek werd gedrukt. Mijn eerste gedachte was, dat het een voortbrengsel zou zijn van de Antwerpsche pers, maar hoe ik ook naar dien kant zocht, de drukker bleef onvindbaar; slechts vond ik dat Jan van Waesberghe aldaar, een jaar later (1567), het boek herdrukte. Van Antwerpen keerde ik mijne nasporingen naar onze goede stad Gent, en dit met beter gevolg. Na lang zoeken vond ik, dat de uitgaaf der Psalmen van Petrus Dathenus, met muzieknoten, *Ghedruckt inden Iare ons Heeren M.CCCCC.LXVI*, afkomstig is van de pers van den Gentschen boekdrukker Gelein de Man of Manilius, die van 1559 tot 1573 drukte. Alle lettersoorten en beginletters bij den druk van dit psalmboek gebezigd, zelfs het versiersel voorkomend aan het einde van het *Register*, vindt men terug in de andere

uitgaven voortkomende uit dezelfde voortreffelijk ingerichte boekdrukkerij.

Een andere merkwaardigheid is, dat aan het hoofd van het boek een gedicht is geplaatst, getiteld : *Tot de Ghemeente Christi*, welk gedicht geteekend is met de spreuk : *Vreest wt liefden, d'Heere*. Deze kenspreuk, die men zou kunnen verstaan als te beteekenen : *Vreest uit liefde de Heer*, dat is : *God*, verbergt echter inderdaad den naam van den bekenden Gentschen schilder en rederijker Lucas d'Heere, den vriend van Marcus van Vaernewijck, Abraham Ortelius, Hubertus Goltzius, Pieter de Rijcke, Joris Wybo, Cornelius Grapheus, Jan Fruytiers, Willem Borluut, Jan Radermacher, Philip van Marnix, Philippe de Mornay, Dominicus Lampsonius, Karel Utenhove en vele anderen, inzonderheid van Petrus Dathenus, den dichter der hier besproken eerste Nederlandsche psalmberijming. Opmerking verdient de omstandigheid, dat Lucas d'Heere slechts hier de genoemde kenspreuk bezigde; gewoonlijk teekende hij zijne letterkundige voortbrengselen met eene letterkeering van zijn naam : *Schade leer u.* Dezelfde schilder-rederijker liet, een jaar vroeger (1565), eenige psalmen in Nederlandsch dicht en met de muziek drukken door denzelfden Gelein Manilius.

Volge nog de boekbeschrijving van de nieuwontdekte bibliographische zeldzaamheid :

Alle de ‖ Psalmen ‖ Dauids. ‖ Ende andere Lof-

sanghen wt den Fransoyschen dichte [int?] || Neder-duytsch ouerghesett, || Door Petrvm Dathenvm. || De welcke men voortaen inde Neder-||landsche Ghemeynten ghe-||bruycken zal. || Iacobi 5. vers. 13. || Is yemant in lyden onder v? Die bidde : Is || yemant goets moets? Die singhe Psalmen. ||
Ghedruckt inden Iare ons Heeren || M.CCCCC.LXVI. ||

In-12°, sign. * en A — Z, 576 ongenommerde blzz. — Titel; keerz. onbedrukt; *Voorreden*..., gedagteekend : *Tot Franckenthal den* 25. *Martij* 1566... *Petrvs Dathenvs.*; *Register aller Psalmen.*, aan het einde der laatste blz. een figuurlijn; onbedrukte blz. en *Tot de Ghemeente Christi.*, aan het einde : *Vreest wt liefden d'Heere.*; Twee onbedrukte blzz.; *Psalmen...*, aan het einde : *Eynde der Psalmen Dauids.*; *Die thien ghebo-||den des Heeren....*; *Den lofsangh Zacharie...*; *Een lofsangh... Marie...*; *Den lofsangh van || Simeon...*; *Symbolum Apostolo||rum...*; *Dat ghebet onses Heeren...*; *Een cort ghebet voor || de Predicatie.* || *Ian Wtenhove.* Aan het einde der laatste bladz. : *Eynde.* (de *Y* rom., de drie andere letters goth.). Het eerste couplet van alle psalmen en lofzangen, met de muziek. Misschien behooren achter de Gezangen nog de *Formulieren* en de *Catechismus* die ook achter de latere uitgaven der Psalmen voorkomen. Dit zal echter eerst uitgemaakt kunnen worden wanneer een tweede exemplaar zal gevonden zijn. De laatste katern (Z) bestaat hier uit een volledig vel druks.

—

De heer de Vreese drukt den wensch uit, dat de Academie den heer Minister van Justitie zou opmerkzaam maken op de taalfouten, welke het Staatsblad ontsieren, en van welke hij enkele staaltjes mededeelt.

Nopens dit punt ontstaat eene woordenwisseling, waar deel aan namen de heeren jhr. de Pauw en de Vos. Laatstgenoemde acht het noodig dat eene Commissie van bevoegde vertalers der Belgische Wetten ingericht worde.

De vergadering beslist dit punt nader te zullen bespreken als het wetsvoorstel der heeren Coremans en de Vriendt door onze beide wetgevende korpsen gestemd zal zijn.

Dagorde.

De heer Hiel leest een dichtstuk, getiteld : *De Vorster*, hetwelk, op voorstel van den heer bestuurder, in de *Verslagen* zal worden opgenomen.

Vervolgens wordt door den heer bestuurder verslag uitgebracht nopens het bijzonder gehoor, door het bureel bij den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs aangevraagd. Op verzoek der Academie hadden zich bij de afvaardiging gevoegd de heeren Daems, voorzitter der Commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde en Janssens, lid van de Kamer der Volksvertegenwoordigers. De heer Coremans, ook daartoe uitgenoodigd, had zich wegens ongesteldheid verontschuldigd.

De heer Minister heeft met de grootste welwillendheid een geruimen tijd met genoemde Leden de verschillende punten aangaande de inrichting der nieuwe Commissiën en de uitgave der Biographie van

de Zuidnederlandsche schrijvers besproken, waarna hij verzocht de aanvrage schriftelijk in te zenden.

Tot vollediging dezer mededeeling leest de bestendige Secretaris de nota, door hem aan den heer Minister overhandigd nopens de door de Academie ontworpen uitgave van de *Levensschets der Zuidnederlandsche schrijvers.* Deze nota luidt als volgt :

Het biographisch werk, door de Koninklijke Vlaamsche Academie ontworpen, zal niet eene vertaling of doublure zijn der *Biographie nationale*, welke de *Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts* sedert 32 jaren onafgebroken voortzet.

De *Biographie nationale* vermeldt niet alleen de in België geboren Nederlandsche schrijvers, maar ook staatsmannen, vorsten, veldoversten, heiligen, kerkvoogden, mannen van allerhande wetenschap en kunst, en alle schrijvers van ons land, om het even in welke taal hunne werken zijn opgesteld.

In het werk der Koninklijke Vlaamsche Academie zal enkel sprake zijn van Nederlandschschrijvende Belgen, namelijk van zulke, die minstens tien jaren overleden zijn.

Derhalve mag gezegd worden dat dit werk ongeveer drie vierden minder uitgebreidheid zal hebben dan de *Biographie nationale.*

Te duidelijker zal dit blijken, wanneer wij er op wijzen dat zekere levensschetsen in de *Biographie*

nationale eenen buitengewonen omvang hebben : b. v. het artikel *Charlemagne*, 46 kolommen, Charles-Quint, 336 kolommen druks. Nu, de Commissie van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie heeft beslist, dat geene levensschets meer dan tien kolommen druks zal mogen beslaan.

Andere vergelijking.

Het *Biographisch Woordenboek* der heeren FREDERIKS en VAN DEN BRANDEN (2e vermeerderde uitgave) behelst 918 bladzijden, en daarin wordt melding gemaakt van *al* de Nederlandsche schrijvers, zoowel die in het Noorden als in het Zuiden geboren.

Men vindt daarin enkele biographische bijzonderheden, zonder eenige uitweiding, en de beknopte lijst van de uitgaven der vermelde schrijvers. Neemt men nu in aanmerking, dat het Biographisch Woordenboek der Koninklijke Vlaamsche Academie meer zal bevatten, namelijk, zooveel mogelijk, eene beoordeeling der aangehaalde schriften, alsmede dezer volledige Bibliographie, dan mag men zeggen dat de door ons ontworpen uitgave hoogstens 4 of 5 deelen, als het werk van FREDERIKS en VAN DEN BRANDEN, zal uitmaken.

Aan den heer Minister is ook eene lijst medegedeeld der namen van Zuidnederlandsche schrijvers, gerangschikt onder de letter *A*, in de *Biographie nationale*. Deze namen zijn ten getale van 25, eigenlijk maar een twintigtal, dewijl daaronder nog een zestal namen voorkomen, welke onder letter *V*

zouden dienen te staan. De lijst der Koninklijke Vlaamsche Academie behelst 69 namen, beginnende met letter *A*, zonder diegene te rekenen, welke na het drukken der lijst opgenomen zijn.

Uit dit alles blijkt dus, dat het door de Koninklijke Vlaamsche Academie ontworpen werk geheel anders zal zijn dan de *Biographie nationale*, althans niet als *doublure* of als eene *vertaling* daarvan zal kunnen beschouwd worden.

De heer Broeckaert stelt, namens de Commissie van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie, voor, de eerste aflevering van bedoeld werk ter perse te laten leggen, de Commissie, in zitting van heden, het besluit genomen hebbende om met het werk voort te gaan, ook al zou de Regeering het daarvoor gevraagde hulpgeld weigeren. — De vergadering keurt dit voorstel goed.

De zitting wordt te 4 uur geheven.

Lezing.

DE VORSTER.

EERSTE ZANG.

Het westen walmt; wild waait de wind
Door 't Buggenhoutsche bosch.
Stil aan den boschkant zit een kind,
De blonde haarlok los.
Ze zit, in droom, ter zodenbank,
Voor eenes Vorsters stulp;
Ze kijkt door 't ruischend loover bang,
Als zoekt ze steun en hulp...
Ze ziet de groene weide niet,
Waaruit de mistwalm doomt,
Ze merkt niet 't hemelsch blauw verschiet,
Heur herte blijft beschroomd.
Ze luistert niet naar 't liefdelied,
Dat 't boschrijk weiland zingt,
Waardoor 't gevoel der Godheid dringt,
Dat uit den hemel springt.
. . . .
« O, Moederaarde, Godes pracht
Wordt over u verspreid!
't Is daarom, dat, ge in liefde, lacht,
Door 's hemels heerlijkheid. »
. . . .

Ze ziet van tijd naar 't uurwerk heên,
In hare stulp. —
« 't Staat stil. »
Zucht zij, omdat te traag verscheen
Heur man, naar haren wil.
. . . .
Doch kalmte golfde rondom haar,
Angst drukte op 't zacht gemoed,
Toen weende zij, met bang bezwaar,
Dat weenen deed haar goed.
Maar trapplend dreunt een sterke stap,
Daar klinkt een lustig lied...
Ze springt vooruit, met handgeklap,
En weg vlucht haar verdriet.
Dan juicht ze, met verliefde stem :
Hij is 't ! 't is hij ! 't is hem !

LIED IN HET BOSCH.

Flink is mijn vrouwken,
Vlijtig en kloek ;
Altijd is 't vrouwken
Naar mij op zoek.
Ben ik aan 't jagen,
Diep in het bosch...
Hee, mijne zinnen
Laat ze niet los.
Waaija, o waaija,
Waai wilde wind !
Draag snel mijn liedje
Aan 't lieve kind.
. . . .

Plots vloog zij aan den kloeken hals
    Van haren kloeken man;
Zij zoende hem zoo zacht en malsch...
    Vogels wat denkt ge ervan?
De vogels vlogen, knikten toe,
    Kwetterden lang en luid :
« Die minnen, zijn nooit zoenensmoê!
    Nooit gaat hun heillicht uit. »

. . . .

Het goud der zon, omstralend 't paar,
    Speelde van brank tot brank,
En wierp op 't stroomend kroezelhaar,
        Van haar,
    Robijnen sprank, bij sprank...
't Was of gebloemt van brand en bloed,
    Door 't geurend loover blonk,
Terwijl het vogelkoor, vol gloed,
    Wellustig zong en sprong.
't Was of het kreupelhout verheugd,
    Ook zijne stem verhief,
En ritslend ronkte : « Lieve jeugd,
    Gij stoute zoenendief. »

. . . .

Diep keek hij in haar tooveroog,
    Blauw als het rein azuur,
Een oog, dat hem nog nooit bedroog,
    Puur, als een parel puur!
Dan lachten ze, als een vliegenzwerm,
    In 't gul geglans der zon;
Weer vlogen ze in elkanders arm :

« o, Liefde, o, hemelbron!
« o, Liefde, o, vredebron! »
Dan zaten zij zich aan den disch,
Den groenen disch in 't gras;
Dan aten zij, onschuldig, frisch,
Niet wetend wat boozes was;
Dan dronken zij van 't bruine bier,
Vertellend dit en dat...
Blijblakend, steeds vol liefdevier:
« o, Liefde, hoogste schat!
« o, Liefde, bloemenpad! »
Totdat verdween de zonneschijn,
De mane zwervend trekt
Den mist, die 't slapend bloemelijn,
Als zilvren sprei bedekt.
En eer ze gingen gul te bed
Zacht rusten in de stulp,
Dan stortten zij een vroom gebed,
Aanroepend Godes hulp.

GEBED.

Hij.

Heer, Ge zijt groot! zoo roepen wij, uw kinderen,
Wanneer de zon, in tooverglans, ten westen daalt;
De maan, gelijk een maagd, in reinen eenvoud dwaalt.
Zooals de meerderen vreezen U de minderen,
Want zon en starren worden door U overstraald.
Doordringende glanzende Godheid!
Heer, Ge zijt groot!

Zij.

Heer, Ge zijt goed! 'k Voel vrede, vreugde vloeien
Van uit de kleinste bloem tot in het menschenhert;
Waarin Gij liefde stort voor elke zielesmert;
Het herte dat steeds moet voor U ontgloeien,
Dan zelf, wanneer het door 't onrecht gefolterd werd.
Doorgloeiende glansende goedheid!
Heer, Ge zijt goed!

Te zamen.

Heer, Ge zijt mild! Hoe zullen wij U loven,
Opdat Ge ons 't daaglijksch brood steeds edelmoedig geev'
Ons werken laat met vlijt, en nog daarboven,
Ons hopen laat, dat ééns voor ons een engel zweev'?
o Machtige, minnende mildheid!
Heer, Ge zijt mild!

Heer, Ge zijt schoon! Gij stort in onze zielen
De liefde, die ons t' samen levenscheppend brengt....
De liefde, die verjongt en 't doodsch vernielen
Van de aarde drijft, terwijl ze uw schoonheid diep bedenkt.
o Scheppende schittrende schoonheid!
Heer, Ge zijt schoon!

. . . .

Ze sliepen zacht, in diep gedroom,
Terwijl de zonne zonk;
En boven hen, van boom tot boom
De wind door het loover drong,
Terwijl hij wisplend zong :
Een lied van trouwe minne

Voor 't lievend huisgezinne. .
En bij den milden manestraal,
Zoo rein, als maagdelijk kristaal,
Zingzangde zoet de nachtegaal...
Terwijl bij zilvren starrenglans,
De ranken, als in tooverdans,
Zich wederzijds ontmoetten,
Zich streelend fluistrend groetten...
En verder, 't golfgeruisch der Schelde,
Verleidend lekte en lokkend zwelde,
Van liefde en wellust milderend klonk,
Den sterrenglans malsch smakkend dronk...
Verwekkend volle harmonij,
Zoo warm, zoo diep, zoo hoog, zoo blij!
Frischlievend als het zoenend paar,
Gezegend door d'Alzegenaar...
. . . .
Dan bergden starren teer hun licht
Voor der mane minnend aangezicht,
Die goot heur lichtgloed lachend uit,
Of was de stulp haar liefdebuit...
Waarin het zoenend zalig paar
Bedankte diep d'Alzegenaar.

TWEEDE ZANG.

Zaagt ge ooit in 't bosch den winternacht?
De sneeuw slaapt, als een lijkenvacht
Op 't kaal geboomte op 's Vorsters stulp.
De wind woelt door die woesternij

Vergeefs!... en smeekt zoo ruw om hulp!
Wie heeft hier hert en medelij?
't Is niet het bladerloos geboomt,
Waarin geen vogelnestje droomt.
Niet 't landschap, treurend droef in drang
Van 't ijs... Geen vogelzang, geen klank,
Geen bloemenhang bekoren 't land...
't Is of het bang lag door de schand
Te zijn zoo naakt, te zijn ontbloot
Van 't kleurig kleed. Het scheen den dood
Gelijk.
De wind verhief de stem,
Doorvaagde wild den boezem van
Den sneeuw, en wierp de vlokken dan
In 't duister...
Maar een reuzenrem,
Het bosch, zoo machtig, weerhield hem.
Hij vluchtte 't ijs der woeste Scheld,
Die kermde, knarsde, met geweld;
Hij wrong zich wervlend rond het bosch,
Als slang.
't Bosch wederstond zoo trots,
'Nen reus gelijk; maar 't zuchtte diep,
Of 't, met gekraak, vergifnis riep.
Geen glans der maan of sterren scheen,
Terwijl ter Vorsters stulp, alleen
Het vrouwken spon, bij 't lampenlicht;
Met blozend bevend aangezicht,
Opwachtend heuren echtgenoot.
Want schoon ze zich alleen verdroot,

Ze spon steeds neerstig, als een spin,
En zong een lied vol milde min.

SPINNELIED.

Des zomers voor de hanen kraaien,
Zit ik aan 't spinnewiel te draaien;
Ik zin :
Terwijl 't gekwik des kwartels schalt,
Terwijl het jachtroer vlamt en knalt.
Ik min
Den Vorster, koen en kloek,
Ten bosch naar wild op zoek.
Ik spin :
Rom, rom, mijn wielken...
'k Verlange naar een zielken.

Des winters, wen de boomen bibbren,
De haasjes op het ijs slim slibbren,
Ik zin :
Hij moet door 't killig aaklig weêr...
o, Dat hij dra, dra wederkeer'!
Ik min
Den man, den braven man,
Die meer doet dan hij kan!
Ik spin :
Rom, rom, mijn wielken!
'k Verlange naar een zielken.

Hij heeft mij, als een lam, genomen,
Ik ben tot hem, als lam, gekomen.

Ik zin :
Een wilddief loert thans op mijne eer...
o Lieve Vorster, keer dra weêr!
Ik min,
Met open hert en arm...
Kom, dat ik mij verwarm'!
Ik spin :
Rom, rom, mijn wielken!
'k Verlange naar een zielken.

Aan hem wijd ik mijn minnend herte,
Nooit wekte hij in mij de smerte.
Ik zin :
'k Bewaar der vrouwen deugd en roem,
Gelijk de maagd der reinheid bloem.
Ik min
Den man, mijn liefdelicht...
o Kwame dra ons wicht!
Ik spin :
Rom, rom, mijn wielken!
'k Verlange naar een zielken.

. . . .

Ach, in den woesten winternacht,
Terwijl ze koortsig hem verwacht...
Hij jagend .. zonder maan of ster,
Geslingerd door den wind, ver, ver
Van haar, terwijl haar angst vermeerdt,
Terwijl de wind, een reuzenzweerd,
De branken breekt, de boomen beukt,
Voelt zij heur harte krank gekreukt,

Voelt zij een siddring in den schoot,
Dat leven meldde en niet den dood.
En door den angst, verrukt-gezind,
Denkt zij aan 't komend schreiend kind,
Denkt zij aan 't komend zuigend kind,
Denkt zij aan 't komend lachend kind!
't Geschenk van hem, dien zij bemint.

. . . .

Doch plots geschokt uit dezen droom,
Vernam zij, ach, vol schrik en schroom,
Hol huivrend huilen rond haar stulp,
Alsof een wolf, door honger krank,
Haar wou bedwelmen, door gejank...
Ze richt zich op, en zoekt naar hulp...
Ze luistert.
Siddrend stolt heur bloed...
Ze hoort grof grollen : « wilde woed! »
Ze zwijmelt voort en roept naar hulp,
Maar niets gaf antwoord in haar stulp.
De dog alleen bast op heur klacht...
Wee! zwarter werd de zwarte nacht!
o Kwam hij snel weêr van de jacht.
Ze wacht naar hem .. ze wacht... ze wacht.

. . . .

Plots ploft een klop op hare deur :
« Doe op! — Gij hebt noch kans, noch keur. »
Dan schalt een vloek, een schaterlach...
Hier hielp geen kreet, geen angstig ach!
Een tweede klop, een derde klop
Stampt in de deur.

Met rosten kop,
Stond daar de woeste wilddief veur...
Een afgewezen vrijer, wild
Gelijk een everzwijn... Ze rilt!
Heur stemme stokt. — Hij neemt heur vast...
Hij rukt ze meê, de ruwe gast.
Een rosse bloeddog springt vooruit,
En bijt hem bloedig in de kuit...
Hij zwaait zijn bijl, en met 'nen slag
Doodt hij den dog, die spartlend lag
In 't bloed, en rolde voor den voet
Stuiptrekkend, van 't lief trouwig wijf.
« Geen moed verloren! » schimpt hij luid...
Hij grijpt haar weêr.
Gelijk 'nen staak zoo stijf
Valt zij ten grond, de schoone bruid.

. . . .

Losdonderend knalt door 't bosch een schot;
Hij vlucht en laat haar aan heur lot.

. . . .

o, Toen de man 't lief vrouwtje vond,
Haar zoenend de oogen, wang en mond,
Ze droeg te bed.
Wen hij vernam
Heur leed, dan weende hij...
Dolgram
Zwoer hij : « Geen ruste vóór de wraak!
Den dood des schelms, dat is mijn taak
Nog dezen nacht.
Eerst haar gesust

In slaap »
Dan trok hij voort
Onmenschlijk wreed en boos belust
Op moord!

. . . .

o, Heere God, Gij, goedheid, zweef
Met liefde door het bosch. Geef, geef,
Gevoelens van vergiffenis,
Hoewel de straf rechtveerdig is.
o, God, schoon thans uw rijke pracht,
In 't winterwoud, niet geurig lacht;
Schoon er geen bloem, geen zwanendons,
Geen vogelzang, geen biegegons
Uw mildheid melden, malsch en sterk...
o, Heer, volbreng genadewerk!
Schoon alles treurt in doodschen sneeuw!
Vermurw het hert van dezen leeuw;
Straal in zijn ziel 't genadelicht...
Laat 's vrouwkens deugdzaam aangezicht
Hem lokken naar heur kamerkijn,
Want weldra zal ze moeder zijn.

. . . .

o, Heer, uw stem wordt niet verhoord!
Hij vloekt en vliegt vol wraakzucht voort,
In 't donkerdiep, dol aangespoord
Door eenen wilden winterzang,
Die klonk zoo aaklig, barsch en bang.

WINTERZANG.

De wind waait — moord!
Het bosch braakt — moord!

De sneeuw smacht — bloed!
Gansch beheerscht door Satans woord,
Huilt het hert des wrekers : moed!
Voort! voort! voort!

De nacht is zwart,
De wraak is zwart,
Die snakt naar bloed.
Door den helschen gloed getard,
Huilt het hert des wrekers : moed!
Hard! hard! hard!

Het wraakgenot
Behoort aan God
In 's boozen bloed...
Door den dollen drift gedrild,
Huilt het hert des wrekers : moed!
Wild! wild! wild!

DERDE ZANG.

Hij kwam te huis. Zijn vrouwtje had
Een kind gekocht, een zoontje, dat
Ze in pijnen baarde... wijl ze zocht
Zoo koortsig naar den man.
Verknocht
Aan liefde en leven, had ze alleen
De proeve doorgestaan. Geween,
Zoo malsch als melk, wiesch 't rood gelaat
Van 't schreiend wicht. En desperaat,
Ach! kreet ze naar den echtgenoot...

Wat is de moederliefde groot!
Ja, hemelsch groot! — Ze straalt uit God,
Die troostend glanst in 't ergste lot.

. . . .

Hij kwam te huis.
Zijn vrouwtje stak
Het zoontjen uit naar hem ; hij brak
In tranen los, verplet door smert.
Hij kuste 't kind niet, zag haar niet,
Maar kloppend joeg 't gezwollen hert ;
Hij zuchtte diep, in bang verdriet ;
Hij raasde dom en halfbewust,
« o, Vrouw 'k heb u nog niet gekust!
Ach, ach, waar is uw lieve lach?

. . . .

Ha, Gij beziet me niet? gij rust
Gelukkig? — Gij hebt niet gemoord!
En toch, ik vind hier bloed... ach! ach!
o Somber visioen, weg! voort! voort!

. . . .

Diep ingevallen, stom en bleek,
Bekeek de moeder haren man.
Hij keek geknield ten gronde, keek
En zuchtte :
« Word niet gram!.. wee!.. dan! »
Dan sprong hij op, hij zag het wicht,
En zoende driftig 't aangezicht
Der bleeke moeder, die schooner scheen
Dan ooit, en, met een schor gesteen,
Omhelsde en lekte hij het kind,

En raasde weder half ontzind ;
Zij weent van vreugde en van verdriet...
Hij niet ! want tranen had hij niet.
Niet meer!
o, Heer!

. . . .

Hij

Mijne geliefde, 'k heb u, ach, vernietigd, verdaan,
Mijne geliefde !
Knielend beken ik den moord, staak uw bitter getraan,
Mijne geliefde !
Siddert mijn hert, en ach, siddert uw lijdende schoot,
Mijne geliefde ?
Baart ge mij 't leven terwijlent ik bracht, ach, den dood,
Mijne geliefde ?

. . . .

Hij zwijgt een poos. Ze luistert... hoort.
Dan raast hij driftig, angstig voort :
« Liefde en de dood zijn te zamen gestrengeld,
Geliefde !
Liefde en de dood zijn te zamen gemengeld,
Geliefde !
Laat ons te zamen thans vluchten,
Geliefde !
Laat ons te zamen thans zuchten,
Geliefde !
Laat ons de helle verwerven,
Geliefde !
Laat ons, in wanhoop, dan sterven,
Geliefde ! »

. . . .

En beiden kermden : « sterven ! sterven !
Wij willen den afgrond thans erven. »

. . . .

In 't duister diep van 't wilde woud,
Door maan- noch sterrenglans beschouwd,
Kroop rochlend op den killen grond,
Een man, als een gewonde hond ;
Het was de wilddief. 's Vorsters schot
Had hem de levenskracht geknot.
Hij kermde : « Heere, ware ik dood !
Wie helpt mij in mijn naren nood ?
Ach, mijne zonden zijn te groot....
'k Voel in mijn lijf zijn moordend lood.

. . . .

Ach, waarom is zij toch zoo schoon ?
Ik minde haar... Mijn min tot loon
Ontving vernieling.
o Mijn God!
Tweemaal doet zij me sterven...
Spot
Had zij voor mij slechts over... Min
Ja, diepe min voor hem !
'k Begin
Den dood te voelen... wee ! is 't kwaad
Te minnen ?
o Voor hem, haat ! haat !
Vloek ! vloek ! den Vorster vloek en wraak
Te laat ! .. o Heer, vergiffenis !
Vergiffenis !. .. ik dwaal ! ik mis ! »

. . . .
Hij krimpt inéén, vol kwijl en bloed,
Zijne oogen rolden rood, vol gloed;
Hij rekte zich plots uit... en beet
Dolgulzig in den sneeuw; maar heet
En stikkend bleef zijn dorst.
Hij dacht
Weêr aan de schoone vrouw; hij lacht
Waanzinnig, dan greep hem 't berouw.
Hij wilde zich oprichten.
« Vrouw! »
Kreet hij: « Vergeef mij, man! » kreet hij.
« Genade, Heer, heb medelij!
'k Beveel u, God, mijne arme ziel,
Die, ach, zoo boos, in zonde viel...
Heer, laat me komen in uw rijk,
Gereinigd van het wereldsch slijk.
. . . .
Ach, gansch het woud vlamt mij vol vuur!
Dit vuur verslindt mij op den duur...
Wee! val ik levend in de hel?
o Schoone vrouw, vaarwel!... vaarwel! »
. . . .
Nog wreeder werd zijn angst vergroot,
Hij hoort een huilend wolfsgejank...
In 't stervend herte galmt 't gezang
Des weerwolfs, aaklig, woest en bang.

ZANG DES WEERWOLFS.

Des nachts, in het duister, in 't diepste van 't bosch,
Daar sluipen de wolven bijeen;

Daar woedend van honger, ter prooi gaan ze los,
Hun huilen versmacht elk geween.
Wilde woud ! woud ! woud !
Wilde woed ! woed ! woed !
We zijn stout :
We smachten naar vleesch en naar bloed.
Wilde woed !

Ze zoeken de prooi en verslinden die ras,
Met hunnen knarstandenden kop ;
Ze slurpen het bloed, dat verspat in 'nen plas...
En vreten de knoken gaâr op.
Wilde woud ! woud ! woud !
Wilde woed ! woed ! woed !
We zijn stout :
We smachten naar vleesch en naar bloed.
Wilde woed !

Het vlucht voor hen, wat er wegslibbren kan,
Beangstigd door vrees en door schrik.
Wee, wee, aan het dier, aan het kind, aan den man !
Door hunnen groenglansenden blik.
Wilde woud ! woud ! woud !
Wilde woed ! woed ! woed !
We zijn stout :
We smachten naar vleesch en naar bloed.
Wilde woed!

. . . .

Het monsterdier, dat lijken uit de graven haalt,
't Gediert, waarvan het ooge scheel, venijnig straalt,
't Gediert, dat snood zijn eigen kroost verscheurt, verslindt,

Door wraatzucht nooit verzaad, door honger steeds verblind,
Schoot huilend op hem af... Hij merkt hun tintlend oog...
Hij nijpt zijne oogen toe, wijl hem de ziel ontvloog...
De gruwel van den dood, ach, brak zijn angstig hert,
Zie, van nabij en uit de vale verre vert!
Verschenen golven wolven, nederploffend op
Het lijk! — ze rukken grollend hem den rossen kop
Van 't lijf... en vochten 't samen, als de hel verwoed.

. . . .

Des morgens gleed de zon in eenen plas van bloed,
Gestold op de ongewroete korst van doodschen sneeuw...
De rave vlood voor 't licht, met knorrend knarsgeschreeuw.

GEHEIME STEM. BIDDEND.

Misericordia,
O, Heere schenk gena!
De zondaar heeft geboet;
Verloor zijn driftig bloed
Voor eene schoone vrouw,
Voor eene vrome vrouw!
Hij voelde diep berouw...
Heb deernis met zijn lot...
Voor hem, o milde God,
Misericordia,
O Heere, schenk gena!

VIERDE ZANG.

Het Dendersteedje wordt bemind,
Door allen, die het kennen :
De vreemdling, is hij braaf gezind,

Kan daar zich goed gewennen.
Het volk is neerstig, nut den geest,
Het houdt ook veel aan spotten ..
Is het niet stout, 't is onbevreesd,
Het laat zich niet bedotten.
In deze stad, zoo hoog van moed,
Zoo klein van goed!
Was 't paarken komen wonen,
De Vorster werkte daaglijks noest
Voor zijne vrouw, de lieve vrouw!
Hij dacht door vlijt te toonen,
Dat zij den moord vergeten moest,
Dat zij vergeten moest den rouw...
Hij dacht: met haar te wandelen
Langs Tragel, langs Sint-Odulfs-dijk,
Te dempen dezen ruwen rouw ..
Ach, gansch zijn liefdehandelen
Verzonk, gelijk 'nen steen in 't slijk.

. . . .

Hij toont haar 't groene Denderwater,
Hij toont de Schelde, de schallende,
De meeuwen, met hun schor geschater,
Slank zwierend en dan vallende :
Den zilvren spiering happend,
En dien in 't rietbosch knappend...
De zwaluw, met haar schel geschreeuw,
Die sneller vliegt dan de erge meeuw...
Wijl van den stadhuistoren,
De klokjes klinkklank klepperen;
De windjes, wild verloren,

In notelaren snepperen...
Die trots langs Scheldedijken staan,
Met hunne donkre stijve blaân...
Die geven uit den sterksten geur,
Verdrijvend alle zielgezeur...
Hij toont der weiden malsch smaragd,
Waarop de meid de koeien wacht,
En soms een lustig liedeken lacht

WEIDELIED. — BOERSCH.

Op eene groene weide,
Droomt 't meisje frisch en fijn.
Een snijder kwam flikflooien,
Sprak : « word het lieveken mijn ! .
— Neen, neen, gij zittersbok,
Flik den frak, vlieg in uw flok...
'k Slaap liever in mijn wollen rok.
Eens andren zal ik zijn,
Al op de groene weide !

Op eene groene weide
Droomt 't meisje, frisch en fijn,
Daar zuchten vele gezellen :
« Word onzer, maagdelijn ! »
— Neen, neen, gezellen, slecht en slim,
Ik loop niet geeren op den trim...
'k Heb liever onzer boeren frim.
Eens andren zal ik zijn,
Al op de groene weide!

Op eene groene weide,
Droomt 't meisje, frisch en fijn

Een Vorster, vroom van herte,
Sprak : « Liefste kind, wees mijn! »
— Ja, ja, o Vorster, struisch en trouw,
'k Word seffens uwe trouwe vrouw!
Al brak die trouw, mijn hert door rouw...
'k Zal nooit eens andren zijn,
Al op de groene weide.
. . . .

Ze luistert niet naar 't boertig boerenlied,
Ze ziet die uitgebreide schoonheid niet,
Die haar omringt... ze zinkt in haar verdriet
Terug...
Ach, soms een zuren sombren lach,
Was 't, wat hij op haar aanzicht glimmen zag.
Neen, niets, niets beurt haar levenslustig op...
Ze denkt steeds, met verkleinden kranken kop,
Aan 't zalig kind, ook aan den wreeden moord...
In haar gemoed verneemt ze een droef accoord.
Ach, 't hert der vrouw is raadselachtig zoet,
Maar in die zoetheid nestelt zwart gebroed.

ACCOORD.

Wie is de moeder ? — Wie is haar gelijk ?
Loop door de wereld, zoek in 't hemelrijk,
Indien gij ooit een schooner wezen vindt,
Dan zij die baart 'nen engel, — 't zuiver kind!
Ze glanst zoo puur, als 's hemels milde zon,
Doch reiner is zij dan die levensbron !
Ze is eeuwig door haar vruchtbren liefdeschoot...

De moeder overwint gestaâg den dood!
o, Moederlief, gij êelste sprank van God,
Hoe wrang en wreed is soms uw somber lot.
. . . .
Haar boorling was gestorven.
Melkloos door
Verdriet, hervond zij niet het liefdespoor,
Dat haar moest geven wil en kracht en moed,
Om sterk te worstlen in den tegenspoed.
Zij lieten dan het bosch.
De stad,
Zoo meenden zij, biedt aan een rijken schat
Om 't leed te lindren... Maar, wee! overal
Vervolgde heur de schim des wilddiefs na...
Vervolgde heur de schim van 't kindje na. .
Hij werkte fel, maar wroeging kwelde hem,
En moedloos werd hij somber, stuursch weldra...
Zij treurde in 't huisje, zuchtend in den klem
Der wanhoop, dat naauw hoorbaar kloeg haar stem.

KLAAGLIED

o Laat mij weenen, weenen is geen schande,
o God, 'k Breng u mijn leed ter offerande,
Schenk mij 't lief zoontje weêr, als Godsgezant,
Als engelzoet....
't Slaapt thans in 't doodendal,
Met bloemen op zijn graf, met 't blij geschal
Der vooglen... o, Ik tracht ook dood te zijn,
Om weêr mijn kind te zien. Neem in uw hand
Mij!... God, wees goed, wees goed! ach, ach, mijn man!

Een moordenaar! o, welke folterpijn!
Een moordenaar! Hij, hij, hij kwijnt ervan.
Heer! Heer! o weet het niemand, niemand niet?
'k Ben bang!.. God, die het weet, die alles ziet...
Voor God blijft niets verborgen, goed noch kwaad.
Mijn man, de brave, wreekte mijnen smaad...
o, Goede God, ach, is dit kwaad, ach, kwaad?
Waar blijft uw raad? Waar blijven troost en raad?
Mijn zoontje stierf ervan. De straf is groot.
Verlos, o Heer, ons beiden uit den nood!
De wroeging is een hellevuur voor ons :
De dooden kloppen, 'k hoor hun wraakgebons. »
. . . .
Ze viel geknield. Heur man verscheen,
Hij zei : « o Vrouw, staak uw geween.
De braakloop snelt, rukt door de stad verwoed,
Ontbindt, verslindt en rijk — en arrem bloed...
Ik ging naar menig ziekenbed
Te bidden, thans ben ik besmet. »
. . . .
Hij lei zich neder, 't hoofd in brand,
Blauw werden neus en mond en hand,
Dan paars, ijskoud als marmersteen.
Zijn vrouwtje knielde in angstgeween.
Zijn polslag stokte, 't hert sloeg traag,
Geene antwoord gaf hij op heur vraag...
Zij lekte druk zijn vunsig vleesch.
Zijn oog zonk diep, zijn stem klonk heesch...
En rolde 't oog in zwarte kringen,
Gereed om binnen 't hoofd te dringen;

Hij kronkelde in de kwaadste krampen...
Verviel hij in dolzinnig stampen;
Zij bleef aan hem, als klimop klampen...
Zij kermde schor : « Heer, kunt gij hem niet nemen?
Dan vloek ik. »
Doch, met teeder angstig fleemen,
Hernam zij : « Heere God, zoo goed, zoo groot,
Laat mij den man, o schei ons niet!...
De dood is mij ook welkom. »
. . . .
Zie, de morgen kwam,
Een morgen koel en vochtig.
Grillend gram
Sprong 't schuim uit zijnen dorren mond.
Het vuur
Des braakloops brandde bliksmend hem door de aadren...
Zijn blikken smeekten : « wil mij toch niet naad'ren.
Zij kustte 't schuim van zijnen mond... Hoe zuur!
Ze viel getroffen nevens hem op 't bed,
En stervend zuchtten zij het boetgebed :
« o Heere, gun ons uw genadewet,
Laat onze liefdezonden onverlet!
Laat ons, met diep berouw, te zamen sterven,
Laat ons met teêr betrouwen 't hemelrijk verwerven. »

ZANG EENS ENGELS

Ik wacht zoolang, in hemelpracht,
Naar mijne moeder, zoet en zacht,
Naar mijnen vader, koen vol kracht.
o Koomt, mijne ouders lief!
Ik wacht! ik wacht!

Is er ten hemel schrik noch schroom,
Is er ten hemel slechts een droom
Van Godes vreugde, vrij en vroom...
o Wacht, mijne ouders lief!
Ik koom! ik koom!

Ik haal uw beider zielen af;
Il laat ze niet in 't gulzig graf...
Dit ware God, te wreed een straf.
Klimt op, mijne ouders lief!
'k Daal af, 'k daal af!

De Heere God is mild en goed,
De moedermaagd bermhertig zoet.
Ze wachten u, in hemelgloed.
Klimt op mijne ouders lief!
Met moed! met moed!

VIJFDE ZANG.

Avond was 't. — Daar stegen de zielen op naar den hemel :
Vluchtend de schuimende Schelde, door 't vroolijke Vlaandren;
Vluchtend de wouden met 't weemlende loof van smaragd;
Poelen en heuvlen met spelende beken en bloemen;
Weiden bedauwd, gansch verzilverd, met dwaallichts doorslingerd;
Steden in puinen en steden die rezen als reuzen:
Vluchtend der vogelenzangen, het dierengehuil,
Menschen gejuich, en gevloek, en gezucht...
Zij, ze vlogen
Dwars door de wielende woelende werelden, blakend in wording.

Bliksemend, dondrend door 't eindlooze ruim in eeuwigheid!

. . . .

't Vrouwtje helblinkend in reinheid, als parel der schepping,
Zuiver, doorzichtig, als schittrende lichtgloed der zonne;
Mengsel van leeljen en rozen scheen 't vleeschlijk omhulsel;
Frisch de maged gelijkend, zoo luchtig, zoo lievend,
Zweefde haar ziel, vol verrukking, ter eeuwige lichtbron.

Wereldsche schoonheid, als bloeme, neen, had haar nog niet begeven:
Blonde lokken, als vleugelen, golfden haar op den rugge,
Fladderend, bij geurige winden, door de stroomen van 't licht.
't Fonkelend oogje verhelderd door 't blauwe des hemels,
Lachte verlangend vol hoop en vol troost en vol liefde!
't Mondje voor 't zoenen geschapen, sidderde als 't roosje,
En haar boezem, zwellende en dalende voelde de Godheid.
Blozende poezelige armkens omknelden de krachtige
Ziele des mannes, een zwarte gestalte, verlammend de
Klimmende schoonheid naar God.
Somber hing hij aan haar,
't Geweten, onrustig gekwollen, door knagende wanhoop;
Beladen met wraakzucht en moord.
Hare verschijning in 't oord der
Lichtende liefde verwekte een gezang, om de stervenden
In het leven te lokken. Terwijl haar hoofdje hel glansde
Als in een stormval van stralende diamanten, rolden
Ruw en grolden grof, ten voeten des mannes, de donkerste
Wolken, waaruit bliksmende donders schoten.
Lager loeide een warlende afgrond, waaruit de
Wanhopige zielen kermden vergeefs: « ontferming! »

Ziet, geesten zweven tusschen sterrenglansen,

Ze wachten naar de reine ziel, de trouwe;
Want God verleende haar genadekransen...
De geesten zongen : « Kom, o schoone vrouwe.

Aan zijne voeten golfde een aaklig brullen,
Als gingen duivlen gansch 't heelal vernielen;
Ze huilden : « 't kwaaddoen moet het ruim vervullen,
Door wraak en haat ! wij eischen deze zielen ! »

En al wat kon heur lieflijk hoofd verlichten,
Straalde uit 't verhevenst' deel der hemelgouwe;
De geesten zongen : « Duivels moeten zwichten !
Kom, klim ten hemel ! kom, o schoone vrouwe ! »

Een star der hope blonk voor hem in 't duister,
Als reine glinsterbloem, die hij betrachtte;
Het was zijn zoontje, dat vol hemelluister,
Op hem zoo teeder, als op moeder lachte.

Voor den troon der Godheid waren zij verschenen;
God was vlammenoogend, peilend tijden, die verdwenen;
Eeuwig scheppend bij 't lofjuichen rond hem henen;
Scheppend schoonheid, goedheid voor de ziel, de zinnen;
Scheppend waarheid, voor die wijsheid willen winnen;
Scheppend rouw en ramp voor hen, die boosheid spinnen;
Voor die boetvol beetren, zuivren hunne zonden,
Is God 't loutrend vuur, dat nooit en is ontbonden !
Is God 't eeuwig licht, dat nooit en is verzwonden !
Menglend de eelste, reinste, rijkste tooverkleuren,
Wekkend de allerfijnste wondervolste geuren,
Schenkend troost en zoetheid aan die minnend treuren.

Bij de mildste melodijen,
Roerend zuchtend bij het zilvren licht der mane ;
Bij de orkaansche reuzenharmonijen,
Dondrend glorievol ter grenzelooze zonnenbane.
Over berg en woud, ter woestenij, ter wilde zee ;
Scheurend door het ijs, schuiflend over sneeuw ;
Bij 't onnoembre van het eindeloos geloei der stormen,
Bij 't krioelen, ach ! der miljarden, miljarden wormen,
Bij de diepe kalmte, met rusteloos het zonnezaad te vormen,
Troont de Godheid in den onverdoofbren luister,
Stralend met zijn daadkracht door het ondringbaar duister.

Niet 't geringste ontsnapt aan Godes vlammend oogen..
En God zag de zielen naar Hem komen toegevlogen.

BOOZE GEESTEN.

Ontsluit niet 's hemels poort.
Zij heeft verleid, bekoord,
Door schoonheid, blank als lelie, rood als roze...
Hij heeft door wraak vermoord !
Dus dienden beiden 't helsche booze !
Hee !
Wij eischen deze twee ;
We sleuren ze meê,
In den afgrond der duisternis, vol wanhoop en wee !
Hee !

GOEDE GEESTEN.

De liefdegloed, met zijnen zaligen zegen,
Straalt God, in volle reinheid, volle schoonheid tegen.
Ach, met haar diep gefolterd hert,

Gevoelt ze weêr gansch de aardsche smert!
God, laat ze zweven in het oord van vreê?
Kom meê, o zuivre ziel, kom meê!
God is bermhertig, goed, oneindig groot!

BOOZE GEESTEN.

Hij is aan ons! zij is aan ons! de dood
Is sterk! de hel heeft nood!
Hij is aan ons! zij is aan ons!

VERHAAL.

En duivlen klampen zich aan hem.
Zij prangt hem in den slanken klem
Der armen, heil! door warme liefde vastgedrukt.
Zij werden beiden roekeloos omlaag gerukt,
In donkre diepten, over helsche vlammen...
Die smakken aaklig, bij 't vloekend grollen van verdoemden

. . . .

Bij Godes straffend hoofdgefrons!.

EENE STEM.

Wee! de valsche deugdverbloemden!

BOOZE GEESTEN.

Sterk is de dood!
Aan ons! aan ons!
De hel heeft nood!
Stort ze in den vlammenden afgrond..
Stort ze in den ijskouden afgrond,
Waar ons voor eeuwig de straf bond.
Met ons! met ons!

VERHAAL.

Door harer liefde toovermacht
Redt zij hem uit der duivlen klauwen,
En streeft omhoog, met volle kracht...
Tot dat zij wederziet de hemel blauwen...
En ver, zeer ver, zeer ver
Het scheemrend licht van eene liefdester.
Doch duivlen volgden steeds hun spoor,
Steeds vloekend grof hun gruwelkoor,
Bij 's Heeren gram wenkbrouwgefrons :
« Aan ons! aan ons! aan ons! »

. . . .

Aan 's hemels poorte stond Maria zoet,
De reine Moeder Gods, in stralengloed.
Haar groote blauwe treurige oogen
Bekeken de arme ziel, met mededoogen,
Bekeken 's Vorsters vrouw.
Maria zei : « Kom!
« Kom in der liefde heiligdom!
Kom in mijne armen blij gevlogen.
Ik draag u voor den rechterstoel van God.
Gij hebt onwetend diep gezondigd, zijt gereinigd door der liefde lot! »

. . . .

De ziele zucht : o vlekkelooze Moedermaagd,
Die 't weldoen in uw blikken draagt,
o Lieve Vrouw, zoo godlijk schoon!
Getweeën, ja, voor Godes troon...
Moeder der zeven weeën,
Getweeën, ja, getweeën!

Ik laat hem niet! ik laat hem niet! ik laat hem niet!
Gij weet Maria, wat het is te scheiden... heb erbarmen! »
Ze sloot den lieven man nog vaster in hare armen...
Maria schudde 't hoofd, met diep verdriet.
De ziele snikte voort : « ik laat hem niet! ik laat hem niet! »
De duivels huilden voort :
« Zij heeft verleid, bekoord!
Hij heeft door wraak vermoord!
Voort! voort! voort!
In 't oord
Der duisternis! de Hellepoel heeft nood!
Het kwaad alleen is groot!
Sterk is de dood!
Ze zijn aan ons! aan ons!
. . . .
Dan sprak de Vorster vroom en vroed :
« Ga plukken 't frisch gebloemt.
Ten hemel, ja, met vrede in 't mild gemoed.
Erf 't heerlijk hemelrijk...
Geef mij nog uwer liefde blijk.
Ga, pluk het frisch gebloemt
'k Verlaat u, o laat mij... Ik ben verdoemd!
Vrouwlief, ik ben verdoemd! »

De duivlen grepen fluks naar hem,
Zijn vrouw kreet, met bedrukte stem :
« o Man, ik ben met u, dan ook verdoemd!
'k verlaat u niet! 'k verlaat u niet! »

De duivlen grepen ook naar haar,

En vloekten vol genot.
Doch ziet,
In 't ergste van 't gevaar,
Verfrischten tranen zacht Maria's wang...
Zij opent plots de hemelpoort,
En roept . « o Heere God, mijn zoon, erbarmen !
Mijn liefdewoord hebt gij steeds mild verhoord;
Genade, zoon, o Heere God, erbarmen! »

De duivlen vluchten vloekend voort;
Ze tuimlen, ze storten, ze vallen, ze zinken ter helle,
Met huiverend geschal,
Ter helle!
Waaruit de flakkrende vlammende welle
Opborrelt met bruisend en bulderend geknal...

De zielen knielden neer voor Godes troon,
Bij der engelen juichenden zang,
Bij der bazuinen schallenden klank,
In sneeuwglansend gewaad, onnoembaar schoon!
Heil! de alontfermende God, nam ze in zijn vaderarmen,
Vol erbarmen!
Hij hiet ze welkom in den eeuwigen vrede...
En 't englenkoor zong, met de beide zielen, juublend mede.

ENGLENKOOR.

Groot is de Heer! en groot ook zijne daden:
Door 't kwade te versmaden,
Het goede te beloonen,
De deugden rein te kronen.

Van hemelsfeer tot hemelsfeer,
Groot is de Heer!
Hij, die 't heelal in zijne liefde sloot.
God is groot!

Schoon is de Heer, en schoon door zijne glansen,
Waarin de zonnen dansen,
Om 't Heelal te verlichten,
Het menschenhert te stichten,
Door schoonheidspracht, door schoonheid teer,
Schoon is de Heer!
Hij, die de liefde schonk, als schoonheidsloon.
God is schoon!

Goed is de Heer in zijne heerlijkheden,
Vergeefs wordt nooit gebeden ..
Door stormen, sterrenstralen,
Voelt men zijn goedheid dalen,
Mild als 't onmeetbaar meer.
Goed is de Heer!
Hij, die de moeder schonk, als hemelgloed.
God is goed!

Zitting van den 20 April 1898.

Aanwezig de heeren Alberdingk Thijm, bestuurder, van Even, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Snieders, Daems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, baron de Maere, Claes, Arnold, werkende leden;

de heeren Segers en de Vreese, briefwisselende leden.

Door de heeren Génard en Muyldermans is bericht gezonden dat zij verhinderd zijn de zitting bij te wonen.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk goedgekeurd wordt.

AANGEBODEN BOEKEN.

Sommaire idéologique des ouvrages et des revues de philosophie, publié par la revue néo-scolastique de Louvain. 1e jaar, afl. I-XI.

Revue néo-scolastique. Ve jaar, nr 1.

Bibliographie de Belgique, 1898, nrs 5 en 6.

Le Musée belge, revue de philologie classique, 1898, nr 2.

Bulletin bibliographique et pédagogique du Musée belge, 1898, nrs 1 tot 3.

Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent. 6e jaar, nrs 1-3.

Revue sociale catholique, 1898, nr 6.

Cartulaire de l'église St. Lambert de Liége, III.

Cartulaire de l'abbaye de St. Martin, à Tournai, I.

Wallonia, VIe jaar, nrs 1-3 en inhoudstafel voor de jaargangen I-V.

De Vlaamsche Kunstbode, 1897.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1898 nr 2.

Mémoires couronnés et autres mémoires publiées par l'Académie, tome 55. 8o.

Door den heer DAEMS :

De Kongozending. Liederkrans aan den hoogwaardigen heer Fr. Adrianus Deckers, abt der Norbertijner zending in Kongo.

Door de heeren COOPMAN en SIFFER :

De Taalstrijd hier en elders, 1897-1898, nrs 2 tot 5.

Door den heer G. SEGERS :

Licht en bruin. Twee verhalen.

Door den heer J. Bouchery :

De Vlaamsche Kunstbode, 28e jaarg., nrs 1 tot 4.

Door den heer PRAYON-VAN ZUYLEN :

L'égalité des langues nationales. Rapport pré-

senté au nom de la Commission parlementaire de la conférence flamande du Barreau de Bruxelles par Me A. PRAYON-VAN ZUYLEN.

Door den heer F. BUITENRUST HETTEMA:
Taal en Letteren, 1898, nrs 1 tot 4.

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden:
Tijdschrift, 1898, 1e aflevering,

Door den heer V. de Vos, hoofdman van *Kersouwken*, te Loven:
Letterkundige Bijdragen (dier Vereeniging) 1897.

Door de Uitgevers van *Biekorf*, 1898, nrs 6 en 7.

Door den heer A. Siffer:
Het Belfort, 1898, nr 4.

Briefwisseling.

De bestendige secretaris deelt de vergadering een schrijven mede van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, betrekkelijk de ontworpen uitgave van de door den heer Van Veerdegem onlangs ontdekte fragmenten eens levens van *Ste Lutgardis*, in de Koninklijke Bibliotheek van Kopenhage.

Reeds heeft de Maatschappij der Nederlandsche

letterkunde te Leiden, een aanbod gedaan tot uitgave van dit gedenkteeken, maar de heer Van Veerdegem heeft gemeend zich eerst tot de Belgische Regeering te moeten wenden met de vraag: of een echt Belgisch letterkundig gedenkstuk, het leven eener nationale heilige, in den vreemde en op kosten van vreemden in 't licht mag gezonden worden.

— De vergadering geraadpleegd, drukt de meening uit, dat een zoo belangrijk gedenkstuk onzer literatuur zou dienen in België uitgegeven te worden, en zij gelast het bureel deze zienswijze aan den heer Minister mede te deelen.

—

De vergadering brengt een gunstig advies uit over de vraag van den « Werkmanskring » te Borgerhout, strekkende om eenige door de Koninklijke Vlaamsche Academie uitgegeven werken voor zijne Volksboekerij te bekomen.

—

Namens de Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde biedt de heer Coopman verslag aan over hare te middag gehouden zitting:

Door deze afdeeling wordt de vraag gesteld hoever de werkzaamheden betreffende de terminologie der Nederlandsche spraakkunst gevorderd zijn en of er geene reden bestaat tot het vervangen van de afgestorven Leden dier Commissie, welke dat onderwerp behandelt.

Zij legt tevens navolgend voorstel over :

« De Bestendige Secretaris zal elk jaar, in de « openbare zitting, een door de Academie goed- « gekeurd beknopt verslag over de uitgeschreven « wedstrijden voorlezen.

Namens de Commissie tot onderzoek van het Woordenboek der Nederlandsche taal, legt de heer Coopman eenen brief (10n Maart 1898) van den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs over.

... « Het is mij aangenaam » — schrijft de Heer Minister — « aan die commissie, en in het « bijzonder aan haren Secretaris, den heer Coop- « man, mijnen dank te betuigen voor de zorg « waarmede zij mij inlichten over een viertal onlangs « verschenen afleveringen van het Woordenboek. »

« Hij verlangt « dat de achterstallige verslagen hem zoo spoedig mogelijk toegestuurd worden » en « dat voortaan elke nieuw verschenen aflevering tot een verslag aanleiding geve. »

Uwe Commissie — zegt de heer Coopman — heeft eenen staat van zaken opgemaakt. Daaruit blijkt dat over al de afleveringen van 1896 en 1897 verslag werd uitgebracht. Er bestaan eenige leemten over het jaar 1895 en over 1890 tot 1892. De commissie zal ze zoo spoedig mogelijk aanvullen en, voor het overige, zich beijveren den Heer Minister te voldoen, daar zij hem dankbaar is om zijne hoog gewaardeerde belangstelling in hare werkzaamheden en vooral in den

grooten arbeid van de geleerde Redactie van het Woordenboek der Nederlandsche Taal. (*Toejuichingen.*)

Bij deze gelegenheid mag Uwe commissie niet nalaten een woord van hartelijken dank te richten tot verscheidene geachte Leden der Academie, die begrepen hebben dat het ook voor de Koninklijke Vlaamsche Academie taak en plicht is, het hare bij te dragen tot de voltooiing van ons *Nederlandsch Taalmuseum*, die grootsche schepping van haar betreurd lid M. de Vries. Met het oog op het excerpeeren van oudere en nieuwere Zuidnederlandsche schrijvers hebben de heeren Arnold, Bols, Broeckaert, Claes, Claeys, Daems, de Potter, Gezelle, Segers en Sermon zeer bereidwillig hunne medewerking toegezegd om aldus de Redactie in haren moeilijken arbeid te steunen. (*Toejuichingen.*)

Uwe Commissie houdt zich overtuigd dat nog andere Leden dat goede voorbeeld zullen navolgen en lijsten van en aanteekeningen over ten onzent in gebruik zijnde woorden, uitdrukkingen en beteekenissen opmaken.

Daartoe zou het raadzaam zijn volgenderwijze te werk te gaan.

Voorop dient gesteld te worden, dat de medewerking liefst betrekking moet hebben op in bewerking zijnde woorden of reeksen van woorden (voor het *tweede* deel, wat onmiddellijk volgt op *Believen*; voor het *derde*, op *Breien*; voor het *vijfde*; op *Ham*; voor het elfde, de samenstellingen met *Op*).

Om de Redactie te kunnen dienen met een opgave van Zuidnederlandsche woorden, uitdrukkingen en beteekenissen, neme men een der bestaande woordenboeken, b. v. en liefst de nieuwe uitgave van Van Dale, alsook de verschillende Zuidnederlandsche idiotica, en teekene op wat het lezen der artikels in die werken ingeeft en strekken kan hetzij tot **aanvulling**, hetzij tot **verbetering** van het gelezene. Wanneer de uitspraak van een woord van de algemeene Nederlandsche verschilt, trachte men die zoo nauwkeurig mogelijk te omschrijven; hetzelfde geldt, wanneer geslacht, meervoud of vervoeging van de gewone afwijken.

Wat het excerpeeren, d. i. het aanteekenen van woorden uit een gegeven werk, betreft, aan iedereen wordt natuurlijk overgelaten die geschriften te nemen, welke hij verkiest. Het zij ons echter vergund, daarbij op technische werken uit vroeger en later tijd de aandacht te vestigen. Door de zorgen Uwer Commissie zullen aan alle Leden, die zich bereid verklaren hunne gewaardeerde hulp te verleenen, de noodige pasklaar gemaakte papierstroken ter hand gesteld worden. Desverkiezend zullen ook aanwijzingen verstrekt worden over die werken uit vroeger tijd, waarvan het bijzonder wenschelijk is dat ze zouden geëxcerpeerd worden, en verder alle verlangde inlichtingen.

In hare voorlaatste zitting heeft uwe Commissie onderzocht of het niet mogelijk is de aandacht van het publiek in Vlaamsch-België op het Neder-

landsch Woordenboek te vestigen. Uit den toestand blijkt — Spreker haalt verscheidene kenmerkende feiten aan — dat de uitgave van het standaardwerk der Nederlandsche taal, buiten een beperkten kring belangstellenden, in Zuid-Nederland niet genoegzaam bekend is.

Als een eerste middel tot ruimere verspreiding heeft zij den heer W. de Vreese verzocht een beknopt opstel over de geschiedenis van het Woordenboek te schrijven. Ons geacht medelid heeft bereidvaardig die taak op zich genomen. In Mei of Juni e. k. legt hij ons zijn opstel over en uwe Commissie zal U alsdan om opneming van dat stuk in de *Verslagen en Mededeelingen* der Kon. Vl. Academie vragen. Afdrukken daarvan zullen aan de Zuidnederlandsche tijdschriften en dag- en weekbladen, alsmede aan de voornaamste taal- en letterlievende genootschappen gezonden worden.

Ten slotte heeft uwe Commissie zich afgevraagd of ze hare bevoegdheid zou te buiten gaan door, nevens uwe vlijtige Commissiën voor Middelnederlandsche taal- en letterkunde, voor Geschiedenis, Bio- en Bibliographie, voor nieuwere Taal- en Letterkunde, iets te beproeven waardoor niet alleen de Redactie van het Woordenboek in hooge mate zou gebaat worden, maar te gelijker tijd kan dienen tot bevordering der taalstudie, vooral der historische lexicographie, of ze namelijk geen nut zou stichten met elk jaar iets uit te geven van de vele kleine en grootere Latijnsch-Nederlandsche en Fransch-Neder-

landsche woordenboeken of glossaria enz. uit de 15de en de 16de eeuw, die thans weinig of niet meer bekend zijn en waarvan er niet zelden maar één exemplaar is overgebleven?

In hare jongste zittingen heeft uwe Commissie een ontwerp opgemaakt dat de heer Dr. W. de Vreese U aanstonds zal overleggen en toelichten. Zij hoopt dat het U behagen zal op uwe begrooting over het loopend jaar 1898 een gering hulpgeld uit te steken ten einde haar te vergunnen althans een paar werkjes bij wijze van proef te laten drukken.

Mocht na die proefneming tot de algeheele verwijzenlijking van het ontworpen plan besloten worden, dan zal uwe Commissie de vrijheid nemen de medewerking in te roepen van al de Leden der Academie, die zich willen belasten met de bewerking en uitgave van een bepaald boek. In afwachting leg ik, namens de Commissie, het volgende voorstel over :

« De Kon. Vl. Academie keurt, in grondbeginsel, het ontwerp der Woordenboek-Commissie goed en veroorlooft haar als proef uit te geven : 1° het *Vocabulaer van Noel de Berlaimont* (1542); 2° het *Vocabulario para aprender Franches Espannol y Flamincq* (1520) ».

De heer Bestuurder verleent nu het woord aan den heer de Vreese, die het bovenbedoelde ontwerp volgenderwijze uiteenzet en toelicht:

« Er is geen werk van historischen aard, waarbij men straffeloos kan nalaten kennis te nemen en gebruik te maken van hetgeen reeds door anderen verricht werd, en op geen ander van dat slag is dit misschien in zulke hooge mate van toepassing als op het schrijven van een woordenboek, al is het gebruik in dezen in tallooze gevallen misbruik geworden. Maar dit mag ons niet tot onbillijkheid doen overslaan, en de oogen doen sluiten voor de gewichtige diensten welke de oudere woordenboeken aan den jongeren woordenaar bewijzen of althans kúnnen bewijzen.

In de eerste plaats zijn ze van het hoogste belang voor de chronologie van de woorden of van dezer beteekenissen ; ze stellen ons in staat na te gaan, in welk jaar een zeker woord voor het eerst werd opgeteekend, wat natuurlijk slechts zelden, ja nooit bewijst dat het tot dan toe onbekend was, maar meestal : dat het tot dan toe nog tot een bepaald gewest of een bepaalden kring beperkt was en nog niet in de algemeene, beschaafde taal werd opgenomen. Het is b. v. algemeen bekend hoe talrijk de woorden zijn, waarvoor geene oudere bewijsplaats op te geven is dan het woordenboek van Kiliaan ; maar wie met eenige aandacht de kolommen van het *Woordenboek d. Nederlandsche Taal* doorloopen heeft, zal weten dat ook andere, veel jongere woordenaren dan de beroemde corrector van Plantijn soms in dat voorrecht deelen. Met zooveel te meer reden mag men dus verwachten, dat ook zijne voorloopers ons dergelijke diensten zullen bewijzen. Hetzelfde

geldt de beteekenissen der woorden, en nog in meerdere mate de minder of meer geijkte uitdrukkingen waarin ze voorkomen, spreekwoorden en zegswijzen, welke iedereen gebruikt en *verstaát*, maar lang niet altijd *begrijpt*, omdat er van zoo vele in den loop des tijds een gedeelte, en gewoonlijk nog wel het voornaamste gedeelte, is weggevallen. Denk maar eens aan zegswijzen als : *alle baten helpen, hij slaat er naar*. Wat hebben ze voor eigenaardigs, als u de daarbijbehoorende vergelijking, die ze tot een geestig of kernachtig gezegde stempelt, onbekend is, als ge niet weet dat ze oorspronkelijk luidden, en in de volkstaal ook nu nog vaak luiden : *alle baten helpen, zei de muis, en ze piste in de zee; hij slaat er naar, als de blinde naar 't ei*. Soms zit de kracht niet in eene vergelijking maar in eene tegenstelling; zoo klinkt het b. v. vrij flauw, als men zegt : *Droomen is bedrog;* maar hoort ge — met uw verlof — uit den mond van een ongepolijsten Gentenaar : *Droomen is bedrog, maar schijt in u bedde, ge vindt het nog*, eerst dán zijt ge overtuigd dat droomen geene werkelijkheid is. Welnu, dit moge u duidelijk maken, welk belang voor taal- en volkskunde de oudere woordenboeken opleveren, aangezien ze de spreek- en zegswijzen, die thans alleen nog verminkt uit onze pen komen, meestal in hun volledigen vorm opgeven; en waar dit niet het geval is, heeft dit begrijpelijkerwijze alweer zijne waarde. Maar er is nog meer. De oudste en daardoor de belangrijkste onzer woordenboeken, d. w. z. nagenoeg

alle diegene welke in de 15de en in de 16de eeuw verschenen, werden vervaardigd in een tijd toen er wel al een schrijftaal was, maar nog geene *algemeene* schrijftaal, zoodanig dat zij alle, het eene wat meer dan het andere, de taal der streek of stad, waar ze ontstonden, weerspiegelen. Ze leveren aldus een kostbaar en tot nog toe zeer verwaarloosd materiaal voor de klankleer onzer taal, en daarenboven kunnen de er in vermelde dialectische vormen in de handen van een ervaren linguist vaak dienen om de etymologie van algemeen bekende, maar duistere woorden duidelijk bloot te leggen. Men leze maar eens het artikel *bekaaien* in het *Woordenb. d. Nederl. Taal.* Voor dit woord werden talrijke verklaringen bedacht, de eene al even onmogelijk als de andere. Eerst nu is door Dr. A. Kluyver de ware etymologie gevonden, en dit zou hem waarschijnlijk niet gelukt zijn, indien hij niet bekend was geweest met het Zaansche (en dan ook bij BOEKENOOGEN vermelde) *bekeeuwen*, dat hij in verband kon brengen met het bij Bredero voorkomende Hollandsche *kauwen*, waarnaast een vorm *kaaien* zeer natuurlijk is. Dergelijke dialectische vormen zijn ook in de oude woordenboeken volstrekt niet zeldzaam.

Ik zou nog lang kunnen voortgaan met het nut dezer oudere woordenboeken te betoogen in 't algemeen en in 't bijzonder, maar tegenover deze vergadering is dit waarlijk overbodig. Het zij genoeg te zeggen dat, toen Uwe Commissie tot onderzoek van het *Wdb. d. Ndl. Taal* naar middelen omzag om

de Redactie van ons nationaal Taalmuseum in haren moeilijken arbeid te steunen, al dadelijk hare aandacht op deze soort van werken werd gevestigd, en zij daarover hare gedachten liet gaan, met den uitslag dat zij besloot U voor te stellen, dat vanwege de Academie zou uitgegeven worden eene reeks herdrukken van oudere woordenboeken, hetzij door leden Uwer Commissie, hetzij door andere leden der Academie, die daartoe bereid zullen bevonden worden. Het is daarmede niet uitsluitend de bedoeling, der Redactie van het *Woordenb. d. Nederl. Taal* hulp en bijstand te verleenen, maar in 't algemeen ook de historische studie der Nederlandsche lexicographie te bevorderen, waaraan tot nu toe nog zoo bitter weinig is gedaan. Hoe betrekkelijk gering zijn b. v. nog altijd onze inlichtingen over de bronnen van Kiliaan, ook nog na de onderzoekingen van Dr. Kluyver? Het heeft onze geleerden blijkbaar minder aan ijver ontbroken dan aan goede gelegenheid om de stof te bewerken, aangezien de meeste woordenboeken uit de 15de en 16de eeuw zeer zeldzaam zijn; ja van sommigen is wel de titel, maar geen exemplaar bekend. Indien de Academie het plan harer Commissie goedkeurt, zal ze dus een in veel opzichten nuttig werk mogelijk maken en in eene werkelijke leemte voorzien.

Het komt er nu op aan te beredeneeren, wat er zal uitgegeven worden en hoe dit zal moeten geschieden.

Op de eerste vraag kan het antwoord luiden,

dat in 't algemeen in aanmerking komt alles wat voor 1573, d. i. voor PLANTIJN'S *Schat der Nederduytscher Spraken* verschenen is. Daarvan is reeds een zeer bruikbaar, ofschoon nog voor aanvulling vatbaar overzicht geleverd door ons geacht medelid Sermon, in zijne in de *Verslagen* over 't jaar 1891 medegedeelde bibliographie der *Vlaamsche Vertaal- en Woordenboeken, v. h. begin der boekdrukkunst tot den jare* 1700. Daaronder vallen al dadelijk af de groote polyglottische woordenboeken, in dewelke er aan het Nederlandsch slechts zeer weinig aandacht is geschonken; onder hetgeen er dan nog overblijft, verdienen de zeldzaamste en ontoegankelijkste dan natuurlijk de voorkeur.

Wat de tweede vraag betreft, de wijze van uitgave zal dienen te verschillen al naar het werk dat aan de beurt komt. De oudste en belangrijkste zijn immers niet alleen woordenboeken, maar ook handleidingen om te leeren spreken, zoogenaamde *vocabularen*; die dienen dus herdrukt te worden en voorzien van een register, waardoor men een overzicht krijgt van al de Nederlandsche woorden die er in voorkomen. Voor de woordenboeken in engeren zin, met de vreemde taal, Latijn, Spaansch of Fransch, voorop, dient er overwogen te worden of daarbij hetzelfde stelsel zal gevolgd worden, ofwel datgene door Prof. Verdam gevolgd bij de door hem bezorgde nieuwe uitgave van VAN DER SCHUEREN'S *Theutonista*. Uwe Commissie is van meening, dat het vooralsnog niet wenschelijk is daaromtrent een vaste beslissing te

nemen, maar in elk bijzonder geval de zaak nauwkeurig te overwegen. Daarentegen kan wel eene algemeen geldende beslissing genomen worden omtrent de inleiding tot elk werk: daarin zal telkens het dialect en de woordenschat, het ontstaan en de betrouwbaarheid van het opnieuw uitgegeven werk aan eene grondige critiek dienen onderworpen, en verder alle mogelijke bibliographische bijzonderheden dienen medegedeeld worden. Op de geheele verzameling zou dan ten slotte een algemeen register kunnen gemaakt worden, waarin men met één blik zou kunnen zien, in welke der uitgegeven woordenboeken een bepaald woord al of niet voorkomt, en zoo omtrent zijne lotgevallen zou ingelicht worden.

Dit is, in korte trekken, het plan dat de Commissie aan de goedkeuring der Academie onderwerpt, en waarvoor zij verzoekt dat de noodige credieten zouden toegestaan worden. De verzameling zou kunnen begonnen worden met de uitgave der twee volgende werken :

1° het *Vocabulaer* van Noel de Berlaimont, voor het eerst verschenen in 1511 : daarvan is echter geen exemplaar bekend; het werd opnieuw gedrukt in 1542, van welke uitgave het eenig bekende exemplaar in de bibliotheek van den hertog van Arenberg te Brussel berust.

2° het *Vocabulario para aprender Franches Espannol y Flamincq* (sic) zonder naam des schrijvers bij Vorsterman te Antwerpen in 1520 verschenen. Van dit werk, waarvan het bestaan slechts kort

geleden aan het licht kwam, berust een eenig exemplaar in dezelfde particuliere bibliotheek.

De Commissie twijfelt niet of dit plan zal uwe goedkeuring verwerven. Er zijn al dikwijls klachten vernomen, dat de Academie alleen Middelnederlandsche werken uitgeeft; die klachten zijn wel niet volkomen billijk : de omstandigheden hebben het tot nog toe zoo meegebracht, maar dit is een reden te meer om de handen uit de mouwen te steken en te bewijzen dat ook andere uitgaven wel degelijk onze aandacht bezig houden ».

Door toejuichingen betuigt de vergadering hare instemming met het plan der Commissie tot onderzoek van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal.* Het voorstel zal op de dagorde der volgende zitting gebracht worden.

—

De bestendige secretaris vraagt het woord en doet lezing van het volgende voorstel, door hem onderworpen aan het bureel der Academie, hetwelk er zijne goedkeuring aan gegeven heeft :

« De Koninklijke Vlaamsche Academie, ingesteld ter bevordering van de Nederlandsche Taal en Letteren, in België;

« Overtuigd dat een der grootste hinderpalen om de beoogde bevordering te bekomen, tot gister bestond in den achterlijken toestand onzer taal, gevolg van het voorrecht, dat de Franschsprekenden in België, hoewel in minderheid tegenover de Vlamingen, sedert 1830 genoten;

« Overtuigd, gelijk de Academie in zitting van 18 November 1896 verklaarde:

«« dat het belang van het Vlaamsche volk dringend eischt, dat het wetsvoorstel betreffende het gebruik der talen in de wetgeving spoedig en onveranderd door den Senaat gestemd worde »»;

« gezien de stemming in den Senaat van 15 April 1898,

« betuigt hare oprechte hulde en erkentenis,

« 1° aan de achtbare Leden der Kamer van Volksvertegenwoordigers en van den Senaat, die bedoeld wetsvoorstel, op grond van recht en waarheid, verdedigd en gestemd hebben:

« 2° aan de heeren J. de Vriendt en Coremans, door wie het voorstel in de Kamer der Volksvertegenwoordigers was aangeboden;

« 3° aan de Regeering, wegens haar onverzettelijk handhaven van den onverminkten tekst des voorstels, hetwelk, thans wet geworden, de Vlamingen, na een 68jarigen, steeds in de wettelijkheid gebleven kamp, de gelijkheid op taalgebied verzekert. »

De vergadering juicht dit voorstel toe en beslist dat het zal opgenomen worden in het verslag over de zitting van heden.

Daarna brengt de heer Bestuurder den heer Coremans, namens de Academie, hulde wegens zijn aanhoudend streven in de Wetgevende vergadering ter bate van de volkstaal. (*Toejuichingen.*)

De heer Coremans spreekt eenige woorden van dank uit en herinnert, dat de heeren van

Cauwenbergh, verslaggever over het wetsontwerp in de Kamer, en van Vreckem, verslaggever in den Senaat, mede de erkentenis aller Vlamingen verdienen. (*Toejuichingen.*)

Jhr de Pauw wijst er op, dat twee te Gent verblijvende leden van den Senaat, de heer en Th. Léger en J. Lammens, in de hulde der Academie niet vergeten mogen worden; beide hebben er veel toe bijgedragen om de bespreking over het wetsvoorstel, in den Senaat, met een gelukkig gevolg te doen bekronen.

Op zijne beurt herinnert de heer Claeys de vele en buitengewone pogingen, welke van verschillige zijden gedaan zijn om tot een goeden uitslag te komen, onder andere de Vlaamsche drukpers, inzonderheid het *Handelsblad van Antwerpen*, opgesteld door den heer Snieders (*Toejuichingen*) en het veertigtal volksvergaderingen in al de deelen van het Vlaamsche land, onder voorzitting van den heer Obrie. (*Toejuichingen.*)

—

De heer Segers deelt aan de vergadering mede, dat hij, gezamentlijk met den heer Edward Adriaensen, gemeentesecretaris te Hoogstraten, sinds eenigen tijd zich bezighoudt met het verzamelen van bouwstoffen tot het schrijven eener geschiedenis van hun geboortedorp.

Er bestaat in genoemde Kempische gemeente eene maatschappij van Rederijkers, *Het Eglantier-*

ken. Zij werd gesticht in het jaar 1533 door Antoon van Lalaing, graaf van Hoogstraten. Bij den voorzitter der maatschappij bevinden zich een aantal tooneelstukken, welke vroeger door de leden der kamer werden opgevoerd; deze bestaan namelijk uit 15 handschriften en 44 gedrukte stukken. Spreker heeft nog den tijd niet gehad die stukken aandachtig te onderzoeken; hij hoopt dit weldra te zullen kunnen doen en in eene der volgende zittingen der Academie daarover verslag te geven. Hij leest, als proef, eene voorrede tot een stuk, *Urbina*, in 1805 afgeschreven, en geheel in den toon der oude Rederijkers opgesteld.

Dagorde.

De vergadering gaat over tot de kiezing van een werkend lid, ter vervanging van wijlen den heer P. Willems.

De heer A. Janssens, briefwisselend lid, wordt gekozen.

—

Worden benoemd tot leden der Commissie, die, met de leden des Bestuurs, candidaten zullen voordragen voor de opene plaatsen, de heeren Claeys, de Vos en Obrie.

—

Daarna verleent de heer Bestuurder het woord aan den heer Segers, die een opstel leest over de *Ontwikkeling onzer taal.*

Dit stuk zal in de *Verslagen* worden opgenomen.

De zitting eindigt te 4 uur.

Lezing.

DE ONTWIKKELING ONZER TAAL.

door GUSTAAF SEGERS.

M. H. Ware ik u een onbekende, zoo zou de titel dezer voordracht meer beloven, dan ik in staat ben te houden. De uitstekende geleerden, die wij in onze Academie hebben, en die, door hunne schriften over vergelijkende taalwetenschap, over den oorsprong en het wezen onzer taal, over hare ontwikkeling door de eeuwen heen, zulken schoonen naam hebben verworven, konden allicht wanen, dat ik het wagen zou hun spoor te drukken. Doch, zij hebben mij aan het werk gezien; zij weten, dat dit boven mijne macht zou wezen. Misschien is het hun ook niet onbekend, dat ik den schoonsten tijd mijns levens aan het onderwijs onzer moedertaal heb gewijd. Zij zullen het mij aldus niet ten kwade duiden, wanneer ik door de ontwikkeling der taal, niet hare vervorming en veredeling door de eeuwen heen versta, maar wel hare innerlijke loutering, hare verspreiding bij het volk en de studeerende jeugd. In andere woorden, ik vraag de toelating u enkele beschouwingen over het onderricht onzer Moedertaal in het Lager en Middelbaar Onderwijs mede te deelen.

Ik durf verhopen, M. H., dat dit onderwerp, hoe nederig het ook schijne, op uwe welwillende

aandacht aanspraak mag maken. In gemoede durf ik verklaren, dat niets zulken invloed uitoefent op den wezenlijken bloei onzer taal en letterkunde, en zelfs op de eigenaardigheid, op de oorspronkelijkheid van ons Vlaamsch volkskarakter, en aldus op de ontwikkeling der schoone kunsten in ons heerlijk land als het onderricht der moedertaal.

« Om aan die bestemming te beantwoorden (de denkbeelden en gewaarwordingen bij den lezer op te wekken, zijn taalbewustzijn te verhelderen, het aan te kweeken tot eene zedelijke kracht) moet zij (de taal) bovenal op het onderwijs haren invloed doen gelden. In het onderwijs ligt de toekomst der natie, en bij dat gewichtigste aller volksbelangen staat het onderricht in de moedertaal op den voorgrond, want daarin ligt het krachtigste middel tot ontwikkeling van den geest, tot waarachtige vorming van den mensch. Maar het is, helaas! niet te ontkennen, dat het taalkundig onderwijs hier te lande niet altijd is wat het behoorde te wezen. Wij zijn gelukkig den tijd te boven van die geestdoovende « redekunstige ontleding, » die zoo lang als een vloek op onze lagere scholen rustte. Men begint het doel en de strekking van het taalonderricht beter te begrijpen. Doch, hoe dikwijls sukkelt men nog voort in de oude sleur! Dorre spelregels en spraakkunstige voorschriften, stijve vormenleer en verwarrende cacographieën maken nog een al te groot deel der lessen uit. Er moet in dat onderwijs meer eenvoud, meer natuur, meer leven komen; het moet, van den geest der taal

zelve doortrokken, meer liefde voor de moedertaal wekken, meer bewijzen geven van de vormende kracht, die het, goed aangelegd, in zoo hooge mate bezit (1). »

Waarlijk, de beroemde Nederlandsche Hoogleeraar schetst hier, met eene aangrijpende waarheid, den toestand van het lager onderwijs in zijn land, en ook in het onze. Hij leert ons tevens hoe dit onderwijs zou moeten zijn, en hij doet dit, op eene zoo beknopte en tevens zoo volledige wijze, gelijk dit, bij mijne wete, nog niemand heeft gedaan.

In de eerste plaats zij gezegd, dat, wil men uitslagen in het taalonderwijs bekomen, het vooral noodzakelijk is, dat de onderwijzers en leeraars volkomen op de hoogte hunner taak zijn. Is dit het geval niet, zoo zullen al de opofferingen, welke de Staat, de Gemeentebesturen en de Bijzonderen zich getroosten, tot niets leiden, zullen al uwe raadgevingen, al uwe voorschriften ijdele klanken blijven.

Moet hij, die andren leert, noch eerst de wijsheit zoecken,
Zoo dwaelt het heele school, terwijl de meester dwaelt,

zegt Joost van den Vondel. Zoo ook Friedrich Rückert :

Ick lerne nur mit Sicherheit,
Wo ich den Lehrer selber sicher sehe ;
Des Führers Zuversichtlichkeit,
Macht, dass ich zuversichtlich gehe.

---

(1) M. DE VRIES, *Woordenboek der Nederlandsche Taal.* erste Deel. Inleiding LXXXVI.

Het is inderdaad eene waarheid, welke allen hebben kunnen vaststellen, die in het onderwijs werkzaam zijn : de leerlingen hebben juist dezelfde eigenschappen, juist dezelfde gebreken als hunne leeraars. Ik ken lagere onderwijzers, die zulken buitengewonen aanleg hebben voor de wiskundige wetenschappen, dat zij, zonder professor, aan de hoogeschool, met de schitterendste onderscheiding, hun examen in die wetenschappen aflegden. Welnu, de leerlingen van zulken onderwijzer, jeugdige volkskinderen, hadden het in de stel- en de meetkunde zoover gebracht, dat een Professor van hooger onderwijs, die de school bezocht, zijne oogen niet kon gelooven.

Ik heb onzen Meester Peter Benoit aan kinderen eener gemeenteschool, van twaalf jaren oud, die geene noot muziek kenden, in enkele lessen een oratoria zien aanleeren. Zoo bevattelijk wist hij hun de poezie, die er in opgesloten ligt, de bewegingen en kleurschakeeringen te verklaren, dat men op het gelaat der kleinen zag, dat eene nieuwe wereld in hen opging. Ik ben overtuigd, dat, indien onze geachte collega, Jhr. de Pauw, zich voor eene lagere klas plaatste, hij de jongens in geestdrift voor de geschiedenis der rechtspleging zoude doen ontvlammen, en er in slagen zoude hun deze zoo ingewikkelde leerstof volkomen te doen verstaan.

Hetgeen waar is voor het onderwijs, is ook waar voor de opvoeding. Daar is een geheime

band tusschen den leeraar en den leerling. Al de deugden, zoowel als de ondeugden, de gewoonten en hebbelijkheden vinden een echo in het jeugdige gemoed. Dit is zoo waar, dat, b. v. om zich te vergewissen of de verschillende boeken der leerlingen goed gehouden zijn, het volstaat de boeken des leeraars te onderzoeken.

Ik vraag verschooning, M. H. u met deze paedagogische zijde der zaak bezig te houden. Van den eenen kant, ik erken het volmondig, ben ik gelukkig u over het onderwijs te spreken, dat men eilaas, in onze dagen, tot eene zoo brandende partijzaak heeft verlaagd, en waarvoor wij allen hier zulke rechtzinnige liefde gevoelen. Ook wilde ik, zoo goed mogelijk, het hooge gewicht van de opleiding der onderwijzers en leeraars doen uitschijnen. Naarmate zij in de kennis onzer moedertaal zijn doorgedrongen, naarmate zij geestdrift voor hunne taak gevoelen, mogen ook de uitslagen van hun onderwijs verwacht worden. Het is op verre na niet genoeg, dat onze leeraars op de hoogte van hun vak zijn. Zij moeten daar liefde voor hebben, en het vermogen om die liefde in anderen te doen overgaan, volgens het schoone woord van Dr Mulder: « Onderwijzen is de kunst datgene te doen liefhebben, wat men wil aanleeren. »

Zijn onze onderwijzers, onze leeraars op de hoogte hunner taak? Het is uiterst kiesch op deze vraag te antwoorden. Ik, die in hunne

wereld leef, mag getuigen, dat wij een knap onderwijzerskorps bezitten, dat vele leeraars zich door hunne groote verdiensten onderscheiden, en dat de liefde tot hun ambt het kenmerk is van de meesten, die gelast zijn onze taal te onderwijzen. Intusschen meen ik te mogen zeggen, dat het getal waarlijk bevoegde leeraars in moedertaal, in de twee graden van middelbaar onderwijs, onvoldoende is, en dat, voor een niet gering aantal onderwijzers, eenige wenken niet geheel nutteloos zullen zijn.

« In het volksonderricht, » zegt terecht D[r] De Vries, « staat het onderricht der Moedertaal, op den voorgrond. » Velen hebben dit vóor mij bewezen. Ik acht het althans niet noodig daar stil bij te blijven. Ik heb vooral te onderzoeken, waarin hoofdzakelijk het taalonderwijs in de lagere school hoeft te bestaan. In de eerste plaats moeten de leerlingen onze moedertaal zoo zuiver, zoo sierlijk mogelijk leeren spreken. Men kent het oude deuntje der vijanden onzer taal. De Vlamingen der verschillende gewesten verstaan elkander niet. Onze collega, de heer Coremans, heeft dit onlangs nog, in de Statenkamer, den bodem ingeslagen.

Toch is het waar, dat de letterkundige taal in ons land minder gekend is, dan men zou mogen wenschen. In Nederland, Frankrijk, Duitschland en andere landen, bestaan, evenals te onzent, gewestspraken. Doch daar wordt aan de verspreiding der letterkundige taal meer zorg besteed, zoodat

het volk er zuiverder spreekt, over meer taalvormen beschikt, en aldus een middel ter beschaving ter hand heeft, dat hier aan velen ontbreekt. Het is dan ook geen geheim, dat in menige streken van ons land de gewestelijke taal bijna onbeperkt heerscht. Ook bestaan er scholen, vooral in de beide Vlaanderen, waar nooit de aandacht op de letterkundige taal wordt geroepen. De onderwijzers spreken er, dag in dag uit, het afschuwelijkste dialect; zoo komt het, dat de kennis onzer taal bij het volk nog zoo veel te wenschen overlaat.

De zuiverheid der klanken is niet alleen van het grootste gewicht. Ook het duidelijk, onderscheidelijk uitbrengen der medeklinkers, de juiste plaatsing van den klemtoon, de evenredige bepaling van de waarde der lettergrepen, is allerbelangrijkst. Waar daarop gelet wordt, wint de taal onmiddellijk aan nadruk, helderheid en gespierdheid, en bewijst men aan het volk en den Staat de edelste diensten, die van ons gevergd worden.

Met goeden wil kan men hier in korten tijd de schoonste uitslagen verkrijgen. Ik ken dorpen in de Antwerpsche Kempen, waar de onderwijzers met geestdrift voor onze zaak bezield zijn, en het hooge belang eener sierlijke uitspraak begrijpen. Geheel de bevolking spreekt er onze taal op eene wijze, die mijne hoogvereerde collegas met vreugde zou vervullen, indien zij er toe besluiten wilden met mij een kijkje in mijne verrukkelijke geboortestreek te nemen. Dat dit op de wellevendheid, en zelfs op de zachtheid

der zeden den gunstigsten invloed uitoefent, hoeft wel geen betoog.

Zooveel over de uitspraak. Daarnevens komt de eigenlijke ontwikkeling der taal, het uitbreiden van den taalschat der leerlingen.

Hier is oneindig veel te doen. Wij mogen het niet verhelen : de taalschat van ons volk is gering. Letterkundige vormen, welke slechts eenigszins van de dagelijksche taal afwijken, hoort men, om zoo te zeggen, niet in den mond van hen, die zich niet met letterkunde bezighouden. Daarbij komt het, dat ons volk weinig belang stelt in letterkundige geschriften. De afstand tusschen zijne taal en die des dichters en prozaschrijvers is te groot, dan dat er toenadering kunne bestaan. Deze armoede van ons volk, met het oog op de letterkundige vormen, is voor een groot deel de oorzaak, dat de verhalen, door de kleine pers verspreid, in Vlaanderen zooveel bijval hebben. Behalve dat dergelijke geschriften, door hunnen inhoud, de lage driften vleien, verwijdert hun vorm zich bijna niet van de taal der onwetenden en onbeschaafden. Niemand meer dan ik acht de volksspraak hoog, niemand is dieper overtuigd, dat zij tot grondslag aan de schrijftaal moet dienen. Doch hier vooral past het woord van Van der Palm : Ik wil u niet vernederen, maar verheffen. Daarbij vergete men niet, dat slechts die volkeren, welke eene algemeen erkende, letterkundige taal bezitten, zich op een voertuig van ware letterkunde en wetenschap mogen beroemen. Ik wil niet spreken over de

middelen, welke dienen aangewend, om de ontwikkeling der letterkundige taal te bevorderen. Dit zou beter op een paedagogisch Congres passen. Doch, aangezien wij ons voor eenigen tijd tot den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs gericht hebben, ten einde hem te verzoeken, zijn gezag te doen gelden, opdat de eenheid van spelling niet in gevaar worde gebracht, veroorloof ik mij uwe welwillende aandacht op deze aangelegenheid te roepen. Het belang onzer moedertaal eischt, dat de onderwijzers en leeraars zich steeds in eene beschaafde, letterkundige taal uitdrukken, en dit ook van hunne leerlingen eischen.

Men drijft weleens den spot met wat men de schoolmeesterstaal noemt. Men verlieze echter niet uit het oog, dat overdrijving hier niet schaadt, en dat de invloed der volksspraak zoo machtig is, dat het niet lang zal duren, of al wat dit onderwijs onnatuurlijks zou teweeg gebracht hebben, zal verdwenen zijn, terwijl het goede zal behouden blijven.

Ook in andere landen is men van het hooge belang van dit onderricht in de letterkundige taal overtuigd : getuigen hiervan de zoo ware woorden van den gekenden paedagoog Jessen : Für die grosse Mehrzahl der Kinder ist die Schule der einzige Ort, an dem sie in unsere volksverbindende Schriftsprache eindringen können. Das Vaterhaus umflutet sie mit anderen Tönen, mit dem Dialekt. Acht Jahre sind eine kurze Zeit, jeder Tag, jede Stunde ist getreulich zu benützen, um den Schatz, der die

deutsche Schriftsprache bedeutet, in das Herz des Kindes zu pflanzen. An der Schwelle der Schule muss ihnen diese Sprache entgegen tönen und sie ohne Unterlass begleiten, bis sie von der Stätte der Bildung Abschied nehmen. Was ihnen die Jugendzeit nicht bringt, das werden sie in spätern Jahren niemals erreichen. Vieles können sie in der Volgezeit noch lernen; die Schriftsprache nicht mehr; denn draussen fehlt ihnen der Führer, das Vorbild; sie hören dort die reine Sprache ihres Lehrers nicht mehr; sie versinken ungeübt und ungefestet von den edlen Formen der Hochsprache in den niederen Fluten des Dialekts. »

Hier raakt de schrijver een punt aan, dat niet uit het oog mag verloren worden. Hij zegt, dat veel, wat in de school niet geleerd wordt, in het latere leven kan ingewonnen worden, iets wat met de letterkundige taal het geval niet is. Elkeen weet dan ook, dat in de laatste tijden, schier van niets spraak is geweest, dan van de programmas der lagere school zoozeer te verzwaren, dat voor de wezenlijke opvoeding en het eigenlijke taalonderwijs schier geen tijd overblijft. Verscheidene vakmannen zijn opgedaagd, elk met eene specialiteit gewapend. Elkeen bewees er het hooge belang van; het kreeg eene plaats op ons programma, dat thans zoozeer overladen is, dat ik vele geleerden ken, die het niet beheerschen. Vooral streeft dit onderwijs er naar een encyclopaedisch karakter aan te nemen, dat ik als hoogst

gevaarlijk beschouw. Het voert naar waanwijsheid; aldus wordt ook de grondslag gelegd tot eene materialistische strekking, waarover ons betreurd medelid, de heer Micheels, verleden jaar in zulke verheven beschouwingen trad. Zonder dezen kant der zaak thans uitvoerig te behandelen, zij het mij toegelaten u in bedenking te geven, dat het letterkundig onderwijs het doeltreffendste middel is om den idealiteitszin der jongens en meiskens te bevorderen. Behalve dat de ontwikkeling van geest en hart, van verstand en gemoed gelijken tred houdt met de ontwikkeling der taal, hebben wij daar een allerkrachtigst middel aan de hand, om het poëtisch gevoel der kinderen te versterken. Gij allen weet, dat de zoogenaamde humaniteiten den geheelen mensch vormen. De loutering van de taal der volkskinderen, de lezing en verklaring van het beste wat onze dichters en prozaschrijvers in de kinderliteratuur hebben voortgebracht, en wat men de lagere humaniteiten heeft genoemd, veredelt, verfijnt, verbetert ook het jeugdige gemoed, wat eigenlijk het hoofddoel van het onderwijs, van de opvoeding is. Wij tellen leden onder ons, die uitmuntende leesboeken voor de jeugd hebben in het licht gegeven. Zij hebben aldus een uitstekenden dienst aan onze taal, aan de volksopvoeding bewezen.

« Das Lesebuch is nächst die Bibel, » zegt een Duitsche paedagoog, das vornehmste Buch der Schule. Es soll eine Auswahl des Besten aus dem

Geistesleben unseres Volkes sein, so das es zu einem wahren Volksbuche werden und Mittelpunkt für den gesammten Sprachunterricht sein kann. Es gilt nach einem Worte von J.-H. Voss in seiner *Luise* auszuwahlen : *Was das Kindlein lieset mit Lust, und der Alte mit Andacht !* Een waar woord, M. H. Opdat eene bijdrage in een leesboek passe, moet het van dien aard zijn, dat de knaap het met lust, de meer gevorderde met belangstelling leest. Ist es (das Lesebuch) der Jugend wahrhaft lieb geworden in der Schule, was bei rechtem Gebrauche nicht schwer halten kann, so wird es auch in das Mannesalter hinüber genommen, und in dem selbst gegrundeten Hause noch oft und gern wieder gelesen werden. (1)

Welk moet nu de inhoud van het leesboek zijn? « Hier geht denn der einfache Weg der wahrhaften Bildung, von der kindlichen Sage und dem volkstümlichen Märchen, von den Volkssprüchen und Sprichwörtern, von der Priameln und von dem Volksliede und der sinnigen Dorfgeschichte zu der Kunstdichtung und bis zu den Meisterwerken unserer Volsepen u. s. u. herauf. Das Lesebuch soll aber nicht nur poetische Müsterstücke bieten; eine herrorvragende Stelle muss auch der Prosa in demselben eingeräumt werden. An ihr soll vorzügsweise die Sprache der Schüler geübt werden; sie

---

(1) *Lehrbuch der Pädogogik* von Dr CHR. SCHUMANN. Zweiter Teil. Bl. 250.

bietet die Müster denen die Darstellungsweise der Schüler nachzueifern hat. Darum wird manches besondere Müsterstück unserer grossen Schriftsteller Aufnahme finden müssen. Vor allem aber ist es die Aufgabe der Prosa des Lesebuchs, deutsches Land und deutsches Leben zu kennen lernen in lebendig ausgeführten Bildern. Auch naturhistorische, geografische, geschichtliche und andere realistische Aufsätze grosser Meister gehören in das Lesebuch, wenn man nicht ein besonderes realistisches Lesebuch daneben einführen will. » (1)

De Duitsche letterkunde is ongemeen rijk in dit vak. Ik stel hier ter loops slechts vast, dat de meeste onderwijskundigen hoegenaamd van geen dialekt hooren willen. Anderen o. a. Diesterweg vragen « dass das Neue durch das Alte, das Bekannte durch das Urbekannte, erkennbar, begreiflich, deutlich gemacht werden soll. »

Men vindt mannen van groot gezag, welke proeven van plaatselijk dialect in het leesboek wenschen opgenomen. Aldus A. Richter : Eine zu geringe Beachtung der Mundart würde dem Schüler in seiner engeren Heimat ohne Orientierung lassen, würde verachten, oder verachten lehren, was, unter richtigen Gesichtspunkten betrachtet, unsere volle Achtung verdient, würde den Schüler um einen Schatz bringen, der für Geist und Herz von

(1) Ibid.

gleichem Werte ist, wenn man nur erst seinen Wert erkannt hat. »

Doch, allen zonder onderscheid, zijn het eens te verklaren, dat de verheffing van de gewestelijke taal tot de letterkundige, het hoofddoel der school hoeft te zijn.

Iets wat daartoe uitmuntend geschikt is, is het vertellen. De onderwijzer heeft de gelegenheid zich beschaafd, op gepasten toon uit te drukken; de leerlingen leeren vele vormen af, die zij anders bezwaarlijk hooren. Zij worden genoopt, op hunne beurt, het gehoorde na te vertellen, en oefenen zich aldus in de mondelinge voordracht. Bij dit alles streelt het de fantazij der kinderen, en bevordert het in hooge mate het schriftelijk opstellen. Het wezenlijke belang van het vertellen wordt door de opvoedkundigen volmondig erkend. « Zeg mij of gij kunt vertellen », zegt Leopold in zijne *Opvoeding voor Huis en School*, « en ik zal u zeggen of gij een goed onderwijzer zijt ». Wellicht legt meer dan een mij ten laste, dat ik met den tijd niet medega. Leeren spreken, vertelseltjes vertellen, dat was goed voor honderd jaar. Leve de wetenschap! de proefondervindelijke wetenschap! Weg met alles wat niet door de zinnen waargenomen wordt. Er zijn geene kinderen meer. De schade, door deze stelsels teweeggebracht, grijpt verder dan velen wel denken. Het kind moet als kind behandeld worden, « want » zegt de voortreffelijke Nederlandsche opvoedkundige Brugsma : « De kindsheid

is niet de mannelijke leeftijd, en maakt men kinderen tot mannetjes en de school tot een Staatje, zoo bekomt de Staat geene mannen. »

Deze woorden verdienen ons aller aandacht.

Onze letterkunde, wij mogen het met fierheid zeggen, is ongemeen rijk, aan schriften, die uitmuntend voor kinderen geschikt zijn. Wij bezitten zelfs in ons midden drie dichters, welke, zonder tegenspraak, het beste hebben voortgebracht, wat tot de schoolliteratuur behoort. Ik bedoel : Coopman, Hiel en Van Droogenbroeck, wier *Kinderlust*, *Liederen voor groote en kleine Kinderen*, *Dit zijn Zonnestralen*, inderdaad op merkwaardige wijze den kindertoon treffen, en een schat voor ons lager onderwijs mogen genoemd worden. Zij moeten veelvuldig van buiten geleerd en voorgedragen worden. Niets is nuttiger om het taalbewustzijn te versterken, den taalschat uit te breiden, en den letterkundigen zin te louteren.

Eene zaak vooral benadeelt het degelijk onderwijs der moedertaal : het is het al te vroegtijdig invoeren eener tweede taal. Het is hier de plaats niet dit punt breedvoerig te bespreken. Zeggen wij slechts, dat het in mijne streken niet veel kwaads heeft gesticht. In enkele groote steden daarentegen is de toestand zeer erg. Doch thans broedt weer iets, dat mij met vrees vervult. Ziehier. Enkele opvoedkundigen, door het feit getroffen, dat het onderricht der tweede taal in ons lager onderwijs zulke geringe uitslagen oplevert, zijn tot de slotsom

gekomen, dat alles, wat tot hiertoe, op dit gebied werd ondernomen, niet deugt. Zij zeggen : Onze kinderen, die vijf of zes jaren Fransch leeren, kennen die taal niet, terwijl een kind van vier jaar vlotweg zijne moedertaal spreekt, en een Kempische knaap, die twee jaar te Brussel het barbieren gaat leeren, als een gestampte artiste de la coiffure terugkomt. Zij willen in onze scholen op dezelfde wijze te werk gaan, werpen alle spraakkunstregels over boord, doen alsof de moedertaal niet bestond, en spreken, van den eersten dag af, uitsluitend de vreemde taal. Zij beweren, dat dit volstrekt noodzakelijk is, en voegen er bij, dat de leerling in de vreemde taal moet leeren denken, en de uitdrukking rechtstreeks aan het begrip verbinden. Tot hiertoe heeft men twee methoden in dien zin voorgesteld : (daar zullen alras andere volgen) de zoogenaamde rechtstreeksche en de voorstellingsmethode. Ik heb ze krachtdadig bestreden, en ben diep overtuigd, dat, moesten deze leerwijzen algemeen verbreid worden, dit het grootste gevaar zou opleveren voor onze moedertaal.

Het schijnt mij nutteloos daar op aan te dringen. Gij begrijpt, MM. dat dergelijke methode, meer dan elke andere, het taalgevoel der leerlingen bederft, en aldus aan het eigenaardig wezen der moedertaal een zwaren slag toebrengt. Reeds thans hebben wij zooveel moeite om de galliscismen uit onze geschriften te weren, thans reeds vindt men er zoovelen, wier taal door een Franschen trechter

wordt gewrongen, maar wat zal het zijn wanneer men, in de lagere school zelfs, de moedertaal doet wijken voor de vreemde? Wij kennen de Vlamingen, die door eene vreemde kindermeid zijn grootgebracht. Hun mond is verwrongen. Wij kennen hen, die jaren in den vreemde hebben verbleven, en er zich op beroemen verscheidene talen te spreken. Stellig, het is treurig hunne taal te vergelijken met die van hen, welke ter plaatse bleven, waar hunne schommel stond, en waar de schoone, onvervalschte moedertaal in het gefluister der dennen, of boven de purpere hei op te vangen is.

Het wezen van het Lager Onderwijs sluit overigens de studie der tweede taal uit. Zoolang dit niet begrepen wordt, zal het zeer moeilijk zijn in onze gewesten de algemeene, letterkundige taal ernstig te doen veld winnen. Dit is evenwaar in Vlaanderen als het in Engeland, Frankrijk of Duitschland zou waar zijn. Zelfs mag men verklaren, dat daar, gelijk hier, de moedertaal, ik wil zeggen, de algemeene letterkundige taal, voor de kinderen, welke zich ter lagere school aanbieden, eene tweede taal is.

Ziehier. In het land van Waas, gelijk in de koolstreek van Charleroi, in het Schotsche highland, gelijk in Thüringen, in het departement der Landes, gelijk in de provincie Toscanen, heerscht de gewestspraak, het dialect. Al de volkskinderen, welke ter schole komen, spreken deze taal. Het is het hoofddoel der lagere school, ik kan er niet genoeg op drukken, deze gewestspraak tot algemeene, letterkundige taal

te verheffen. Dit is waarlijk lager onderwijs De beschaafde, veredelde gewestspraak, dat is de letterkundige taal. De onderwijzer, die de gewestspraak des leerlings tot de letterkundige taal verheft en veredelt, verheft en veredelt den ganschen mensch; onze beschaving en ontwikkeling staat inderdaad in rechtstreeksche verhouding met de taal, die wij spreken. De onderwijzer, die de taal zijner leerlingen beschaaft en uitbreidt, draagt dus meer bij dan wie ook tot de verstandelijke en zedelijke ontwikkeling van een volk. Hij stelt zijnen leerlingen het eenige middel ter hand, waarmede zij later aan eigen voortvorming kunnen arbeiden, en haalt den band nauwer toe, die ons als cultuurvolk vereenigt. De letterkundige taal moet in de oogen der leerlingen de taal der studie, der wetenschap, van het goede gezelschap; in éen woord van de ware beschaving wezen. Daarom moet zij als zoodanig in de school aanzien worden. Wat gebeurt er integendeel, wanneer de Fransche taal ernstig in onze Vlaamsche scholen onderwezen wordt? Daar neemt deze, in de oogen des onderwijzers, en aldra, in die der leerlingen, de plaats van de letterkundige taal in. De moedertaal blijft de ondergeschikte rol van gewestspraak vervullen. Aan de vreemde taal al de zorg, wat zuiverheid van uitspraak en netheid van artikulatie betreft, terwijl slordigheid van voordracht en onbeholpenheid in den zinnenbouw schering en inslag blijven, wat onze moedertaal betreft. Deze blijft de taal der onwetenden, der ruwheid, terwijl de vreemde taal als de tolk der geleerden en verfijnden

wordt betracht. Vandaar ook dit dubbele verschijnsel, dat, in landen, waar in de lagere scholen slechts de moedertaal onderwezen wordt, — en dit heeft overal plaats behalve te onzent — de letterkundige taal zich dagelijks bij het volk uitbreidt, terwijl men te onzent niet zelden het liedje hoort, dat het gansch nutteloos is dat de kinderen onze moedertaal in de school leeren, aangezien zij die te huis of op de straat hebben geleerd. Vandaar ook het zonderlinge gebruik, dat slechts te onzent bestaat, en u stellig dikwijls heeft getroffen. Velen onzer medeburgers, wanneer zij zich in de Fransche taal uitdrukken, schamen zich om de minste fout, die zij zich tegen de geslachten der naamwoorden of de vervoeging der werkwoorden begaan, terwijl zij er niet toe kunnen besluiten onze taal keurig trachten te spreken. Ja, velen meenen, dat slordigheid in de mondelinge en schriftelijke voordracht eigenschappen onzer moedertaal zijn. Dit is het rechtstreeksch uitvloeisel van het onderwijs der tweede taal in de lagere scholen onzer Vlaamsche gewesten, en van het overwegend gewicht, dat aan die taal wordt gehecht. Dit is misschien nog meer te betreuren, dan het nutteloos tijdverlies, hetwelk dit invoeren ten nadeele van de studie onzer moedertaal, en zelfs van een degelijk volksonderricht, te weeg brengt.

II.

Ons lager onderwijs is stelling voor verbetering vatbaar, wat de ontwikkeling onzer taal betreft.

Doch, de geest is goed; daarom is het niet te betwijfelen, dat, dank aan de strooming van onzen tijd, wij alras de beste uislagen mogen verwachten. Onze moedertaal is daar, behoudens zeer zeldzame uitzonderingen, bijna uitsluitend het voertuig van het onderwijs. Leerlingen en onderwijzers spruiten uit het eigenlijke volk, uit de nijverige burgerij voort, waar onze taal nog schier uitsluitend, en daarom vloeiend en oorspronkelijk gesproken, en rechtzinnig in eere gehouden wordt.

Anders is het met het middelbaar onderwijs gesteld. Daar zijn vele leerlingen, door de eerste huiselijke opvoeding, door het midden, waarin zij leven, geheel ontaard, terwijl al te vele leeraars onze taal niet kennen, ofwel haar miskennen. Daar heeft men leerlingen, die in hunne kinderjaren verschillende talen te gelijk hebben geleerd. Zij zijn de plaag van de leeraars in de moedertaal. Bij hen is alle taalgevoel verloren ; daarom blijven zij ook bijna altijd achterlijk in al de vakken tegen hen, die zoo gelukkig waren, logisch, gelijk de natuur het wil, in de moedertaal ontwikkeld te worden.

De meeste leervakken worden in eene vreemde taal onderwezen. Dit gebeurt, zooveel ik weet, slechts in ons land. De Koninklijke Vlaamsche Academie heeft eene prijsvraag uitgeschreven, waardoor de mededingers uitgenoodigd worden te bewijzen, dat de moedertaal het natuurlijk voertuig van alle onderricht is. Ik ben overtuigd, dat onze

Vlaamsche leeraars in het krijt zullen treden, en de stelling op onwederlegbare ziel- en onderwijskundige gronden staven. Zij zullen doen zien, dat slechts daar, waar de leerstof bij middel der moedertaal wordt onderwezen, de wetenschap het geestig eigendom der leerlingen kan worden. Slechts daar kan zij de bediening van het bloed in het menschelijk lichaam vervullen, zich terzelfder tijd met hem vereenzelvigen, en overal gezondheid, versterking en kracht aanbrengen. Het huidige stelsel is uiterst schadelijk voor het taalgevoel, voor de ontwikkeling der taal, der wetenschappelijke taal in het bijzonder, en niet het minst voor de wetenschap zelf. Waar eene vreemde taal bij het onderwijs gebruikt wordt, zullen de antwoorden der leerlingen al te dikwijls bloote herhalingen van het onderwijs des leeraars zijn. Wordt de wetenschap in de taal voorgehouden, « die een deel is van hun eigen wezen, » en wordt zij ook uitgedrukt in de taal, « waarin de leerling zijn innigst zielsgevoel lucht geeft, » zoo zal de leerstof niet alleen onmiddellijk tot den geest doordringen; de leerlingen zullen ze gevoelen, ze langs hunne persoonlijke, eigenaardige zijde beschouwen, ze verwerken, en er zich aldus in hooge mate door versterken. Wat wij niet gevoelen, bezitten wij niet; gelijk Friedrich Rückert het zoo treffend zegt :

Solange du nur denkst, ohne es selbst zu fühlen,
Wird ein Gedanke nur den andern weiterspühlen.
Nicht alles was du denkst, nur was du fühlst ist wahr;

Durchs Denken wird in dir nur das Gefühlte klar;
Was du Gefühltes denkst, das wirst du auch behalten,
Und im Gedächtnis wird es ewig nicht veralten.

Het gebruik der vreemde taal, bij alle wetenschappelijk onderwijs, heeft niet alleen tot nadeel, dat de wetenschap er door geschaad wordt, dat de leerlingen belet worden zich in de Nederlandsche vaktaal te oefenen. Het heeft daarbij den schijn, alsof de moedertaal noodzakelijk eene ondergeschikte rol moet vervullen, dat zij in de keuken te huis behoort, evenals hare hoovaardige mededingster in de klas, in de gerechtszaal, in de ernstige aangelegenheden van het maatschappelijk leven met een onbeperkt gezag moet heerschen.

Intusschen moeten wij dankbaar erkennen, dat de wet van 1883 merkelijke verbeteringen aan den toestand heeft toegebracht. Eene zaak zouden wij zoo spoedig mogelijk moeten trachten te bekomen, namelijk, dat de rekenkunde in onze taal aangeleerd werde. Vooreerst, omdat dit vak reeds al de aandacht der leerlingen vergt, dat het van hunnentwege, veel tot spreken aanleiding geeft, en dat daarbij onze taal, door hare logische kracht, door hare woordvorming, en vooral door de juiste, bepaalde, evenredige beteekenis harer woorden en uitdrukkingen beter dan welke andere tot dit vak geschikt is.

De leeraar van moedertaal in onze gestichten van middelbaar onderwijs, heeft eene bij uitstek zware taak te vervullen. Zijn onderwijs heeft steeds

te worstelen met dat zijner collegas; het feit zelf, dat deze, zoomin als de Bestuurder der school, onze taal niet kennen, vijandelijk jegens haar gestemd zijn, werkt even nadeelig op den geest als op het gemoed der leerlingen. Intusschen hebben wij, leeraars, — en zij zijn talrijker dan men denkt, — die zoo goed op de hoogte hunner taak zijn, zoozeer in liefde voor onze moedertaal opgaan, dat zij alle bedekte of open tegenwerking weten te verijdelen, de leerlingen begeesteren, en uitslagen bekomen, die terecht verwonderlijk mogen heeten.

In het Middelbaar Onderwijs moet de taalschat der leerlingen steeds uitgebreid en gelouterd worden. Zij moeten zich zuiver en sierlijk mondeling en schriftelijk leeren uitdrukken, terwijl zij met de meesterstukken onzer letterkunde moeten vertrouwd gemaakt worden.

Ik kom op de gesproken taal terug. Ik aanzie die, zelfs in het Middelbaar Onderwijs, als den grondslag van alle taalonderricht. Konde men in onze middelbare scholen, ja in onze atheneа, eenen leeraar aanstellen, welke uitsluitend zou gelast zijn de mondelinge voordracht der leerlingen te veredelen, zoo zou deze, indien hij waarlijk op de hoogte zijner taak ware, aan den bloei onzer taal, zelfs aan de harmonische ontwikkeling der studenten, de onschatbaarste diensten bewijzen. In onze Muziekscholen en Conservatoriën is men op den goeden weg. Daar houdt men zich met de grootste zorg, niet alleen met de uitspraak, ook

met de vorming der letters, lettergrepen en woorden bezig, en mag men zich in de schoonste uitslagen verheugen.

Ook het zingen zelf bevordert in hooge mate de juiste, duidelijke, onderscheidelijke uitspraak, behalve, dat men er een krachtig middel ter esthetische, vaderlandsche en zedelijke opvoeding in aantreft.

De letterkundige ontleding is een ruim veld, dat den leeraar de rijkste oogsten verzekert. Ik wijs hier nog niet op de aantrekkelijkheid, welke dergelijk onderwijs oplevert; ik hoef u niet te doen inzien hoezeer het den letterkundigen gezichteinder verruimt. Het beste, wat onze prozaschrijvers en dichters hebben voortgebracht, wordt aan het opkomend geslacht verklaard. Welke benijdenswaardige taak! Meer dan een uwer stelt zich, evenals ik, eene gansche klas jongens van zeventien jaar voor, waar de *Drie Zustersteden* worden ontleed. O, die trek van vaderlandsche trots op het gelaat der leerlingen, die trillende toon in onze eigen stem, hoe ruim weegt dit niet op tegen de zwarigheden, waarmede wij in onze loopbaan te kampen hebben!

Ik aanschouw hier de letterkundige ontleding als een middel ter verrijking van den taalschat, aldus van de ontwikkeling der taal. Daartoe moet de tekst volkomen begrepen, moeten de vormen duidelijk in het geheugen geprent worden. De keus der stukken is van het grootste belang. Het is

inderdaad uiterst moeilijk, er hoeft een fijne letterkundige smaak en eene groote ondervinding toe, om te beslissen, welke stukken geschikt zijn, om verrijkend, veredelend op het taalgevoel der leerlingen te werken. Daar zijn prozastukken en gedichten, die volkomen voor het begrip der leerlingen geschikt zijn, als taal onberispelijk mogen heeten, en zich door hunne hooge letterkundige waarde onderscheiden, en nochtans, bij het onderricht, geene vruchten opleveren, omdat hun vorm niet met dien der leerlingen samensmelt.

In dit opzicht, evenals in zooveel andere, spant Vondel de kroon. Waarlijk, M. H. gij zult het mij niet ten kwade duiden, dat ik voor u niet kan verschijnen zonder den lof van mijnen lievelingsdichter te verkondigen, die hier min dan elders lof noodig heeft.

Ik bewonder en bemin den grooten Joost om vele redenen, niet het minst omdat hij de grootste van al onze taalleeraars is. Het is wonder, hoe gemakkelijk zijn vorm zich met de taal der leerlingen vereenigt, en welken veredelenden invloed hij daarop teweeg brengt. Ik meen de reden hiervan te kunnen verklaren. De taal van Vondel is de natuurlijkste, rechtzinnigste uiting van een der natuurlijkste, rechtzinnigste menschen, die ooit hebben geleefd. Dit zal wel geene verklaring behoeven. Vondel heeft, om zoo te zeggen, zijne taal uit den mond des volks zelf opgenomen, en ze door zijn scheppend gemoed, en zijn onge-

evenaarden poëtischen geest verwerkt. Hij kon zijne toevlucht slechts tot weinige gedrukte bronnen nemen. Ik weet wel, dat mijne achtbare collegas, die zoowel te huis zijn in onze Middelnederlandsche Letterkunde, mij kunnen voorhouden, dat zich ook daar modellen van taal en stijl bevinden. Joost van den Vondel spreekt dan ook inderdaad van de « oudhollandsche liederen », welker natuurlijkheid hij prijst. Toch is het zeker, dat zijne voorgangers aan den vorm hunner werken het belang niet hechtten, dat Vondel er aan toekende, en dat geen hunner den blik zoo diep in het leven, in de wereld, in het dichterruim had geworpen als zijn arendsoog. Hij was dan ook verplicht zijnen vorm grootendeels zelf te smeden, en hij was daartoe de man. Met onverdroten ijver arbeidde hij, en hij liet ons een meesterstuk na, gelijk wij er geen tweede kunnen aanwijzen. Wat ervan zij, wij weten van Brandt, dat Vondel bij de levende volksspraak te rade ging. Hij eerbiedigde die, en veredelde ze terzelfder tijd. Reeds meer dan eens heb ik hier opgemerkt, dat hij niet alleen de volksuitdrukkingen van het Noorden overnam; herhaalde malen heb ik er op gewezen, hoe zijne werken van Zuidelijke wendingen krielen. *Lucifer*, ik herhaal het nog, vloeit over van uitdrukkingen en vormen, van vergelijkingen en toespelingen, waarin mijne leerlingen, uit de verschillende gewesten van Vlaanderen, hun eigen taaleigen terugvinden, en die daar als

spreuken gelden. Daarom lacht die vorm hun zoozeer toe. De leerlingen meenen er hunne eigen taal in terug te vinden, hoewel de eerste zoo oneindig boven de tweede verheven is. Beide vormen hebben vele gelijke elementen. Daarom vloeien zij zoo gemakkelijk samen, tot groot voordeel der studenten, die zich zelven gevleid gevoelen, en, zonder dat zij het weten, op zulke streelende wijze hunne taal louteren. Dat de taal van Vondel zich door hare helderheid, juistheid en persoonlijkheid onderscheidt, springt den aandachtigen lezer van *Het Woordenboek der Nederlandsche Taal* in het oog. De opstellers daarvan halen vele uittreksels uit de werken van den grooten dichter aan. Welnu, elkeen heeft kunnen opmerken, hoe klaar, duidelijk, aanschouwelijk, schilderachtig het beeld aldus wordt, hetwelk de schrijvers ons willen voorstellen.

Nog om eene andere reden zijn deze werken van Vondel bij ons taalonderricht hoogst welkom. Ik heb daar reeds in de Academie over gesproken, doch hier komt het wonderwel te pas. In de gestichten van middelbaar onderwijs moeten, en kunnen niet alleen de Fransche, maar ook de Duitsche en Engelsche talen grondig onderwezen worden. Met het oog op den oorspronkelijken stijl in de moedertaal, levert dit onderwijs gevaren op, des te meer, daar vele leervakken in de vreemde taal onderwezen worden, en deze te onzent veelal ook de taal van het algemeen be-

stuur der school is. Slechts de leeraar van moedertaal, die zijn vak volkomen beheerscht, en zijne leerlingen weet te begeesteren, is daartegen bestand. Vondel is zijn trouwste, zijn krachtigste bondgenoot. Zijne taal is de 'beste borstwering tegen de vreemde indringsters. Ik heb dit reeds vroeger doen uitschijnen, men zal zich wellicht herinneren hoe prachtig Nicolaas Beets dezen kant der zaak uiteenzet.

Een omzendbrief van den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, gedagteekend van 22 October 1897, roept de ernstige aandacht van de Leeraars der Normaalscholen op de aanbevolen lezingen. Deze oefeningen waren reeds in genoemde gestichten in zwang. Gemelde omzendbrief zet andermaal de leeraars aan er al hunne zorg aan te wijden. Ik weet niet of de aanbevolen lezingen in de middelbare onderwijsgestichten ingevoerd zijn. Daar ik diep overtuigd ben, dat zij hoogst geschikt zijn, om, in den geest van Dr De Vries, meer natuur, meer eenvoud, meer leven in het taalonderwijs te brengen, hetzelve van den geest der taal te doortrekken, meer liefde voor de moedertaal te wekken, en meer bewijzen te geven van hare vormende kracht, veroorloof ik mij er hier een woord over te reppen. De leerlingen krijgen uit de bibliotheek der school een boek mede naar huis. Zij vertellen er, vóór de klas, den inhoud van aan hunne makkers, of stellen de hoofdpunten te boek. Ik ken lagere onderwijzers, die deze oefening

sinds lang hebben ingevoerd. Men begrijpt hoe nuttig zij is met het oog op de loutering en uitbreiding van den taalschat, en van de letterkundige vorming der leerlingen. Zij geeft den leeraar nog de gelegenheid eene goede keus te doen, leert de jongens en meiskens met aandacht lezen, en bevordert het schriftelijk opstellen. Ook kunnen de kinderen zich in het lezen zelf oefenen, iets waartoe in de school de tijd niet genoeg voorhanden is, en wat nochtans hoogst noodzakelijk is.

Men moet inderdaad met het volk omgaan, om te weten hoe velen er zijn, die niet behoorlijk kunnen lezen, hoewel zij een volledig lager onderwijs hebben genoten. Bij het verlaten der school hadden zij de stoffelijke moeilijkheden van het lezen niet overwonnen. Zij voelden er aldus geenen lust toe, zoodat de stroom van het leven alras alles wegspoelde, wat de school achtergelaten had. Het spreekt van zelf, dat de keus der boeken hier van het grootste belang is, zoowel wat hun vorm als hun inhoud betreft. Dit is overigens eene zaak, waarmede wij ons zullen bezig te houden hebben, vooral met de prijsboeken, veelal de eenige boeken, die den toekomstigen werkman mede in het leven gegeven worden, en die, wel gekozen, zooveel nut kunnen stichten.

Al deze oefeningen strekken ter ontwikkeling der taal, doch op voorwaarde, dat de letterkundige vormen een diepen indruk op de leerlingen teweeg brengen. Niets is dus heilzamer dan het van buiten leeren, het voordragen van dichtstukken.

Gedichten voordragen in middelbare scholen? hoor ik vragen. Ik antwoord : Zeker, en zelfs in de hoogste klassen van de Athenea. Dat is voorgeschreven « zegt men. » Ja, doch het gebeurt haast niet. In allen geval is het veel nuttiger dan die wetenschappelijke theorieën, welke in de Universiteiten te huis zijn, doch in de middelbare scholen haast geen nut opleveren.

Gedichten moeten geleerd, goed geleerd en met gevoel voorgedragen worden. Van de laagste klas der volksschool tot de hoogste afdeeling van het college moet deze oefening worden voortgezet. Het is in het geheel niet moeilijk tien gedichten per jaar aan te leeren. Men oordeele welken schat van poëzie de jongens en meiskens aldus, na hunnen schooltijd, mede in het leven nemen. In de Normaalschool van Lier moeten de leerlingen elk jaar voor het minst vijftien gedichten kennen. Op het eindexamen hebben zij daarenboven verscheidene uittreksels uit een treurspel van Vondel voor te dragen. Het lot wijst het stuk aan, dat zij zullen uitgalmen. Deze oefening acht ik de nuttigste van alle. Ik spreek nog niet van den gunstigen invloed, welken zij op het gehoor uitoefent, en aldus medewerkt om de leerlingen een gekastijden stijl te doen schrijven. Het springt in het oog, dat zij het poëtisch gevoel loutert, de beschaafde uitspraak, het spreken met de noodige klem, het behoorlijk plaatsen van den klemtoon bevordert; ik wijs er slechts op, dat zij er vooral toe bijdraagt, om de gewestelijke taal tot de letterkundige taal te verheffen.

Dat, M. H. is in mijne oogen het hoofddoel van het taalonderwijs Onze taal moet de natuurlijkheid, de ongekunsteldheid, de frischheid der volksspraak behouden, doch zij mag de eenheid en regelmaat der letterkundige taal niet ontberen. « De letterkundige taal, » zegt Dr De Vries, « is de rijpe vrucht van den vooruitgang der menschheid, eene onbeschrijflijke weldaad voor ons geslacht, de hoofdvoorwaarde voor den bloei der letteren. Zij is de afspiegeling en de kracht der nationaliteit, gelijk de volksspraak het is van het individueele leven. » Zeer juist. Doch, evenals de personaliteit des schrijvers immer in zijnen stijl moet doorstralen, moet ook de levende, lachende volkstaal door de letterkundige taal komen heenkijken. Ik denk, dat men tot dezen uitslag zal geraken, indien men den leerling van jongs af veel tot spreken aanzet, zijne taal trapsgewijze uitbreidt, indien men hem vele, schoone letterkundige vormen ter beschikking stelt, zonder zijne eigen taal te willen onderdrukken.

Wij allen hebben onzen vorm door studie en navolging geleerd. Wanneer wij onze loopbaan begonnen, waren wij arm aan letterkundige uitdrukkingen, ja niet verre van geheel ledig. De munt, die wij rond ons konden oprapen, was niet van zulk gehalte, dat wij er ons aanzienlijk door konden verrijken. Slechts door aanwerving van andermans goed zijn wij eigenaars geworden. Op deze wijze zijn wij er in gelukt, in mindere of meerdere mate, eene eigen, persoonlijke taal te krijgen, niet het minst,

daar wij het ruwe goud der volksspraak met de fijngesmede juweelen, waarover wij beschikten, konden samenvoegen.

Dit zal ook het geval zijn met onze leerlingen. Hun vormenvoorraad, hun woordenschat is arm en gering, en dit kan niet anders zijn. Door de aaneigening van het schoonste wat onze meesters gedacht en gedicht hebben, moet hun voorraad verrijkt en veredeld worden In de veronderstelling, dat zij, in hunne mondelinge en schriftelijke voordracht, bij gepaste gelegenheden, met dit geleend goed pronken, zal dit geen erg zijn. Het zal, in allen geval, hunnen geest ontwikkelen, hun gevoel verwarmen, en cp hunne taal beschavend werken. Doch, dit slaafsch navolgen is niet lang te vreezen. Na verloop van korten tijd worden de uitdrukkingen en zinswendingen vervormd en verwerkt. In de eerste periode dezer vervorming treden slechts enkele woorden in de plaats der door den dichter gebruikte. Later schrijven de leerlingen, meest onbewust, gelijkvormige zinnen, als die, welke zij bewonderd en opgenomen hebben, zij vormen er andere, die er veel gelijkenis mede hebben, en er oneindig van verschillen. Zij hebben zich geleidelijk, ongemerkt, eene zuivere taal aangeëigend, terwijl « ze de beste meesters der kunst afgeleerd hebben, en, behendig stelende, eenieder het zijne gelaten. » Ook ken ik geen enkelen onzer schrijvers, of hij weet, uit de werken onzer nationale dichters, eenen schat van zinnen en spreuken aan te halen, en ik heb opgemerkt, dat zij, welke den eigen-

aardigsten stijl schrijven, ook het minst verlegen zijn met herinneringen onzer klassieken. Aldus kunnen zij, die het rijkst zijn aan eigen goed, best uitpakken met de schatten van anderen.

Thans wordt het taalgevoel onzer leerlingen veelal bedorven. Het taalonderwijs is te dor, te onvruchtbaar. Aan onze moedertaal worden de noodige sappen onthouden. Zij wordt door de haar omringende planten onderdrukt, welken men zoovele zorgen toedient. Wij moeten zorgen, dat de geliefkoosde boom welig tiere, en zich hoog boven de andere gewassen verheffe, die zijnen wasdom belemmeren.

De onnatuurlijke stijl, de slordige taal waartegen in den schoot onzer Academie reeds zulke machtige stemmen zijn opgegaan, is, in hooge mate, te wijten aan ons taalonderwijs, niet het minst aan den gang bij het schriftelijk opstellen, die al te veel in onze Middelbare Gestichten wordt gevolgd. Men heeft geene zorg gewijd aan de gesproken taal, men heeft er niet aan gedacht den taalschat der leerlingen uit te breiden en te louteren, hoe wilt gij, dat zij een passenden vorm bij de hand hebben, wanneer zij hunne gedachten schriftelijk hebben uit te drukken? Zij vertalen of volgen na, maken opstellen over onderwerpen, die hun vreemd zijn, worden ziet zelden aanzocht dezelfde zinnen te gebruiken, zoodat de vorm niet met hen vergroeit, en zij nooit leeren opstellen, in den zin, dien wij met recht aan dit woord hechten. Daar,

waar de leerlingen gewoon zijn goed te spreken, waar ze veel hooren vertellen en zelf veel vertellen; waar de ontleding goed geschiedt, waar veel wordt van buiten geleerd en uitgegalmd; in een woord, daar, waar den leerling het werktuig ter hand wordt gesteld, is het niet moeilijk het hem te leeren hanteeren.

De keus der opstellen is van het allergrootste gewicht. De onderwerpen moeten uit het leven der jongens en meiskens genomen worden. Wij mogen niet vergeten, dat wij zelven bezwaarlijk zouden slagen, moest men ons een werk opleggen, dat geheel buiten onzen kring zou liggen. Het « Greif nur hinein ins volle Menschenleben, » is hier volkomen van toepassing. Men vergete ook niet, dat eene oefening vooral dan vruchtbaar is, wanneer zij vanwege den leerling inspanning eischt, en bij dezen blijde aandoeningen verwekt.

Het onderricht der spraakleer mag natuurlijk niet ontbreken. Dit heeft, in het lager, zoowel als in het middelbaar onderwijs, steeds veel te wenschen overgelaten. Het bleef onvruchtbaar, en hield geene rekening met de ware eischen van een degelijk taalonderricht. De meeste handboeken van spraakleer, zelfs van hen, die een zeer goeden naam hebben, zijn geheel onbruikbaar in de school. Men zou haast wanen, dat de schrijvers de spraakleer als een vak op zich zelf beschouwen, dat geene betrekking heeft met de wezenlijke taalstudie. Zij geven bepalingen, voorschrif-

ten, uitzonderingen op, die van buiten worden geleerd, zonder dat zij invloed op de taal der leerlingen uitoefenen. Een groot deel van den tijd wordt daaraan besteed. Daarin moet men nog eene der hoofdoorzaken zoeken van de geringe uitslagen, die ons taalonderwijs oplevert. Het is er verre van af, dat ik een vijand van grammaticale en philologische studiën zou wezen. Zeker neen. Ik beweer slechts, dat zij in de eerste graden van het onderwijs geen doel, slechts middel moeten zijn. (1) In de universiteiten is de theoretische taalstudie op hare plaats, en daar nog moet zij hoofdzakelijk dienen om de afkomst, de wording, de ontwikkeling der taal, hare overeenkomst met andere talen vast te stellen. Zelfs drukte Dr M. de Vries menigmaal de overtuiging uit, dat de wetenschap, — waarvan hij een der edelste sieraden was, — steeds voor doel moet hebben, de taal in heel haren omvang en uitgebreidheid te leeren kennen, hare innige overeenkomst te doen uitschijnen met het land, waar zij gesproken wordt, om daar meer gehechtheid, meer liefde voor te kweeken, en aldus het stambewustzijn, de vaderlandsliefde, in den verhevensten zin, te versterken.

---

(1) Dit houd ik voor zeker, dat men voor het onderwijs in de Nederlandsche Taal- en Letterkunde aan een Gymnasium noodig heeft iemand, die is *niet* voor alles linguist en grammaticus, maar voor alles : een goed litterator, een man van smaak. (VAN HAMEL, *Gids*, 1893, bl. 505.)

Wat ervan zij, de voorschriften, die het gebruik onzer taal beheerschen, dikwijls zelfs de theorieën, welke daar de reden van opgeven, moeten in de school geleerd worden. Zij, die alle spraakkundig onderricht verbannen, bewijzen aan het taalonderricht den slechtsten dienst. De leerling gewent zich al te gemakkelijk aan willekeur en slordigheid toe te geven. Hij kent de vastheid der grondregels niet, welke nochtans onontbeerlijk is voor eene beschaafde, letterkundige en wetenschappelijke taal.

Handboeken voor spraakleer voor het Lager en Middelbaar onderwijs zijn nog te schrijven, hoewel wij er dagelijks zien verschijnen. Men wordt gewaar, dat slechts de meesters in het vak degelijk werk kunnen leveren. De *Grondregels der Nederlandsche Spelling* door D[r] Te Winkel, en het *Voorbericht* van de Woordenlijst, laatste uitgaaf door Dr Kluyver, zijn meesterstukken in hunnen aard. De leeraar leest ze met de grootste belangstelling, omdat ze bij uitstek bruikbaar zijn, en omdat ze in eene heerlijke taal zijn geschreven, in één woord, omdat de hand des meesters overal voelbaar is.

In deze orde van gedachten veroorloof ik mij de bijzondere aandacht op het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* te roepen van allen, die in het onderwijs werkzaam zijn. Dit onvergelijkbaar werk is hier te lande op verre na niet gekend, gelijk het dit verdient. Ware het meer in

handen onzer letterkundigen, zoo zou hunne taal en hun stijl er in hooge mate bij winnen, werd het meer bestudeerd door onze leeraars, zoo zou zijn invloed op hun onderwijs allergelukkigst wezen. De Vries verklaart dan ook, dat zijn streven niet alleen geweest is een werk te leveren, waarin men omtrent eenig punt van spelling, spraakkunst, afleiding of beteekenis eenige oogenblikkelijke inlichting verlangt Hij wenscht tevens, dat het werk gelezen worde, in den zin, dien wij aan dit woord hechten. Gij zult het met mij eens zijn te verklaren, dat hij en zijne medewerkers er in geslaagd zijn het *Woordenboek* aantrekkelijk te maken. Ik althans, die geen taalkundige ben, mag U in gemoede verzekeren, dat geen letterkundig werk mij zooveel genoegen verschaft, zooveel belang inboezemt als het *Woordenboek*. Ik spreek hier niet van de volledigheid, van de juistheid der verklaringen en afleidingen. Ik prijs vooral de zuiverheid, de keurigheid van den stijl en de voortreffelijkheid der methode. Studeert men met aandacht de verschillende beteekenissen van een woord, zoo bevindt men zich in den toestand van den Romeinschen redenaar. « Wanneer ik in den zonneschijn wandel, » zegde hij, « wordt mijn aangezicht gebruind, hoewel ik om eene andere reden wandel; zoo ook voel ik mijnen stijl, bij de lezing van de werken der groote meesters kleuren. » De leeraar, die het *Woordenboek* bestudeert, leert niet alleen de juiste beteekenis der woorden ken-

nen, die hij onder het oog heeft. Hij gewent er zich ook aan de andere op dezelfde wijze te verklaren, en daar deze methode, meer dan elke andere, echo heeft in de klas, voelen de leerlingen zich genoopt zich op de scheiding en schifting der woorden, op hunne juiste beteekenis en gebruik toe te leggen. Zij geven zich beter rekenschap van hunne vormen en wendingen, en leeren deze gebruiken. In één woord : zoo de geest van het *Woordenboek* ons taalkundig onderwijs kon bezielen zou de loutering, de ware ontwikkeling onzer taal met reuzenschreden voorwaarts schrijden.

Zitting van 18 Mei 1898.

Aanwezig de heeren Alberdingk Thijm, bestuurder, van Even, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Daems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, Claes, Arnold, Janssens, werkende leden;

de heeren de Ceuleneer, Muyldermans, de Vreese, briefwisselende leden.

De heer baron de Maere d'Aertrycke, werkend lid, verontschuldigt zich de zitting niet te kunnen bijwonen.

Na lezing en goedkeuring van het verslag over de voorgaande zitting legt de bestendige secretaris de lijst neder der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Bibliographie de Belgique, 1898, nr 8.

Revue sociale catholique, 1898, nr 7.

Bulletin de l'Agriculture, 1898, nr 2.

Revue de l'Université de Bruxelles, 1897-1898, afl. 4-7.

Pour l'Art et le Progrès, door EM. GIELKENS.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1898, nr 3.

Mémoires couronnés, 48e deel, 8°.

Wallonia, 1898, nr 4.

Le Musée belge, Revue de philologie classique, 1898, nr 2. — Idem. *Bulletin bibliographique*, nr 4.

Door den bestendigen Secretaris der Academie :

De gesteendrukte portretten van Tollens, Maria Doolaeghe, Mathilde van Peene en den kunstschilder X. de Cock.

Uit den Vreemde, door J.-P. HASEBROECK.

Door den heer WILLEM DE VREESE :

Van Swighen. (Overdruk.)

Door den heer DE CEULENEER :

Ter nagedachtenis van Eugeen Zetternam, door vrouwe VAN ACKERE, geb. MARIA DOOLAEGHE.

A propos du rapport de la Commission flamande, par LANGLOIS, 1860.

Gedenkteeken aen J.-Fr. Willems toegewijd, 1848.

Jacob van Maerlant, door C.-A. SERRURE, 1867.

Vlaamsche Poëzij, door vrouwe COURTMANS, geb. BERCHMANS.

Lof van den Landbouw en der Plantenkweekerij in Vlaenderen, 1835, door DUMON.

De drie Zangers, Willems, Ledeganck, Van Duyse, door K. BOGAERD.

LEDEGANCK. *Lof der Schilderkunst*, en de *Zinnelooze*, 1828.

Aan mijne Medeleden der kon. Maatschappij

van Rhetorica, te Gent, door C.-A. VERVIER. 1820.

Door den heer Dr. A.-J.-J. VAN DE VELDE : *Vijf voordrachten over de gisting.*

Door den heer J.-H. BUITENRUST HETTEMA : *Taal en Letteren*, 8e jaar, 4e en 5e aflev.

Door de *Société d'Émulation*, te Brugge, bijvoeglijke aflevering voor 1897.

Door de Académie royale d'archéologie de Belgique :
Bulletin, nr 2, 1898.

Door den heer A. Siffer :
Het Belfort, 1898, nr 5.

Door de Uitgevers van *Biekorf*, 1898, nr 8.

Door den heer Arseen van der Schelden :
Nieuwe Fransche Spraekkonst ten gebruyke der Vlaemingen, 1836.

Namens mejuffer Mathilda Ramboux biedt de heer H. Sermon, met een waardeerend woord, een exemplaar aan van den pas verschenen dichtbundel dezer Schrijfster : *Wat zei, wat zong dat kwezeltje?* HILDA RAM. — Een dankbrief zal aan de dichteres worden toegestuurd.

De heer bestuurder wenscht den heer Janssens geluk wegens zijne benoeming tot werkend lid en de hem verleende bevordering tot officier der Leopoldsorde.

De heer Janssens dankt de Academie voor de vereerende onderscheiding, hem door gezegde benoeming bewezen; hij geeft de verzekering dat hij, in de wetgevende vergadering, en daar buiten, steeds de belangen der Nederlandsche taal en van het Vlaamsche volk zal blijven behartigen. (*Toejuiching.*)

De heer Obrie stelt voor, dat het bestuur der Academie een schrijven zou richten aan den heer Minister van Justitie, met het doel zijne welwillende aandacht te vestigen op de noodzakelijkheid om het opstellen van den Nederlandschen tekst der wetten en koninklijke besluiten, met het oog op de uitvoering der onlangs gestemde wet, toe te vertrouwen aan bevoegde personen. Spreker zegt dat bijna al de vertalingen, die thans in het Staatsblad voorkomen, met uitzondering van die, welke uitgaan van het Ministerie van Spoorwegen en Posterijen, doorgaans veel te wenschen laten. De heer Obrie vraagt dat zijn voorstel, bij dringendheid, in aanmerking genomen worde.

De dringendheid wordt gestemd en de beraadslaging over het voorstel geopend.

De heer Coremans drukt de meening uit, dat

het nutteloos is bij den heer Minister aan te dringen, aangezien deze zich reeds met de inrichting van den vertalingdienst bezighoudt. Zijns inziens ware 't beter een drietal maanden te wachten en daarna de Academie te laten tusschenkomen, in geval de vertalingen niet zouden voldoen.

Jhr. de Pauw treedt de zienswijze des heeren Coremans bij, en acht het minder betamelijk dat, in de gegeven omstandigheid, de Academie op dit oogenblik zich tot den heer Minister zou richten.

Hierop drukt de heer Obrie de meening uit, dat zijn voorstel niets onbetamelijks behelst. Hij acht het gevaarlijk, eene proefneming van drie maanden te laten doen; moest deze niet goed afloopen, allerwege zou kritiek ontstaan, wat zeker dient vermeden te worden. De Nederlandsche tekst der wetten en besluiten behoort van eerstaf aan onberispelijk te zijn.

De heer Claeys zou het voorstel eenigszins willen wijzigen. Hij wenscht dat het bestuur den heer Begerem, Minister van Justitie, de hulde en den dank der Academie zou betuigen wegens de stemming van het wetsontwerp der heeren Coremans en de Vriendt, en tevens de belangstelling der Academie uitdrukken in het werk, door de regeering begonnen om een degelijken vertalingdienst voor het Staatsblad te verzekeren : ook naar het oordeel der Academie is die vertalingdienst van het hoogste belang; van den beginne af moet

alles zóó worden ingericht dat er geene kritiek kan over gemaakt worden. (*Aangenomen.*)

Dagorde.

De vergadering gaat over tot het vaststellen der lijst van candidaten voor de opene plaatsen.

Bij de namen, voorgesteld door de daartoe benoemde Commissie, worden eenige andere gevoegd.

De Leden der verschillende keurraden voor de wedstrijden van 1898 deelen aan de vergadering hun verslag daarover mede.

Ten slotte komt in behandeling een voorstel der Commissie voor het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, strekkende tot het uitgeven, door de Academie, van het *Vocabulaer* van Noël de Berlaimont (1542), en van het *Vocabulario para aprender Franches Espannol y Flamincq* (1520).

Na eene korte woordenwisseling, daartoe betrekkelijk, wordt het voorstel aangenomen.

Te 4 uur verklaart de heer bestuurder de zitting geheven.

Zitting van 15 Juni.

Aanwezig de heeren Alberdingk Thijm, bestuurder, van Even, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Daems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, Claes, Arnold, werkende leden;

de heer de Vreese, briefwisselend lid;

Verontschuldigen hunne afwezigheid : de heeren baron de Maere en Génard.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk aangenomen wordt.

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Revue sociale catholique, n^r^ 8, 2e jaar.

Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent. 6e jaar, n^r^ 5.

Handelingen (idem), 3e deel, 1e afl.

Door den Heer Minister van Binnenl. Zaken en Openbaar Onderwijs :

Revue néo-scolastique, 1898, n^r^ 2.

Bibliographie de Belgique, 1897. Tables.

Idem, 1898, n^rs^ 9 en 10.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1898, nr 4.

Tables générales des Mémoires de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique (1772-1897).

Wallonia, 1898, nr 6.

Handelingen der Maatschappij van Geschied- en Oudkunde te Gent, 3e deel, 1e aflev.

Bulletijn, idem, 6e jaar, no 5.

Mémoires de l'Académie, 53e deel, 4°.

Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie. Nrs 11 en 12, 1897.

Door den heer S. DAEMS :

Voor twee vaders. Tafereelen uit het leven der pauselijke Zouaven. Tweede uitgave.

Door den heer G. GEZELLE :

Liederen betrekkelijk de Belgische Omwenteling (1830).

Den bekeerden Boer, of samenspraken tusschen eenen Patriot ende eenen Boer raekende de troebelen van dezen tijd. Gent, 1790.

Door den heer P. GÉNARD :

Mijne laatste nasporingen over de Geboorteplaats van Quinten Massijs. 1898.

Aan mijne schoonzuster Mevr. Alph. C.... bij de plechtige eerste mis van mijnen duurbaren neef... 1892.

Door den heer baron DE MAERE D'AERTRYCKE :

Bruges-port-de-mer. Du pier de Heyst. Observations et critiques.

Door den heer L. SIMONS :

De familie Kegge.

Door den heer P.-H. VAN MOERKERKEN :

Antikritiek, 1898.

Door den heer FR. VAN DEN BERGH :

Martelaars der Vrijheid, te Mechelen, in 1798. Mechelen, 1898.

Door den zeer eerw. heer G. VAN CASTER :

XIIe Congrès archéologique et historique. Mechelen, 1897 (1e deel).

Door het Stadsbestuur van Antwerpen :

Antwerpsch Archievenblad, 2e deel, 3e aflev.

Door den heer FRANS SAGERS, te Haarlem :

Verhandeling over het Kegelspel (Bekroonde Antwoorden ingekomen op de prijsvraag uitgeschreven door de Kegelclub « De Kroon », te Haarlem).

Door Mejuffer MARIA DU CAJU :

De jonge Huishoudster. Leerboek voor de huishoudelijke en lagere scholen.

Verder de afleveringen van *Belfort* (n^r^ 6) en van *Biekorf* (n^rs^ 9, 10 en 11), en van *De Vlaamsche Kunstbode*, n^r^ 5, 1898.

Briefwisseling.

Mededeeling wordt gedaan van een koninklijk besluit, gedagteekend 17 Mei 1898, waarbij de kiezing des heeren Alf. Janssens tot werkend lid wordt goedgekeurd.

—

De rederijkkamer *Het Kersouwke*, te Loven, is voornemens den 26 Juni aanstaande haar 425jarig bestaan te vieren. Zij verzoekt de Koninklijke Vlaamsche Academie bij de feesten, welke te dier gelegenheid zullen plaats hebben, zich te laten vertegenwoordigen. — De vergadering duidt daartoe den heer van Even aan.

—

De heer Gailliard maakt, namens de Bestendige Commissie voor Middelnederlandsche letteren, bekend, dat deze, tot vervulling der plaats van wijlen den heer P. Willems, voorstelt als candidaten :

1° den heer K. de Flou.
2° » Edw. van Even.

Dagorde.

BEOORDEELING DER WEDSTRIJDEN VOOR 1898.

TWEEDE PRIJSVRAAG.

« *Men vraagt eene taalkundige studie over het middelnederlandsch Proza (Oost en West-Vlaanderen) gelijk het voorkomt in ambtelijke bescheiden en andere opstellen, die geene letterkundige strekking vertoonen, zooals : charters, diploma's, renteboeken, rekeningen, akten van allen aard, brieven, verslagen, opschriften, enz.* (± 1200 *tot* 1500). »

Verslag van den heer K. DE FLOU, eersten verslaggever.

Deze vraag luidde eerst anders. De steller ervan had eigenlijk eene historische studie over de ontwikkeling der mnl. spelwijzen bedoeld, niet in Oost- en West-Vlaanderen alleen, maar over het geheele Nederlandsche taalgebied. Zulk eene verhandeling werd echter door de Commissie voor het vaststellen der prijsvragen als veel te omvangrijk beschouwd; en zoo is 't gekomen, dat de tekst der aangenomen prijsvraag ietwat onbepaalder geworden is wat het onderwerp betreft en veel meer beperkt in hare omlijsting. Het gebied der Fransch-Vlaamsche dialec-

ten is aldus meteen buiten aanmerking gevallen, wat oprecht te bejammeren is.

Hoezeer ook beperkt, kon het veld voor een ernstig onderzoeker nog ruim genoeg heeten : het eenig ingekomen antwoord, dat niet min dan 319 bladzijden met louter opgaven beslaat, zonder eene enkele overbodige uitweiding, is daar een verheugend bewijs voor. Wij vinden in dat antwoord verbazend veel, hoe veel er overigens nog in ontbreke moge.

De schrijver heeft zijne studie methodisch opgevat, daarin het werkplan volgende, dat door Dr. P. Tack, voor zijne *Oudnederfrankische Grammatiek* gevolgd werd. De provinciën Oost- en West-Vlaanderen worden in dialectgewesten ingedeeld (er is zelfs eene schetskaart bij het werk gevoegd); dan komt voor ieder gewest de studie van zijn klankwezen, de samenvatting van de voornaamste kenmerken van dat klankwezen, en ten slotte de gevolgtrekkingen die er, uit een taalhistorisch oogpunt, uit af te leiden zijn. — Het tweede deel van het werk is gewijd aan de Vormleer, die uiteraard van kortere behandeling was. — Een derde deel, van enkele bladzijden, geeft de algemeene gevolgtrekkingen op.

Het is ons, gezien de weinige dagen tijds waarover wij konden beschikken, niet mogelijk geweest, met de oorspronkelijke teksten in de hand, na te gaan of de conclusiën wel altijd kloppen : trouwens wij achten nog immer van toepassing

hetgeen wij op blzz. 300-302 der *Verslagen en Mededeelingen van* 1895 meenden te moeten waarschuwen. Evenmin konden wij nagaan tot hoever de Schrijver kon afdwalen met zijn denkbeeld, dat in de bestudeerde oorkonden « de middeleeuwsche *volks*taal » tot grondslag gediend heeft en dat « het middeleeuwsch vlaamsch dialect met het hedendaagsch vlaamsch dialect overeenkomt ». Verre zou het ons leiden, moesten wij hier willen afpegelen in welke mate de *i* in *wair*, *dair*, enz. aan hollandschen invloed in plaats van een bepaald spellingstelsel van 1300-1450 toe te wijten is. Maar korter kan ons bewijs zijn, dat zoo de *z* dikwerf de plaats der *s* innam, dit niet geweest is « om reden van het schrijven eener *s*... » : eene lange S stond er immers wat gauwer dan eene kronkelige Z.

Is dit nu eene strekking tot afkeuring? Toch niet, en wij hopen wel, dat de Schrijver, die de kenspreuk : « Wie waren onze voorvaderen? » aannam, zijn arbeid niet te vergeefs zal verricht hebben. Onze geachte medeleden van den keurraad zullen ongetwijfeld wel de dialectische bijzonderheden nagaan en tevens de innerlijke waarde van het geleverde aan de eischen der taalwetenschap toetsen. Wij zelven hebben ons in de eerste plaats bezig gehouden met het nazien van een deel der bewijsplaatsen, die wij gaarne per datum gerangschikt hadden gevonden, — om ze gemakkelijker met de « gevolgtrekkingen » te vergelijken, wat nu maar mankend gaat.

Dit alles inziende, zouden wij willen besluiten tot het aanhouden der prijsvraag.

Tweede verslag.

Steunende op de bevoegdheid van den steller der tweede prijsvraag, en van den derden verslaggever, laat ik geerne hun oordeel ook het mijne wezen.

GUIDO GEZELLE.

Kortrijk, 13 *Maart* 1898.

Verslag van den heer WILLEM DE VREESE, derden verslaggever.

Ik ben het met den heer De Flou eens, dat het ingezonden antwoord zeer veel bevat, « hoe veel er overigens nog in ontbreken moge », als hij daarmede bedoelt : dat het zeer veel bouwstoffen bevat, waarvan het verzamelen geen geringe moeite gekost heeft, en ook ik breng den schrijver deswegen gaarne de verdiende hulde. Maar het is niet genoeg met veel vlijt bouwmateriaal te verzamelen, men moet er ook een gesticht weten mede op te trekken, dat stevig in de voegen zit, om den uitgeloofden prijs te verdienen. En aangezien mijn collegas het om zoo te zeggen aan mij overgelaten hebben, het werk aan de eischen der taal-

wetenschap te toetsen, moet ik in gemoede getuigen, dat het niet in zulke mate voldoet, dat het voor bekroning in aanmerking zou kunnen komen. Het zou wel niet zeer veel geestesinspanning kosten, om dit in bijzonderheden met bewijzen te staven; maar daarentegen is er eene naar verhouding overbodige uitvoerigheid toe noodig. Daarom bepaal ik mij in hoofdzaak tot principieele kwesties.

Zoo is er in dit werk veel, dat ik waarlijk met geen ander epitheton dan het woordje « zonderling » weet te bestempelen; dat men niet zou verwachten bij een man, die allerlei grammatica's van oudere en jongere Germaansche dialecten aanhaalt, en ze dus waarschijnlijk ernstig bestudeerd heeft; een mengsel van allernieuwste en van sedert lang verouderde theorien; « Neugrammatiker » 's werk in dialectisch Nederlandsch geschreven! Blijkbaar is de schrijver in de historische taalstudie niet zeer diep gegaan; hij blijft aan de oppervlakte, en deinst terug voor de gevolgtrekkingen waartoe ze leidt. Of liever, ik vermoed dat hij aan die gevolgtrekkingen heelemaal niet denkt, of wel dat hij ze niet vat. Voor de grammatica der afzonderlijke Germaansche talen kent hij de nieuwste werken, maar voor de synthetische vraagstukken staat hij nog op een lang verouderd standpunt, al noemt hij Vercoullie's *Algemeene Inleiding*, waaruit toch al heel wat te leeren valt, onder zijne bronnen.

Het wil mij vooral voorkomen dat hij te weinig onderscheid maakt tusschen *klanken* en *letters*.

Laat ik een voorbeeld onder vele aanhalen. Hoe kan een man, die elk oogenblik Oudhoogduitsche en Oudnederfrankische vormen aanhaalt, schrijven : « Weldra voegt men de oorspronkelijke woorden « een of meer letters toe. Aldus zegt Gilliodts « (Inl.r.) worden in, ût, ôc, ic tot inne, jnne, uut; « uute, uydt, uuydt; oock ouch (*lees* ouck)... ick... » Immers hier worden gansch verschillende verschijnselen met elkander gelijk gesteld, en al kan b. v. voor gevallen als *ick*, *uuydt* in zekeren zin, met het oog op de *k* en de *t*, van een « toevoegen van letters » gesproken worden, in 't algemeen is dit toch eene uitdrukking die weinig historischen zin verraadt.

In dezelfde paragraaf heet het verder nog :
« Op het einde der 15e eeuw en in 't begin « der XVIe wil men zeker spelen en schrijft sommige « letters tweemaal als in erfve, graefve, cloochke, « hoorghele, zyencschene, kwamp, boompghaerdt, sa- « luudt (zie Gilliodts) ».

Wederom worden hier verschijnselen van verschillenden aard met elkander gelijk gesteld. Maar vooral dat *zeker spelen* is kostelijk, want met niet geringe verwondering vraagt men zich af, welke letters hier tweemaal geschreven worden? Het is toch wel wat veel gevergd, te verlangen dat de lezer in *v* en *f*, *d* en *t*, *g* en *h*, *c* of *ch* en *k*, dezelfde *letters* zou zien. En waar moet hij ze zoeken in *kwamp?* 't Is meer dan bedenkelijk!

Deze paragraaf geeft een voorbeeld van een

andere fout, die in 't ingezonden werk meermalen voorkomt. De schrijver, die onder zijne bronnen werken van Sievers, Braune, Paul, Franck, Van Helten, Vercoullie, Tack, opnoemt, heeft bij die mannen nog niet genoeg geleerd om met een critisch oog gebruik te kunnen maken van hetgeen onze dilettanten hebben geschreven, in casu om te weten dat de bewerker van den *Inventaire des Archives de Bruges* geen autoriteit is, met wie men afrekent. Het is natuurlijk volstrekt mijne bedoeling niet van den heer Gilliodts kwaad te spreken; maar 't zal wel veroorloofd zijn te zeggen, dat het niet op het gebied der taalkunde is, dat de geleerde staatsarchivaris te Brugge uitblinkt, en ik beklaag den schrijver van dit werk, dat hij zijne autoriteiten niet beter weet te kiezen. Overal waar hij de klanken voor de letters vergeet, is zijn eerbied voor 't geen de heer Gilliodts geschreven heeft daar meestal de oorzaak van.

Maar er is toch ook nog eene andere oorzaak voor zijn hangen aan letterteekens, nl. dat hij weinig of geen kennis heeft van palaeographie. Ik wed dat de schrijver nooit een Middelnederlansch handschrift gezien heeft. De bewering welke reeds door den heer De Flou aangehaald werd: dat de *z* dikwijls de plaats der *s* innam, « om reden van het lastig schrijven eener *s*... » bewijst dit volkomen.

Dit gebrek aan palaeographische kennis blijkt overigens nog op menige andere plaats van zijn werk; zoo heeft hij heel zeker zelfs geen flauw denk-

beeld van de verhouding der teekens *i*, *ii*, *y*, *ẏ*, *ij* onder elkander, zooals uit zijn hoofdstuk over de *î* ten overvloede blijkt. Een gedeelte daarvan moge hier uitvoerig besproken worden : dit zal een uitmuntend denkbeeld van 't geheele werk geven.

In § 118 wordt de lange *î* in Gentsche oorkonden behandeld. We lezen (ik schrijf *letterlijk* af!) :

« Te Gent is oude î ongeschonden bewaard « gebleven tot ± 1360 : wiken... ripen P[*etit*] « C[*artulaire de Gand*] 49 (1373) bliven PC 54 « (1373); zide PC 55 (1379) (*volgen nog talrijke voorbeelden waarvan het jongste uit het jaar 1385 dagteekent*).

« Daarnevens met overgangs ie, y : scient « C[*artulaire*] S[*aint*] P[*ierre*] 338 (1265) blieven « Mem. Dier. III 610 (1290) wie (wij) ibid; vercrie- « ghen Mém. Dier. V. 134. (1455) sniedere Mém. « Dier. V 339 (1451); mien Mém. Dier. IV 188 « XIVe E. ; hẙ id III 451 (1393) lẙde ibidem;

« En met ei ey of ẙ = ei : kẙserpoerten Mém. « Dier. IV 300 (1383) — rẙden, reyden Mém. Dier. V « 569 (1440) gheteyden Mém. Dier. V 561 (1480) « lẙste leyste Mém. Dier. V 340 (1446); clẙnen « voorsẙde voorseyde Mém. Dier. V 626 (1447) « eysere Mém. Dier. IV 105 (1405) eydele id IV « 3 (1420) eyser id IV 7 (1454) eyserinne id II « 216 (1420). »

Deze « tekst » dient nu tot grondslag voor de volgende redeneering :

« Hier komt nu de vraag : wanneer en door « welke omstandigheden is î in ei veranderd?

« Wij hebben hooger gezeid dat om eenen « klank te wijzigen men hem eene letter i of e « toevoegde (ae ei oe ue); bijgevolg moeten wij « in de vormen blieven (1290) sniedere (1451) ver« crieghen enz. eenen tweeklank aannemen ontstaan, « even als in Oost Vlaanderen en soms in West « Vlaanderen voor lange klinkers onder invloed « der volgende i (j) (mari) me*é*re Aud. cl*ei*ne (cleini « Ohd) Denderm; gebr*uy*ckene (gibrûkan) enz, « ontstaan, zeg ik, natuurlijk onder invloed der « Brabantsche en Nederfr. dialecten, en der vormen « met ie nevens eê, ei, (stien steên; cleên clien « clein) door verkorting van twee lettergrepen, « waarvan de laatste i of j bevatte, b. v. schinit « schient schienen (Vgl hevet hevit heeft heift.). « Deze ie vormen zijn dan langzamerhand met ee « samengevallen en namen deel aan de gekende « nederfrankische klankwijziging van ê in *ei* (of « y in navolging van oudere î ij) als d*é*len d*ei*len, « cl*é*n cl*ei*n — sch*ie*(ee)nt, sch*ei*nt, sch*ij*nt.

« Deze klankwijziging, welke in het Brabantsch « reeds in het begin der 14e eeuw voorkomt, begon « ook hare werking te Gent (te Dendermonde, te « Aalst nog vroeger) omstreeks 1300 (blieven 1290 « Gent) en moet aldaar omstreeks *1360* als ei « ey geklonken hebben; want de schrijfwijze î « wordt alsdan zeldzaam en doorgaans treft men « er ẙ, een letterteeken dat i-je oorspr. voorstelt,

« doch met de weerde van ei ey (die reeds alsdan
« voorkomen), uit gewoonte voorkomt.

« Deze klankwijziging verraadt dus voor de
« Gentsche en West-Oostvlaamsche dialecten een
« nederfrankischen oorsprong; integendeel pleit de
« zuivere î, welke volgens onze oorkonden steeds
« in West Vlaanderen en zelfs in Oost Vlaande-
« ren tot Eecloo, Hansbeke, Nokere en Oudenarde
« stand hield voor een oorspr. Saksisch of Friesch
« dialect; Immers in het Ofri; in het Nieuwfri, in
« het Os. in (*sic*, *lees* en) in de Saksische dialecten
« (Gelderen) heerscht nog deze î. Ons dunkens
« kwam Nederfr. î (ei) in Westelijk Vlaanderen
« tegen een sterk Friesch element (î) stuiten. »

Het is niet noodig de verklaring, welke de schrijver geeft voor den overgang van de (gesloten) *î* tot den bekenden hedendaagschen *ei*-klank, in bijzonderheden te bespreken; die verklaring is volkomen mislukt, en mij dunkt dat zijn werk er zeer veel zou bij winnen, als hij deze en dergelijke uitweidingen, die nog al talrijk zijn, schrapt, en zich tot eene nauwkeurige beschrijving der feiten bepaalt.

Laten we even nagaan of uit de aangehaalde bronnen het bewijs te putten is, dat de nieuwe klank omstreeks 1360 zou ontstaan zijn. Dat men soms de spelling *ie* vindt (die in alle gewesten voorkomt), bewijst vooreerst reeds tegen de hedendaagsche diphthongische uitspraak; dat de schrijver onder die vormen met *ie* andere met *ẙ* vermeldt, is zon-

derling, en bewijst dat hij de waarde der verschillende teekens niet kent. Immers, *î* wordt in *opene* lettergrepen eenvoudig *i* geschreven; in geslotene lettergrepen : *ii* in de oudste stukken, maar al heel gauw vrij algemeen *ij*; daarnaast bestonden de verschillende schrijfwijzen voor *ĭ*, t. w. *i* en *y*, dit laatste teeken met of zonder punt er op. Natuurlijkerwijze ging men nu het eene teeken voor het andere gebruiken, en treft men vaak *y* aan met de waarde eener *ij*, en omgekeerd. Nu gebruikt onze man in zijne aanhalingen als in zijne redeneeringen het teeken *ẙ*; waar hij het vandaan heeft, of waarom hij het gebruikt, zegt hij nergens. In de door hem aangehaalde bronnen, noch bij DIERICX, noch in de *Costumen*, noch in de *Cartularia* heb ik dit teeken *ẙ* gevonden, zooals ik dan ook verwachtte.

Zijne gevolgtrekking berust dus op *drie* vormen met *y* voor *ei* : *kyserpoerten*, DIERICX 2,299 (niet 300); *clynen* en *voorsyde* 2,626; en op zeven vormen met *ey* voor *î* : *reyden*, DIERICX 2,569; *gheteyden* 2,560 (niet 561); leyste 2,340; *eysere* 2,105; *eydele* 2,3 (a° 1421, niet 1420); *eyser* 2,7; *eyserinne* 2,216 (*ryden* 2,569 en *lyste* 2,340 kunnen immers niet in aanmerking komen, aangezien de *y*, als ze juist is, gelijk staat met *ij*).

Maar het treft den lezer, dat al deze vormen, die in zulk belangrijk vraagstuk als bewijsplaatsen moeten dienst doen, gevonden worden in een werk, waarvan de volslagen onvertrouwbaarheid algemeen

bekend is. En dit nu is een voorbeeld van een groote fout van 't ingezonden antwoord : de schrijver schijnt er niet het minste besef van te hebben, dat de vertrouwbaarheid van negen tienden zijner bronnen meer dan twijfelachtig is; de waarschuwing van den heer De Flou, waaraan deze in zijn verslag zeer te recht herinnert, is blijkbaar niet voor onzen inzender geschreven. En we hebben het recht hem daarover lastig te vallen, want er zijn feiten die zijn critisch vermogen hadden moeten wakker schudden. Immers het kan hem toch niet onbekend zijn, dat bij schrijvers uit alle Nederlandsche gouwen in de 16de eeuw en in de 17de tot even voor 1650, rijmen van *î* op *ie*, of wat hiermede gelijkstaat, lang niet zeldzaam zijn. Zoo b. v.

Spyse : ghyse (d. i. fr. *guise*) EVERAERT 25 en 105; ruwyne (fr. *ruine*) : zyne, 96; wys : avys, 101; logys : bewys, 107; doctryne : zyne 147; motyfve : lyfve, 178; logyst : ghewyst, 205; ruwyne : scyne, 248; tydt : niet, MARNIX, *Psalm* 89, vs. 111 : 112; ceremonien : tyen (d. i. *tempora*), HOUWAERT, *Milenus Clachte* 117; ruwijne : fijne, HOUWAERT, *Pegasides Plein* (ed. 1622) 358; spijs : vijs (d. i. *vies*), *Zeeuwsche Nachtegael* 1,70; nijt (d. i. *afgunst*) : nijet (*nihil*) HUYGENS, *Ged.* 1,59; vysen (d. i. *viezen*) : wysen CATS 1,202*a*; wijs : vijs (d. i. *vies*) CATS 1,505*a*; vliet (d. i. *vlijt*) : liet VONDEL, *Pascha* vs. 1245 : '46; Afriken : Rijcken, vs. 1127 : '28; jaargetije : Marije, VONDEL, *Gijsbr. v. Amst.* vs. 169 : 170; lije (d. i. (*ik*) *lijd*) : Marije,

vs. 1477 : '78; heerschappye: Marye, VONDEL (ed. Unger) 7,145; rijmen: Hymen, VONDEL, *Klaghte over C. Vos*, vs. 13 : 16; Scyth : lijd, VONDEL, *Maeghden*, vs. 677 : 678; Sofye: schilderye, VONDEL (ed. Unger) 18,25; Sofye : zye 30,341; enz.

Me dunkt, dat deze voorbeelden, die met weinig moeite met vele andere te vermeerderen zijn, tot nadenken stemmen (1). Men lette verder nog op de spelling *ijder*, ofschoon men zeker nooit *eider* gezegd heeft; op het Zuidnederlandsche *iever* en *gerief*, tegenover 't Noordnederlandsche *ijver* en *gerijf*; evenzoo op Zuidnederlandsch *tiger*, d. i. *tieger*, ook nog zoo bij Vondel, maar thans in Noord-Nederland sedert lang *tijger*; op Zndl. *stiel* (ambacht) en Nndl. *stijl*, eigenlijk 't zelfde woord. Als men dit alles voor oogen heeft, dan schijnt het niet alleen onmogelijk dat de diphthongische uitspraak der *î* reeds in de 14de eeuw zou ontstaan zijn, maar ook dat dit in de zuidelijke gewesten zou gebeurd zijn.

Aan de laatste alinea der aanhaling wensch ik nog eene opmerking vast te knoopen. Dezelfde gedachte spreekt de schrijver uit in zijne inleiding: « Het en hoeft schier niet meer bewezen, dat het « middelvlaamsch evenals het nieuwvlaamsch dia- « lect doorgaans bepaald Oudnederfrankisch is;

---

(1) Natuurlijk komen er ook rijmen voor van *î* op *ei*; naar mijne ondervinding is hun getal zeer gering. Eene nauwlettende studie er van zou zeker ook tot de oplossing van het twijfelstuk veel bijdragen.

« dat het Onfr de grondstof, het Ofri en soms « het Os. eenige bijbestanddeelen hebben opge« leverd ». Dat *schier* en het fraaie *doorgaans* zijn er waarlijk niet overbodig! Niet alleen « hoeft het schier niet meer », maar 't hoeft heelemaal niet meer. Wanneer zal men er in België toch uitscheiden met dat openstampen van deuren, die niet gesloten zijn?

Een uitdrukking, den schrijver van 't ingezonden antwoord als in den mond bestorven, is : verval der oude schrijfwijze. Hij staat dus, evenals nog zoovele onzer landgenooten, op het standpunt, dat de vervormingen, die we in de taal waarnemen, verbasteringen zijn. Maar dat standpunt, door Max Muller het schitterendst verdedigd en daardoor het meest verbreid, is sedert lang onhoudbaar gebleken. Alleen in België schijnen de meesten er nog altijd niet het flauwste begrip van te hebben dat er sedert lang betere en gezonder denkbeelden heerschen. Of van waar anders dit vasthouden aan allerlei vormen, die in de gesproken taal, hier evenmin als elders, al lang niet meer bestaan? Als er geen ontwikkeling, d. i. vooruitgang, is, maar *verval*, wel waarom dan geen Middelnederlandsch gesproken, wat zeg ik, Oudnederfrankisch, neen, Gotisch, of liever Oudgermaansch?

Wie beweert dat het Nieuwnederlandsch een verbastering is van het Middelnederlandsch, beweert hetzelfde als hij, die zeggen zou dat de spoortrein

een verbastering is van de diligence. Immers, waarom spreken wij? Ge zult zeggen : om onze denkbeelden uit te drukken. Dit is wel waarheid, maar niet de geheele waarheid. Want wat hebben we er aan, onze denkbeelden uit te drukken, als er niet nog iemand bijkomt die ze in zich moet opnemen, begrijpen. Het doel van ons spreken is dus : onze gedachten te doen vatten door een ander. Daaruit volgt noodzakelijk dat die taal het hoogst staat, of de beste is, waarvan men zeggen kan, dat ze veel doet begrijpen met weinig middelen. Vergelijk b. v. *arts* met zijn Middellatijnschen grondvorm *archiater*; of *priester* met πρεσβύτερος. Het eerste is beter dan het tweede om dezelfde reden, waarom een spoortrein beter is dan een diligence. Ik verwijs derhalve den schrijver van het ingezonden werk naar het fraaie boek van Otto Jesperson, *Progress in Language*, waar hij beter dan ergens elders de overtuiging zal opdoen, dat de taal niet vervalt, maar vooruitgaat. Of al las hij zelfs maar het artikel van Prof. Logeman over Jesperson's werk, in den vijfden jaargang van *Taal en Letteren* verschenen, hij zou er al heel wat mede gebaat worden.

Ook tegen de methode, door den inzender gevolgd, heb ik gewichtige bezwaren (ofschoon ik erken dat ze hare voordeelen heeft), o. a. dat er te veel van elkander gescheiden wordt, dat bij elkander behoort, en daarenboven en vooral, omdat hij uitgaat van hetgeen hij moet bewijzen! Hij zal, zegt hij, opge-

ven wat er van de Oudnederfrankische klanken in de dialecten van *Brugge*, *Veurne*, *Gent* enz. geworden is. Maar juist dat die dialecten bestaan moet onder andere uit zijne studie blijken! 't Is dus een bedenkelijke *petitio principii*. Toch is het niet mijne bedoeling te beweren, dat eene dergelijke schikking geheel verwerpelijk zou zijn. Integendeel, maar dan moet er eene verklaring voorafgaan, waarin de schrijver bewijst de er aan verbonden bezwaren te kennen, eene verklaring die hier gemist wordt.

Een gebrek, dat licht te verhelpen is, bestaat hierin, dat de verschillende klanken die van één zelfden Oudnederfrankischen klank voortkomen soms alle ondereen staan.

Als algemeene opmerking : de geheele verhandeling is klaarblijkelijk met de grootste haast bewerkt. De schrijver erkent in een bijgevoegd bericht, dat ze in aller haast is overgeschreven; ik kan hem niet kwalijk nemen, dat hij zijn zaak « op haar schoonste » zegt, maar de haast blijkt niet alleen uit het overschrijven. Posten zijn opengelaten, talrijke cijfers der bewijsplaatsen komen niet uit, en vooral : de taal is niet verzorgd; erger nog : ze is in hooge mate dialectisch gekleurd. Mij dunkt, dit mag niet geduld worden. De Academie heeft de nieuwe spelling, die in den grond toch een vooruitgang is, afgekeurd; maar dan mag ze het gebruik eener dialectische taal niet goedkeuren, want dat is achteruitgang.

Ten slotte nog een punt. Oost- en West-Vlaanderen heeft de inzender naar de hedendaagsche politieke verdeeling opgevat, en dat is verkeerd, maar de letter van de prijsvraag gaf hem daartoe het recht. In zijne beoordeeling herinnert de heer De Flou er aan, dat de vraag oorspronkelijk anders luidde; ze was veel omvangrijker : het geheele Nederlandsche taalgebied was er in begrepen. De toenmalige commissie heeft geoordeeld, en zeker niet ten onrechte, dat ze wel wat te omvangrijk was, en het onderwerp tot Oost- en West-Vlaanderen beperkt. Maar als men er goed over nadenkt, dan is die beperking nu weer te groot. Immers het verband tusschen het zuidelijk Westvlaamsch en de taal van Fransch-Vlaanderen eenerzijds, en tusschen noordelijk Vlaamsch en Zeeuwsch-Vlaamsch anderzijds is zoo groot, dat ze niet van elkander mogen gescheiden worden. Het taalgebied tusschen de Noordzee, de Schelde en de noordelijke grens van 't Fransch met dat van 't land van Aalst, dat den overgang vormt tot het Brabantsch, is een geheel. Om rationeel te zijn, om een volkomen afgerond werk te kunnen bekomen, zou de taal van die streek het onderwerp van 't onderzoek moeten zijn.

Daarop gelet, en de verdiensten en gebreken van het ingezonden werk gewikt en gewogen, heb ik de eer aan de Academie voor te stellen :

a) dit werk niet te bekronen, maar *b*) de prijsvraag gedurende *een* jaar aan te houden, en

er de letter zoo van te wijzigen, dat het geheele *Vlaamsche*, bovenomgeschreven taalgebied, er in begrepen zij, b. v. aldus :

Men vraagt eene vergelijkende klank- en vormleer der verschillende Middelvlaamsche dialecten, zooals die uit oorkonden kan opgemaakt worden.

Ik ben overtuigd dat door eene dergelijke beslissing de Academie aan de wetenschap en vooral aan den schrijver van het ingezonden antwoord een grooten dienst zal bewijzen.

De vergadering, geraadpleegd, sluit zich aan bij het gelijkluidend oordeel van de drie leden des keurraads.

DERDE PRIJSVRAAG.

De geschiedenis der Nederlandsche taalkunde in de Zuidelijke Nederlanden van de XVIe eeuw tot 1886.

Verslag van den heer TH. COOPMAN, eersten verslaggever.

De eenige in 1896 ingezonden verhandeling werd, alhoewel ze veel degelijks bevatte, om hare onvolledigheid en haar ondoelmatig plan niet bekronenswaardig geacht.

Van eenen tweeden Schrijver, wien « persoonlijke omstandigheden het onmogelijk gemaakt hadden den eens op touw gezetten arbeid geregeld voort te zetten », ontving de Keurraad een dertigtal bladzij-

den als proeve van bewerking. « Werd het onderwerp niet behandeld » — berichtte de Schrijver — « dan zou hij het gaarne verder bestudeeren, waartoe de toekomst hem wel den tijd zou geven. »

De Koninklijke Vlaamsche Academie hield niet alleen de vraag aan voor 1898, maar zij verhoogde tevens aanzienlijk het bedrag van den uitgeloofden prijs; zoodat ik mij destijds met de hoop vleide, dit jaar ten minste twee Mededingers in het strijdperk te zien treden.

In weerwil van de belangrijkheid van het onderwerp, is er maar éen antwoord ingekomen.

Schrijver grifte er de Latijnsche, ietwat afgeknotte kenspreuk « Ecce iterum... » op, welke ik, beleefdheidshalve, maar niet volledigen zal; immers, in zake wedstrijden, wordt zelfs het werk van den vervelendsten Crispinus met Academische heuschheid behandeld en met de gestrengste onpartijdigheid beoordeeld.

« Ecce iterum... » die, naar het mij toeschijnt, niet zonder eenige vreesachtigheid zich nogmaals aanmeldt, weze onbezorgd : de Koninklijke Vlaamsche Academie heeft bewezen, dat zij met hare prijskampen geen ander doelwit beoogt dan Schrijvers tot arbeiden aan te porren en hunne aandacht te vestigen op onderwerpen, die zij anders, om menigvuldige redenen, wellicht niet eens zouden aandurven; ook, dat de Academie, weeral in den milden geest der aanmoediging, niets liever verlangt dan jaarlijks vele schriften te bekronen en te drukken

die, al mochten ze zelfs in sommige opzichten te wenschen overlaten, aanleiding kunnen geven tot critiek, tot diepgrondiger studie, en bijgevolg tot verdere volmaking. In een land als het onze, waar nood en plicht gebieden antwoorden uit te lokken op de vraag : « of onze kinderen niet door middel van hunne moedertaal moeten onderwezen worden?! », behoort meesterwerk, natuurlijk, tot de zeldzaamheden; maar de uitslagen, welke de Koninklijke Vlaamsche Academie reeds verkregen heeft door hare wedstrijden en vooral het nut dat deze stichten, laten verhopen dat zij eenmaal hoogere eischen zal mogen stellen en koningswerk lauweren.

Dát zij inzonderheid gezegd voor alle gemoedelijke menschen uit het Noorden, die ons uitschrijven van prijsvragen « verouderd » heeten, daar zij met onze toestanden weinig of niet bekend zijn.

De aangeboden verhandeling (502 bladzijden) is verdeeld in 7 tijdvakken :

I. — 1475 — 1575;
II. — 1575 — 1665;
III. — 1665 — 1797;
IV. — 1799 — 1815;
V. — 1815 — 1830;
VI. — 1830 — 1864;
VII. — 1864 — 1886.

Op de onderverdeeling dier tijdvakken valt, hier en daar wel wat aan te merken, soms af te

keuren; maar het plan dat « Ecce iterum... » verkozen heeft, is, over het algemeen, verdienstelijker als opvatting en krachtiger van bouw dan het niet zeer oordeelkundig opgetimmerd gestel van het in 1896 aangeboden werk. Mogen enkele deelen wel is waar wat ruw behakt en behamerd en andere met geen passer afgemeten zijn, zij vormen niettemin met de overige een geheel dat, al staat het niet haaks, toch geen onaangenamen indruk maakt.

De verhandeling levert het bewijs, dat mijn voorgaande, wellicht al te breedvoerig verslag geen nutteloos werk is geweest : van alles wat daarin voorkomt heeft Schrijver bijna niets onverlet gelaten. De invloed van het Latijn en de worstelstrijd onzer taal tegen het Fransch worden duidelijk voorgesteld; de oudheid van de verlenging der *a* met haarzelve juist berekend; eene bonte bent uit het leger woordenboeken, dank aan eene behoorlijke indeeling, zoo nauwkeurig mogelijk gemonsterd; de onwetenschappelijke woordafleidkunde op wetenschappelijke wijze afgekeurd.

De versbouwkunde der rederijkers « die tot in het begin onzer eeuw den eeredienst onzer taal onderhielden » bleef niet langer onbesproken, en in het opstel over « taalzuivering » bekleedt Ph. van Marnix de hem toekomende plaats.

Op Des Roches' nagedachtenis wordt niet meer gesmaald : 's mans werk, onzalige invloed en benevelde tijd worden nagenoeg behandeld zoo niet naar den trant toch met de bedoeling welke den onbevooroordeelden geschiedschrijver betaamt.

Schrijver wijst op het kwijnend kaarslicht onzer taal in den benarden nacht der Fransche overheersching; op hare opglinstering, ónder Willem I, tot eene morgenstar in de ochtendschemering van eene nieuwe toekomst vol schitterende verwachtingen; op het onheil dat haar na de omwenteling weeral met uitdooving bedreigde.

Kortom, menigen wenk heeft hij begrepen; menige vingerwijzing gevolgd : hij tracht den spellingsoorlog en dezes wisselvalligheden te schetsen, mede het leven en streven van Willems, David, Snellaert, Blommaert en van andere verdienstelijke geleerden. Bormans wordt terecht gehuldigd; edoch, het kunstig gebeiteld beeld van den onvergetelijken man, dat in de vroeger aangeboden verhandeling werd bewonderd en geprezen, komt mij hier zóo verminkt voor, dat ik wel genoodzaakt ben mij ditmaal openlijk af te vragen of ik wel den in 1896 besproken schrijver voorheb? Bormans, aan wien wij voor het overgrootste deel de eenheid in spelling danken, is na twee jaar wellicht nog hooger in mijne schatting geklommen, zoodat een eenvoudig borstbeeld niet meer genoegen kan.

Tamelijk bevredigend, alhoewel daarom nog op verre na geen volledig werk, levert de Schrijver met zijne hoofdstukken over de woordafleidkunde, de spraakleer, het XIXe-eeuwsche woordenboek, de Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen, de uitgave van de oude gedenkstukken onzer taal, de rechtsgeleerde en andere bijdragen; maar zijn opstel over de versbouwkunde valt in 't geheel niet mede.

Daarin staat te lezen, blz. 474 :

« Voor navolgingen van klassieke verzen, worde « hier erop gewezen — zegt Prof. Vercoullie — dat « de Grieksche en de klassiek Latijnsche klemtoon « kan daarvoor in aanmerking komen (1).

« Uitgaande van dat grondbeginsel, in alge- « meenen zin althans, schreef de heer J.-A. van « Droogenbroeck-Asselberghs zijne bekroonde ver- « handeling over de toepassing van het Grieksch « en het Latijnsch metrum op de Nederlandsche « poëzij (2). »

Uit die woorden zal iedereen natuurlijk opmaken, dat hoogleeraar Vercoullie, als voorganger, een grondbeginsel heeft vooruitgezet, waarop de heer J.-A. van Droogenbroeck zijn werk gesteund heeft.

Om de waarheid te zeggen en zonder ietwat af te dingen op de waarde van Professor Vercoullie's grammatica, dient aangestipt dat de verhandeling van den dichter Van Droogenbroeck verscheen in 1886 en het boek van den Gentschen Hoogleeraar eerst in 1892 het licht zag.

Dat te verhelpen is niet moeilijk; maar als de Schrijver eenige regelen verder vrij onduidelijk laat hooren dat de heer Van Droogenbroeck van eene geheel andere stelling uitgaat dan die, welke Prof. Vercoullie wordt toegeschreven, dan ziet de zaak er

---

(1) *Schets eener historische Grammatica*, bl. 12.
(2) Hayez, Brussel.

bedenkelijker uit. Mijns dunkens vraag ik niet te veel zoo ik om eene volledige omwerking van dit gedeelte verzoek, dat ook in andere opzichten te wenschen overlaat, daar het al te haastig, zonder de vereischte aandacht, geschreven werd.

Buiten vele leemten welke in de verhandeling voorkomen, zijn talrijke sporen van overijling in meer dan éen hoofdstuk en op menige plaats waar te nemen : soms wordt een als boomvast aangestipt feit schier ontworteld, of eene uitgedrukte bronheldere meening onklaar, enkel door de schuld van eenen twijfelachtigen volzin of van eene ongenoegzaam bepaalde aanhaling uit eenig werk.

Dit is echter, in zekeren zin, te vergoelijken, daar de schrijver aan het opgaren van zijne stof uit allerlei boeken en tijdschriften blijkbaar veel tijd besteed en, derhalve, uit nooddwang, zijne aanzienlijke hoeveelheid ingezamelde aanteekeningen met veel minder zorg verwerkt heeft; zelfs treft me soms in zijne verhandeling eene al te vriendelijk gekleurde herinnering aan door hem benuttigde opstellen van andere schrijvers; zoo o. a. in de studie over het Rederijkersvers; ook in het zaakrijk IIIe tijdvak : de gevolgen der scheuring van Noord en Zuid; ook in het zeer verdienstelijk hoofdstuk over de taalzuivering. Tot het vervaardigen van dit laatste heeft hij een opstel uit *het Nederlandsch Museum* (1) :

(1) 6^e^ Aflevering, 25 December 1874, blz. 297.

De Taalzuiveraars der XVIe en XVIIe eeuw oogenschijnlijk wat langer bekeken dan wenschelijk was. Al is wat « Ecce iterum.... » over bedoeld onderwerp mededeelt, vollediger, voor zóo onergdenkend kan ik hem toch niet houden, dat hij niet bevroeden zou hoe er altijd en overal vriendschappelijk-gezinde menschen zijn, die spijkers op laag water zoeken en die hem, ten onrechte maar niet zonder eenigen schijn van waarheid, het verwijt zouden toeduwen zijne pen eventjes te hebben gedoopt in den inktpot van den heer J. Ochtmans Sz...

Om bestwil, verlieze hij dit alles niet uit het oog bij het aandachtig lezen van de drukproeven.

Blz. 52 staat :

« Zijne [Kiliaan's] *Synonymia latino-teutonica* worden uitgegeven te Antwerpen door Emiel Spanoghe sedert 1589. »

De eerste aflevering zag het licht in 1889. Dat is ja eene schrijffout, maar wat ik betreur is, dat de vermelding van die voortreffelijke uitgave buiten 'Schrijvers bestek ligt; want anders zou hij, die Kiliaen's feilen met zorg aanhaalt, na ernstige overweging van Prof. Spanoghe's merkwaardige inleiding en aanmerkingen, het door hem gebroken evenwicht tusschen goed en ongoed herstellen, niet ten bate van den onverminkten en onschendbaren roem van onzen geleerden Duffelaar, maar ten aanzien van de volledigheid en de onpartijdigheid van de hier besproken verhandeling.

Wil hij dat beproeven in eene nota onderaan blz. 52, mijn dank zij hem vooraf toegezegd.

Dat hij de streng getrokken grens van de prijsvraag niet immer eerbiedigt en uit andere gewesten wetenswaardigheden aanvoert welke hem, tot opklaring van de geschiedenis, onontbeerlijk toeschijnen, zij den Schrijver als eene verdienste aangerekend, daar hij doorgaans op niet ongepaste wijze te werk gaat, alsof het hem duidelijk ware dat het in de bedoeling van de Koninklijke Vlaamsche Academie ligt, eerlang eene dergelijke prijsvraag te stellen betreffende de Noordnederlandsche taalkunde en daarover een deel te verlangen, dat met het zijne een aansluitend geheel zou kunnen uitmaken.

In zijne *Algemeene beschouwingen* handelt schrijver over het begrip *Taalkunde* met het oog op zijn onderwerp, en bespreekt hij met lang geen onaardig zelfvertrouwen de zienswijze daar omtrent van geleerden als von Raumer, Böckh en Elze, om, ten slotte, eene bepaling vooruit te zetten, welke hij als de degelijkste tot richtsnoer aanneemt, daar ze, volgens hij beweert, van aard is om de lastigste haarkloovers te bevredigen. Zij luidt aldus :

« De *philologie* heeft tot doel : de kennis van « al de uitingen van het geestesleven eens volks, « bepaaldelijk op het gebied van taal- en letter- « kunde. »

Dat is voortreffelijk. Edoch, ik houd het niettemin met hen, die het veel omvattend begrip

philologie nog eenvoudiger en tevens breeder uitdrukken, en wel nagenoeg als volgt :

« De philologie is de wetenschappelijke studie « van het leven der taal, in verband met de « geschiedenis en het leven des volks. »

Schrijver heeft, gelukkig genoeg, zijne taak in meer beperkten zin opgevat en gepoogd, op een historischen achtergrond, de geschiedenis van de beoefening der *taalkunde* in Zuid-Nederland te schetsen. Meer werd van hem niet gevraagd, tenzij de best mogelijke uitvoering.

Deze is, in het opzicht van den stijl (1) en het evenwicht tusschen de onderscheidene deelen, waarlijk niet meesterlijk; maar de aangeboden verhandeling is goed *gedocumenteerd* zoodat zij, als eene eerste proeve van dien aard in Zuid-Nederland, in weerwil van hare onvolmaaktheid, kan dienen tot grondslag, waar anderen kunnen op voortbouwen. In dien zin, en met het oog zoowel op de moeilijkheid van den verlangden arbeid als op het nut, voor het onderwijs, van deze verdienstelijke bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandsche taalkunde in Vlaamsch-België, veroorloof ik mij de Koninklijke Vlaamsche Academie te verzoeken den uitgeloofden prijs aan de ingezonden verhandeling toe te kennen en deze te laten

(1) Ook op de taal valt wel iets aan te merken : zoo lees ik o. a. bij *middel*, *beamten*, *gewetens*vol, in een woord, *Henegouw*en, *Braban*d. *Oudenaerde* enz., enz.

drukken, met dien verstande dat Schrijver de proefbladen zorgvuldig nazie.

Brussel, 10 *April* 1898.

Verslag van den heer D. CLAES, tweeden verslaggever.

Uit het verslag van onzen achtbaren Collega, den heer Coopman, ziet men duidelijk het plan van het aangeboden antwoord. Ik sluit me bij hem aan om de deugdelijkheid van dat plan en, in 't algemeen, de rijke uitbreiding daarvan te erkennen. Als ik zeg « rijke uitbreiding », dan is dit echter meer met het oog op de overvloedige, soms ongeschikte bouwstoffen, door den schrijver bijeengebracht, dan op de harmonie der samenstelling, die op vele plaatsen den kunstzin onvoldaan laat. Tusschen de groote en ook tusschen de kleinere deelen van het opstel ontbreekt menigmaal die geleidelijke overgang, die schier onmerkbare ineensmelting, waardoor het lezen van een werk zoozeer vergemakkelijkt wordt. Hier en daar staan de bijzonderheden nog los naast elkander, ja zouden er soms niet bij verliezen met van plaats te verwisselen, en gansche reeksen, b. v. van woordenboeken, lexicons en, op 't einde, eene litanie van zes en veertig titels van tijdschriften, worden aangehaald zonder een woordje waardeering er bij, hetgeen den lezer tot weinig of geen nut kan strekken.

Wat schrijver in zijn « IIIe Tijdvak » over het gebruik van het Fransch in 't onderwijs zegt, is niet volkomen juist. Onder het Oostenrijksch bestuur gaven de Jezuïeten Nederlandsche schoolboeken uit « tot het gebruyk der jonkheyt welkers onderwijsinge toevertrouwt is aen de Paters der societeyt Jesu in Neder-Land », o. a. eene « Landbeschryvinge » van 242 blz., « gedrukt tot Brussel bij P. de Bast, op den Berg van het Hof » in « 1762 ».

Het « Ve Tijdvak » (1815-1830), zoo dicht bij ons en toch zoo weinig gekend, blijft ook hier in de schaduw. Schrijver verdedigt Kinker en Schrant tegen de ingebeelde beschuldiging, als zouden zij de oorzaak zijn onzer achterlijkheid omstreeks 1820; hij hadde beter gedaan met hunnen invloed te prijzen op de schaar geleerde Vlamingen (en zelfs Walen), die na 1830 bij ons hebben geschitterd.

De benaming Nederlandsch, waardoor thans onze taal wordt aangeduid, was toen niet zoo algemeen, als schrijver zegt. De wet van 15[den] September 1819 noemt de « taal des lands » alleen de « Vlaamsche taal ».

Geschiedkundige bijzonderheden als : dat onder het Voorloopig Bestuur, « ons leger ontredderd en door korpsen vrijwilligers vervangen werd » bleven liever achterwege. Wat niet bestond kon toch niet ontredderd worden?

En dergelijke onjuistheden komt men meer

tegen, b. v. : « Zooals de regeering [na 1830] « het voorschreef waren die werken [*het Wonder-* « *jaer* van Conscience en *Eigenaerdige Verhalen* « van van Rijswijck] volgens de oude spelling « geschreven. Maar de meesterstukken van hunne « Noorderbroeders deden hun beseffen hoe gering « hun lezend publiek was, hoe verre verheven in « opzicht van vorm die werken waren en zij « lieten hunne misnoegdheid hooren omtrent die « verachterde schrijfwijze. » (Blz. 297.) In die aanhaling ziet men tevens een staaltje van redeneering en stijl.

De regeering had in wetenschappelijke zaken aan vrije Belgen niets voor te schrijven; zij zou overigens niet geweten hebben welk stelsel, daar zij eerst in 1836 hare prijsvraag voor een verbeterd spellingstelsel, uitzond en de aangehaalde werken reeds in 1837 verschenen. De schrijver geeft me dat zelf toe, waar hij, twee blz. verder, zegt :

« De prijs werd echter niet toegekend, daar, « onzes inziens, zich schaarden aan de zijde van « Bormans, een weinig de voorschriften (?) van « het staatsbestuur ontwijkend aangaande 't alge- « meen gebruik. »

Ik heb dezen volzin letterlijk afgeschreven, en van dat gehalte komt men er in het werk meer tegen; zoo staat nog op dezelfde bladzijde de volgende alinea :

« Deze commissie, welke Willems tot voor-

« zitter had gekozen en Bormans tot schrijver. »

De Spellingsoorlog behoort tegenwoordig tot de geschiedenis en had wel wat breeder mogen ontwikkeld worden, evenals de taalbeweging in oostelijk Brabant en in Limburg, waar ik in mijn verslag van 1896 reeds de aandacht op gevestigd heb.

In 't vervolg van het opstel schijnt de schrijver vasteren grond te hebben dan in hetgeen voorgaat. De bemerking echter, dat Delfortrie de baan der nieuwere taalkundigen niet gevolgd heeft, verliest veel van hare waarde, als men zich herinnert dat de man vóór 1858 zijne verhandeling schreef.

Ook ziet men Prof. David niet gaarne aanhalen als een man, die « eenige handboeken van « spraakleer heeft gefabrikeerd » en die zich dan « meer en meer begon te *bekreunen* om de innigste « geheimen der taal ». — « Met belangstelling, » gaat de schrijver voort, « zag David het werk « van Delfortrie verschijnen en las hij het met... « voldoening... » Verder wordt er aan de verdienste van David nog al hulde gebracht; maar toch heeft de man zich vergist in de etymologie van *ochtend*, welke etymologie door schrijver — letterlijk naar Vercoullie's *Etymologisch Woordenboek*, dat in 1890 het licht zag, — verbeterd wordt. Schrijver vergat dat hij geschiedenis, geene lettercritiek moest leveren.

De biographie van J.-Fr. Willems laat veel te wenschen over, en die van David komt niet op hare plaats. Wat « den eerw. heer Stroobant » betreft, dien kan ik niet t'huis wijzen....

Ja, 't einde van dit werk zou wel « losse bladen » kunnen heeten, op de laatste ure met overijling bijeengeraapt en verzonden.

De taal, waarin het is geschreven, is van 't begin tot het einde stroef en weinig in overeenstemming met het behandelde onderwerp. De schrijver ligt met den zinbouw en niet zelden ook met de spraakkunst en de spelling overhoop. Zijn stijl is ongelijk en aanmatigend, gehakt en soms triviaal, slordig en vol oneigen uitdrukkingen en vreemde figuren, als ware hij niet gewoon in 't Nederlandsch te schrijven. Zelfs de redeneering is op vele plaatsen uiterst zwak.

Wij bevinden ons dus tegenover een werk, dat allerbeste hoedanigheden met afzichtelijke gebreken vereenigt. Moest het zóó voor het publiek verschijnen, al de nauwziende lezers zouden heel wat anders voelen dan bewondering. Welnu, eischt de Academie in deze omstandigheid bij den schrijver al geen feestgewaad, zij kan hem toch ook niet in zijn nachtcostuum ontvangen.

Ik stem bijgevolg tegen de bekroning.

Ten bewijze echter dat ik het met den schrijver wel meen, zou ik hem voorstellen zijnen arbeid in alle opzichten zorgvuldig te herzien, en aan de Koninklijke Vlaamsche Academie, hem, indien zij het werk kan uitgeven, bij wijze van aanmoediging, de helft van de uitgeloofde som te schenken.

Namen, 26sten *April* 1898.

Verslag van den heer Th.-J.-I. ARNOLD, derden verslaggever.

Om zich een juist denkbeeld te kunnen vormen van den inhoud en de waarde van dit tamelijk breed opgezette werk, is het noodig te doen wat de S. verzuimd heeft, namelijk daarvan een korte inhoudsopgave op te maken. Deze volge dus :

Algemeene beschouwingen.

a. Over het begrip taalkunde, met het oog op ons onderwerp (blzz. 1-7).

b. Geraadpleegde boeken en bronnen (blzz. 7-10).

c. Beredeneerd plan (blzz. 11-18).

1e *Tijdvak*, 1475-1575. (Van het jaar der uitgave van Van der Schuere's *Teuthonista*, tot de stichting der Universiteit te Leiden).

Inleiding (blzz. 19-34).

1. Velerlei woordenboeken (blzz. 35-39).

A. Vergelijkende woordenboeken (blzz. 39-64).

B. Natuurkundige woordenboeken (blzz. 65-81).

Synonymia (blzz. 82-94).

Woordenboeken van nieuwere talen (blzz. 95-102).

Spraakleeren (blzz. 103-124).

2e *Tijdvak*, 1575-1665. (Van de stichting der Leidsche Universiteit, tot de scheiding van Noord- en Zuid-Nederland).

1. Onwetenschappelijke woordafleidkunde (blzz. 125-145).

2. Versbouwkunde der Rederijkers (blzz. 146-164).

3. Taalzuivering (blzz. 165-194).

4. Nog Woordenboeken.

a. Klassieke (blzz. 195-198).

b. Natuurkundige (blzz. 198-199).

c. Voor nieuwere talen (blzz. 200-206).

3e *Tijdvak,* 1565-1797. (Van de scheiding van Noord en Zuid tot den inval der Franschen in België).

Gevolgen der scheiding (blzz. 207-235).

4e *Tijdvak,* 1797-1815. (Van den inval der Franschen tot de oprichting van het Koninkrijk der Nederlanden (blzz. 236-265).

5e *Tijdvak,* 1815-1830. (Van de oprichting van het Koninkrijk der Nederlanden tot de Belgische omwenteling (blzz. 266-294).

6e *Tijdvak,* 1830-1864. (Van de Belgische omwenteling, tot op de invoering der eenheid van spelling).

[Inleiding], blzz. 295-297).

a. De Spellingsoorlog (blzz. 297-338).

b. De Woordafleidkunde (blzz. 339-372).

c. De Spraakleer (blzz. 372-380).

d. Woordenboeken (blzz. 381-383).

e. De oude gedenkteekens onzer taal (blzz. 383-440).

7e *Tijdvak,* 1864-1886. (Van de invoering der eenheid van spelling tot de oprichting der Kon. Vlaamsche Academie).

[Inleiding] (blzz. 441-442).
a. De congressen (blzz. 442-445).
b. De tongvallen (blzz. 445-472).
c. Versbouwkunde (blzz. 473-477).
d. Volkszeden. Benamingen (blzz. 480-486).
e. Rechtsgeleerde en andere bijdragen (blzz. 487-493).
f. Tijdschriften (blzz. 494-499).
Besluit (blzz. 500-502).

Wanneer men een oog slaat op deze tafel moet men bekennen, dat de aanmerkingen, door de HH. Coopman en Claes gemaakt met betrekking tot de indeeling van het werk, volkomen juist zijn. Ik zwijg van de tijdvakken; deze zijn hoogst moeilijk af te bakenen, aangezien de geschiedenis der Nederlandsche taal in België veelal in verband staat met staatkundige gebeurtenissen. De onderverdeelingen dezer tijdvakken zijn echter zeer onregelmatig, soms allerzonderlingst gekozen. Waarom, b. v., drie hoofdafdeelingen, tellende acht onderverdeelingen, zonder eenig onderling verband, aan de Woordenboeken gewijd, terwijl de Spraakkunst zich met ééne hoofdafdeeling van een en twintig, en ééne onderafdeeling van acht blzz. moet vergenoegen? Waarom, naast het zwakke hoofdstuk waarin over de oude Rederijkers wordt gesproken, niet een ander gesteld over de in België zoo talrijke en invloedrijke Dichtgenootschappen van later tijd, waarin de overleveringen der Rederijkers tot nog in onze eeuw werden voortgezet? Waarom

de Woordafleidkunde in twee afdeelingen behandeld, weder ook zonder eenig onderling verband? Waarom, in het reeds genoemde aanhangsel, opgenomen een hoofdstuk : Rechtsgeleerde *en andere* bijdragen, wanneer van *die andere* geen spoor te vinden is? Kortom, wat de heer Claes zegt over de indeeling is volkomen waar en niet te sterk gekleurd. Het geheele werk, zooals het daar voor ons ligt, bestaat uit een reeks van monographieën, die men soms best in een andere volgorde zou kunnen plaatsen zonder dat dit door den lezer zou worden bemerkt. En dan die onregelmatige indeeling, met en zonder groote en kleine letters en cijfers, waarvan de waarde, welke de S. er aan toekent, twijfelachtig blijft, terwijl voor het 3e, 4e en 5e tijdvak geen onderverdeeling wordt aangenomen!

Beschouwen wij thans het werk zelf eens wat nader.

In de afdeeling : « Geraadpleegde boeken en bronnen », noemt de S., voor de geschiedenis der taal, geen andere werken dan die van Ypey, Verdam, te Winkel, de Flou en Herm. Paul. Zij die meerdere bronnen willen kennen, verwijst hij naar het *Biographisch Woordenboek* van Frederiks en Van den Branden, de *Vlaamsche Bibliographie* van Fr. de Potter, waaruit de lezer die zelf kan opzoeken of kiezen, en naar de werken over letterkundige geschiedenis van Jonckbloet, ten Brink en te Winkel. Verder kunnen een

twaalftal tijdschriften en de Jaarboeken der Kon. Vlaamsche Academie ook nog dienst doen. Na aldus naar zijne meening aan de eischen van het opschrift te hebben voldaan, eindigt de S. met de woorden : « het is natuurlijk onnoodig voor een « omvangrijk werk als dit eene lijst der geraad- « pleegde boeken op te maken; deze werken wor- « den enkel gedeeltelijk ingezien en kunnen geene « eigenlijke *bronnen* worden genoemd. » Maar waarom dit dan maar niet alleen gezegd, zonder een hoogst oppervlakkig en onvolledig hoofdstuk te betitelen: « Geraadpleegde boeken en bronnen »?

Wat de afdeeling: « Beredeneerd plan » aangaat, hieromtrent komt mijne meening overeen met die mijner mede-beoordeelaars. Het plan, de grondslag van het gebouw zooals het daar geschreven staat, is zoo kwaad niet. Was de opbouw nu ook maar in overeenstemming met het plan! Een enkele blik op de tafel is echter voldoende om aan te toonen waar de muren niet waterpas en uit het lood staan, waar sommige te zwak zijn, waar het verband met andere te gering is en niet zelden geheel ontbreekt.

Na in de Inleiding tot het 1e tijdvak (1475-1575) een kort overzicht van den toestand der Zuidelijke Nederlanden te hebben gegeven op staat-, taal- en letterkundig gebied, bespreekt de S. Vander Schuere's *Teuthonista*, een paar vocabulaires en het *Spel van den helighen Sacramente vander Nyeuwervaert*.

Op deze Inleiding volgt eene afdeeling : « Velerlei woordenboeken », wederom voorafgegaan door een overzicht van den toestand der Zuidelijke Nederlanden na de Hervorming. In de onderafdeeling : « Vergelijkende Woordenboeken », maken wij dan kennis met Curius, Dasypodius, Servilius, Calepinus, Meunier, Berkelaer, Gallus en Paludanus, om zoo te komen tot Plantijn en Kiliaan. Van de meeste dezer schrijvers vindt men echter niet meer dan de titels hunner werken opgegeven, soms vergezeld van eene korte levensbeschrijving. Aan Meurier vooral wordt veel te weinig aandacht gewijd. In een dozijn regels wordt met hem afgerekend. Slechts het woordenboek van Kilaan wordt nog al uitvoerig besproken, aan de hand van de HH. Herm. Paul, Em. Spanoghe en Kluyver.

Het hierop volgende hoofd : « Natuurkundige woordenboeken » is niet te best gekozen, aangezien in dit hoofdstuk van niets anders sprake is dan van een paar kruidkundige werken : *Den Herbarius... in dietsche, Den groten Herbarius*, de lijst van Vlaamsche plantennamen door de HH. Gailliard en De Flou ontdekt, en het *Cruydtboeck* van Dodoens. Van de beide eerstgenoemde werken worden slechts de titels vermeld. Uit het voorlaatste worden de letters C, O en P overgeschreven, vijf blzz. die niets anders bevatten dan eene dorre opsomming van Latijnsche en Nederlandsche plantennamen, van te minder belang omdat de hier opgegevene Nederlandsche namen

slechts plaatselijk zijn, zooals o. a. genoegzaam blijkt uit Paque's *Vlaamsche volksnamen der planten*. Ten aanzien van Dodoens is de S. eenigermate uitvoeriger, doch ook over hem hooren wij niets anders dan eenige biographische en bibliographische bijzonderheden.

In het hoofdstuk « Synonymia » worden eerst drie uitgaven genoemd van Pelegrom's *Synonymorum silva*, en daarna het aan Kiliaan en de gebroeders van Raphelingen toegeschreven *Promptuarium*, uitgegeven door Em. Spanoghe. De S. maakt zich echter ook hier het werk weder zeer gemakkelijk, door niet minder dan negentien kolommen woorden af te schrijven, zonder er eenige aanmerking of een enkel woord van waardeering aan toe te voegen.

Het hierop volgende hoofdstuk : « Woordenboeken van nieuwere talen » begint met de opgave der titels van eenige schoolboeken in 1581 te Oudenaarde in gebruik, waaronder : *Een cort ondersouck des Gheloofs*, *De Catechismus*, *De Fonteyne des levens*, *De Psalmen Davids*, *den Zieken-Troost*, en eenige andere, die met taal en taalkunde niets anders gemeen hebben dan dat ze misschien in de taal van dien tijd geschreven werden, iets wat overigens nog volstrekt niet zeker is. Wil men op deze wijze te werk gaan, dan is het niet moeilijk nog eenige honderden titels aan deze lijst toe te voegen. Het overige van dit hoofdstuk bevat ook weder niets dan de titels van eenige Woordenboeken, van 1537 tot 1573 verschenen. Slechts bij de *Diction-*

naire flamen-françois van Hendrik van den Keere staat de S. eenige oogenblikken stil; de overige titels werden uit bibliographieën afgeschreven.

Het hoofdstuk « Spraakleeren » (waarom niet Spraakkunst?) begint nog al goed, en bespreekt in de eerste drie bladzijden het gebruik der klinkers en medeklinkers in het Nederlandsch der 16e eeuw. Verder noemt S. een paar andere taalkundige werken van Macropedius en Meurier, om daarna over te gaan tot een uitvoerige bespreking van de *Nederlātsche Spellijnghe* van Joos Lambrecht, en eenige andere werken door denzelfden schrijver uitgegeven. Deze bespreking bevat echter weinig oorspronkelijks, maar werd voor een goed deel getrokken uit de inleiding van het boek, uit die van den nieuwen druk bezorgd door de HH. Heremans en Van der Haeghen, uit Blommaert's *Nederduitsche* schrijvers van Gent, en eenige andere werken. Aan het einde, eenige vergelijkende aanmerkingen op de werken van Lambrecht en de Nederduytsche *Orthographie* van den Noord-Nederlander Pontus Heuterus.

Het 2e tijdvak telt vier hoofdafdeelingen, waarvan de laatste in drie onderafdeelingen is verdeeld. In de eerste hoofdafdeeling : « Onwetenschappelijke woordafleidkunde » behandelt de S., na eerst een paar Duitschers te hebben genoemd, werken van Gor. Becanus, Abrah. van der Mijle, Casaubonus, Vulcanius, Van Schrieck, Lipsius, Stevin, Frans van Raphelingen en Franc. Junius. Ofschoon in

dit hoofdstuk hier en daar enkele juiste aanmerkingen voorkomen, bestaat het toch ook voor het grootste gedeelte uit niet veel anders dan algemeenheden, bio- en bibliographische inlichtingen. Vreemd is het bovendien hier mannen als Lipsius, Stevin, Junius e. a. in één hoofdstuk getiteld : « Onwetenschappelijke woordafleidkunde », behandeld te zien te gelijk met Becanus en Van Schrieck, en dit zonder eenige onderlinge vergelijking.

« De Versbouwkunde der Rederijkers », waarover een lijvig boekdeel zou te schrijven zijn, wordt in achttien blzz. meestal uit aanhalingen bestaande, afgehandeld. Van de tallooze Zuidnederlandsche Kamers worden er zeventien genoemd, zonder dat wij aangaande haar en hare werken ook het geringste vernemen. Verder bevat dit hoofdstuk weinig anders dan eenige bijzonderheden betreffende de blazoenen der Kamers, en eenige korte biographische aanteekeningen over De Roovere, De Dene, Corn. van Ghistele, Colyn van Rijssele, Houwaert, Van der Meulen, Van Dale en een paar minderen : Matthijs de Casteleyn en diens *Const van Rhetorike* wordt nog al uitvoerig behandeld, maar van andere wetgevers op den Rederijkers-parnas : Jan van Mussem, Ant. Smijters, Ymmeloot en Bauwaert hoort men niets anders dan de namen, en over de voor de geschiedenis der taal zoo belangrijke werken door de Rederijkers nagelaten geen woord.

De derde onderafdeeling handelt over « Taalzuivering » en bevat wel iets goeds, maar te weinig.

Acht van de dertig blzz. zijn gewijd aan Jan van den Werve en zijn *Tresoor der duytsscher talen.* Behalve een uittreksel uit de voorrede van dit werk vindt men ook hier weder weinig meer dan biographische, bibliographische, genealogische en zelfs heraldische berichten, en ook deze zijn bovendien niet altijd nauwkeurig. Zoo verzekert de S. ond. and., dat het werk van Van den Werve zevenmaal werd herdrukt, terwijl ons daarvan minstens dertien drukken bekend zijn. Verder treffen wij in dit hoofdstuk nog aan : korte berichten over Pieter Heyns, Marnix en Vondel, doch ook deze bestaan meestal uit eenige uittreksels uit hunne geschriften en uit werken van de HH. Paul Fredericq, Fruin, Ochtman, e. a. Aan het slot zijn eenige blzz. gewijd aan de Noord-Nederlanders : Coornhert, Spieghel, Roemer Visscher en Hooft. Ten aanzien van Vondel gaat S. eenigermate te werk zooals zij die van Rubens een Duitscher zouden willen maken.

In de nog weder in drie onderafdeelingen gesplitste hoofdafdeeling : « Nog Woordenboeken » worden ook weer de titels opgegeven van eenige woordenboeken en andere werken uit de 17ᵉ eeuw, zonder dat die worden besproken. Onder de « Klassieke » worden genoemd die van Vladderacke, Van Waesberghe, de Wauquier, Pasor, bewerkt door Van der Hooght (geen Zuid-Nederlanders), Vaerman en Binart. Onder de « Natuurkundige » vindt men wederom niets anders dan de Kruidboeken van Clusius en De Lobel, en onder de « Lexikons

voor nieuwere talen » worden vermeld die van Taye, Verviers, Mellema, Sasbout, Rodriguez, De la Porte, Smyters en een paar anonieme. Bij de namen van Sasbout en De la Porte treft men eenige taalkundige aanmerkingen aan, bij de overige bepaalt de S. zich, zooals gewoonlijk, bij het opgeven der titels.

Ik zou MHH. te veel van uwen tijd en van uwe aandacht vorderen, indien ik voortging op dezelfde wijze het geheele antwoord op de prijsvraag te ontleden. Het zij genoeg door eene uitvoerige bespreking der beide eerste tijdvakken te hebben aangetoond, hoe fragmentarisch en oppervlakkig die zijn bewerkt. Wel is waar is er in de niet in onderdeelen gesplitste tijdvakken 3-5 iets meer samenhang en iets meer gang, maar toch zijn de reeds opgenoemde gebreken ook daarin merkbaar. Zoo vind ik het wel wat veel in een hoofdstuk van dertig blzz. (het 3e tijdvak) twaalf blzz.. af te schrijven uit een verhandeling van A. de Jager, en evenzeer twaalf blzz. van de dertig (het 4e tijdvak) te vullen met beschouwingen over Des Roches en zijne werken, terwijl in nog zes andere blzz. slechts sprake is van Noord-Nederlanders : Ten Kate, Huydecoper, Frans Burman, Clignett en Siegenbeek.

In het 5e tijdvak spreekt de S. bijna uitsluitend over De Simpel en Behaeghel, en meer bepaald over den laatstgenoemde, terwijl met een paar Noord-Nederlanders, die in Zuid-Nederland werkzaam waren, Kinker en Schrant, die toch wel eenige waardeering verdienden, in eenige weinige regelen wordt afgerekend.

De beide laatste tijdvakken zijn weder in onderafdeelingen gesplitst. In het 6e vindt men eenige beschouwingen over den « Spellingsoorlog », meerendeels aanhalingen afgeschreven uit werken van David en Bormans, meer ook niet. Aan het slot worden een paar blzz. gewijd aan Rask en de gebroeders Grimm, met uittreksels uit hunne werken. -- Over « Woordafleidkunde », « Spraakleer » en « Woordenboeken » werd ook reeds vroeger gesproken, maar men zoekt hier te vergeefs naar eenig verband. — In « Woordafleidkunde » worden dertien blzz. afgeschreven uit de bekroonde verhandeling van Delfortrie.

Het 7e tijdvak bestaat uit zes nagenoeg geheel op zich zelf staande artikelen, die misschien elk voor zich op hun plaats zouden zijn in eenig tijdschrift. Daarin wordt gehandeld over « Congressen », « Tongvallen », nog eens weder over « Versbouwkunde », over « Volkszeden en [Volks]benamingen », Rechtsgeleerde bijdragen en « Tijdschriften ». In « Tongvallen » vindt men weder een uittreksel van veertien blzz. afgeschreven uit de werken van Schuermans en Van Dale, terwijl de lijst van tijdschriften en tijdschriftartikelen eigenlijk van meer belang is voor den bibliothecaris en voor den boekhandelaar, dan voor den beoefenaar der taal of van hare geschiedenis.

Uit al wat voorafgaat blijkt, dat dit werk eigenlijk niet is een zuiver antwoord op de vraag, maar dat daarin hoofdzakelijk slechts schrijvers worden

genoemd, die door den bewerker eener geschiedenis der taal met vrucht kunnen worden geraadpleegd, want aangaande hunne meening vindt men hier over het algemeen bitter weinig. Evenmin als een hoop steenen, een stapel hout en een put mortel een gebouw daarstellen, vormen ook de tallooze hier opgesomde titels, bio- en bibliographische bijzonderheden, geen geschiedenis der taalkunde.

Het volgende nog als een staaltje hoe oppervlakkig S. soms te werk gaat. Onder de door hem opgenoemde titels noemt hij ook « de Sermoenen van Pieters », waarvan hij zegt, juist alsof dit een zeer bekende zaak was, dat deze in 1540 zijn verschenen. Aangaande den inhoud en de taal van dit boek verneemt men verder geen woord. De S. heeft hier op het oog de Sermoenen uitgegeven op den naam van « Niclaes Peeters, Minnebroeder ende Gardiaen » en met het jaartal 1520. Ik zou S. wel eens willen vragen, op welke gronden zijn zoo stellig uitgedrukte meening berust, dat dit werk in 1540 en niet in 1520 werd gedrukt, en houd mij verzekerd dat hij op deze vraag geen antwoord zou kunnen geven, aangezien deze zaak nog niet uitgemaakt is en zelfs nog in het geheel niet werd besproken. Wel is waar vond juist uw verslaggever eenige bibliographische aanwijzingen voor deze meening en heeft S. misschien daarover wel eens hooren spreken, maar deze gronden werden nog aan niemand medegedeeld, en kunnen bij gevolg nog door niemand worden aangenomen of verworpen. Alles bepaalt zich tot hiertoe nog tot het vermoeden,

dat de Sermoenen waarvan hier sprake is en die werden uitgegeven met het jaartal 1520, zeer waarschijnlijk eerst in 1540 het licht zagen.

Taal, stijl en betoogtrant van dit antwoord werden door de HH. Coopman en Claes voldoende gekarakteriseerd, zoodat ik volstaan kan met naar hunne uitspraak te verwijzen.

Om al de aangevoerde redenen moet ik tegen de bekroning stemmen, en ben ik zelfs van meening dat de Academie het werk, zooals het daar ligt, niet kan laten drukken voorzien van haren stempel.

Met den heer Claes stel ik dus voor, den S. bij wijze van aanmoediging de helft van den uitgeloofden prijs toe te kennen, de vraag aan te houden, en daardoor den S. in de gelegenheid te stellen van zijne vele bibliographische aanteekeningen gebruik te maken, om daaruit samen te stellen een eigenlijke *Geschiedenis der Nederlandsche taalkunde in de Zuidelijke Nederlanden*, van de 16e eeuw tot op het jaar 1886.

De Academie, geraadpleegd, beslist dat de prijs voor de derde vraag niet kan toegewezen worden.

ZESDE PRIJSVRAAG.

Men vraagt eene zoo volledig mogelijke verzameling en nauwkeurige beschrijving van de oude en hedendaagsche « Kinderspelen » in Vlaamsch-België, met aanteekening der daarbij gezongen liederen (woorden, en in zoo ver het mogelijk is, de muziek).

Verslag van den heer TH. COOPMAN, eersten beoordeelaar.

Drie antwoorden :

Nr 1 met kenspreuk : *Kinderen, speelt;*

Nr 2 kenspreuk :

o Kindren, ik zie u zoo gaarne spelen;
't Spelen, dat staat u nog zoo wel.

PR. VAN DUYSE.

Nr 3 : *Uit de kennisse komt die minne.*

Van de drie verzamelingen is nr 3 verreweg de rijkste; tevens de voornaamste in het opzicht der verscheidenheid.

Zij bevat :

I. *Spelen van navolging;*
II. *Spelen van behendigheid(lichaamsoefening);*
III. *Spelen van behendigheid (geestesoefening);*
IV. *Machtspelen;*
V. *Springspelen;*
VI. *Loopspelen;*
VII. *Evenwichtspelen;*
VIII. *Zangspelen, en liedjes en rijmkes gebruikt in rondedansen zonder gebaren;*
IX. *Lijdende spelen;*
X. *Kansspelen;*
XI. *Marbelspelen;*
XII. *Kaartspelen voor de kinders;*
XIII. *Pandspelen;*
XIV. *Kaatsbalspelen;*

XV. *Topspelen ;*
XVI. *Schietspelen ;*
XVII. *Spelen met allerlei speeltuig ;*
XVIII. *Spelen met levende dieren ;*
XIX. *Kleinekinderspelen ;*
XX. *Handwerkspelen ;*
XXI. *Plaagspelen ;*
XXII. *Raadspelen ;*
XXIII. *Aftelwijzen.*

In de A-B-C-wijze opgemaakte lijst der vermelde en beschreven spelen komen niet minder dan 788 benamingen voor, en daaronder zijn de n[rs] van hoofdstuk XIII niet eens begrepen. Voorwaar, eene aanzienlijke hoeveelheid!

Op de waarde van de m. i. redematige indeeling valt er niet bijzonder veel af te dingen. Edoch, de vraag is veroorloofd of het misschien niet beter geweest ware eene andere te volgen, en wel zulk eene die tot gemakkelijk gebruik van dergelijke verzameling wellicht geschikter is : b. v. per PLAATS en per JAARGETIJDE ; — spelen van LICHAAMSOEFENING en spelen van VAARDIGHEID ; — spelen tot NABOOTSING van groote menschen daden, als ambachten, kluchten enz. ; — spelen van DIERENBEDRIJF of met DIERENVERBEELDING : koetjes koopen, paarden beslaan, de kat en de muis enz. ; — HUISSPELEN : ganzenbord, kaarten, popjes, koken-eten, schaduwen op den wand, zingen enz., enz.

Oogenschijnlijk is n[r] 3 het werk van verscheidene personen.

Een der vlijtige Bijdragers munt bovenal uit door de schilderachtige beschrijving der spelen, welke hij opgeeft. Hierdoor wint de verzameling zeer aan belangrijkheid.

Ongelukkig genoeg, laten andere bladzijden, met het oog op de heldere voorstelling, te wenschen over.

Het muzikaal gedeelte is te verbeteren : de *noteering* is onduidelijk en de *becijfering* ziet er, ronduit gesproken, insgelijks onbeholpen uit. Ik ben zoo vrij daarop de gansch bijzondere aandacht der Verzamelaars te vestigen, opdat zij dit alles met zorg zouden overzien.

Evenmin geldt ten voordeele van de Opstellers, dat zij meer dan een lied hebben overgenomen uit het werk van Lootens en Feys : zij vonden hier de taak goed voorbereid.

Zij zeggen dat zij al de kinderliederen, welke niet met *spelen* gepaard gaan, hebben ter zijde gelaten. Mijns erachtens is dat te bejammeren. Trouwens, de scheiding tusschen de *spel*-liedjes en de andere is nauwelijks te bepalen. Of is het zingen, in menig geval, ook al geen spel voor de kinderen? — Natuurlijk hangt bij het verzamelen veel, indien niet alles, van de goede keuze af.

Eindelijk is er aan te merken dat het aangeboden handschrift maar handelt over éene streek : West-Vlaanderen. Die wijze van *zanten* is geenszins af te keuren, daar zij instaat voor de zekerheid en de getrouwheid. Maar de gestelde prijsvraag vergt

ten minste dat er, *bij vergelijking*, gesproken wordt over andere gewesten en plaatsen; dat ook de varianten van menig spel en lied opgegeven en inzonderheid de verschillende benamingen, onder dewelke sommige spelen elders in Zuid-Nederland bekend zijn, aangestipt worden.

Een blik op de lijst der werken, welke de Schrijvers geraadpleegd hebben, levert dadelijk het bewijs dat zij verscheidene schriften, die reeds over de stof bestaan, en die te vinden zijn in Zuid- en Noordnederlandsche tijdschriften, hebben verwaarloosd.

En waarom ter loops en als het past geen uitstapje gewaagd op het gebied der Duitsche, Fransche, Engelsche of Waalsche Folklore? Volgens de letter van de prijsvraag hoeft dat niet; maar vluchtige aanteekeningen en zeer beknopte vergelijkingen blijken hier zóo nuttig, dat ze tot het opbouwen van een volledig en tevens aantrekkelijk werk, in meer dan een geval noodzakelijk mogen heeten.

Het handschrift Nr 1 bevat 120 spelen; Nr 2 weinig minder dan de helft van Nr 3.

Nr 2 verdeelt zijne verzameling als volgt :

1° *Spelen voor jongens, met speelgerief;*
2° *Spelen voor meisjes, met speelgerief;*
3° *Spelen zonder gerief;*
4° *Kindergezegden bij het spelen.*

Hij geeft tevens iets over het *tellen*, waarmede elk spel gewoonlijk begint, en over het *pand verbeuren*, dat sommige spelen besluit.

Nr 1 biedt geene indeeling; ook geen muzikaal gedeelte. Dat van Nr 2 is zeer gering.

In beide handschriften worden de spelen op duidelijke wijze uitgelegd. De Schrijver van Nr 1 is zelfs een aangenaam verteller.

Eene bijzondere vermelding verdient Nr 2 : de Verzamelaar beproefde sommige deelen van zijn werk met penteekeningen van het speelgerief op te helderen. Dat is, ontegensprekelijk, eene gelukkige gedachte en eene navolgenswaardige poging.

Ik betreur dat geen der aangeboden handschriften voor den uitgeloofden prijs in aanmerking kan genomen worden; maar ik vlei mij met de hoop dat de Koninklijke Vlaamsche Academie, uit hoofde van den veelbelovenden en aanzienlijken arbeid, welken de werkzame Mededingers reeds volbracht hebben, de prijsvraag tot het jaar 1900 zal aanhouden.

Brussel, 14 *Maart* 1898.

Verslag van den heer J. BROECKAERT, tweeden beoordeelaar.

Met mijn geacht medelid, den heer Coopman, druk ik mijn spijt uit dat geen der drie ingezondene handschriften zóó volkomen aan de gestelde prijsvraag beantwoordt om te kunnen bekroond worden.

De verzamelaar van N° 3 heeft zich ontzaglijk veel moeite gegeven en verdient eene zeer eervolle melding. Op volledigheid mag zijn werk evenwel geene aanspraak maken. Het is blijkbaar dat hij buiten West-Vlaanderen op het veld der kinderspelen al niet veel meer geoogst heeft dan wat er in een drietal tijdschriften : *Volk en taal, Ons Volksleven* en *'t Daghet in den Oosten*, is aan te treffen. De vergelijking van zijn handschrift met die zijner mededingers levert het bewijs dat hij zijne verzameling aanmerkelijk hadde kunnen verrijken. Zoo beschrijft N° 2 een aantal kinderspelen, welke door N° 3 zijn voorbij gegaan of op eene geheel andere wijze worden voorgesteld, als : *boschken schieten*, *fletsen*, *flikkeren*, *hillepillen*, *kartetsen*, *kegelen*, *klepperen*, of *klakkeren*, *kletsen*, *loteren*, *netten breien*, *pimpeeren*, *rekkerekketijzer*, *den ring doen rollen*, *rommelpot*, *op stelten loopen*, *slef onder door*, *schalmei*, *tuimelingen maken*, *uitklossen*, *de verkeerde wereld*, *zelderen*, *enz.*, terwijl de volgende spelen, behandeld door N° 1 : *ameretsen*, *achternadoen*, *baardje scheren*, *bottemaat leggen*, *dretsen*, *frullen*, *keperen*, *knopken tukkelen*, *koekoppen*, *kruiskampen*, *keele kuile*, *lijnen*, *naaldeken door den draad*, *nonnen*, *ruiteren*, *rijrij*, *schoentje*, *sieken*, *schaalke springen*, *steene, steene van staken*, *uurjagen*, *wijzerken loopen* en enkele andere, eveneens bij N° 3 gemist worden.

De taal van N° 3 is daarbij ook te West-

Vlaamsch, wat door de Academie niet mag worden geduld.

Eene niet onbelangrijke bijdrage is N° 2. Zuiverder van taal dan de voorgaande worden de spelen er alleszins aantrekkelijk afgeschetst, hoezeer het te betreuren valt dat er van de liederen, welke met de spelen gepaard gaan, zoo weinig rekening is gehouden. De verzameling is, ongelukkiglijk, maar half zoo groot als die van N° 3.

De schrijver van N° 1 heeft gemeend verschillige spelen, welke, volgens hem, tot de eigenlijke Vlaamsche kinderspelen niet behooren, zooals die met de kaart, het lotospel, het dominospel, het ganzekens- en arlekijnspel, het damspel, het kiemspel, enz., te mogen onverlet laten. Zijne bijdrage is, voor het overige, geenszins onverdienstelijk.

Ik vereenig mij bij het voorstel van den heer Coopman om de prijsvraag opnieuw uit te schrijven.

Verslag van den heer J. BOLS, derden beoordeelaar.

Nr 1. De 120 spelen van deze verzameling zijn levendig en aantrekkelijk beschreven, en hier en daar door kleine teekeningen aanschouwelijk gemaakt.

Spijtig is't dat nr 1 volstrekt geen muziek geeft : zoo ontbreekt een noodzakelijk deel van hetgeen bij de spelende kinderen gehoord wordt.

Ook wenschte ik orde in het aanhalen der spe-

len; eene goede inhoudstafel hadde dit gebrek eenigszins kunnen verhelpen; maar die ook ontbreekt.

Nr 2. Rond de 300 spelen worden ons hier aangeboden : een zeer aanzienlijk getal! En zoo keurig zijn de twee derden der spelen opgesteld (ik bedoel vooral de ongeveer 200 spelen door eenen der twee verzamelaars ingezonden), zoo netjes staan ze daar afgeschetst, dat ze mij haast drukveerdig voorkomen : 't is een waar leesboek. In dit opzicht geven bedoelde stukken meer dan in de prijsvraag vereischt werd : een bondige maar juiste uitleg was voldoende, alhoewel ik hier het *quod abundat non vitiat* met dankbaar herte toepas.

De muziek, bij 26 spelen gevoegd, de klare teekeningskens en de gemakkelijke volgorde der stukken verhoogen merkelijk de weerde van deze zeer verdienstelijke verzameling.

Nr 3 geeft ons — en ik sta er verbaasd van — bij de 700 spelen (zonder die te tellen, welke uit de Bo's *Idioticon*, uit Gezelle's *Loquela*, en uit de folkloristische tijdschriften *Volk en Taal*, *Ons Volksleven* en *'t Daghet in den Oosten* werden overgenomen), en, onder die 700 spelen, een honderdtal met muziek, — de uit *Lootens en Feys* verzamelde niet medegerekend.

Eene heerlijke verzameling!

Voegt daarbij eene goede indeeling, de verscheidene namen der spelen met zorg aangestipt, de aanduiding der plaatsen waar de spelen werden opgeteekend, eene doorgaans sobere en toch nauw-

keurige beschrijving, eene menigte teekeningen ter opheldering, hier en daar vergelijkende nota's met verwijzingen naar oudere en nieuwere schrijvers over het vak, en dit alles met eene alphabetische inhoudstafel voltooid.

Is op nr 3 nogal iets af te keuren?

Ja wel :

De opstellen der verschillige personen, die er aan gearbeid hebben, zijn volstrekt niet van gelijke gehalte, en een paar stukjes in cijfermuziek werden met te groote haast en daardoor min duidelijk afgekribbeld. Ook klinkt de taal somtijds wat te zeer naar den Westvlaamschen tongval. Men versta mij wel : de algemeene taal wensch ik, ook in folkloristische werken als deze, gebruikt te zien voor het deel van de beschrijving der spelen, waar men eenvoudig verhaalt hoe de kinderen *handelen*; doch waar men de kinderen *sprekend* of *zingend* opvoert, zal men volstrekt niet angstvallig te werk gaan, en hun naïet gesnap, hunne schilderachtige uitroepen, zelfs hunne dikwijls wondere verminkingen en geradbraakte woorden uit vreemde talen (b. v. in de *aftelwijzen*) zoo getrouw als het kan met al de eigenaardigheden van den tongval wedergeven : men schrijve echter in de aangenomene spelling en met de mogelijke inachtneming der spraakleerregels. Zoo wordt er gehandeld in de folkloristische schriften en liederverzamelingen. In het onlangs verschenen *Deutsches Kinderlied und Kinderspiel*, een nieuw gewrocht van professor BÖHME, dat voor het 2de deel

(*Kinderspiel*), als model, zoo dunkt mij, voor een door onze prijsvraag bedoeld werk dienen kan, wordt hetzelfde stelsel aangenomen. Zelfs geeft BÖHME de liedjes veelal geheel — ook voor de spelling — in den tongval der streek waar ze vandaan komen.

Het besluit van mijn onderzoek der drij ingezonden werken is dees :

Drij kostelijke bijdragen zijn het, niet alleen om tot eene volledige verzameling te geraken van de kinderspelen in Vlaamsch-België, maar ook om, door de menigte schilderachtige nog ongeboekte uitdrukkingen, ter verrijking te dienen van onzen woordenschat.

Te belangrijker zijn deze verzamelingen, dat zij ingeoogst werden in drij verschillende Vlaamsche gouwen, nr 1 in Oost-Vlaanderen, nr 2 in de Kempen, en nr 3 in West-Vlaanderen.

Ik moet het bekennen : zoozeer ben ik met den uitslag van deze prijsvraag ingenomen, dat ik, min streng dan mijne geachte medeleden MM. Coopman en Broeckaert, de volgende onderscheidingen door de Academie zou willen zien toestaan : den prijs aan nr 3, eene zeer eervolle melding aan nr 2, en eene eervolle melding aan nr 1.

De vergadering beslist, geen der ingezonden verhandelingen te bekronen.

ZEVENDE PRIJSVRAAG.

Waarom eischen de opvoedkunde, het vaderlandsch en het maatschappelijk belang, dat het kind onderwezen worde door middel van zijne moedertaal.

Verslag van den Heer TH. COOPMAN, eersten beoordeelaar.

Deze voor onze taal en voor ons volk alleszins gewichtige vraag werd beantwoord door vier ingezonden verhandelingen.

Nr 1 (kenspreuk : « *Quid leges sine moribus.* -Cicero) telt 29 bladzijden.

Nr 2 (kenspreuk : *Eene ongekende zaak aan-* « *leerend bij middel van eene niet goed gekende* « *taal strijdt rechtstreeks met de gezonde rede* ») bevat 194 bladzijden, kl.-fort.

Nr 3 (kenspreuk : « *De taal is de ziel der natie* ») is groot 61 bladzijden, gr.-ft.

Nr 4 (kenspreuk : « *Met de tale gaat het vaderland verloren. — Fr. de Cort* ») beslaat 64 bladzijden.

Nr 1 is een frisch gedacht en vloeiend geschreven opstel, eene warme uitboezeming van een echt Vlaamsch gemoed, dat weeklaagt over de gevolgen van het verfranschend onderwijs in Vlaamsch-België, en toornt om de daaruit voortvloeiende verspilling van kracht, tijd en geld; om het onschatbaar verlies voor de beschaving van ons volk en voor het

algemeen zedelijk en stoffelijk welzijn; — dat iedereen met kracht en klem opwekt om vastberadener dan ooit stelling te nemen tegenover de jammerlijke verbastering die onzen landaard bedreigt.

Nr 1 is grootendeels louter gevoel; een strijdkreet mag het heeten; maar niet een wetenschappelijk werk.

Daar ik het stuk beschouw als eene boeiende volksvoordracht — de Schrijver zal wellicht zijnen arbeid tot dat doel weten te benuttigen — mag ik niet nalaten zijne aandacht te vestigen op eene zeer gewaagde bewering welke in zijn werk voorkomt.

« Wat wij [Vlamingen] ook willen » — zegt hij — « is dat de Walen onze taal leeren. »

Dat is volkomen mis.

Wat de Vlamingen willen is : « In Vlaanderen Vlaamsch! » niets min, niets meer.

Die leuze, waarin hunne kracht besloten ligt, is de kernachtige uitdrukking van een natuurrecht dat zij willen winnen en geëerbiedigd zien, en dat hun, op straffe van ontheiliging van hun zuiver vaderlandsch credo en van ontzenuwing in den taalstrijd, het plegen of wenschen van eenig onrecht ten strengste verbiedt.

Proefondervindelijk weten wij maar al te wel dat het aanleeren van eene tweede taal in de lagere school eene pædagogische ketterij is. Of zou, wat schadelijk is voor het onderwijs van onze

kinderen, wellicht voordeelig wezen voor de ontwikkeling van de kleine Walen?

Men werpe niet tegen dat het aantal Walen, die zich de Nederlandsche taal eigen maken, met elk jaar klimt.

Dat de studie van het Hoogduitsch als tweede verplichte taal in de meeste Waalsche athenæa vervangen werd door de studie van het Nederlandsch, is geenszins aan eenige bemoeiing van den Vlaming of aan de geringste drukking van de Regeering te wijten; wèl aan de vrije keuze onzer Franschsprekende landgenooten. De Waalsche ouders, die hunne zonen bestemmen tot het ambtenaarsleven, beseffen dat het bij den Vlaming allengs ernst wordt met zijn « In Vlaanderen Vlaamsch! » Tevens zij er bijgevoegd dat de Waalsche industriel en koopman, ten gevolge van het steeds toenemend handelsverkeer tusschen Noord en Zuid, meer en meer de ervaring opdoet dat hij met zijn Fransch niet overal te recht komt over den Moerdijk.

Wel is waar verzacht Schrijver zijne bewering: de Vlamingen *willen* dat de Walen de Nederlandsche taal aanleeren, « niet om hunne taal, « hunne letterkunde te verdrijven, — niet om « hunne ontwikkeling te belemmeren, noch om « hun ras in de toekomst te onderdrukken, maar « integendeel om den band onzer nationale een- « heid dichter toe te halen, om de ware versmel- « ting der twee vaderlandsche stammen in de « toekomst te verzekeren. »

Dat zijn maar woorden. Edoch, bij nadere overweging zal het den Schrijver duidelijk worden dat er, in een tweetalig land, van geene volledige, geene innige broederlijkheid tusschen beide rassen spraak kan wezen, zoolang beide dezelfde rechten niet genieten, en dat opslorping door een van deze, soms voor alle twee doodelijk is.

Schrijver is ook weinig vertrouwd met den vroegeren en huidigen toestand in het Elzas-Lotharinger Rijksland, waar, volgens hij vermeent, de *Fransche* volkstaal « vernietigd » wordt.

Tot in 1849 bleef het *Dütsch* de voertaal van het onderwijs in de Elzasser lagere school, niet in het lycæum. Het tweede keizerrijk verfranschte geheel en al het middelbaar en hooger onderwijs. Toen het, in 1858, de geestelijkheid van het bisdom Nancy liet verzoeken om hare hulp te verleenen tot invoering van het uitsluitend Fransch onderricht in de lagere school, teekenden 53 dekens, pastoors en professors verzet aan (1).

---

(1) « Wij vragen — schreven zij o. a. — wat de pastoors « van al de provinciën vragen waar het Fransch niet de volks- « taal is, in Bretagne, in Provence, in Bearn, in Vlaanderen : « dat onze taal, het Duitsch, bewaard blijve in onze gemeente- « scholen als grondslag van het godsdienstonderwijs, en beoefend « worde als nationale taal; want het schijnt ons natuurlijker van « het bekende naar het onbekende over te gaan dan omge- « keerd : de kinderen te leeren lezen, schrijven en rekenen « in het Duitsch, alvorens hun dat alles in het Fransch te « leeren; ze vroeg vertrouwd te maken met het onont-

Vóor het uitbreken van den Fransch-Duitschen oorlog, telde Duitsch-Lotharingen 465 gemeenten met 297,500 inwoners. Volgens Nabert, waren er maar 75 gemeenten met enkel 33,000 inwoners, dus $\frac{1}{9}$, geheel verfranscht.

Voor onze vlaamschgezinde leeraars bevat de geschiedenis van het onderwijs in Elzas-Lotharingen, inzonderheid tijdens het tweede keizerrijk, veel stof tot ernstige studie.

Nr 2 is een omvangrijke arbeid. Het bevat, na een voorbericht, eene lijst der aangehaalde werken en eene inleiding, drie deelen, waarvan het eerste handelt over den « *invloed der voertaal van het onderwijs op de opvoeding* »; het tweede over den « *invloed van eene vreemde voertaal van het onderwijs op de belangen des vaderlands* »; het derde over den « *invloed dier vreemde voertaal op de maatschappelijke belangen* ».

Elk deel bestaat uit hoofdstukken en deze weer uit verscheidene afdeelingen. Wel een bewijs dat Schrijver zijn onderwerp ernstig heeft ontleed.

« beerlijk werktuig tot hunne zedelijke opvoeding, iets wat
« stellig veel nuttiger is voor hen dan eenige kwalijk begrepen
« en spoedig vergeten woorden Fransch te stamelen....

«.... Wij meenen dat er geene dringendheid bestaat om uit
« onze scholen de traditioneele taal te verbannen : dat kleed
« van onze gedachte, die onmiskenbare tolk van onze aanhou-
« dende betrekkingen met de naburige bevolkingen van den
« Elzas, de Moezel- en de Rijn-provinciën. »

(Zie *De Taalstrijd Hier en Elders*, Deel III, blz. 254.)

Niet zonder belangstelling heb ik het lijvig handschrift en sommige bladzijden herhaalde malen gelezen.

Edoch, al het goede dat ik over deze verhandeling zou kunnen zeggen, zou niet opwegen tegen één hoofdbezwaar.

Ik verhaast mij te verklaren dat mijn bezwaar niet ligt in het gehalte of de strekking van hetgeen het stuk bevat, maar wel in hetgeen dit niet bevat, d. i. de rijpe vrucht van eigen denken en ondervinden. Schrijver heeft zijn werk zoodanig overladen met allerlei, soms bladzijden lange, geleerde en veelal boeiende aanhalingen uit Dupanloup (1), Charbonneau (2), Mercier (3), Braun (4), Overberg (5), A. Van Driessche (6), Spaeninckx (7), J. A. Robyns (8) enz., enz., dat ik, tijdens de lezing, niet zelden het spoor bijster ben geworden, en mij onwillekeurig de vraag heb gesteld of de Koninklijke Vlaamsche Academie eene bijdrage tot de loutere opvoedkunde had verlangd?

Schrijver heeft het eigenlijk onderwerp onder eene vracht veelkleurige bloemen versmacht.

Nr 2 bevat evenwel veel nuttigs en leerzaams voor den onderwijzer; maar het beantwoordt geenszins aan de eischen der Academie.

Taal en stijl laten nogal te wenschen over.

---

(1) *De l'Éducation.* — (2) *Cours théorique et pratique de Pédagogie.* — (3) *Cours de Philosophie.* — (4) *Cours théorique et pratique de pédagogie.* — (5) *Anweisung zum zwechmassiger Schulunterricht.* — (6) *Algemeene Methodeleer.* — (7) *De opvoedingsleer.* — (8) *Beknopte leergang van opvoedkunde.*

Nr 4 volgde nagenoeg dezelfde methode, met veel minder pædagogische kennis of belezenheid, maar met meer handigheid. Hij verzamelde het overgrootste deel zijner stof uit de geschriften van Jan van Beers, David, J.-F. Willems, Rooses, Micheels, Conscience, Hansen en anderen; uit de Vlaamsche weekbladen *De Kerels*, *De Kleine Gazet*, *De Flamingant*, *Neerlandia*, *De Zweep*; uit de tijdschriften *De Toekomst*, *De Vlaamsche School*, *l'Art moderne*, het maandblad van het Willems-Fonds enz.; zoodat hij, ten slotte, een wel is waar zeer onvolledig, maar niettemin lezenswaardig overzicht leverde van hetgeen over het hier besproken onderwerp door Vlaamsche strijders werd gezegd en geboekt.

Nr 4 is eene boeiende bladzijde uit de geschiedenis van de Vlaamsche Beweging.

Nr 3 is de, mijns erachtens, alleszins uitmuntende arbeid van een' man, die met degelijke vakkennis gewapend, het vraagstuk met kalmen blik overziet.

In zijne *Inleiding*: eene vluchtige beschouwing over onze taalbeweging op het gebied van het onderwijs, zegt Schrijver ten slotte :

« Het eenige doelmatige redmiddel voor de « toekomst (van het Vlaamsche Volk) ligt in het « onderwijs. De Vlamingen moeten voor hunne « kinderen eene totale vervlaamsching van middel-

« baar en hooger onderwijs eischen. De moedertaal « moet het eerste en voornaamste voertuig der « gedachte zijn en blijven. Wij worden over den « eisch van volkomen gelijkheid voor beide lands- « talen hevig aangegrepen door de franschgezinde « volksopleiders. Hun voornaamste argument is, dat « de Fransche taal beter geschikt is om de volks- « beschaving te bevorderen dan de Nederlandsche. « Dit wordt aanhoudend, doch uiterst lichtzinnig, « beweerd. Het werd nooit met doortastende bewijs- « gronden gestaafd.

« Wij stellen ons voor, integendeel, te bewijzen, « dat de volksopvoeding alleen dan degelijke vruch- « ten kan voortbrengen, wanneer de moedertaal tot « leertaal dient en wanneer de opvoeding en het « onderwijs zich hoofdzakelijk, voor ons, Vlamin- « gen, aan Nederlandsche bronnen laven. Met andere « woorden, wanneer het « In Vlaanderen Vlaamsch! » « in alle onderwijsgestichten van 't Vlaamsche land « ten volle behartigd wordt. »

Schrijver behandelt : I. OORSPRONG DER TAAL BIJ HET KIND. — LICHAMELIJKE AANLEG. — ZIELKUNDIGE AANLEG. — II. ANDERE BESCHOUWINGEN OVER HET EERSTE SPREKENLEEREN. — III. DE MOEDERTAAL ALS ONTWIKKELINGS-ELEMENT DER ZIEL. — IV. DE MOEDERTAAL IN HET ONDERWIJS. — V. DE MOEDERTAAL WEKT EN VERSTERKT DE VADERLANDSLIEFDE. — VI. MAATSCHAPPELIJK BELANG VAN DE STUDIE DER MOEDERTAAL.

Wat te vergeefs wordt nagespeurd in Nr 2, wordt rijkelijk geschonken door nr 3 : de vrucht van wellicht jaren overweging en wetenschappelijken arbeid.

Al dadelijk en duidelijk blijkt, dat Schrijver, als opvoedkundige, zich ontwikkeld heeft in den gestadigen omgang met de uitstekendste oudere en nieuwere zielkundigen, inzonderheid in de school der Duitsche meesters. Dat hij veel heeft gelezen, maar tevens veel heeft nagedacht en ondervonden, bewijzen zijne bespiegelende beschouwingen en practische wenken.

Hij overtuigt, omdat men beseft dat hij ernstig weet en innig gevoelt wat hij zegt; — vertrouwd is met onzen toestand; — de wonde kent van ons volk. Terwijl hij het heelmiddel beschrijft, *diagnoseert* hij, als 't ware, voorzichtig, vaderlijk en bemoedigend, de ziekte onzer Vlaamsche samenleving.

Den ontwikkelde zullen die weinige, doch leerzame bladzijden welkom wezen; zelfs den bevooroordeelde tot nadenken stemmen. De stijl is niet sierlijk; wèl gemoedelijk en eenvoudig, altijd helder; zoodat ook de oningewijde, de nederigste huisvader, het werk met genoegen zal lezen en begrijpen.

Schrijver veroorlove mij zijne gansch bijzondere aandacht te vestigen op den slotvolzin van hoofdstuk II :

« Er is evenwel een tijdstip, dat men bij het « aanleeren der vreemde talen niet moet over-

« schrijden, zoo men tot een voldoenden uitslag
« wil geraken. Dit tijdstip plaatsen wij tusschen
« 9 en 12 jaar. »

Ten onzent, kunnen die regelen, naar mijne meening, tot erg misverstand aanleiding geven; niet zoo zeer omdat de vrij groote tijdruimte tusschen 9 en 12 jaar ruim spel laat aan de onverzadelijke begeerte van hen, die niet willen zien of weten dat het zwaartepunt van een goed geregeld en alleszins vruchtdragend onderwijs niet ligt in het zoo vroeg mogelijk uitreiken van een beetje kennis der Fransche taal, maar hoofdzakelijk omdat Schrijver geen bepaald onderscheid maakt tusschen *lager* en *middelbaar* onderwijs.

Ik acht het onnoodig daar verder over uit te wijden, omdat ik mij voor overtuigd houd dat Schrijver dien gewaagden volzin nader zal ophelderen, ten einde elke verkeerde uitlegging te voorkomen. Hem kan het immers niet onbekend zijn dat de toestand alhier van zulken zonderlingen aard is, dat de advocaten der verfransching, geholpen door onkunde, vooroordeel of modezucht, door slaafschen slenter of kortzichtig eigenbelang, de beste theoriën, welke in éentalige landen voor heilzame toepassing vatbaar zijn, in het tweetalige België zóo weten te wrikken en te wringen, dat zij ons daarmede in de practijk niet zelden lam slaan.

Hoe het zij, de aangeboden verhandeling nr 3 bevat, in haren wellicht al te beknopten vorm,

zooveel degelijks; ze bespreekt en ontwikkelt het gesteld onderwerp met zóoveel zaakkennis en overleg, dat ze, mijns erachtens, den uitgeloofden prijs ten volle verdient. Met ze uit te geven en te verspreiden zal de Koninklijke Vlaamsche Academie, die een ernstig en degelijk propagandeschrift verlangde, eens te meer nuttig werk verrichten voor taal en volk.

Brussel, 7 *Maart* 1898.

Verslag van den Heer D. CLAES, tweeden beoordeelaar.

N° 1, « Quid leges sine moribus »

is het werk van eenen jongen schrijver, die, om de vraag te beantwoorden, meer gelezen en aangeteekend dan nagedacht heeft; dit blijkt uit het onsamenhangende, het onbekookte zijner redeneering, die op vele plaatsen zeer zwak is, en uit een aantal beschouwingen en aanhalingen uit schrijvers, welke tot het bereiken van zijn doel veeleer hinderlijk dan bevorderlijk zijn.

Schrijver beperkt de opgegeven vraag tot het gebied van het lager onderwijs. Goed; maar hij hadde toch, al ware 't slechts in 't voorbijgaan, op de noodzakelijkheid moeten drukken van ook in 't middelbaar en 't hooger onderwijs, met uitneming van enkele bepaalde vakken, de moedertaal als voertaal te bezigen, gelijk dat overigens bij beschaafde volkeren gebruikelijk is.

Hij tracht te bewijzen dat de opvoeding, in de breedste beteekenis van 't woord (de verstandelijke, zedelijke, godsdienstige, vaderlandsche, maatschappelijke opvoeding) in en door de moedertaal moet gegeven worden. Dit wordt punt voor punt ondernomen en nader toegelicht, ook op gezag van gekende opvoedkundigen en van de voornaamste naburige volkeren, die in hun lager onderwijs geene vreemde talen toelaten, en aldus de leerlingen veel verder brengen.

Ik ben niet van zijn gevoelen, waar hij zegt, dat kinders, die de gelegenheid hebben om in hun huis verscheidene talen te leeren spreken, « toch eene normale verstandelijke en zedelijke ontwikkeling kunnen genieten ». Zeldzame uitzonderingen kunnen niet als regel gelden, en de ondervinding leert, dat de verstandelijke ontwikkeling van zulke kinderen doorgaans ten achter is, dat zij zich in geene enkele taal vlug kunnen uitdrukken, en dat zij veelal niet in staat zijn om in de school de spraakkunst machtig te worden der taal of der talen, welke zij bij kindermeiden hebben leeren spreken.

Overigens schijnt de schrijver zelf maar weinig van de waarheid zijner stelling doordrongen; want op 't einde van zijn werk brengt hij ernstige bezwaren in tegen het gesticht der familie de Kerchove, te Moerbeke, waar jonge kinderen in vier talen te gelijk worden opgevoed!

En toch keurt hij op blz. 18 goed, dat het

kind, « dat reeds eenen behoorlijken (?) graad van ontwikkeling bij middel der moedertaal gekregen heeft, ééne of zelfs meer vreemde talen aanleere », ofschoon hij onmiddellijk daarna betreurt, « dat de kinderlijke hersens met allerlei wetenschappen » opgevuld worden. Mij dunkt echter, dat het in 't lager onderwijs beter is eenige practische wenken van wetenschappen te geven, dan in twee, drie talen te leeren, hoe eene spons, eene slek, een aal, een kikvorsch enz., heeten.

Ook had ik liever gezien, dat schrijver zich buiten alle nationaliteit zette om de vraag, die toch in 't algemeen gesteld is, te beantwoorden; dan zou hij haar niet gedurig met de Vlaamsche quaestie vermengd en verward hebben. Immers de stelling « Onderwijs door de Moedertaal » is voor alle volkeren van belang.

Wat hebben wij hier dan te doen met die lange bespiegeling over de bekwaamheden, die een onderwijzer bezitten moet om de jeugd behoorlijk op te kunnen leiden? met de rechten van den mensch, dweepzucht en bijgeloof? met de rechten der Walen en der Vlamingen? met de nationale vlag en de monumenten van Rogier en Anspach? met de instructies van Rogier aan Raikem en brokken uit de redevoering van Picard? wat met de geestdriftige uitroeping van J.-Fr. Willems :

« Laat ons...
Het woordrijk Nederlandsch doen kennen aan heel de aard »?

Ik neem zelfs met den schrijver niet aan, dat de

Walen (laat staan « heel de aard ») zouden moeten Vlaamsch leeren; en al laat het onderwijs der moedertaal in de vrije scholen van Vlaamsch-België veel te wenschen, ik keur hem niet goed waar hij zegt : « Die toestand zal wellicht duren, zoolang de Staat de hand niet vaster op het onderwijs zal slaan; » want de Staat moet zijne handen van onze Vrijheid af houden.

De taal van dit handschrift laat nog al te wenschen, en de stijl is zeer ongelijk.

Nr 2. « Eene ongekende zaak aanleeren bij middel van eene niet goed gekende taal strijdt rechtstreeks tegen de gezonde rede. »

Hier wordt de vraag van een hooger standpunt beschouwd en op alle volkeren toepasselijk gemaakt.

Ook bepaalt de schrijver zijn onderzoek niet tot het lager onderwijs, maar toont de noodzakelijkheid aan van de moedertaal als voertaal te gebruiken in het gewoon middelbaar onderwijs, de beroepscholen, de Latijnsche scholen, en zelfs in de hoogescholen, daar het gebruik eener vreemde voertaal de goede uitslagen der studiën noodzakelijk verhindert.

Hij heeft de opvoedkunde en de methodeleer grondig bestudeerd en weet die doeltreffend op zijn onderwerp toe te passen; of liever, hij heeft er dit op de meeste plaatsen schier meê overdekt.

Het plan, volgens hetwelk hij de vraag beschouwd heeft, keur ik in zijne groote lijnen volkomen goed. Het kan als volgt worden samengevat :

Voorwoord. — Inleiding.

Invloed der voertaal van het onderwijs op

- I. De opvoeding.
  - 1. De lichamelijke
  - 2. De verstandelijke
    - *a* Het opvattingsvermogen.
    - *b* De aandacht.
    - *c* Het oordeel.
    - *d* Het besluitvermogen.
    - *e* Het geheugen.
    - *f* De inbeelding.
  - 3. De zedelijke.
    - *a* Het studeeren van het karakter.
    - *b* De vorming van het geweten.
    - *c* Het versterken van den wil.
    - *d* De vorming van het gevoelvermogen.
- II. De belangen des vaderlands.
  - 1. Door de opvoeding tegen te werken.
  - 2. Door de rechtstreeksche ontwikkeling der vaderlandsliefde tegen te werken.
  - 3. Door de kennis der moedertaal en de haar verschuldigde achting tegen te werken.
- III. De maatschappelijke belangen.
  - 1. Door het grondig aanleeren van den Godsdienst te belemmeren.
  - 2. Door de zedelijke opvoeding te verzwakken.
  - 3. Door de verstandelijke ontwikkeling te verhinderen.

Samenvatting. — Besluit.

Doch daar hij voor zijn werk ontwikkelde lezers mocht veronderstellen, die iets van ziel- en opvoedkunde kennen, hadde hij wel gedaan met alle overbodige bepalingen en toelichtingen ter zijde te laten. Want zijn werk is, behalve een volledig antwoord op de gestelde vraag, een schier volledige cursus van opvoedkunde en methodeleer.

Hij leert ons beurtelings, wat onderwijs, wat opvoeding is, en het onderscheid tusschen beiden; hoe de opvoeding verdeeld wordt; waarin de lichamelijke, de verstandelijke, de zedelijke opvoeding bestaat, en zoo voort, gelijk men uit het hooger medegedeeld plan duidelijk zien kan.

En alsof hij vreesde, dat de lezer hem op zijn woord niet mochte gelooven, staaft hij zijne stellingen door overvloedige en uitgebreide aanhalingen uit gezaghebbende schrijvers. Na de behandeling van elk onderdeel bewijst hij dan — en meesterlijk — dat bij de ontwikkeling zoo van het lichaam als van het verstand en het hart de moedertaal als zekerste, als noodzakelijke geleidster dient op te treden, terwijl de tusschenkomst eener vreemde voertaal altijd noodlottige gevolgen achterlaat.

Het spreekt van zelf dat de schrijver, bij de ontwikkeling van zulk een uitgebreid plan, nog al aan herhalingen blootgesteld is.

Slechts een paar keeren verlaat hij zijn algemeen standpunt, om als Vlaming zijne stelling te verdedigen; die goed gepaste afwijkingen geven aan zijn werk de gewenschte verscheidenheid.

Eene enkele maal heeft de schrijver ook wel te veel willen bewijzen. Ik zeg niet, dat hij ongelijk heeft met ter bevordering der maatschappelijke belången een groot gewicht aan de verstandelijke ontwikkeling der werkende klassen te hechten en die ontwikkeling, opdat zij zoo heilzaam en volledig mogelijk zij, te doen uitgaan van de moedertaal.

Doch daar hij hier het oog op de Vlaamsche streken heeft om er het socialismus uit te weren, zal ik hem doen opmerken, dat het socialismus juist daar het meest aanhangers telt, waar het volk uitsluitend in zijne moedertaal onderwezen — en goed onderwezen — wordt: Duitschland, Holland, Frankrijk en — Waalsch-België.

Dit is overigens eene kleine vlek, die gemakkelijk uit te wisschen valt, evenals het overtollige van het pedagogisch gedeelte gemakkelijk is weg te nemen. En dan blijft er een antwoord over, dat zeer volledig en zeer voldoende is, en waarvan de drie deelen met eene steeds klimmende belangstelling zullen gelezen worden, niet alleen door leeraars van allen graad, maar door allen, die zich rechtstreeks met het groote vraagstuk van opvoeding en onderwijs bezighouden, de vaders en moeders er mede in begrepen.

Nr 3. *De Taal is de ziel der natie.*

De schrijver van dit opstel redeneert ook uit een Vlaamsch standpunt; slechts in 't midden van 't vierde hoofdstuk is zijne redeneering, doch gedurende eenigen tijd slechts, algemeen, waar hij met Comenius de 26 vakken opsomt, « waarin het kind op zesjarigen ouderdom een begin van ontwikkeling heeft gekregen ».

De vraag was nochtans : « Waarom eischen de opvoedkunde, het vaderlandsch en maatschappelijk belang, dat het kind door middel van zijne moedertaal onderwezen worde? » —

Die vraag is toepasselijk op alle volkeren; zij diende dus in 't algemeen te worden beantwoord.

Het eerste hoofdstuk dezer verhandeling heet « Oorsprong der taal bij het kind. — Lichamelijke aanleg. — Zielkundige aanleg », en gaat uit van de theorie der *overerving*.

Men zou die theorie met honderden voorbeelden uit onze onmiddellijke omgeving kunnen bestrijden. Ik zal maar alleen vragen, van wien de beroemde Conscience zijn Vlaamsch strottenhoofd, en onze talentvolle staatsminister Beernaert zijnen Waalschen larynx erfde.

Als men op zulk eenen grondslag bouwt, dan is 't niet genoeg te zeggen : « de overerving wordt niet meer betwist » of « de vraag der overerving is met de beste bewijsredenen opgelost in de werken der hedendaagsche zielkundigen... Ribot, Taine, Spencer, Darwin, Wundt, Preyer », en dan « het grondbeginsel der overerving op de taalstudie toe te passen ». Die grondslag verdiende toch wel door letterlijke aanhalingen (daar komen er in dit antwoord zoo veel, die minder afdoende zijn) uit die schrijvers gesteund te worden; want ik neem die bewering niet aan, en houd, tot het tegenovergestelde bewezen zij, met de beste physiologen staande, dat er tot hiertoe geen enkel bewijs bestaat, dat eene aangeworven eigenschap (*un caractère acquis,* gelijk de taal) overgezet of overgeërfd is. Evenmin kan ik aannemen, wat in het 5de deel dezer verhandeling gezegd wordt : « De vaderlands-

liefde is een tamelijk ingewikkeld zielsprodukt. *Wij hebben er de kiem van overgeërfd van onze dappere voorouders.* »

« De bijzondere lichamelijke natuurlijke aanleg voor het opvatten en het uiten zijner moedertaal bij het kind » kan dus niet als « voorname factor » doorgaan. Het kind, « bij zijn tateren en stamelen », is werkzaam aan de ontwikkeling der taal, welke het in zijne omgeving hoort spreken, en die zijne moedertaal uitmaakt, indien zij door geene andere verdrongen wordt.

In de 2de afd. : *Andere beschouwingen over het eerste sprekenleeren*, wordt afdoende bewezen, dat men met het kind eene zuivere taal moet spreken en maar ééne. Wat echter het geschikte tijdstip voor het aanleeren van vreemde talen betreft, deel ik volkomen het gevoelen van den eersten verslaggever.

De moedertaal als ontwikkelingselement der ziel is het opschrift der 3de afdeeling, die geleidelijk, op vrij algemeen aangenomen grondbeginselen der zielkunde en met overvloedige citaten ontwikkeld wordt.

De 4de afd. heet *De moedertaal in het onderwijs.*

Zeker ware het te wenschen dat onze kinderen bij het ter schole komen wat meer aanvankelijke taalkennis hadden. Doch dat is nu eenmaal gelijk het is; « de ieverige onderwijzer » mag zich door dien toestand niet « laten afschrikken »,

noch de aanhoudende verbeteringen en terechtwijzingen « vervelend » vinden. Overigens indien al onze onderwijzers van de liefde tot de moedertaal doordrongen waren en zelven de taal grondig kenden en vloeiend spraken, dan zou de taal onzer scholen aldra verbeteren; dan zouden de kinderen, als zij groot geworden zijn en eene beschaafde taal willen spreken, niet verplicht zijn gebruik te maken van eene vreemde; dan zouden de gewestspraken uit de landdagen en andere vergaderingen van Vlamingen voorgoed verbannen zijn.

Over het onderwijs in de normaalscholen moest hier dus volstrekt gehandeld worden : dat ware beter te pas gekomen, dan de niet te wettigen beknibbeling der « schooloverheid » van onze middelbare scholen en andere afwijkingen, die het antwoord op de gestelde vraag niet bevorderen, als b. v. dat het Waalsch niet als voertuig bij 't onderwijs zou kunnen dienen in 't Walenland. — En waarom niet? Eene halve eeuw geleden was de Croaatsche taal nog iets gansch onhebbelijks, en thans troont zij in Croatië in al de scholen van de lagere tot de hoogere (1). En zoo « men in de scholen van 't Walenland de Fransche taal gebruikt, » dat vertraagt in sommige gemeenten zonderling den vooruitgang van 't lager en zelfs van 't middelbaar onderwijs.

---

(1) Zie *De Taalstrijd hier en elders*, door TH. COOPMAN en A. SIFFER, 1877-1898, 5[de] aflevering.

Waar de schrijver zegt : « Doch voor de Vlaamsche kinderen is de Nederlandsche taal zoo bevattelijk, dat zij voor 't onderricht in al de leervakken een voortreffelijk leermiddel geworden is », daar zou men hem, met wat goeden, of liever met wat kwaden wil, fel in 't nauw kunnen brengen !

Eene andere afwijking, die ook meer schaadt dan baat, is de schijnbare rechtvaardiging van het Fransch regiem in de Vlaamsche streken, « vooraleer de eenheid van spelling bestond ».

De verdere ontwikkeling van deze afdeeling is zeer geleidelijk geschreven, vooral waar over het opwekken van den leeslust gehandeld wordt als een uitmuntend middel voor de vorming van geest en hart, en over de noodzakelijkheid van alle vakken in alle graden bij middel van de moedertaal te onderwijzen. Die voorschriften werden gestaafd door aanhalingen uit Comenius, Vives, Mulcaster, Breal en Diesterweg.

In de 5de afd. wordt de stelling bewezen : *De Moedertaal wekt en versterkt de Vaderlandsliefde.*

België is een tweetalig land, en alle pogingen om dit te veranderen zijn te vergeefs geweest. Het standpunt des schrijvers blijft dus hetzelfde : Vlaamsch. — « Heil en voorspoed des vaderlands verminderen met de onderdrukking van den volksaard. — De taalkennis is het peil der beschaving van een volk en het middel om die beschaving te bereiken. Daarom is de studie der moedertaal noodzakelijk. »

En nu volgt eene aanhaling van drie foliobladz. uit de rede van D[r] M. de Vries, *Nederlandsche Taalkunde*, om te zeggen, wat de moedertaal is. Dat bewijs der voortreffelijkheid van de moedertaal kon wel vroeger geleverd worden, dunkt me. Drie regelen uit die rede waren hier voldoende geweest : « ..... de afspiegeling onzer geschiedenis, de uitdrukking van ons volksbestaan, band en pand onzer nationaliteit. » En daarbij waren de volgende aanhalingen uit Riehl, Ribot, Rudolf von Baumer, Johan Meyer en Vreesenmeyer zelfs overbodig.

De kracht der moedertaal, de indruk op het volk van « de Leeuw van Vlaanderen », van een Vlaamsch feest, een Vlaamsch lied worden met warmte beschreven; doch de aanhaling uit Dittes kon weer goed gemist worden, bijzonder de volzin : « De taal die het kind van zijne moeder leert en die het in de school hoort *is* geene andere dan de moedertaal. » Dat woordje *is* roept bij ons eenen grimlach op de lippen.

« Het weren van vreemden invloed ter ontwikkeling van het nationaliteitsgevoelen; » de heropbeuring van onzen Vlaamschen landaard door het lezen onzer dichters en den omgang met onze nationale helden; wat vaderlandsliefde is (!); de geschiktheid onzer letterkunde om ons zelfs tot de kennis der andere volkeren in te leiden; het gebruik der moedertaal in het bestuur tot welzijn des vaderlands; de studie der moedertaal, voor de grooten nood-

zakelijk tot vereeniging van alle harten : dat alles wordt met meer gevoel dan volgorde ontwikkeld.

Eindelijk, de 6de afdeeling spreekt over het *maatschappelijk belang van de studie der Moedertaal.*

Er zit nog al veel goeds in dit gedeelte, maar het is niet volledig en schijnt met overhaasting bewerkt te zijn.

Nr 4. « Met de tale gaat het Vaderland verloren » (Fr. de Cort), heeft goede hoedanigheden, maar nog meer gebreken, onder welke het bijzonderste is : dat de schrijver een antwoord geleverd heeft op de vraag : *De opvoedkunde, het vaderlandsch en het maatschappelijk belang eischen, dat het* VLAAMSCHE *kind door middel zijner moedertaal onderwezen worde.* Zijn opstel is dan ook ten hoogste, gelijk de eerste verslaggever het noemt, « eene boeiende bladzijden uit de geschiedenis der Vlaamsche Beweging ».

Uit hetgene voorgaat ziet men duidelijk dat nr 1 en nr 4 voor den prijs niet kunnen in aanmerking komen.

Nr 2 en nr 3 hebben veel meer, ofschoon ongelijke verdiensten.

Het uitgebreid plan van nr 2 is tot in zijne minste bijzonderheden streng afgeteekend, trouw gevolgd en klaar ontwikkeld. - Het plan van nr 3 bestaat slechts in eenige groote lijnen ; de ontwikkeling is veel meer beperkt en de redeneering op sommige plaatsen tamelijk verward.

Nr 2 heeft de vraag beantwoord, gelijk zij gesteld is : van uit een algemeen standpunt, ofschoon, waar 't noodig is, de Vlaamsche toestanden voldoende worden toegelicht. — Nr 3 blijft, op enkele plaatsen na, altijd met de Vlaamsche toestanden bemoeid, gelijk nr 1 en nr 4.

Nr 2 is eene practische verhandeling, een zekere leiddraad voor opvoeders. — Nr 3 is eene tamelijk sierlijke voordracht voor liefhebbers.

Nr 2 is, vooral in het laatste gedeelte : het maatschappelijk belang, veel vollediger dan nr 3, dat nochtans de heilzame rol der letterkunde in de opvoeding beter doet uitkomen.

't Is waar dat in nr 2, gelijk ik het reeds hooger zeide, veel aanhalingen voorkomen, die bij eene mogelijke uitgave merkelijk zouden kunnen ingekort worden; — maar nr 3 bevat, in evenredigheid, ruim zooveel aanhalingen, waaronder een aantal, die beter achterwege waren gebleven, terwijl, integendeel, waar het de grondstelling geldt, de zorg om die te controleeren aan dén lezer wordt overgelaten.

Diensvolgens stel ik aan de Academie voor nr 2, « Eene ongekende zaak aanleeren bij middel van eene niet goed gekende taal, strijdt rechtstreeks met de gezonde rede », te bekronen.

Namen, den 2den *April* 1898.

Verslag van den heer H. SERMON, derden verslaggever.

Ik ben het volkomen eens met de twee voorgaande verslaggevers over de n^{rs} 1 en 4. Ik zal dan hunne verslagen niet naschrijven. Wat n^{r} 3 betreft, dit werk, hoe weinig uitgebreid ook, heeft goede hoedanigheden; maar het bevat ook gewaagde stellingen. Zoo kan ik vooreerst niet aannemen, dat men eene moedertaal overerft, dat een taterend, stamerend kind eene moedertaal bezit, of aan die moedertaal werkzaam is. Het heeft misschien spraakvermogen; maar taal zal het dan eerst hebben, wanneer zijne zintuigen hem een wezen in het bewustzijn kunnen brengen en die werking in hem den klank opwekt, dat aan zijne gewaarwording lucht geeft, of wanneer omgekeerd, de klank het wezen in het bewustzijn roept. Daar is het oogenblik waarop de rol der moeder of der min begint, waar de moedertaal een aanvang neemt en de vreemde taal moet geweerd worden. Dit alles, alsook de aanhaling uit Commenius, waren dus beter weggebleven.

Ik ben het met den schrijver ook niet eens, wanneer hij de geestesontwikkeling der flaminganten aldus voorstelt, als zouden zij nog niet in staat zijn een Nederlandsch onderwijs in gansch zijne uitgebreidheid te geven. Het verslag des heeren Mac-Leod over het vervlaamschen der Gentsche hoogeschool en het wetenschappelijk congres, dit jaar nog te Gent gehouden, spreken dit tegen.

Zeer waar is het wat de schrijver zegt, dat de schooltaal in Vlaamsch-België nog veel dient verbeterd te worden; dat het dialekt spreken der onderwijzers van allen graad de oorzaak is dat de beschaafde letterkundige uitspraak in België niet meer vooruitgang gedaan heeft. Hij beschrijft ook zeer wel den invloed der Vlaamsche letterkunde op de opwekking der vaderlandsliefde enz.; doch hij heeft vele aanhalingen, die niet alleen overbodig, maar zelfs ongepast zijn. Echter kunnen al de goede hoedanigheden, welke ik aan dit werk toeken, niet opwegen tegen die van nr 2.

Dit is eene zeer uitgebreide verhandeling, logisch en wijsgeerig doorgewerkt. De vraag wordt hier uit den hooge beschouwd, en het antwoord, in boeken, hoofdstukken en paragrafen verdeeld, staat daar als een stevig gebouw en het zou moeilijk zijn te zeggen wat ontbreekt.

Deze verhandeling is inderdaad een gansche cursus van opvoedingsleer en onderwijskunde; maar men vroeg opvoedingsleer en de schrijver heeft er gegeven. Hij heeft zijn werk ook met aanhalingen overladen; maar deze zijn altijd doeltreffend, nooit overtollig noch onbeduidend, noch ontleend aan de schriften der flaminganten. Hij bevecht integendeel de tegenstrevers der moedertaal in Vlaamsch-België met hunne eigene wapens.

Hij vervalt hier en daar in herhalingen, mistrouwt de kennis, de ontwikkeling zijner lezers, komt wat dikwijls terug op zijn socratischen leer-

vorm. Men schrabbe dit weg; doch men zij voorzichtig, dat men het geheel niet verminke. Deze verhandeling beantwoordt volkomen de uitgeschreven vraag, en ik hoop dat de eerste verslaggever met den tweeden en met mij aan de Academie zal willen vragen aan dit werk den uitgeloofden prijs toe te kennen.

De Academie, gehoord de mondeling gedane mededeelingen der heeren beoordeelaars, kent den uitgeloofden prijs, in verdeeling, toe aan de verhandelingen n^r^ 2 en n^r^ 3.

De bijgevoegde naambriefjes duiden aan als schrijvers der verhandeling n^r^ 2 : de heeren A. van Heuverswyn, leeraar in St.-Gregoriusgesticht te Ledeberg, en Th. van Heuverswyn, hoofdonderwijzer te Zingem; der verhandeling n^r^ 3, den heer H. Temmerman, bestuurder der Staats-Normaalschool te Lier.

BUITENGEWONE WEDSTRIJD.

Idioticon van het Antwerpsch dialect. (*Stad Antwerpen en Antwerpsche Kempen.*)

Verslag van den Heer TH. COOPMAN, eersten verslaggever.

Het eenig ingezonden handschrift (kenspreuk : *De Volkstaal is eene onuitputtelijke mijn*) is waarachtig eene verzameling van belang : het beslaat niet minder dan 2176 dicht beschreven bladzijden

en bevat, naar mijne berekening, ongeveer 12000 behandelde woorden.

Met het keuren van elk woord uit dien schat of met het proeven van het aanzienlijk aantal zegswijzen gaat het gansch natuurlijk niet : voor zulken aangenamen arbeid zou de beoordeelaar over maanden tijds mogen beschikken.

Laat ik mij verhaasten de bekentenis af te leggen, dat ik de daaraan bestede uren in 't geheel niet beklaag : bij het lezen van tallooze eigenaardige uitdrukkingen of snedige spreekwoorden heb ik dikwijls innig pret gehad, en ik hoef niet te zeggen hoe ik mij niet zelden lang verkneukeld heb bij het vernemen van allerlei pittige gezegden en soms bijzonder smakelijke vergelijkingen, welke eeuwig en erfelijk den Antwerpenaar toebehooren, die zóo natuurlijk schildert met woorden alsof zijn ontvankelijke en even licht ontvlambare geest doortrokken ware met de levendigste kleurstof der Nederlandsche taal.

Zulk werk, dat op rijkdom roemen mag, te doorbladeren, was mij een wezenlijk genot, en niet zonder moeite had ik er afscheid van genomen, indien de hoop op spoedig wederzien mij ontzegd ware geweest.

Van hetgeen de Schrijver biedt, werd het grootste gedeelte verzameld te Antwerpen en in de westelijke streek der Kempen, in de kantons Brecht en Santhoven. Dat belet niet dat zijn oogst uit het kanton Westerloo en rond Heist-op-den-

Berg vrij aanzienlijk is. In de Turnhoutsche Kempen en elders plukte hij menige taalbloem.

Het gewest, waar het woord of de uitdrukking te huis hoort, wordt door Schrijver zooveel mogelijk aangeteekend.

Met genoegen zij vastgesteld dat hij de Bo, Tuerlinckx, Rutten, Hœufft, Gallée, Draaijer en Kiliaan aanhaalt, telkens hij een woord mededeelt dat ook bij hèn voorkomt.

In zijn voorbericht verklaart hij, waarom hij niet geaarzeld heeft woorden, welke Schuermans voor Antwerpen en de Kempen opgeeft, nogmaals te boeken : hij verlangde een zoo volledig mogelijk Antwerpsch Idioticon te leveren en tevens veel van de woorden, welke in het *Algemeen Vlaamsch Idioticon* als Antwerpsch of Kempisch aangemerkt staan, nauwkeuriger uit te leggen of op volmaakter wijze door voorbeelden op te helderen.

Uit de vergelijking der beide Idiotica blijkt dat Schrijver, ook in dit opzicht, zijn best gedaan en nuttig werk verricht heeft. Het *Algemeen Vlaamsch Idioticon* te verbeteren, waar het moet, en aan te vullen waar het kan, behoorde tot zijne taak. Dat is zelfs plicht voor allen, die zich met de studie onzer gewestspraken onledig houden. Daardoor verzwakken zij geenszins den dank, dien wij Schuermans, als baanbreker op dialectisch gebied, verschuldigd zijn : in weerwil van 's mans ongemeene vlijt en kennis, kon hij onmogelijk alles keuren en klaren wat hem van

wijd en zijd door talrijke vrijwillige medewerkers met geestdrift werd aangekruid.

De zaakrijke inleiding van den Schrijver over *klankleer* en *spraakkunst*, waarin alles, naar het mij toeschijnt, haarfijn is onderscheiden en even duidelijk uiteengezet als de woorden verder uitgelegd zijn, zal ongetwijfeld de goedkeuring verwerven van mijne geachte Medeleden van de Jury, die beter dan ik vertrouwd zijn met al de eigenaardigheden en schakeeringen van den Antwerpschen en Kempischen tongval.

En al mocht daar iets op af te wijzen vallen, de hoeveelheid woorden en uitdrukkingen, die Schrijver verzameld heeft, is zóo aanzienlijk en ze bevat zooveel wat vóor hem niet geboekstaafd werd, nevens veel wat zelfs de algemeene schrijftaal verfrisschen en verrijken kan, dat ik mij gelukkig acht de Koninklijke Vlaamsche Academie te mogen verzoeken aan dit eenig aangeboden werk den eersten prijs toe te kennen en het ten spoedigste te laten drukken.

Brussel, 10 *April* 1898.

Verslag van den heer SERMON, tweeden verslaggever.

De Academie heeft twee prijzen uitgeloofd voor de twee beste antwoorden op de vraag : *Een Idioticon opstellen van het Antwerpsch dialect*, en als be-

werkingsplan toonde zij de werken van Tuerlinckx en Rutten aan.

Slechts één antwoord is ingezonden geworden en het beantwoordt ruimschoots de vraag; het geeft zelfs meer. Het is 2176 dicht ineengeschrevene 4° bladzijden groot: gelukkig is het antwoord het werk van eenen schoonschrijver en lazen wij de 39 volgeschrevene schrijfboeken gemakkelijk. Ik heb ze dan ook met het potlood in de hand aandachtig gelezen.

Het werk is zelfstandig: de schrijver heeft zijne woorden in de provincie Antwerpen afgeluisterd, ze nauwkeurig en met veel schranderheid opgeschreven, zooals de personen, uit wier mond hij ze gehoord heeft, ze uitspraken, en met de zinnen waarin zij voorkwamen. Zeer zelden haalt hij eenen schrijver aan. Hij heeft bijna al de voorname Nederlandsche Idiotica geraadpleegd; maar zij dienden hem slechts om de woorden terecht te wijzen, dat is, om aan te duiden, dat zij niet alleen in Antwerpen, maar ook elders gehoord worden. Veelmaals verwijst hij naar Kiliaan, soms naar de Theutonista, enz., wanneer de woorden daarin voorkomen. Andermaals waagt hij zich op het gebied der vergelijkende taalkunde, maar dit wordt niet algemeen doorgezet. Hij geeft ook doorgaans bij de namen van planten, vogelen, visschen en insecten, wat hij heet de wetenschappelijke (semi-Grieksch-Latijnsche) benamingen; doch deze, alsook zijne vertalingen uit Kiliaan enz., moeten bij den druk met veel zorg nagezien worden.

Hij is ook wel bekend met de vakwoorden van allerlei bedrijven, ambachten, nijverheden, enz., en geeft er al de benamingen nauwkeurig van op.

Hij doet zijn werk voorafgaan van de klankleer des Antwerpschen dialects; dit werk ook is zeer zorgvuldig opgemaakt; maar daar alles, wat hij hierover schrijft, alleen op het gehoor berust en het gehoor bijna bij iederen mensch verschilt, zijn hier geene opmerkingen op te maken : men moet het aannemen of verwerpen. Ik vind zijne klankleer in de algemeene trekken juist; maar er is een onderscheid tusschen de klanken van het dialect der stad Antwerpen en dat der omliggende dorpen, tusschen dat van Hoogstraten en Turnhout, van Lier en het Zuid-Oosten der provincie. Het verschil is niet groot; maar het bestaat inderdaad. Mechelen is geheel ter zijde gelaten.

Hij geeft ook eene spraakleer van het Antwerpsch dialect; deze ook, vooral in zijne verbuigingsleer, heeft nogmaals alleen het gehoor tot waarnemingszintuig, en hierop is dan ook wat wij hooger over de klankleer zegden, toepasselijk.

Hij geeft daarin eene lijst van de verschillige zelfstandige naamwoorden, die in de provincie Antwerpen een ander geslacht hebben dan in het woordenboek van de Vries en te Winkel, en dat getal is tamelijk groot. Hij geeft ook, en zeer nauwkeurig, de klankverwisseling van al de sterke werkwoorden.

Als proeve van het Antwerpsch dialect geeft

hij de Parabel van den *Verloren Zoon* in de taal van St.-Antonis, een dorpje op drij mijlen van Antwerpen en op den steenweg van Antwerpen naar Hoogstraten en Turnhout gelegen. Dit is een echt phonogram van de taal dier plaats.

Bij het lezen van het werk heb ik zoo een paar honderd opmerkingen gemaakt : woorden die ontbreken, andere die mijns inziens nog eene andere beteekenis hebben dan die, welke hij opgeeft of waarvan hij de beteekenis verkeerd uitlegt ; ook spreekwijzen welke, altijd mijns inziens, eene andere beteekenis hebben dan die, welke hij opgeeft.

Ik zal daarmee mijn verslag niet overladen ; want wat zijn zij bij de 12000 die hij juist en keurig uitlegt ! Maar ik stel mij ten dienste der Academie en des schrijvers om ze in de drukproeven te lasschen.

De schrijver schijnt ook beter bekend te zijn met het dialect der provincie dan met dat der stad Antwerpen. Inderdaad, eenige namen van booten, benamingen van schippers- en natiewerk ontbreken ; ook wanneer hij bij sommige woorden, van Schuermans sprekende, zegt dat hij ze nooit gehoord heeft, kan ik hem verzekeren dat men ze te Antwerpen dagelijks vernemen kan.

Het werk zou merkelijk korter zijn, indien de schrijver de etymologie der woorden meer geraadpleegd en de verscheidene varianten in de uitspraak van een zelfde woord achter elkander geschreven had, in plaats van telkens, bij elke

variante van een woord, opnieuw den geheelen uitleg te geven en dezelfde voorbeelden neer te schrijven; dit schijnt mij wat nutteloos werk.

Eenige zijner taalkundige uitleggingen zijn niet altijd heel klaar, andere zijn overtollig. Dat hij zijne voorbeelden in dialect schrijft, dat is noodzakelijk; maar de uitleggingen moeten in de spelling van de Vries en te Winkel gesteld zijn.

Het werk kan nu onder taalkundig opzicht iets te wenschen laten; maar gelijk het is, is het zeer verdienstelijk, het is eene mijn van onbekende en gelukkig gevormde woorden, van spreuken, van in onze taal noodzakelijk wendingen, die nergens te vinden en dus den taalkundigen zeer welkom zullen zijn. Ik en anderen hebben, vooral bij het vertalen, naar woorden gezocht en wij hebben ze niet gevonden; terwijl de schrijver van dit Idiotikon ze uit den mond des volks heeft opgevischt. Dit bewaarheidt nog eens de spreuk: *Vox populi, vox Dei.*

Ik aarzel dus geen oogenblik aan de Academie te vragen aan dit werk den eersten prijs te willen toekennen, en ik voeg erbij dat het inderdaad eene kleine belooning genoeg is voor zulk een arbeid.

Verslag van den heer COREMANS, derden beoordeelaar.

Het ingezonden werk verdient den uitgeloofden prijs. Het voorstel mijner collegas van de

Jury : deze belangrijke verzameling, zoo spoedig mogelijk, door de Academie te doen uitgeven, stem ik ten volle bij.

De Academie sluit zich aan bij het oordeel des keurraads.

Gezien de belangrijkheid en uitgebreidheid van het ingezonden werk, stelt de bestendige secretaris voor, het bedrag der twee uitgeloofde prijzen te vereenigen. — Aangenomen.

Het naambriefje, bij het bekroond werk gevoegd, geopend zijnde, blijkt schrijver er van te zijn de heer Jozef Cornelissen, onderwijzer te St.-Antonius-Brecht, met medewerking van den heer J.-B. Vervliet, letterkundige te Antwerpen.

Kiezingen.

De Academie gaat over tot de kiezingen voor de opene plaatsen.

De uitslag zal in de openbare zitting worden afgekondigd.

De heer L. Simons leest een opstel, getiteld : *Vondel beschouwd als wijsgeer*, hetwelk, op voorstel van den heer Bestuurder, gedrukt zal worden.

De zitting wordt geheven te 4 uur.

Lezing.

De heer L. Simons leest een opstel, getiteld : *Een blik op Vondel, als wijsgeer.*

Op voorstel van den heer Bestuurder zal het worden opgenomen in de *Verslagen en Mededeelingen.*

EEN BLIK OP VONDEL ALS WIJSGEER.

Naar aanleiding van den eersten Rei uit « Lucifer ».

I

Men heeft er ten overvloede op gewezen, dat eene degelijke ontwikkeling vereischt wordt om Vondels werken te verstaan. En inderdaad men kan den dichter van drie zijden beschouwen. Als Nederlander en Amsterdammer der 17e eeuw ging hem het veelzijdig leven en streven van zijnen tijd ter harte. Als navolger der ouden bepaalde hij zich niet, als de Rederijkers, bij eene oppervlakkige kennismaking met de godenwereld, maar trachtte hij in hunnen geest door te dringen; ofschoon dit niet wegneemt, dat hij meer dan eens b. v. in verscheiden hekeldichten, den ouden goedlachschen en niet al te kieskeurigen volkstoon weet te treffen. Als godsdienstig man ten slotte toont hij door de meesterlijke wijze, waarop hij in zijne leerdichten de gronden van zijn nieuw

geloof blootlegt, dat zijn overgang tot de Katholieke kerk geen onberaden stap is geweest.

Binnen- en buitenlandsche gebeurtenissen, Grieksche en Latijnsche schrijvers, Bijbel, Godgeleerdheid, Kerkgeschiedenis en Wijsbegeerte, ziedaar zooveel vakken, welke zijn dichterlijk vernuft ten dienste stonden en welke de moeilijkheden, voortspruitende uit zijnen gespierden stijl en zijne meer dan gewone lyrische vlucht, niet weinig vermeerderen.

Het scheen mij daarom wenschelijk eenige beschouwingen in het midden te brengen over Vondels wijsbegeerte, die het breede en zekere spoor volgt der scholastieken, vooral van hun onovertroffen banierdrager, den H. Thomas, door hem « de godverlichte Aquijn » geheeten. (Bespiegelingen van God en Godsdienst III, 1162.)

Op deze Alpentoppen van het menschelijk denkvermogen heeft hij het hoogste aangedurfd, de Theodicea of Godswetenschap, evenals de twee dichterlijkste wijsgeeren Plato en de H. Augustinus.

Zijne denkbeelden heeft hij in twee gedichten neergelegd, schoon op verschillende wijze : beknopt in den wereldberoemden Rei uit Lucifer, breed uitgewerkt in het te weinig gekende leerdicht *Bespiegelingen van God en Godsdienst*, in vijf boeken of zangen.

Het ligt niet op onzen weg, dit leerdicht te ontleden, wij zullen er slechts gebruik van maken in zooverre het ter toelichting kan strekken van

den Rei uit Lucifer; nochtans durven wij beweren dat het, wat afdoende bewijzen, logischen gedachtengang, innige en verheven godsvereering betreft, geen ondienst zou doen als dichterlijk handboek der Theodicea. De drie eerste boeken zijn bedoeld, wier gehalte zuiver wijsgeerig is.

Bij het verklaren van dezen Rei, « den schoonsten lofzang die ooit door ongewijde lippen de Godheid is gezongen geweest », zal ik mij alleen met het wijsgeerig gedeelte bezig houden; dit mag ongerijmd schijnen, maar ziehier de reden. Telkens als ik een der talrijke schooluitgaven doorbladerde, heb ik mij afgevraagd, waarom er enkel en alleen werk gemaakt werd van de taal- en letterkundige ophelderingen, terwijl de gedachten zelf, die, zoo ooit, dan toch hier eenige toelichting vergen, onder het dompertje werden gehouden.

De gedachten zijn aan twee bronnen ontleend : aan de H. Schrift en aan de Wijsbegeerte. Indien de zin het niet vordert, zullen wij over de bijbelteksten, welke men in de meeste schooluitgaven kan naslaan, heenstappen.

Om een klaar begrip te hebben van den Zang en Tegenzang, dienen wij eerst die algemeene beginselen van de Theodicea uiteen te zetten, welke in Lucifers Rei van toepassing zijn.

Deze wetenschap handelt over drie zaken : Gods bestaan, Gods natuur en Gods eigenschappen.

Beginnen wij met Gods bestaan. Twee wegen tot kennis staan voor ons verstand open.

Men kan van de feiten uitgaan en van het bijzondere tot het algemeene, uit het gevolg tot de oorzaak besluiten. Deze van de ervaring uitgaande weg heet *a posteriori*, van achteren, (bij Vondel ook nog : van onder. Besp. I, 367) en is die van de natuurwetenschappen, taalkunde enz.

Men kan, buiten de ervaring om, van het wezen eener zaak uitgaan en van het algemeene tot het bijzondere of uit de oorzaak tot het gevolg besluiten.

Deze methode of leerwijze, welke b. v. in de meetkunde wordt toegepast, heet *a priori*, van voren.

Welnu, Gods bestaan wordt *a posteriori*, uit dat der wereld bewezen. In het eerste boek der Bespiegelingen betoogt de dichter dat bestaan door middel van een tiental op den H. Thomas steunende bewijzen; wij zullen er drie van overnemen, omdat zij ter verklaring zullen dienen van drie plaatsen uit den zang; het eerste is getrokken uit de werkende oorzaken, het tweede uit de beweging en het derde uit de verschillende graden van volmaaktheden.

1° Wij nemen in de natuur eene reeks oorzaken waar, waarvan de eene de andere voortbrengt.

Daar het onmogelijk is tot in het oneindige van oorzaak tot oorzaak op te klimmen, moeten wij bij eene eerste oorzaak stilstaan :

Een eenige oorzaak en aloudste is werker van
Al wat men met verstand of zinnen grijpen kan,
En die uit zich ontstaat, dat 's God en 't godlijk wezen,

Van iedereen bestemd : want alle werken rezen
Uit eenen werker, niet van zich, dewijl geen schijn
Beweert dat iet zijn zelfs beginsel zoude zijn
En oorzaak. Alle werk, of 't hoogste of 't allerneêrste,
Neemt van eene andre macht en van eene allereerste
Grondoorzaak zijn begin, die zelf geen oorzaak kent,
Tenzij men steigren wil en klimmen zonder end
Van trans in trans. (*Besp.* I, 447-57.) (*a*)

2° Alle beweging is ten slotte tot eenen beweger, die onbewogen is, op te voeren.

Al wat bewogen wordt, van buiten wordt bewogen.
De zon in haren loop bevestigt aan onze oogen
Dat iet bewogen wordt, en dees beweging ziet
Op een beweger, die zelf stille staat of niet.
Indien hij stille staat, zoo blijkt door deze gronden,
Dat de onbeweegde draait zooveel gestarnde ronden.
Dees onbeweegzaamheid wordt God met recht geacht.
Beweegt zich dees, zoo wordt hij door een hooger macht
Bewogen; en men moet oneindig opwaart stijgen,
Om den beweger, die zich niet beweegt, te krijgen;
Doch reden laat niet toe oneindig voort te gaan.
Besp. I, 385-95. (*b*)

3° De aardsche zaken zijn, met elkander vergeleken, meer of minder goed of volmaakt; dus bezitten zij hare volmaaktheden niet van natuur, maar van een wezen dat door zijne natuur bestaat.

Om dit te begrijpen houde men in het oog, dat alle volmaaktheid een zeker *zijn*, alle onvolmaaktheid in meerdere of mindere mate een gebrek aan *zijn* is; zoodat het *niet* geen werkelijk maar enkel een denkbeeldig bestaan heeft.

De wereld schuift ons op een heerlijk schouwtooneel
Van allerhande goed. Het een geniet een deel

Of min of meer van 't eerste en beste goed van allen,
In schoonheid, deugd en kracht, — naar ieders gaven vallen
Uit 's hemels vollen schoot, die min of meer bestort
Naar zijn bescheidenheid al wat deelachtig wordt
Van dees weldadigheid. — Het kan dan geenszins falen
Of alles moet van een, der gaven oorsprong, halen
Den nooddruft en den schat, van boven uitgeschud,
Terwijl de bronaâr springt, die nooit wordt uitgeput.
(*Besp.* I, 475-84.) (*c*)

Er bestaat dus een eerste oorzaak en beweger van al het geschapene, een wezen dat door zich zelven, dus noodwendig bestaat en dat de eenige bron is van al het goede, dat wij op verschillende wijzen in de verschillende wezens waarnemen.

Dit wezen heeten wij God.

Gaan wij nu over tot het tweede punt, Gods natuur.

Het begrip, dat wij ons van God vormen, is dat hij een *oneindig volmaakt* of, korter gezegd, een *oneindig* wezen is; d. i. dat hij alle mogelijke volmaaktheden op de volmaaktste wijze bezit.

Hier mangelt niets, hier is niets anders bij te voegen.
(*Besp.* II, 404.) (*d*)

Tot dit begrip kunnen wij langs twee wegen geraken : *a priori*, door uit ééne, om het even welke, eigenschap Gods tot de overige eigenschappen te besluiten; b. v. uit het boven verkregen gegeven, dat God *door zich* (*a se*) bestaat, volgt, dat hij noodwendig bestaat en bijgevolg het volle *zijn*, dus alle volkomenheden bezit. (*e*)

Men kan ook *a posteriori* redeneeren door de volmaaktheden der schepselen, doch met uitsluiting van alle beperking, aan God toe te wijzen *(f)*.

Doch stelt het begrip, hetwelk wij ons van het oneindig wezen uitbeelden, God voor zooals hij in zich, in werkelijkheid is? Neen, want er is eene volmaakte en eene onvolmaakte voorstelling van God; en op dit onderscheid berust juist de indeeling van Lucifers rei in Zang en Tegenzang.

Eene volmaakte voorstelling (*idea adaequata*) van God behoort tot de onmogelijkheden, omdat een eindig verstand, zij het mensch of engel, een oneindig wezen niet kan bevatten. (*g*). Het ligt dus voor de hand, dat onze voorstelling van God aan de werkelijkheid geenszins beantwoordt, niet alleen wegens de beperktheid van ons denkvermogen, maar ook omdat wij genoodzaakt zijn den Schepper uit de volkomenheden der schepselen te achterhalen, die slechts eene flauwe afspiegeling zijn van zijne onbegrensde volmaaktheid. (*h*)

De onmooglijkheid van God in zijn volkomenheden,
Gelijk de schepsels, klaar te kennen spruit uit reden.
Het werk der schepsels en 's werks oorzaak staan gelijk
En even eng bepaald, de Godheid en de blijk
Der Godheid in zijn werk al te ongelijk. De palen
Des schepsels kan men eens, maar nimmer achterhalen
Den onbepaalden (1) God. Geene evenredigheid

---

(1) Vondel bezigt *onbepaald* in den zin van « onbegrensd, oneindig » en niet in dien van « indéterminé ». Unger's uitgave heeft dit niet altijd voor den geest gehad, vandaar de verkeerde noot bij *Besp.* II, 126.

Is tusschen deze bei : want de Allerhoogste ontzeit
Zijn werk de oneindigheid en sloot het binnen perken.
(*Besp.* II, 47-55.)

Alvorens tot de opsomming van Gods eigenschappen te komen, is het onontbeerlijk een onderscheid te maken tusschen de wijze, waarop de begrensde volmaaktheden in de schepselen en de onbegrensde in God zich bevinden. Bij de schepselen worden de eigenschappen van elkander en van de natuur des schepsels onderscheiden. Schoonheid, kracht, verstand enz. zijn verschillende hoedanigheden, en ofschoon niet alle menschen schoon, krachtig, verstandig enz. zijn, zijn het toch allen van nature redelijke wezens. Niet zoo bij God, immers daar alles, wat in God is, noodwendig is, vallen zijne eigenschappen met zijn natuur of wezen samen en kan er geen spraak zijn van hoegenaamd welke samenstelling. (*i*)

Het wezen wordt gevolgd van toeval (1) min volkomen.
Dit gaat Gods kroon te na, die wordt hem niet benomen
Door onvolkomenheid. Gods loutre eenvouwigheid
Gedoogt in ons begrijp ter nood het onderscheid
Van zellefstandigheid en toeval. In Gods wezen
Wordt de enkle wezenheid ten hoogste aangeprezen :
Want God is enkel zijn en wezen; daarom sluit
Gods loutre eenwezenheid alleen den toeval uit.
(*Besp.* II, 159-66.)

---

(1) Toeval, *accidens*, wat aan eene zaak of persoon behoort, maar er even goed *niet* aan behooren kon als : schoonheid, kracht, kleur enz. Elders geeft Vondel een juister term : gebeurlijk (I, 463), gebeurzaam (II, 840), gebeurzaamheid (II, 777.)

Indien wij dus in God verschillende eigenschappen aanwijzen, is dit alleen aan de beperktheid van ons verstand te wijten, dat slechts door abstractie of ontleding in bestanddeelen te werk gaat.

Indien hier middel waar' Gods wezen te bevatten
Op eene wijze en blik en zonder uit te spatten
Tot dees verscheidenheên, wij schoven fluks een schot
Voor dees vrijmoedigheid en riepen : God is God.
Maar dan bleef Gods natuur met zijn hoedanigheden
Nog even onbekend en buiten 't perk van reden :
Dies dwingen reden, nood en nut ons toe te treên
Op dees verscheidenheid, om dit eenvouwigste Een
Te grijpen dus beknopt, gelijk gemengde dingen,
Die door hun form en stof (1) en anders samenhingen.
(*Besp.* II, 203-12.)

Welk zijn dan de eigenschappen Gods?

Men onderscheidt twee hoofdgroepen, de *onvoorwaardelijke* en *betrekkelijke* eigenschappen (*attributa absoluta* en *relativa*), naar gelang God op zich zelf of met betrekking tot andere wezens

---

(1) *Form en stof* : *forma substantialis* en *materia prima*, de twee beginselen die, volgens de scholastieken, het wezen der stof uitmaken. De materia p. is passief en onbepaald, de forma s. actief en bepalend; beide kunnen niet afzonderlijk bestaan. De forma s. maakt de op zich zelf onverschillige materia p. tot dit of dat lichaam, bewerkt dus de soort (espèce) van lichaam. Bij uitbreiding wordt ook de naam van forma (bij Vondel *form*) aan de ziel gegeven, omdat zij het *menschelijk* lichaam, dus de soort, daarstelt, doch deze forma verschilt van de vorige, omdat zij op zich zelf kan bestaan.

In dezen zin is o. a. *Besp.* III, 1035 te verstaan: eene plaats waarvan Unger's uitgave geene poolshoogte kan krijgen. Men leze er de nota.

beschouwd wordt. De eerste houden geen rekening van het werkelijk bestaan der schepping b. v. de eeuwigheid, de onmetelijkheid; de laatste veronderstellen dat bestaan b. v. de voorzienigheid. *(j)*. Daar Vondel zich aan deze algemeene indeeling houdt, is eene verdere splitsing overbodig.

Van Gods *enkelvoudigheid* (*simplicitas*), door Vondel ook « ongemengdheid, eenvouwigheid, onverknochtheid, louterheid, evenaardigheid, evenwezenheid » geheeten, is reeds gesproken. (Vgl. *i.*) Zij sluit alle samenstelling uit, zoowel stoffelijke als metaphysische (b. v. wezen en eigenschappen) en logische (b. v. geslacht en soort) (*u*).

In God is alles wezen (*essentia*).

Deze enkelvoudigheid « het spits van alle punten », naar 's dichters heerlijk beeld, en Gods *enkelheid* (*unicitas*) dienen uiteengehouden te worden : Er is maar eén God (*k*).

Vondel voert verschillende bewijzen aan, wij geven er één van :

Waar de allerhoogste macht in velen zit gedeeld,
Is geene monarchij; want geen regeerder scheelt
Van anderen, naardien zij evenmoedig draven
En een gemeenen last gelijkerhand handhaven :
Dus blijkt in dit gebied een meedeelachtigheid
Van macht en van gezag en glans en majesteit;
Want ieder draagt zijn deel : zal nu de staatband klemmen,
Die dees gedeeldheid bindt, zoo geldt er overstemmen,
En elk bijzonder zwicht voor 't algemeen gebied :
Dat voegt den aartsmonarch des hemels zeker niet;
Dies zit een enkle macht in top van 't rijk der rijken
En 't lager moet de vlag voor 't enkel eenig strijken.
(*Besp.* II, 453-64).

De *onveranderlijkheid* (*immutabilitas*) vrijwaart Gods wezen van alle wijziging (*m*). Op drie wijzen kan iets veranderen; naar de zelfstandigheid, (welnu God is geen stof); naar de gebeurzaamheden of accidentia, (God is eenvoudig); naar de handelingen, (God is loutere werkstelligheid, *actus purus*; ἐνέργεια, naar het diepzinnige woord van Aristoteles) (*l*).

De *eeuwigheid* behelst drie bestanddeelen : uitsluiting van begin, van einde en vooral van alle opeenvolging of verandering van bestaan. Voor God is alles tegenwoordig (*n*).

Zoo loochent de eeuwigheid in God *begin* en *ende* :
Want wat beginsel heeft en endt, dat komt en gaat
En lijdt door 't schokken en *verandren* van zijn staat,
Gelijk een schepsel lijdt en duldt, bij welleks lijden
De tijd bestaat en rolt op wisseling van tijden
En beurt van niet en iet te wezen, of van iet
Het wezen van het iet te smilten zien als niet.
(*Besp.* II, 876-82.)

De *alomtegenwoordigheid* (*ubiquitas*), door Vondel ook « alomheid, overalheid, alomwezenheid » geheeten, is die eigenschap, waardoor God bij alle *bestaande* wezens onmiddellijk, in natuur en in kracht, nabij of tegenwoordig is (*o*).

Zij mag niet verward worden met de *onmeetbaarheid* of *onmetelijkheid* (*immensitas*), waardoor God niet alleen bij alle bestaande maar ook bij alle *mogelijke* wezens onmiddellijk tegenwoordig is (*p*).

De alomtegenwoordigheid is betrekkelijk en beperkt, de onmetelijkheid onvoorwaardelijk en oneindig.

De kracht en 't wezen van de Godheid leeft volkomen
In de allerminste stip. Waar God niet wordt vernomen
Is nergens: want hij is al seffens, naar zijn macht
En wezen, overal. Geen duisternis, geen nacht
Ontschuilt zijn alziende oog. Geveinsdheid noch gepeinzen
Ontschuilen 't eeuwig licht, dat heenstraalt door het veinzen,
In 't hart zit, en van 't oog der ziel de nevels vaagt;
Dies God met recht den naam van hartekenner draagt.
Maar schoon de Godheid ons gedachten klaar kan weten
Door de alomwezenheid, nochtans Gods *ongemeten*
Hoegrootheid is hierin volkomener in glans,
Naardien ze wezenlijk en eigenlijk en gansch
Het al vervult en propt en niets laat ledig blijven,
Zoowel beneên 't gestarnte als daar geen starren drijven.
(*Besp.* II, 695-708.)

Ofschoon God in wezen of natuur alomtegenwoordig is, valt zijn wezen (*essentia*) nochtans niet samen met dat der schepselen; want dit laatste leidt regelrecht tot het pantheïsme of de vereenzelving van God met natuur of schepping. Alles is in Gods wezen (*essentia*) en er toch werkelijk van onderscheiden, alles is God nabij en er toch oneindig van verwijderd (*q*).

Vondel drukt dit zeer goed uit in de volgende regels :

Want God is plaatseloos alzins in alle dingen
Zoo tegenwoordig, dat hij alles kan doordringen
En blijven smetteloos in wezen, endloos wijd
Gescheiden van al 't geen bestaat in plaatse en tijd.
Hij blijft in louterheid van wezen dichtgesloten.
Zoo blijft hij verre en dicht, bijeen en uitgegoten.
(*Besp.* II, 715-20.)

Nu komen de betrekkelijke eigenschappen aan de beurt. God is *alwijs* of *alwetend*. In een en-

denzelfden blik ziet God zijn wezen (*essentia*) en in zijn wezen alle zoowel bestaande als mogelijke zaken. Daar God de wereld niet blindelings geschapen heeft, maar, evenals elk verstandig kunstenaar, volgens een in zijn geest ontworpen plan, doorschouwt hij zijn oneindig wezen niet alleen zooals het in zich zelve is, maar ook zooals het op onuitputtelijke wijze navolgbaar is door de schepselen.

De schepping is dus niets anders dan de verwezenlijking van eenige dier oorbeelden Gods of *ideeën*, zooals de goddelijke Plato ze heet (*r*).

De wijsheid is in God een kennis, die het al
Wat was van eeuwigheid, en is, en worden zal,
Door de allerhoogste en eerste oorzaken, in haar klaarheid
Bespiegelt *in God zelf*, den spiegelkloot der waarheid.
Want die *zijn wezen* kent begrijpt en kent meteen,
Van haren oorsprong aan, zooveel geschapenheên
En al wat mooglijk is te wezen en te worden,
Te wassen, te vergaan, een ieder op zijne orden,
Ook tot het minste toe; meteen wat ieder ding
Vermag of niet vermag, naar elks bejegening.
(*Besp.* II, 1077-86.) Men raadplege nog II, 1323-34.

Deze ideeën van Plato, verbeterd door den H. Thomas, maken den laatsten grondslag uit van alle kennis. Immers terwijl de mensch zelf en alles wat hem omringt vergankelijk, veranderlijk, betrekkelijk is. is diezelfde mensch toegerust met kundigheden, die eeuwig, onveranderlijk, noodzakelijk zijn. Dit zijn de verheven kenmerken van al zijne begrippen omtrent het wezen der zaken (b. v. het wezen van een mensch, van een cirkel, van een driehoek

en van sommige zijner onmiddellijke gedachten als : het geheel is grooter dan een zijner deelen, geen gevolg zonder oorzaak, het kwade moet geschuwd worden enz.

Waaraan ontleent het menschelijk verstand die kenmerken tenzij, in laatste reden, aan Gods eeuwige, onveranderlijke, noodzakelijke natuur, waarvan het wezen (*essentia*) der geschapen dingen eene afschaduwing is? (*s*)

Ons menschelijk voorstellingsvermogen onderscheidt bijgevolg twee op elkander volgende handelingen : de bespiegeling van het wereldplan vanaf alle eeuwigheid en de verwezenlijking ervan in den tijd door de schepping. (*x*)

Schoon Gods bespiegeling het al voorhenen zag
En schikte op 't voorbeeld, dat in zijn voorbeelding lag
Van eeuwigheid, nog stond de wereld eerst te stichten.
(*Besp.* I, 899-901.)

In werkelijkheid nochtans zijn beide handelingen een, daar Gods natuur enkelvoudig is. (Vgl. *i*, *u*.)

Er blijft nog over, met het oog op den rei uit Lucifer, op vier eigenschappen te wijzen : Gods ***almacht***, ***algoedheid***, zijne ***instandhouding*** der schepping (***conservatio***) en ***voorzienigheid***. Deze laatste vloeit voort uit Gods verstand, waardoor hij, gelijk wij zagen, de wereldorde van eeuwigheid ontworpen heeft, en uit zijnen wil, waardoor hij in den tijd de middelen aanwendt om die wereldorde te handhaven. (*t*)

Komen wij nu tot de toepassing van deze beginselen.

II

Zang.

Wie is het, die zoo hoog gezeten,
Zoo diep in 't grondelooze licht,
Van tijd noch eeuwigheid gemeten,
Noch ronden, zonder tegenwicht,
Bij zich bestaat, geen steun van buiten
Ontleent, maar op zich zelven rust,
En in zijn wezen kan besluiten
Wat om en in hem, ombewust
Van wanken, draait, en wordt gedreven,
Om 't een en eenig middelpunt;
Der zonnen zon, de geest, het leven;
De ziel van alles wat gij kunt
Bevroên, of nimmer meer bevroeden;
Het hart, de bronaâr, de oceaan
En oorsprong van zoo vele goeden
Als uit hem vloeien, en bestaan
Bij zijn genade, en alvermogen,
En wijsheid, die hun 't wezen schonk
Uit niet, eer dit in top voltogen
Paleis, der heemlen hemel, blonk;
Daar wij met vleuglen de oogen dekken,
En vallen, uit eerbiedigheid,
Uit vreeze, in zwijm op 't aanzicht neder?
Wie is het? noemt, beschrijft ons hem,
Met eene serafijnenveder.
Of schort het aan begrip en stem?

Tegenzang.

Dat 's God. Oneindig eeuwig Wezen
Van alle ding, dat wezen heeft,
Vergeef het ons; o nooit volprezen
Van al wat leeft, of niet en leeft,
Nooit uitgesproken, noch te spreken;

Vergeef het ons, en scheld ons kwijt
Dat geen verbeelding, tong, noch teeken
U melden kan. Gij waart, gij zijt,
Gij blijft dezelfde. Alle englenkennis
En uitspraak, zwak, en onbekwaam,
Is maar ontheiliging, en schennis :
Want ieder draagt zijn eigen naam,
Behalve gij. Wie kan u noemen
Bij uwen naam? Wie wordt gewijd
Tot uw orakel? Wie durft roemen?
Gij zijt alleen dan die gij zijt,
U zelf bekend, en niemand nader.
U zulks te kennen, als gij waart
Der eeuwigheden glans en ader;
Wien is dat licht geopenbaard?
Wien is der glansen glans verschenen?
Dat zien is nog een hooger heil
Dan wij van uw genade ontleenen;
Dat overschrijdt het perk, en peil
Van ons vermogen. Wij verouden
In onzen duur; gij nimmermeer.
Uw wezen moet ons onderhouden.
Verheft de Godheid : zingt haar eer. (1)

---

(1) Wij volgen de door Unger herziene uitgave van Van Lennep wat de plaatsing der leesteekens, maar niet wat de oude spelling betreft.

Ik neem grif weg aan, dat eene critische uitgave aan Vondels spelling moet vasthouden, doch is dat aan te bevelen voor eene schooluitgave?

Vondels spelling wisselde af. Waartoe dan aan de jongelui de taak nutteloos saai en moeilijk gemaakt en hunnen geest afgetrokken van den letterkundigen inhoud om dien te hechten aan de doode letter? En nochtans gaan er overal in den lande stemmen op, om de vereenvoudiging te eischen der huidige spelling, die op zich zelf reeds te veel tijd in beslag neemt! Daar wij toch van de scholastieken spreken, kunnen wij wel met een hunner uitroepen : *Credo quia absurdum!*

V. 3. *van tijd noch eeuwigheid gemeten* = *eeuwig*. (Vgl. *n*)

Jonckbloet (G. d. N. L. IV, 162) houdt dit voor zinledigen klinkklank : « mij geeft het althans geen denkbeeld van Gods grootheid, dat hij noch door den tijd, noch door de eeuwigheid bepaald is (gesteld al, de eeuwigheid ware een maatstaf); dat hij dus noch tijdelijk, noch eeuwig is. » En hij verwijst zeer juist naar eene plaats uit de *Besp.* I, 459-61 :

Geen wezen kan men ons betoonen, of de tijd
Besluit het in zijn ronde, of 't spreidt zich evenwijd
Zoo wijd als de eeuwigheid, en voor en na oneindig.

Inderdaad de eeuwigheid is Gods eigen maat, God is zich zelf tot maatstaf.

Cramer kan Jonckbloet's uitspraak niet onderschrijven; en te recht, al is dan ook de uitdrukking « noch eeuwigheid gemeten » bij het eerste zicht wat zonderling. Men zou Racine hetzelfde voor de voeten kunnen werpen, als hij in Esther zegt : « Que son nom soit béni... au delà des temps et des âges, au delà de l'éternité. »

Vondel was doorvoed met den Bijbel ; hij heeft dus zeker gedacht aan : *Dominus regnabit in aeternum et ultra* (Exod. XV, 18), zooals Busschaert in zijne schooluitgave aanteekent.

Hetzelfde opvallend gezegde staat ook elders te lezen, een bewijs dat hier iets heel anders dan toeval of slordigheid in het spel is :

En heerschen *langer* en nog wijder dan de ronden
Der endlooze eeuwigheid, aan tijd noch plaats gebonden.
(L. 396-97.)

Daar duizendduizenden al juichende getuigen
Wat eer en majesteit, *van eeuw* noch kreits bepaald,
Uit Gods volkomenheên door 's hemels kreitsen straalt.
(*Besp.* I, 18-20.)

Men kan zelfs staande houden, dat de uitdrukking wijsgeerig te verdedigen is, daar wij geen volkomen begrip van de eeuwigheid hebben, gelijk zij in zich is; wij kennen immers deze eigenschap aan God toe door vergelijking met het geschapene, door « ontzeggen en toe-eigenen, » zooals Vondel (*Besp.* II, 65), *viá remotionis et eminentiae*, als de schoolsche wijsbegeerte zich uitdrukt. (Vgl. *f*). In dien zin is het volkomen waar, dat God door de eeuwigheid niet gemeten wordt. De dichter verklaart dit elders door het volgende heerlijke beeld :

Het leven nestelt hier in Gods turkozen daken
En zweeft door de *eeuwigheid*, die, *hoe men dieper ziet*,
Te minder wordt bereikt, en uit het oog verschiet,
Dat, moede en afgemat van uitzien, in die ronden
Een evenwijdde, nooit den omtrek heeft gevonden.
(*Besp.* II, 996-1000.)

V. 4. ***noch ronden :*** noch ***kreitsen*** of ***hemelringen***, God is ***alomtegenwoordig***. (Vgl. *o*)

Het is bekend, dat Vondel de leer van Ptolemeüs aankleefde, waardoor ons zonnestelsel in acht ringen verdeeld wordt, met de aarde tot middelpunt, waarvan zeven voor de dwaalsterren en de achtste of buitenste voor de vaste sterren.

God is eeuwig en alomtegenwoordig; ontkenning van tijd en ruimte gaan hier samen, evenals in de twee uittreksels, welke wij boven gegeven hebben. (*L.* 396, *Besp.* I, 18-20.)

Ik wijk af van de geijkte verklaring (1), volgens dewelke « ronden » niet op de ruimte zou zien, maar op den tijd : « de ronden der eeuwigheid ». (Busschaert.) Tot staving wijst men op Lucifer 396 (zie boven). Men zou ook nog het hier voren door Jonckbloet gegeven citaat uit de *Bespiegelingen* (I, 459) kunnen aanvoeren, en ik zelf zal er twee uit hetzelfde gedicht aan toevoegen (II, 954, 965) waaruit blijkt, dat Vondel zich de *eeuwigheid* onder de gedaante van eenen « ring » dacht.

Nochtans hoeft men niet diep na te denken om te zien, dat « ronden » in den zin van « eeuwigheid » geen steek houdt.

« Van tijd noch eeuwigheid gemeten » kan door den beugel, wij hebben het aangetoond; doch « van tijd noch eeuwigheid gemeten, noch eeuwigheden » is eene lamlendige herhaling, welke Jonckbloet's afkeurende uitspraak in de hand zou werken. Dit is van den regen in den drop komen.

---

(1) Ik moet nochtans eene uitzondering maken voor de verklaring van N. A. Cramer in de Zwolsche Herdrukken, blz. 115 : « noch van tijd en eeuwigheid noch van ronden gemeten, d. i. God is onmeetbaar, zoowel in den tijd als in de ruimte. *Ronden* zijn de sferen of kringen zoowel in het « Heelal der werelt » als in der « Heem'len Hemel, » en dus de grootst denkbare deelen der ruimte. »

En buitendien is het aan te nemen, dat Vondel door zulk nietszeggend stopwoord zijn stijl zou verwaterd hebben en nog wel in een gedicht, dat door den springvloed van elkander steeds voortstuwende gedachten zoozeer de lyrische saamgedrongenheid der Grieksche koren op zijde streeft?

Ook valt het niet moeilijk heel wat meer bewijsplaatsen bij te brengen van het gebruik van « ronden » in de beteekenis van plaats, ruimte. Voor hemelringen :

Gij ziet...
Hoe deze star gedaald, en gene in top daarboven,
De klaarste een minder klare in luister kan verdooven;
Hoe de eene een kleiner *ronde* en de andere een grooter schrijft,
De laagste hemel snelst, de hoogste langzaam drijft.
(*L.* 974-77.)

Indien hij stille staat, zoo blijkt door deze gronden,
Dat de onbeweegde draait zooveel gestarnde *ronden*.
(*Besp.* I, 389-90.)

Zoo twee bewegers het beweegde *rond* bewogen.
(*Besp.* I, 405.)

Men vraag' naar 't hoogste goed en klimm' door alle *ronden*.
(*Besp.* I, 485.)

Dees zat van eeuwigheid, naar zijn begrijp, aan 't stuur
Der zaken, die rondom in eene *ronde* draaien.
(*Besp.* I, 532-33.)

terwijl hij eeuwig draait
De *hemelronden*, dicht met starren overzaaid.
(*Besp.* II, 137-38.)

De starren zouden stil in hare *ronde* staan.
(*Besp.* III, 1275.)

Verder *Besp*. III, 257, 509, 905.

Elders staat « ronde » voor onbegrensde ruimte :

die alleen ontstond
Van eeuwigheid uit zich, in 't onbepaalde *rond*.
(*Besp*. I, 1087-88.)

Insgelijks I, 1135.

In plaats van « rond » komt ook « ring » voor, doch toegepast op de ruimte :

dus stuit men dan op een
Beweger, die zelf rust en draait al 's hemels *ringen*.
(*Besp*. I, 402. Zoo ook II, 938.)

4. *zonder tegenwicht* : zonder tegengod; God is *alleen* of *eenig*.

Een tegenwicht is eene kracht, die eene andere kracht te niet doet. Dit zou het geval zijn, indien er twee Goden, ook indien er twee vijandige beginselen bestonden, het eene goed en het andere kwaad, als bij Zoroaster en bij de Manicheeërs. (Vgl. *k*.)

5. *bij zich bestaat : door zich zelven*. God is de eerste oorzaak van alle werkende oorzaken. (Vgl. *a*.)

Dit zelfbestaan (*aseitas*) is de eerste eigenschap, welke de redeneering in God ontdekt en waaruit al de andere *a priori* afgeleid worden. (Vgl. *e*.) Daarom wordt de *aseitas* als Gods hoofdeigenschap (*constitutivum essentiae Dei*) beschouwd.

6. *geen steun van buiten ontleent* : God is *onafhankelijk*; eene uitbreiding van « bij zich bestaat ».

Ten bewijze volgen hier eenige plaatsen, waar Vondel die twee begrippen bijna woordelijk vereenigt (1).

(1) Als eigenaardigheid zij hier ter loops gewezen op eenige reminiscentiën, welke in de Bespiegelingen voorkomen.

Het hoofd, gelijk een hof, voor 't rijk verstand gebouwd,
(*Besp.* III, 107.)

Het brein verstrekt haar hof (*L.* 120.)

Hoe blinkt het aangezicht, vol goddelijke zwieren,
Ten hemel opgebeurd, terwijl alle andre dieren
Ter aarde gaan gebukt. (*Besp.* III, 113-15.)

Een godheid geeft haar glans door 's menschen oogen heen
De redelijke ziel komt uit zijn tronie zwieren.
Hij heft, terwijl de stomme en redelooze dieren
Naar hunne voeten zien, alleen en trotsch het hoofd
Ten hemel op naar God, zijn schepper hoog geloofd.
(*L.* 112-16.)

En hoe de ziel alom gaat waren door de leên,
Geheel in ieder lid. (*Besp.* III, 196-97.)

De onzichtbre ziel bestaat uit geest en niet uit stof,
Ze is heel in ieder lid. (*L.* 119-20.)

Wat taai een band de ziele en 't lichaam samenhoudt,
Een paar al te ongelijk van aard, oneens gezind,
't Welk jaren lang gehuwd zoo noode komt te scheiden,
Dat 's een geheimenis. (*Besp.* III, 215-18.)

Wie kan zoo geestig strenglen
Het lichaam en de ziel? (*L.* 105-6.)

Wat telen zee en land al visschen, vogels, dieren,
Die bij hun element of aarde of water tieren
Of zweven in de lucht? (*Besp.* III, 281-83.)

De eenige oorzaak, niet te peilen, niet te gronden,
Noch te achterhalen, die alleen *uit zich bestaat*,
Van elders niets *ontleent* noch *steunsel* neemt te baat.
(*Besp.* I, 1022-24.)

Ik zag den ommegang van honderd duizend dieren,
Die op het aardrijk treên of in de wolken zwieren,
Of zwemmen in den stroom, zoo ieder is gewend
En leven schept in zijn bijzonder element. (*L.* 85-88.)

Wat de schoonheid der vrouw betreft, zou men kunnen denken dat de dichter bezadigder is geworden; doch dacht hij niet aan zijne overheerlijke beschrijving uit Lucifer, als hij zegt :

Ge zoudt in dit gezang de vrouw nog schooner hooren,
Maar 'k vrees door dees meermin een Heilig te bekoren?
(*Besp.* III, 449-50.)

Aan den rei uit Gijsbrecht herinnert :

De kuische weduw volge in eenzaamheid de tortel
Op haren dorren rank. (*Besp.* III, 638-39.)

Men vergelijke :

Door deze liefde treurt
De tortelduif, gescheurd
Van haar beminde tortel.
Zij jammert op de dorre rank
Van eenen boom, verdroogd van wortel,
Haar leven lang. (1269-74.)

Gods wijsheid springt te rugge, om grooter sprong te doen
(*Besp.* III, 1406.)

kan gelegd worden naast de volgende plaats uit Joseph in Dothan :

't Gaat boven menschelijk vermoên,
Dat wij met Joseph herwaart reizen
Naar Dothan, en van Memphis deizen,
Om derwaart grooter sprong te doen. (109-12.)

Het eerste wezen, dat alle andre wezens stelt,
Bestaat bij zich, door zich, *ontleent geen steun van buiten.*
(*Besp.* II, 810-11.)

Maar God *bestaat bij zich*, almachtig, rijk en wijs.
Hij *leent van buiten niets.* (*Besp.* IV, 217-18.)

Men vergelijke nog : *Besp.* I, 653-55.

De schepselen integendeel hebben wel degelijk eenen steun *van buiten*, d. i. buiten hunne enkelheid of individualiteit gelegen, noodig om te bestaan; 's menschen daarzijn b. v. hangt van God, van de ouders en van honderden invloeden, als lucht, voedsel, enz. af.

6. *maar op zich zelven rust* : is eene gevolgtrekking uit het onmiddellijk voorafgaande en behoort diensvolgens ook tot de ontwikkeling van het begrip « bij zich bestaat ». Al hetgeen buiten God bestaat kan aan zijne gerustheid of hoogste geluk niet het minste ontnemen of toevoegen.

Rust is hier niet in den gewonen zin op te vatten.

Een verrassend samentreffen is ook de beschrijving van den fenix in de Bespiegelingen (II, 499-510) en in Joseph in Dothan (4de Bedrijf, laatste tooneel), ofschoon de dichter in het laatste werk heel wat meer kleuren aan zijn tafereel heeft ten koste gelegd.

Voor Vondels vaardigheid om een zelfde denkbeeld in altijd nieuwe bewoordingen uit te werken pleit vooral Lucifer, waar de redenen tot ontevredenheid, door den oproerigen aartsengel in het 1ste tooneel van het 2de bedrijf uitgesproken, de schering en inslag zijn van het 2de, 3de en 4de bedrijf.

Een schepsel rust, wanneer het zijn arbeidsvermogen niet uitoefent, maar in God is geen arbeidsvermogen (*potentia*), in hem is alles loutere werkstelligheid (*actus purus*) (Vgl. *l*); hij is « eeuwig werrekrijk », naar Vondels uitdrukking. (Besp. II, 829)

7-10. *en in zijn wezen kan besluiten wat om en in hem.... draait en wordt gedreven om 't een en eenig middelpunt* : God is *onmetelijk*. (Vgl. *p*.)

Om dezen zin aan 7 10 toe te schrijven lette men op den samenhang met vv. 11-13 :

11. *der zonnen zon, de geest het leven* : bijstelling van « middelpunt » 10.

12-13. *de ziel van alles wat gij kunt bevroên, of nimmermeer bevroeden* : tweede bijstelling van « middelpunt ».

11-13 zijn de ontwikkeling van « wat... draait en wordt gedreven ».

In andere woorden : wat draait om God? 1° de stoffelijke wereld v. 11. 2° de verstandelijke wereld vv. 12-13; doch deze omvat twee ongelijksoortige bestanddeelen : de voorstelling van de bestaande dingen (*van alles wat gij kunt bevroên*), de voorstelling en van de geheimnissen en van de mogelijke dingen (*of nimmermeer bevroeden*).

Bij gevolg bevinden zich ook de *possibilia* in Gods wezen, en dit stemt met de begripsbepaling, welke wij van de onmetelijkheid gegeven hebben. Deze plaats is dus geene herhaling van « noch ronden », v. 4.

Treden wij nu in bijzonderheden.

In zijn wezen : natuur, immers God is in wezen en in kracht tegenwoordig.

Kan besluiten : juister ware : « besluit ».

Wat om en in hem : twee punten zijn hier uiteen te houden. Alles hangt van God af om te worden en voort te bestaan (*om hem*); alles bevindt zich in Gods alomtegenwoordige, of beter, onmetelijke natuur (*in hem*), zonder nochtans, naar de pantheïstische zienswijze met zijne natuur vereenzelvigd te zijn. (Vgl. *q*.)

In de uitgave van Verstraeten lees ik aan den voet der bladzijde : « Dit zelfde gedacht werd omtrent hetzelfde tijdstip door Pascal aldus uitgedrukt : Dieu est un cercle dont le centre est partout, et la circonférence nulle part; d. i.. ga waar gij wilt, immer zijt en blijft gij even ver van den *omtrek* (dien men veronderstelt Gods onmetelijkheid te bepalen), en pas zoover gevorderd, alsof gij nog in 't *middelpunt* van den cirkel stondt. »

Deze diepzinnige gedachte staat reeds bij Vondel te lezen (1), door wien zij aan Hermes Trismegistus wordt toegeschreven; men oordeele :

---

(1) In Unger's uitgave (deel 1652-53, bl. 30) wordt verklaard : « Mercurius of Hermes Trismegistus, aldus genoemd omdat hij wijsgeer, leeraar en koning was, zou, volgens de overlevering, voor Mozes' tijden in Egypte geregeerd en een aantal geleerde boeken en hiëroglyphen geschreven hebben. » Onze dichter had veel op met dit fabelachtig personage; men leze *Besp.* IV, 1891-1124; V, 69-70; 1455-56. Oorspronkelijk is deze Hermes

De groote Trismegist bestemt de vaste gronden,
Daar *nergens ommetrek* en alzins wordt gevonden
Een zelve middelpunt in zijn volkomen kloot.
(*Besp.* II, 735-37.)

Men legge er nog de volgende verzen uit de Bespiegelingen nevens, waaruit eens te meer zal blijken, dat dit leerdicht onontbeerlijk is om Lucifers Rei naar waarde te kunnen schatten :

Oneindigheid, gij smilt ten leste in 't eenig een,
Het *eenig middelpunt*, dat, buiten alle ronden
En zonder ommetrek, ook alzins wordt gevonden.
(I, 1072-74.)

Een naklank van den rei vernemen wij uit L. 398.

Om God, haar *middelpunt en omloop te gelijk* zich draaien.

Men leze nog Altaargeheimnissen I, 1305-6.

Onbewust van wanken : bepaalt « hem » v. 8, en niet « draait en wordt gedreven », schoon dit laatste, doelende op vaste natuurwetten, ook een goeden zin geeft. Hierdoor rust de dichter God uit met de *onveranderlijkheid* (Vgl. *m*) en met de *onbeweeglijkheid* te midden van alles wat door hem bewogen wordt. (Vgl. *b*.)

Wij verkiezen « onbewust van wanken » met

---

dezelfde als de Egyptische godheid Thot; later werd onder dien naam alles verspreid wat de Neoplatonische school over de geheimenissen leerde.

« hem » te verbinden, omdat Vondel op verscheiden plaatsen juist deze tegenstelling tusschen Gods onbeweeglijkheid en de door hem bewogen natuur op den voorgrond plaatst.

het *onbewogen* rijk,
Des albewegers stoel, te schokken noch verzetten,
Terwijl hij 't onder zich *al omdraait* naar zijn wetten.
(*Besp.* I, 424-26.)

de opperste beweger
Beweegt de lichamen en al 't gestarrend leger,
En blijft *zelf onbeweegd*, terwijl hij eeuwig draait
De hemelronden, dicht met starren overzaaid.
(*Besp.* II, 135-38.)

Terwijl hij alles hier *beweegt* en ommedrijft,
En, *eeuwig onbeweegd*, in staat en wezen blijft.
(*Besp.* III, 491-92.)

draait en wordt gedreven : God is de eerste oorzaak der beweging, de « drijfziel » van 't heelal, naar Vondels goedgekozen uitdrukking. (Vgl. *b*.)

om 't een en eenig middelpunt : behelst twee verschillende eigenschappen; God is enkelvoudig (*een*) (Vgl. *u*), God is alleen (*eenig*) (Vgl. *k*).

11. *der zonnen zon* : tegenwoordig zegt deze beeldspraak vrij wat meer dan Vondel kon vermoeden, daar hij, alhoewel het stelsel van Copernicus kennende, de zon om de aarde laat draaien.

de geest, het leven : zinverwant met « zon » en verbeteren er de zuiver stoffelijke beteekenis van.

de ziel van enz. God is de grondslag van alle kennis om drie redenen : wij putten onze wetenschap uit de zinnelijke waarneming van het

door hem geschapene; wij danken hem ons denkvermogen; de kenmerken van onze voorstelling omtrent de wezens der dingen en van de allereerste betrekkingen dier wezens (*essentiae*) onderling berusten op Gods onveranderlijk wereldplan. (Vgl. *s*)

Men verlieze niet uit het oog, dat de engelen hier Gods lofzang aanheffen en dat diensvolgens de eerst aangevoerde reden op hen niet toepasselijk is, want het zijn zuivere geesten.

14-15 *het hart, de bronaâr, de oceaan en oorsprong van zoovele goeden* : God is de eerste oorzaak van alle goed of alle volmaaktheden (Vgl. *c*) *goeden* : goed, goede dingen (bona) of eenvoudig *wezens;* want de metaphysica leert, dat elk wezen goed is (*omne ens est bonum*).

Wij hebben hier eene opeenstapeling van zinverwante woorden, doch zóó dat elke term eene afzonderlijke zijde van het denkbeeld uitwerkt. *het hart* : omdat volgens het algemeene spraakgebruik de goedheid in het hart zetelt; *de bronaâr* of voornaamste ader : omdat Gods goedheid die der schepselen overtreft.

> Dit eenig beste goed bestaat alleen in God,
> En buiten hem bestaan de valsche of mindre goeden,
> Gelijk de rede leert, bestemd bij alle vroeden.
> (*Besp.* IV, 718-20.)

De oceaan : omdat die hoogste goedheid onbegrensd is, « gelijk een endelooze en grondelooze zee. » (*Besp.* II, 1158.) *de oorsprong* : vat eindelijk de drie beelden samen.

15-16. *Oorsprong van zoovele goeden als uit hem vloeien en bestaan :* oorsprong van *alle* goed, want *alle* volmaaktheid vloeit en bestaat uit God. (Vgl. *c.*)

uit hem vloeien : door de schepping uit niet.

en bestaan : door Gods *instandhouding* (*conservatio*).

Wat volgt (bij zijn genade en alvermogen en wijsheid) slaat zoowel op « uit hem vloeien » als op « bestaan », dus zoowel op de schepping als op de instandhouding der schepping. Beide *creatio* en *conservatio* maken de *voorzienigheid* uit. (Vgl. *t*)

17. *bij zijn genade* : *goedheid*; hij schiep en onderhoudt het bestaande uit goedheid.

Immers God was niet gedwongen te scheppen, noch door eenige andere oorzaak, want hij is de eerste oorzaak, noch door zijn eigen natuur, want dan zou de schepping *noodwendig*, bijgevolg oneindig volmaakt zijn; iets dat strijdig is met de feiten en dat tot het pantheïsme voert.

De ronde van den ring der wereld is beperkt,
Ook haar volkomenheid : zoo moet hij, die dit werkt,
Vrijwillig werken en de wereld en de schatten
Van haar volkomenheid begrijpen en bevatten :
Want zoo het wezen van een onbepaalde macht
Noodwendig werkt door dwang en arrebeidt met kracht,
Het brengt iet voort, dat van geen palen wordt begrepen,
Van geenen ommekreits besloten noch benepen.
(*Besp.* I, 967-74.)

Indien de wereld is ontstaan en voortbestaat is dit aan zijne goedheid of liefde te danken.

De Godheid voelde een gloed van liefde in 't hart ontvonken,
Toen goedheid en de glans der schoonheid in haar blonken,
En onder 't spiegelen den wil met éénen trek
Verwekten tot dit goed, dees schoonheid zonder vlek.
Gods liefde, door den wil genegen zich te paren,
Wordt zwanger door dien gloed en wil ten beste baren
Dit wonderlijk heelal, wat leeft en niet en leeft,
Daar Gods gelijkenis of min of meer in zweeft,
Naardat ze die beschijnt, beschaduwt uit den hoogen,
Gezind zijn heerlijkheid in ieder te beoogen
En te openbaren, als in een ontsloten troon,
Wat de opperste al bezit van 't endloos goed en schoon.
(*Besp.* II, 1276-86.)

en alvermogen : almacht. Iets uit niets voortbrengen en behoeden voor het terugkeeren tot het niet veronderstelt Gods almacht.

Nu volgt de almogendheid, waarop de godsdienst bouwt :
Want God de wereld schiep, regeert en onderhoudt
Door de almacht, zonder wie nooit ware uit niet geworden
Dit wonderlijk heelal, gesticht op zulk eene orden,
Waardoor men zeker sluit, dat God dus werrekrijk
Veel werelden uit niet kon scheppen te gelijk.
(*Besp.* II, 1001-6.)

en wijsheid : God heeft het plan der schepping getrokken en haar een doel aangewezen, naar welks verwezenlijking hij streeft, nl. de verheerlijking zijner goedheid bij monde van de schepselen, zooals blijkt uit de voorlaatste aanhaling. (*Besp.* II, 1282-86.)

17-20. *Bij zijn genade, en alvermogen, en wijsheid, die hun 't wezen schonk uit niet, eer dit in top voltogen paleis, der heem'len hemel, blonk.*

Alle door mij geraadpleegde uitgaven plaatsen een komma na *niet*, schoon ten onrechte; doch wij zullen deze lezing voorloopig aannemen, om te toonen, tot welke onhoudbare uitkomsten zij leidt.

18. *die hun 't wezen schonk uit niet* : die hen schiep uit niet. In de door ons gewraakte veronderstelling kan *die* zoowel de drie (genade, alvermogen, wijsheid) bepalen als het laatste alleen; doch in dit tweede geval is de zin minder juist onder wijsgeerig oogpunt.

19-20. *dit in top voltogen paleis* : de hemel, waar de engelen dezen lofzang aanheffen.

Welk is nu de samenhang? God schiep door zijne genade, alvermogen en wijsheid de wereld, *alvorens* (eer) de hemel, het verblijf der engelen, geschapen was! Dit druist tegen het algemeen gevoelen in. Zulken onzin kan men kwalijk een man ten laste leggen, die en door de rechtzinnigheid zijner begrippen omtrent God en door de wiskundige juistheid, waarmede hij zijne uitdrukkingen als in eene goudschaal weegt, ons het bewijs levert, dat hij niet te vergeefs bij de scholastieken ter school is gegaan.

Om dit euvel te verhelpen late men *die* alleen terugzien op *wijsheid* en verplaatse men het komma van *niet* naar *schonk* :

En wijsheid, die hun 't wezen schonk,
Uit niet eer dit in top voltogen
Paleis, der heemlen hemel blonk.

uit niet bepaalt *voltogen* : eer dit paleis, uit niet in top voltogen (uit niet kant en klaar gemaakt), blonk. Nochtans heeft deze zinswending iets ongewoons, wij stemmen het toe.

wijsheid, die hun 'twezen schonk : het *denkbeeldige* bestaan, dat het werkelijke voorafging. (Vgl. *x*).

God heeft immers van eeuwigheid, dus ook *eer* het verblijf der engelen bestond, het scheppingsplan in zijnen geest ontworpen. (Vgl. *r*.) De vv. 18-20 ontwikkelen het begrip « wijsheid », een der drie eigenschappen, die tot de schepping medewerkten.

Eene hiermede overeenstemmende aanhaling, welke tevens onze zienswijze komt bevestigen, vinden wij in de Bespiegelingen :

Voor 't scheppen van de hooge en hemelsche gewelven,
Vol engelen, was God alleen en stil zich zelven
Bekend, en zat gerust, vervullende den ring
Van zijne oneindigheid, in een bespiegeling
Van zich en zijn nature, in 't diepe licht verborgen,
Dat geene beurten kent, noch avondstond, noch morgen.
(*Besp.* V, 841-46.)

Er bestaat eene merkwaardige overeenkomst tusschen de voornaamste gedachten van dezen zang en eene plaats uit de Bespiegelingen, waar de dichter Gods onsterfelijk leven schildert :

de vaag des levens, door wiens zegen
De godheid, buiten zich, alleen niet ziet bewegen.
En roeren wat zich roert, in dien geschapen kring,
Maar ook gedurig hangt in een bespiegeling
Van hare louterheid verrukt en opgetogen ;
Terwijl, gelijk om strijd, Gods wijsheid en vermogen
En goedheid onderling in 't spieglen houden aan,

En in 't beschouwen van Gods wezen roerloos staan
Gespannen in haar kracht, op 't spits van alle punten,
Die endeloos in Gods volkomenheên uitmunten.
Zoo leeft de onsterflijkheid in zich, gerust en stil;
Terwijl ze buiten zich door haren vrijen wil
Het al regeert en stuurt, vrijwillig onbedwongen,
En geenszins door de kracht van haar natuur gedrongen.
(II, 859-72.)

Deze verzen geven ons tevens den sleutel van « op zich zelven rust » v. 6.

21-23. Vondel bezigt hetzelfde beeld van de oneindigheid sprekende :

Wie knielt niet, die dit hoort, en valt op 't aanzicht neder?
(*Besp.* IV, 649.)

27. *oneindig* wezen : samenvatting van den geheelen zang. (Vgl. *d.*)

eeuwig wezen : ens en niet *essentia*, dit laatste zou hier eene pantheïstische stelling opleveren. (Vgl. *q.*)

28. *dat wezen heeft* : dat een *bestaan*, en wel een gebeurlijk bestaan heeft.

33. *verbeelding* : in den ruimen zin van verstandelijke voorstelling, begrip (*idea*). Vgl. v. 26 « of schort het aan *begrip* en stem? »

De verbeelding is, in den engeren zin, het vermogen om, met behulp van het geheugen, de vroegere zinnelijke waarnemingen voor den geest te halen en onderling te verbinden (*imaginatio*).

Daar God niet onder onze zintuigen valt, staat hij buiten het bereik der verbeelding.

In den mond der engelen heeft buitendien

het woord, in de laatste streng wijsgeerige beteekenis genomen, slot noch zin.

34. *Gij waart, gij zijt, gij blijft dezelfde:* God is eeuwig.

35-37. *alle englenkennis* enz. Ofschoon de engelen zuivere geesten zijn en God bij gevolg door inzage, dus nauwkeuriger dan wij, kennen, is hunne kennis nochtans van nature beperkt, daar zij schepselen, dus eindige wezens zijn. (Vgl. *g.*)

ontheiliging en schennis : Vondel verwijlt gaarne bij deze gedachte.

Geen letterkunstenaar, hoe taalrijk, hoe beslepen,
Vindt merk of woord, dat Gods volkomenheid verbeeldt,
En niet in stee van eer hem zijne glorie steelt.
(*Besp.* I, 138-40.)

Maar laat ootmoedigheid de stoute tong betoomen :
Haar onvolkomenheid ontluistert Gods volkomen,
En stamelt woord op woord. (*Besp.* II, 411-13.)

Men vergelijke nog II, 41-46; 65-78; I, 32.

38-39 *Want ieder draagt zijn eigen naam behalve gij :* de naam dient om verschillende individuën of enkelingen van dezelfde soort te onderscheiden, welnu God is alleen.

Hij (Trismegist) noemt God naamloos; want men hoeft hem [niet te noemen,
Die geenen naam behoeft, nu 's wezens enkelheid,
Zijn eigenschap, hem klaar van andren onderscheidt.
(*Besp.* II, 520-22.)

Men raadplege nog II, 571-75.

God ontsnapt ook aan elke begripsbepaling of definitie, omdat zijne enkelvoudigheid alle geslacht en soort buitensluit. (Vgl. *u.*)

42 *gij zijt alleen dan die gij zijt:* God als noodwendig wezen heeft de volheid van het *zijn*, met uitsluiting van alle *niet-zijn* of onvolmaaktheid. (Vgl. *c.*)

Vondel dacht hier aan den bijbeltekst : *Ego sum qui sum* (Exod. III, 15). De scholastieken zeggen hetzelfde in andere woorden : *esse est substantia.* (Vgl. *i.*)

Maar Gods zelfstandigheid is eigenlijk zijn wezen :
Dus is 't zelfstandigheid al wat Gods wezen heeft,
Aan wiens eenvoudigheid geen toeval hangt of kleeft,
Noch nimmer hechten zal, tenzij men ons wil leeren
Dat God verandren kan, vermindren en vermeeren.
Uit dit ontzeggen vloeit, als uit de bron èen vliet,
Dat God zijn wezen en natuur *is*, anders niet.
(*Besp.* II, 184-90.)

Daar hij zich zelven noemt in oud Hebreeuwsch : *ik ben;*
Een naam, niet voller uit te spreken noch te lezen :
Want wat is God? wat niet? wat is hij ? *louter wezen.*
(*Besp.* V, 64-66.)

43. *u zelf bekend* : omdat hij *alleen* oneindig is.

De Godheid kent zich zelve alleen geheel van binnen.
(*Besp.* I. 134.)

De Godheid kent alleen op 't allernauwst zich zelf.
(*Besp.* II, 26.)

44-47. Een volmaakt begrip *(idea adaequata)*

van het oneindig wezen is van natuur aan geen eindig wezen gegeven. (Vgl. *d.*)

48-49 *dat zien is nog een hooger heil dan* (het heil dat) *wij van uw genade ontleenen :*

Verstraeten teekent hierbij aan : « God te zien in zijne glorie is nog een grooter geluk dan het onze, mits de engelen (vóór hunne beproeving) Gods aanschijn nog niet mochten aanschouwen. »

Volgens het geloof zal ook de mensch dit heil deelachtig worden, want de uitverkorenen zullen hiernamaals God van aanschijn tot aanschijn aanschouwen, d. i. God kennen als oneindig wezen.

Wie zou niet wenschen met de Godheid te verkeeren,
Om in ootmoedigheid en stilheid aan te leeren,
Totdat, van 't sterflijk pak ontslagen, dees gordijn
Geschoven worde, en God ons levendig verschijn!
(*Besp.* II, 299-302.)

Op deze *onmiddellijke* inzage van Gods natuur berust het wezen van de mystiek.

50-51. *dat overschrijdt het perk en peil van ons vermogen* : God *in zich* te kennen als « der eeuwigheden glans en ader » als « der glansen glans » is aan engel noch mensch vanwege hunne *natuur* (vermogen) gegeven, maar kan hun wel door Gods laatste en hoogste *genade* verleend worden. (Vgl. *g.*)

Hiermede hebben wij den diepen zin van Vondels verhevensten lierzang in het licht gesteld.

Een tegenvoeter van Lucifers rei had Vondel vóór dertig jaren in Palamedes geleverd, toen hij

het noodlot op hoogdravend boertige wijze bezong, om de Contra-Remonstranten te beschimpen :

o Kracht, die niet en zijt te ontvliên,
Geweld, dat tusschen uwe kniên
Beklemt de diamanten spil,
Daar 't al op draait naar uwen wil.
Die hebt van eeuwigheid gezaaid
't Zaad, daar de tijd zijn vrucht af maait.
o Dwangbestuurster van al 't werk,
Die goôn en menschen stelt een perk.
Houvast en anker van 't gesticht
Der wereld, die in tegenwicht
D'hoofdstoffen houdt. O zuil, die zelf
Draagt onbezwaard dat zwaar gewelf.
O die met ijzren schepter heerscht
En blijft er laatst en was er eerst,
Die Hemel, Aarde en Hel bestiert
En maakt dat elk uw Godheid viert.
Die op haar beurt de sterren riept
En meerdre en mindre Goden schiept.

Indien men de ondeugende bedoeling ter zijde laat en den statigen gang der verzen alleen in aanmerking neemt, valt het niet te ontkennen, of de dichter deed hier in dezen aanhef eenen eersten greep in dezelfde snaren, die later, in Lucifer, het lied der hemelen vanaf de aarde zouden begeleiden.

Om te besluiten volge hier een overzicht van Zang en Tegenzang.

De Zang ontwikkelt het *onvolmaakt* begrip van het oneindig wezen.

1° *absolute* of onvoorwaardelijke eigenschappen Gods. (Vgl. *j.*)

eeuwigheid (van tijd noch eeuwigheid gemeten);

alomtegenwoordigheid (1) (noch ronden); enkelheid (zonder tegenwicht); zelfbestaan (bij zich bestaat, geen steun van buiten ontleent, maar op zich zelven rust); onmetelijkheid (en in zijn wezen kan besluiten wat om en in hem draait en wordt gedreven); onveranderlijkheid (onbewust van wanken); enkelvoudigheid (om 't eene middelpunt).

2° *relatieve* of betrekkelijke eigenschappen.

a) schepping en *b*) instandhouding van de wereld, d. i. van de stoffelijke wereld (der zonnen zon, de geest, het leven), van de verstandelijke wereld (de ziel van alles wat gij kunt bevroên of nimmermeer bevroeden) en van de zedelijke wereld (het hart, de bronâar, de oceaan en oorsprong van zoovele goeden).

Immers 's menschen wil streeft naar het goede en God is de oorsprong van alle « goeden ».

Vondel stemt hier overeen met den H. Augustinus, die drie zaken in het noodwendig wezen onderscheidt : *finem boni*, *causam rerum*, *ratiocinandi fiduciam*.

c) goedheid (bij zijn genade); *d*) almacht (en alvermogen); *e*) wijsheid (die hun 't wezen schonk, uit niet eer dit in top voltogen paleis, der heemlen hemel, blonk).

De Tegenzang antwoordt, dat het *volmaakt*

---

(1) De alomtegenwoordigheid is eigenlijk eene betrekkelijke eigenschap, doch is hier op hare plaats als onderdeel van Gods onmetelijkheid.

begrip van het oneindige wezen buiten het bereik der schepselen ligt :

1° God te willen verklaren is heiligschennis, daar men aan zijne onmetelijke grootheid geen recht kan laten wedervaren.

2° God kent zich zelf alleen.

3° De volmaakte kennis van Gods natuur is ons door zijne genade weggelegd.

Wij herinneren er nog eens aan, dat de weinige verzen, die wij over het hoofd hebben gezien, aan de H. Schrift zijn ontleend en geene nadere opheldering vereischen.

Dr L. SIMONS.

Openbare zitting van 16 Juni.

Aanwezig de heeren Alberdingk Thijm, bestuurder, van Even, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Daems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, Claes, Arnold, werkende leden;

de heer de Vreese, briefwisselend lid;

Verontschuldigen hunne afwezigheid : de heeren baron de Maere d'Aertrijcke, Claeys en Génard.

Zijn verder aanwezig : de heeren baron R. de Kerchove, gouverneur van Oost-Vlaanderen; Braun, burgemeester van Gent; de heeren J. Lammens, senator; de Guchtenaere, lid van de Kamer der Volksvertegenwoordigers, een aantal beoefenaren van de Nederlandsche letteren en leeraren van het middelbaar onderwijs.

Te 2 1/2 uur verklaart de heer bestuurder de zitting geopend.

Hij dankt de aanwezigen, vooral de overheidspersonen, voor het blijk van belangstelling, door hunne tegenwoordigheid aan de werkzaamheden der Academie betoond, en spreekt daarna de volgende redevoering uit :

Mijnheer de Gouverneur,
Mijnheer de Burgemeester,
Mijnheeren Senator en Volksvertegenwoordigers,
Geachte Medeleden,
Goedgunstige Hoorders en Hoorderessen,

Ik zal een paar oogenblikken spreken over De duidelijkheid in de kunst.

Het en zal geene zoogenaamde « academische redevoering » zijn; maar ik voldoe gaarne aan den gewoonte-plicht van den bestuurder der Academie, de jaarlijksche plechtige zitting met eene toespraak te openen.

Ik wil dan ook niet door zwierige volzinnen, maar wel door, naar ik meen, eenvoudige, gezonde gedachten uw medegevoel trachten te winnen....

De duidelijkheid in de kunst.

Dit onderwerp schijnt al zeer eenvoudig, zeer nuchter.... En toch is er meer van te zeggen dan ik in dit oogenblik afhandelen kan.

Wat ik door *kunst*, vooral door beeldende kunst versta, heb ik op deze plaats, bij eene andere gelegenheid, geschetst. Thans wil ik er alleen aan herinneren, dat tusschen alle kunsten een innig verband bestaat, en eene en dezelfde omschrijving of definitie zoowel kan gelden van de dichtkunst als van de toon-, schilder- en andere kunsten, ja zelfs van de kunst der voordracht met het gebarenspel, vroeger weleens *danskunst* geheeten....

Dat de gedachte die de kunstenaar wil uitdrukken recht duidelijk aan 't licht moet komen, om op den toeschouwer of hoorder den gewenschten indruk te maken, dunkt mij eene stelling die geen bewijs behoeft, een axioma; en toch schijnt zij menigmaal door woord en daad geloochend te worden.

Vele jonge schrijvers juichen tegenwoordig de *on*duidelijkheid toe, en meenen dat de klank vóor de gedachte gaat. Zich verlatende op eenen zekeren bijval, achten zij het niet noodig volzinnen te schrijven (vooral in dichtmaat) welke slechts eene enkele, bepaalde beteekenis kunnen hebben.

Men bemerkt al ras dat zij zelven niet altijd eene juiste verklaring weten te geven van de volzinnen, van de woorden, die hunne geestdrift, welke zij gaarne *extaze* noemen, hun heeft ingegeven.

In één woord, er ontstaat tegenwoordig eene soort van babylonische spraakverwarring, in de plaats van een sinxenachtige klaarheid in de kunst.

... 't Is al te moeielijk hiervan voorbeelden te geven; men zou daartoe lange aanhalingen moeten doen, die de tijd niet toelaat, en den schijn van persoonlijke aanvallen konden hebben...

Ondertusschen wil ik dan toch door het wijzen op eenige uitdrukkingen mijne bewering staven.

Ik zal er niet bij stilstaan hoe lachwekkend het mij voorkomt, dat men bij voorbeeld het

woord *bekoren* en *bekoring* in de beteekenis van *tenter*, *tentation*, in den ban doet, zeggende het is *bijkans verouderd*, *nagenoeg verouderd*, of *thans verouderd* of eenvoudig, *verouderd*; en de « thans gewone beteekenis » is gelijk *charme*; terwijl men niet bedenkt dat millioenen lippen dagelijks betuigen dat de *volks*beteekenis van *bekoring* juist gelijk is aan *tentation*... Doch dat is weinig (1).

Wat zegt men van uitdrukkingen als « Opaal gedroom, »...

« Oceanen van trillende niets, »...

« Eene diepe ongeborenheid »?

Wat is « een dagende brand van daagschheid, die iemand dagelijks droomt »?...

Wat zijn « dooden die elken dag aan leven verliezen »?

Wat is « breed blinken van een zee die in mysteriehand ligt »?

« Tranen die smelten wat was kloek en de vlam van den levenswil dooden. » Dat is nog half mogelijk. Maar hoe denkt men zich :

« Koelen balsem, blank van zilverbrand » of wat is « het blank van droomen en het blank

(1) Iedereen verstaat op welk werk hier wordt gezinspeeld. De schrijver dezer bladzijden is bereid van deze en alle volgende aanhalingen, aan de heden meest gevierde dichters ontleend, de namen der schrijvers, met boektitels en bladzijden op te geven. Het is hem niet om de personen maar om gezonde kunst en waarheid te doen.

van sneeuw of een « lotus droomen op wijsheid vijver » ?.

Wat is *Al-God* en *Al-Natuur* anders dan eenvoudig God en Natuur?

En wat is voor een ziel een eeuw'ge *extaze-wel*. .

't Is toch aan de taal geweld doen *Zwaarmoed* voor *zwaarmoedigheid* te schrijven, als 't duitsche *Schwermut*, of *goudecht* in plaats van *als echtgoud*; *mysteriewoud* voor *woudmysterie*; « *in Paradijs*, » voor « in het paradijs »; « rijk Italië aan Renaissance », voor « Italië rijk aan Renaissance »; « Regenbogende waterklots » in plaats van als een « regenboog schitterende », gelijk het valsche vernuft, schittert in het bovenstaande....

De schrijvers van dergelijke taal zouden zich wellicht met het voorbeeld der toonkunst willen dekken, zeggende dat, evenals in de absolute of orkestmuziek de gedachten onduidelijk, vaag zijn en daarom toch niet minder dichterlijk dan bouw- of schilderkunst, evenzoo de kunstenaar van het woord rechte poëzie in nevelachtigen vorm uitdrukt

Dit is eene valsche gevolgtrekking. De absolute muziek kán geene gedachte, op litteraire wijze, beknopt en scherp uitdrukken, evenmin als een bloemstruik een' perzik kan voortbrengen. Stelt men dergelijke eischen aan de muziek, dan miskent men haar karakter...

De duidelijkheid eener toonschepping bestaat alleen in de wijze van opeenvolging der klankverbindingen.

Wanneer deze aan de menschelijke natuur, aan verstand en hart beantwoorden, dan is het toonstuk duidelijk, klaar.

Dat hierbij eene zekere oefening of aanleg van den hoorder geeischt wordt, spreekt van zelf.

Evenzoo moet men eene taal kennen om een opstel daarin geschreven te verstaan.

Dat de dichter, in zijne beeldspraak en andere eigenaardigheden van stijl, zich te richten heeft naar het volk waarvoor hij werkt, heeft hij met andere kunstenaars gemeen.

Dit werd ook gedurende omstreeks veertien eeuwen onzer jaartelling in Europa algemeen in acht genomen.

Daarna ontstond eene kwijning in vele kunsten... Men ging voortaan met eene zekere dolzinnigheid uitsluitend aan Griekenland en Rome kunstvormen en beelden ontleenen. De valschelijk zoogenoemde *Renaissance* moest noodzakelijk de *duidelijkheid* der Nederlandsche kunst omsluieren, want de nieuwe begrippen waren niet uit de zeden en overleveringen des volks opgegroeid.

Door deze kunst bij overeenkomst, deze conventioneele kunst werd alzoo de aard des volks miskend. Men herkende dezen niet meer in de bewoners van den Olymp.

Het volk geloofde niet aan Pan en de boschnymfen; het begreep niet waarom men vele schoolboeken *Arcadia's* noemde.

De kunst werd het eigendom der geleerden.

De aloude heldendichters vond men nog slechts hier en daar op vuil, grijs papier herdrukt, of de handschriften onder de schimmel van muffige vlieringen.

De aloude schilderwerken verdwenen onder de kalk, of bleven uitsluitend voor eenige nieuwsgierigen in eene of andere afgelegen zaal bewaard.

Doch, na eenige groote omwentelingen, toen de 19e eeuw een goed stuk wegs had afgelegd, kwam weder eene meer *duidelijke* volkskunst voor den dag.

Bilderdijk, Ledeganck, Tollens, en vele anderen kwamen schitteren in den kunsttempel als de van zon doorschenen beschilderde glasvensters der schoonste kunstperiode. Bilderdijk zelf gaf aan onverstaanbare Renaissancisten eenen duidelijkeren vorm. De bouwkunst ging langzamerhand weder aan hare eischen voldoen; het stelsel der platte lijsten, der friezen en architraven, ofschoon heden nog als onkruid onuitroeibaar, werd stillekensaan verdrongen door natuurlijker en nationaler vormen.

Men begon weder begrip ervan te krijgen dat de schilderkunst nog anders spreken kan dan in een gouden lijst gevat, op het doek, monumentaler blinken kan, als onderdeel van het bouwwerk; dat zoo ook de schilder- en beeldhouwkunst, zich aan de architectuur parende, door deze dienstbaarheid zelve menigmaal grooter beteekenis krijgt; dat de toonkunst (die trouwens hare overleveringen minder dan andere kunsten had miskend) zich in

haren aard moet richten naar de eischen van doel, plaats, gelegenheid; dat het tooneel, de kerk, het huis eenen verschillenden muziekstijl vorderen.

En wat de taal betreft — het was allereerst Bilderdijk, welke haar ontdeed van de versleten lappen, die haar door gebruik en spelling waren omgehangen, en duidelijk leven daarover blies; gelijk de heerlijkste beeldwerken van vroeger eeuw, door slechtbegrepen vroomheid met smakelooze sieraden omhangen, op de altaren weder in oorspronkelijke schoonheid worden hersteld.

De taal, zegt Bilderdijk, in 't jaar 1825, was geworden :

Een laf gezwets, en een onzinnig woordenkleppen,
Waarvan men noch 't verband noch d'eigen aart beseft,
Waarvan geen enkle klank bij 't tong en lippenreppen
De ziel van die ze ontfangt, naar 't Eeuwig Woord verheft. (1)

En verder :

Men vult, tot duizlens toe, het hoofd met vreemd gezwets,
Raast in den Franschen roes, en draaft op Britsche wenken,
Of neemt van Duitschen grond de wartaal tot zijn les.
Zoo voedt men kindren op.

Bilderdijk herhaalde zijne woedende kreten tegen de verbastering in 1827 :

...Steeds gewoon in 't Fransch gareel te hollen,
Deed Neerland nuchtren mêe in 't dronken zuizebollen,
Tot heel de helmacht saam kwam hupplen in dien dans
En 't beter volk geheel verduiveld werd, ja Fransch. (2)

---

(1) *Navonkeling*, II, 96.
(2) *De voet in 't graf*, 46.

Met Bilderdijk was de nieuwe geest ontwaakt. Hij voorspelde uit de inwerking van het Nederlandsche zuiden op het noorden nieuw leven voor de taal.

In zijne spraakleer (bl. 40) verdedigde hij de Westvlaamsche uitspraak en laakte de overheersching van de Hollandsche gewesttaal, die toch onlangs de grondslag is geworden der zoogenaamde verkorte spelling.

In 't zelfde jaar wijdde hij aan de Maatschappij van taal- en letterkunde te Brugge een gedicht ter eere van Maerlant en diens klare dichtkunst; hij noemde die stad de voedster van Neerlands Poëzij;

Waar hadt ge, o Amstel, toen een stoet van Nachtegalen,
Waar hadt ge.... uw zangers van het bosch,
Als Vlaandren, rijk in bloei, en fier op beide talen,
Ons Holland Dichters gaf, van Waalsche kluisters los? (1)

Geen wonder dan ook dat hij zijne spraakleer vereerde aan dat Genootschap in het land van Maerlant, met een gedicht op het thema,

Te spreken is 't gevoel des boezems uit te storten.

Uit te storten in het dietsch, dat is : in de volkstaal, in *duidelijke* taal te *bedieden* of te *beduiden* wat men gevoelt...

---

(1) *Oprakeling*, 139.

Doch wat gebeurt er?

Men werd Bilderdijk, men werd Conscience, de geheele dichtrenrij van 1830 tot 1880 moe, en in plaats van aan eene nieuwe ontwikkeling mede te werken, wierp de jeugd de groote meesters met steenen en verkondigde dat eerst met 1880 de ware « woordkunst » was geboren.

Ja zelfs wordt het heden mode, de jaren 1880 tot 1884 reeds tot een overleefd, veel te pruikerig tijdperk te rekenen.

Het nieuwe licht in de letteren breekt dus eerst door met het jaar 1885.

Het pas geboren kind werd met het badwater in het riool geworpen, gelijk het spreekwoord zegt.

Thans wordt er herhaaldelijk als zegekreet uitgeroepen dat de dichterlijke klaarheid minder waard is dan de klank der volzinnen. Het werkwoord *verklanken* wordt ten troon geheven, als vertegenwoordigende de hoogste dichtkunst.....

Eene dergelijke beweging vindt men in de schilderkunst : *duidelijke*, karaktervolle teekening wordt weggemoffeld achter het twijfelachtige, onklare impressionisme, symbolisme, enz.. Zoo is datgene wat vroeger met minachting *tooneel-decoratieschildering* werd genoemd en niet anders was dan eene behendigheid om bij lamplicht, en op eenen zekeren afstand, den toeschouwer te begoochelen, nu tot punt van uitgang voor de hoogste kunst verklaard.

De duidelijkheid van het leven op muur en doek is geen hoofdvereischte meer.....

Hoe verre zijn wij dus hier van de Memlincks en van Eyken verwijderd, welke, bij alle uitvoerigheid hunner penseelstreken, aan het innigste leven der natuur niet te kort doen en wier bedoeling uit elke tint, uit elke streep schittert, terwijl de beschouwer van onze nieuwste landschappen de koelheid van water en lommer, dat door gele of blauwe plekken wordt afgebeeld, zeer betwijfelt.

Past men die nieuwe manier op nog andere kunsten toe, zoo is de vraag : Wat is de waarde eener voordracht, bij voorbeeld eener tooneelvoorstelling, waarbij de spelers het publiek voortdurend in twijfel laten welke soort van rol zij vervullen, indien de aanplakbrieven het niet verkondden?

Het zijn juist de duidelijk sprekende bijzonderheden in de voorstelling der karakters, welke het tooneelspel, en alle voordracht in 't algemeen tot een groot kunstwerk verheffen....

Ik wil hier gaarne de tegenwerping aannemen, dat menigmaal in de muziek een plotselijk trompetgeschetter bij 't naderen van een vijand of een fortissimokoraal, zelfs van weinig geoefende kelen, eenen meer wegsleependen indruk kan maken, dan een in alle fijnheden bestudeerd toonwerk ; dat eenige los op het doek geworpen, forsche penseelstreken dikwijls treffelijker schijnen dan de fijnheden van Van Eyck of Metzu; dat de reuzenbouwen der Indische tempels soms meer indruk maken dan de fijngebeeldhouwde voorgevels in onzen bouwtrant; dat een forsche schreeuw op tijd en plotselijk geuit

vaak ontzettender werkt dan de fijnste stemtinten eener schouwspeelster;.... ik beken dat door deze onvolmaakte kunstuitingen somtijds meer wordt bereikt dan door de fijnste duidelijkheid. ..

Al nemen wij den raad van Boileau ook niet letterlijk, dat elk kunstwerk, elk dichtwerk vooral, twintigmaal moet worden herzien, het is en blijft onbetwijfelbaar zeker, dat onder onze jonge kunstenaars, ja zelfs onder de meest begaafde, vooral onder de kunstenaars met het woord en het penseel, een aantal gevonden wordt dat, door geestdrift of zucht naar oorspronkelijkheid medegesleept, aan taal en stijl te kort doet, en den lezer meer verblindt dan sticht of roert.

Onze meeste kunsttentoonstellingen, onze meeste dichtbundels der laatste jaren kunnen daarvan getuigen.. .

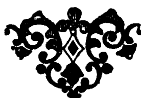
Wij verheugen ons dat die der leden van de Academie, aan wie de dichtgave is geschonken, haar gebruiken, gelijk de plant de zon gebruikt die haar beschijnt, gelijk de schepper der Iliade of van Goedroen en het Nevelingenlied, gelijk de dichter der *Divina Comedia*, of die van Hamlet, gelijk een Palestrina of Lassus, gelijk de bouwmeester van S. Goedela of der stadhuizen van Brussel, Ieperen, enz., gelijk in nieuweren tijd een Walter Scott, een Montalembert, een Bilderdijk, een Conscience — allen meesters van het woord — de gaven aanwendden hun door hooger hand geschonken. Gelijk de bloem hare kleur en geur ontwikkelt volgens de natuur van onge-

zochte eigenschappen, zoo ontwikkelt zich de dichtgave der genoemde meesters volgens hun natuurlijken hoogeren aanleg, en daaruit vloeiden voort kunstwerken van geest en diepte niet alleen, maar ook van zonnige klaarheid en duidelijkheid in de onderdeelen.

Moge een Bilderdijk schijnen (zooals sommigen beweren) zonder ophelderende noten niet verstaan te kunnen worden — dat ligt alleen aan den lezer, die zich menigmaal boven de aarde tot de Geestenwareld niet weet te verheffen.

Wij verheugen ons, ik herhaal het, in de Academie eene rij van kunstenaars te bezitten, welke de *klaarheid* in de kunst niet minachten gelijk vele jongeren, en die aan verhevenheid en adel der gedachte eene duidelijkheid als die van het onbewolkte uitspansel weten te verbinden.

Hun zij heil gewenscht! Moge ik voor de medegedeelde gedachten mijne hoorders gunstig hebben gestemd, dan is mijn doel bereikt. (*Toejuichingen.*)

Zitting van 21 Juli 1898.

Aanwezig de heeren Alberdingk Thijm, bestuurder, van Even, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris :

de heeren Claeys, de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Daems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Bols, de Flou, Claes, Arnold en Janssens, werkende leden;

de heeren Segers en de Vreese, briefwisselende leden.

De heeren baron de Maere d'Aertrijcke en Muyldermans zenden bericht dat zij verhinderd zijn de zitting bij te wonen.

Na vaststelling van het verslag over de vorige zitting wordt door den bestendigen Secretaris de lijst medegedeeld der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Bibliographie de Belgique, nrs 11 en 12, 1898.

Bulletin de la Commission royale d'Art et d'Archéologie, 37e jaar, nrs 1 en 2.

Revue sociale catholique, nr 9.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux Arts de Belgique, nr 5.

Wallonia, nr 6.

Compte rendu des Séances de la Commission royale d'Histoire nrs 1-4.

Bulletin de l'Agriculture, nr 8.

Mémoires couronnés et mémoires des savants étrangers à l'Académie, 55e deel, 4°.

Door den bestendigen Secretaris der Academie :

De School. Tijdschrift voor opvoeding en onderwijs onder het bestuur van E.-M. Meganck. 1876-1879, 4 deelen.

De Nieuwe School- en Letterbode, onder redactie van F.-K.-B. de Paeuw. 1878-1886, 9 deelen.

Het Katholiek Onderwijs. Orgaan der katholieke volksscholen. 1879-1899, 22 deelen.

De Toekomst. Tijdschrift voor opvoeding en onderwijs. 1895-1899, 5 deelen.

Door den heer J. MUYLDERMANS :

Antwerpen onder de Fransche republiek.

Brieven van Ameet Vyncke. Algerie en Zanzibar.

Idem. Midden-Afrika.

Beknopte geschiedenis van den Boerenkrijg, door J.-FR. PALLEMAERTS.

Door den heer J. BROECKAERT :

Nog iets over onze oude Liedjeszangers. (Nieuwe uitgaaf.)

Door de heeren Dr. J. VERDAM en Dr. J. FRANCK :

Jacob van Maerlant's Strophische Gedichten.

Door den heer E. SOENS :

Beowulf.

Door de Rodenbach's vrienden :
Jaarboek voor. 1898.

Door den heer EDW. PEETERS :
De Vlaamsche Krijgstaalkunde.

Door den heer BUITENRUST HETTEMA :
Taal en Letteren, 8e jaar, nrs 6 en 7.

Verder de jongstverschenen afleveringen van *Biekorf*, *het Belfort* en *de Vlaamsche Kunstbode.*

Briefwisseling.

Aan de vergadering wordt een brief medegedeeld van den heer Minister van Binnenlandsche zaken, meldende dat verlof is gegeven : 1° aan den heer De Vreese om te Londen twee handschriften van *Sidrac* af te schrijven en te collationneeren; 2° aan den heer de Pauw, om te Parijs, in de *Bibliothèque nationale*, verschillende handschriften te raadplegen, hem dienstig voor de uitgave der kroniek van Froissart.

Bij brief van 6 Juli wordt der Academie bericht, dat hare begrooting voor het loopende jaar door den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs is goedgekeurd.

Een ander schrijven van denzelfden heer Minister bericht dat Z. M. de Koning, bij besluit van

1 Juli, heeft goedgekeurd de kiezing des heeren Lod. de Koninck, tot briefwisselend lid, en van den heer Dr. Ernst Martin, te Straatsburg, tot buitenlandsch eerelid der Academie.

De heeren Lod. de Koninck en Dr. Ernest Martin betuigen, schriftelijk, hunnen dank aan de Academie wegens hunne benoeming.

Bibliographische aanteekening.

De lijst der boekgeschenken kan ik nog met twee vermeerderen. De heer Hendrik de Marez, wiens naam reeds een goeden klank heeft, verzocht mij aan de Academie een exemplaar te willen overmaken van zijne twee laatste werkjes : *De bruid van Quinten Metsys*, een verhaaltje in drie bedrijven, en *Mijn herte weet*, een bundeltje zeer intieme gedichten. Het eerste dezer werkjes is reeds sedert eenigen tijd verschenen. Dat het gunstig ontvangen werd, dat het « een gunstige pers » heeft gehad, om een neologisme te gebruiken, is u bekend, en ik hoef er dus niet verder over te spreken. Het andere daarentegen heeft nog nauwelijks het licht gezien. Evenals A. Pierson, had de heer De Marez het wel mogen betitelen *intimis*. Het zijn verzen geschreven ter eere van zeer geliefde bloedverwanten, blijk gevende van een diepgeworteld gevoel; aan de

edelste gewaarwordingen is uitdrukking gegeven in eenvoudige, onopgeschroefde en daardoor treffende woorden.

De schrijver heeft zijne verzen geschreven in een soort van oudnederlandsch, een soort van dilettanten-middelnederlandsch, dat hij niet uitgeeft voor onberispelijk, maar dat genoeg verschilt van onze moderne taal om den lezer in den waan te brengen dat het werkelijk middelnederlandsch is, en in elk geval aan de verzen een groote bekoorlijkheid en zangerigheid bijzet.

De heer K. Doudelet heeft ze daarenboven geïllustreerd op zeer eigenaardige wijze : de teekeningen, welke sommigen van De Marez' verzen hem hebben ingegeven, staan niet alleen bij het gedicht waarop ze betrekking hebben, maar dienen elk gedicht tot omlijsting, en steeds in eene andere orde. Op het eerste gedicht vallen ze niet mee : er is een zekere geheimzinnigheid, een zekere onbegrijpelijkheid in, en daar dit ook met 's dichters werk het geval is, kan men Doudelet's teekeningen maar begrijpen als men De Marez' verzen volkomen begrijpt.

W.-L. DE VREESE.

De heer Bestuurder wenscht den heer L. de Koninck, het nieuwbenoemde briefwisselend lid, welkom in de Academie, waarop de heer L. de

Koninck de vergadering dank zegt en belooft, in de mate zijner middelen, te zullen medewerken ter opluistering der Nederlandsche taal en letteren.

Dagorde.

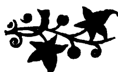
Worden gekozen tot leden der Commissie, die prijsvragen zullen voorstellen voor het jaar 1900: de heeren Bols, Broeckaert, Coopman, Daems en Gezelle.

Tot lid der Commissie van Middelnederlandsche letteren, ter vervanging van wijlen den heer P. Willems, de heer K. de Flou.

De heer Th.-J.-I. Arnold leest een opstel, getiteld : *Het Nederlandsch in de Gentsche dagbladpers*, hetwelk, op voorstel van den heer bestuurder, in de *Verslagen* zal opgenomen worden.

Te 4 ure verklaart de heer Bestuurder de zitting geheven.

Lezing.

HET NEDERLANDSCH IN DE GENTSCHE DAGBLADPERS,

door TH.-J.-I. ARNOLD.

Het komt nog al eens voor dat onze Gentsche dagbladen, voor zooveel die in het Nederlandsch zijn opgesteld, zich vroolijk maken over wat ze noemen het hollandsch-franskiljonisme, waardoor ze verstaan het gebruiken van Fransche woorden door de Noord-Nederlanders, en het is dikwijls vermakelijk die bladen in een soort van heiligen toorn te zien ontbranden, wanneer hun aandacht wordt getrokken op dit zwak hunner taalbroeders van over den Moerdijk, door een aankondiging, een bericht of eenig ander dagbladartikel van Noord-Nederlandsche afkomst.

Dat het kwaad, zich dikwijls geheel onnoodig van vreemde en inzonderheid van Fransche woorden te bedienen, in de noordelijke gewesten der oude Nederlanden werkelijk bestaat, is, hoezeer ook te betreuren, niet te loochenen, maar dat de opstellers der hier bedoelde dagbladen bij het bespreken van dit kwaad wel eens ondoordacht en onzaakkundig te werk gaan, evenmin (1).

---

(1) Ziehier een tamelijk sterk sprekend bewijs voor de waarheid dezer laatste woorden : In het te Brussel verschijnend blad *Le Petit bleu* werd onlangs een artikel opgenomen, waarin ook het

Wanneer onze Waalsche landgenooten aan de Vlamingen het veelvuldig gebruik van Fransche

---

veelvuldig en dikwijls geheel onnoodig gebruikmaken van Fransche woorden door de Noord-Nederlanders werd besproken. Dit artikel werd naar het schijnt — helder is de zaak niet — door een Vlaamsch blad uit de hoofdstad, in het Nederlandsch vertaald overgenomen, en een Gentsch blad gaf van deze vertaling een uittreksel, waarin o. a. gezegd wordt : « .....*Daar ik eer-* « *gister wielreed* (sic, voor : Terwijl ik eergisteren wielerde, of « fietste) *op den steenweg van Delft naar 's Hage* (sic, voor : « 's Gravenhage), *begon ik na te denken over onze nieuwe* « *wet op het gebruik van het Vlaamsch* (*Nederlandsch*).... *En* « *terwijl ik dacht bracht mijn fiets mij te 's Gravenhage* « (*leest Lahaye* (sic, voor La Haye) *o Waalsche broeders!* « *waar ik me.... neerzette aan een tafel van.... het* « *Central* « *Hotel* » (*sic*). *Dat opschrift* « *Central Hotel* » *bestaande uit* « *twee onloochenbaar Fransche woorden, deed mij denken, dat* « *ik wellicht te haastig geweest was om onze schilders geluk* « *te wenschen met de vermeerdering van werk, die de ver-* « *talingen zouden aanbrengen....* » Daar zoo zittend, vielen de blikken van den S. op de uitstalling van een winkel van gemaakte kleederen, en op een aantal Fransche opschriften op de voorwerpen bevestigd, waaronder ook voorkwamen : *Jacquet costuum* (sic), *Pantalon naar maak* (sic), *Complet costuum* (sic) *Flanellen kapluiers* (sic), enz., en bij het lezen van deze en nog andere opschriften hief de S. « *langzaam, godvruchtig het glas Pilsen* (sic, voor Pilsener) *op dat de jan op de tafel gezet had,* » en ledigde hij dat op de gezondheid van zijn vriend (hier volgt de naam van een Brusselsch flamingant). De goede bedoeling van den vertaler van dit artikel uit *Le Petit bleu* in aanmerking nemend, zou men geneigd zijn een aantal der daarin voorkomende gebreken en onjuistheden over het hoofd te zien, maar zou men toch bij het lezen der woorden « *Central Hotel, bestaande uit twee onloochenbaar fransche woorden,* » ook niet « langzaam, godvruchtig » zijn glas faro of uitzet kunnen opnemen en dat ledigen met den wensch, dat de tijd niet meer verre moge zijn waarin alle Vlaamsche dagbladschrijvers zullen weten, dat men in het Nederlandsch niet kan zeggen : « *daar ik eergister*

woorden verwijten, verontschuldigen de laatstgenoemden zich voornamelijk en met recht, door te wijzen op hun nabuurschap met Frankrijk, en op de gevolgen eener veeljarige Fransche overheersching.

Bij de bespreking van hetzelfde misbruik, voor zoover dit ook bij hun noordelijke taal- en stamverwanten bestaat, vergeten echter vooral sommige Gentsche dagbladschrijvers, dat de Noord-Nederlanders dezelfde verontschuldigingen kunnen doen gelden. Ook deze droegen, gezwegen van vroegere invloeden, gedurende de jaren 1806 tot 1813 het Fransche juk, en toen na 1830 in het Zuiden het Fransch, misschien wel niet grondwettelijk maar toch feitelijk tot officieele taal was verheven, verloor het Noorden nog den steun van een paar millioen taalbroeders in de provinciën Antwerpen, Brabant, de beide Vlaanderen en Limburg. Officieel werd na 1830 tusschen de Noordelijke- en de Zuidelijke Nederlanden een slagboom gesteld, waardoor het gebied van de Nederlandsche taal, hetwelk zich vroeger van den Dollard tot

---

wielreed, » en dat « *Central Hotel* » geen Fransch maar « onloochenbaar » Engelsch is? Had de Nederlandsche uithangbordenschilder bedoeld Fransch te schrijven, dan zou hij waarschijnlijk: *Hôtel central* hebben geschreven! Ook kan het zijn nut hebben den vertaler er aan te herinneren, dat Pilsen of Plzen een Boheemsche stad is, en dat het vermaarde, daaruit afkomstige bier dus *Pilsener* heet en niet *Pilsen*, welk laatste woord zou kunnen doen vermoeden dat dit bier uit paddestoelen werd gebrouwen. Men zegt immers ook : Oudenaardsch, Brusselsch, Leuvensch, enz.?

Duinkerken uitstrekte, in het Zuiden tot den Moerdijk inkromp.

Wel is waar stonden er hier in België al spoedig eenige mannen op die niet tevreden waren met dezen stand van zaken, maar we weten, helaas! maar al te wel, hoe hun pogingen om de oude landstaal in haar eer te herstellen werden tegengewerkt, niet alleen door hoogere en lagere Besturen, maar ook en wel vooral door de hoogere maatschappelijke standen, die niets dan verachting gevoelden voor de taal hunner groote voorvaderen. Het is nog zoo heel veel.... maanden niet geleden dat een Noord-Nederlander in het tolbureel te Esschen aangekomen, zijn verklaring en aangifte in het Fransch moest doen, en dat hij al wat hij van die taal had geleerd moest samenrapen om den heeren tolbeambten aldaar te woord te staan, wilde hij niet voor een Zigeuner of een lid van een ver van hier wonenden volksstam gehouden worden. Is het dus vreemd, dat hij die op de grenzen reeds deze ervaring had opgedaan, nog meer tot de overtuiging kwam dat hij in België Fransch moest spreken, wanneer hij spoorweg- en koffiehuisbedienden, agenten der openbare macht, nachtwakers, dienstmannen, enz., zich van die taal hoorde bedienen? Is het vreemd dat hij, weder te huis gekomen, nog in deze meening versterkt werd door de ontvangst van in de Fransche taal geschreven brieven, telegrammen, aankondigingen, rekeningen, enz , van Zuid-

Nederlanders waarmede hij kennis had gemaakt of handelsbetrekkingen aangeknoopt? Dit om te bewijzen, dat tot op voor korten tijd de Noord-Nederlander, dáar waar hem het veelvuldig gebruik van Fransche woorden werd verweten, met gelijk recht de nabuurschap van België tot zijn verdediging mocht inroepen, als de Vlaming de nabuurschap van Frankrijk. Niettegenstaande hierin gedurende de laatste jaren veel verbetering is gekomen, zoodat Vlamingen en Noord-Nederlanders in hun onderling verkeer thans weder meer de gemeenschappelijke taal gebruiken, zullen er toch nog wel een paar geslachten moeten voorbijgaan, alvorens de nadeelige gevolgen van vroegere toestanden hun uitwerking op den Noord-Nederlander geheel zullen hebben verloren. Immers de grootste tegenstander van Frankrijk, Duitschland, is dáar om het bewijs te leveren, hoe moeilijk het is zich te ontdoen van het gebruik van woorden die men op moeders schoot heeft geleerd. Zelfs een Goethe kon zich van dezen nadeeligen invloed niet losmaken.

De voorstelling van sommigen onder onze Gentsche dagbladschrijvers, als zouden de Noord-Nederlanders zich ook niet de minste moeite geven om hun taal van die vreemde indringers te zuiveren, is onjuist. Slechte schrijvers zullen er ook in Noord-Nederland wel altijd blijven bestaan; maar zij, die het met de taal wel meenen, doen ook dáar zelfs gedurende eeuwen, sedert Coornhert, Vondel, Hooft, en anderen tot op onzen tijd,

hun best om de taal van dit schuim te zuiveren. De taak is echter zwaar, vooral voor een klein land. Wetgeving, staats-, gewestelijk- en gemeente-bestuur, rechts- en krijgswezen, dat alles en nog veel meer is, ook in Noord-Nederland, nog grootendeels geschoeid op de leest waarop het oorspronkelijk werd vervaardigd, en de mode (hoe vertaalt men dit woord in het Nederlandsch?) zoowel in het huislijke als in het openbare leven, komt nog steeds uit Frankrijk. Met het denkbeeld, de instelling, het ambt, de gebruiken en de voorwerpen kwamen, en komen ook thans nog de benamingen mede, en de Noord-Nederlander geeft dikwijls de voorkeur aan het vreemde woord, tot dat, liefst door de spraakmakende gemeente, een gelijkwaardig woord zal zijn gevonden, in de overtuiging dat zoo'n woord beter zal zijn dan een meer of minder letterlijke, dikwijls bespottelijke vertaling of beter gezegd verknoeiing, afkomstig uit het brein van een soms met zenuwachtige haast werkend dagbladschrijver, wiens blad om zooveel uur en zooveel minuten op de post bezorgd moet zijn.

Met betrekking hierop een paar voorbeelden. Hoe zou men b. v. in zuiver Nederlandsch moeten wedergeven de woorden : gouverneur-generaal, commissaris van politie, auditeur-militair (ambten), robe-tailleur, blouse, balayeuse, tournure, enz. (tot de vrouwelijke kleeding behoorend), blanc-manger, vol-au-vent, bouchées van dit of van dat (tafelgerechten). Wie zou den moed hebben daarvoor in de plaats

te stellen : algemeen bestuurder, gevolmachtigde voor de volkstucht, verhoorder van krijgslieden, kleêrmakerskleed, kiel, veegster, draaiing, wit eten, hapjes, enz. Is vol-au-vent voldoende vertaald door : warme vleesch- (of visch)pastei? en is dan nog het woord pastei zuiver Nederlandsch? Een zeker luchtig gebak heet : pets de nonne, en ofschoon ik al dikwijls op hoogst zonderlinge wijs vertaalde benamingen op Vlaamsche spijskaarten aantrof, geloof ik toch niet dat het aan iemand aangenaam zou zijn, de Nederlandsche vertaling van het laatstgenoemde gerecht op de spijskaart te vinden.

Ik erken dat sommige Noordnederlandsche schrijvers, en inzonderheid dagbladschrijvers, niet enkel zondigen door het gebruik van soortgelijke benamingen, en dus door het gebruik van vreemde zelfst. naamw., maar ook door de bijv. naamw., de werkw. enz., maar is het billijk den Noord-Nederlanders hiervan een grief te maken, wanneer men zelf schrijft : de conservatieve pers, de democratische partij, protesteeren, definitieven uitslag, politieke beschouwingen, monarchale begrippen, gouvernementeele kringen, populaire redevoering, nationaal feest, identiteit der personen, gestationneerd zijn, akten der justitie, enz. enz. Zoo ergens dan is voorzeker hier de spreuk geldig : « medice, cura te ipsum ».

Doch het zijn niet slechts de vreemde woorden die soms in het Noorden worden gebezigd

waaraan sommige Gentsche dagbladschrijvers zich ergeren, daarbij vergetend dat zij zich dikwijls, zooals we later nog beter zullen zien, aan dezelfde vergrijpen schuldig maken,) ook het Noordnederlandsch spraakgebruik en zelfs de uitspraak wordt door hen veroordeeld.

Toen in de maand September van het jaar 1897 het Nederlandsch tooneel alhier zijn deuren weer zou ontsluiten, las men in een Gentsch dagblad het volgende : « De stedelijke Commissie van het « Nederlandsch tooneel... heeft ook beslist dat de « uitspraak op het tooneel veel zal moeten ver« vlaamscht worden, en dat wij geheele avonden « niet meer zullen [moeten] hooren van «« u bent «« een fraaie jongen, julie (sic, voor jullie) bent «« heusch, jou, ju, jij, enz. »», maar onze eigene landstaal. » Het is dus klaar dat deze taalgeleerde geen vrede heeft met sommige gemeenzame of ook wel eens platte Noordnederlandsche uitdrukkingen, en hierin is hij volkomen in zijn recht. Zuiver Nederlandsch verkiest hij echter ook niet te hooren, aangezien hij den wensch uitdrukt van te mogen hooren gebruiken « onze eigene landstaal », en dus de voorkeur geeft aan *gulder* (voor : jullie), *hulder* (voor : haar of hun), *wulder* (voor : wij), *jaei*, of een soortgelijke klank die niet door letterteekens is weer te geven, voor : hij, enz. In dit bericht doelt de S. waarschijnlijk op Noordnederlandsche tooneelisten die een al te gemeenzame taal van de planken hadden laten hooren.

Maar lag de schuld daarbij wel altijd aan den speler en niet soms aan het stuk? Is het stuk, of de taal waarin dat geschreven is niet goed, dat men het niet opvoere, maar ik ontzeg aan een tooneelspeler het recht om daarin een plat Hollandsche, Geldersche, Overijselsche of Friesche uitdrukking te *vervlaamschen*, zooals ik aan eenig Noordnederlandsch tooneelspeler het recht ontzeg Vlaamsche woorden of zinwendingen een Noordnederlandsch aanzien te geven. Door zoo te handelen zou spoedig ook op het tooneel geschieden, wat in de berichten en in het letterkundig mengelwerk (feuilleton) van sommige Gentsche dagbladen geschiedt, voor zooveel deze soms stukken bevatten uit Noordnederlandsche dagbladen overgenomen. Het gebeurt namelijk niet zelden, dat men in een Gentsch dagblad een stuk aantreft dat kennelijk uit een Noordnederlandsche pen is gevloeid, maar waarin eenige woorden zijn *vervlaamscht*, misschien ook wel eens om te voorkomen dat men zou bemerken, dat bij de samenstelling van het bericht of bij de vertaling van het « feuilleton » de schaar meer dienst heeft gedaan dan de pen. Zoo is het b. v. niet zeldzaam te midden van een stuk dat het onmiskenbare karakter draagt van zijn Noordnederlandsche afkomst, woorden te vinden als : « verschillige », « morgend », enz., dáar waar in het oorspronkelijke niets anders kan gestaan hebben dan « verschillende » en « morgen », terwijl men soms elders in hetzelfde stuk, het woord

« gulden » aantreft, omdat men vergeten heeft de guldens tot franken te herleiden.

Niettegenstaande, ondanks alle andere overwegingen, de hierboven aangehaalde woorden : « De stedelijke Commissie... heeft... beslist » enz., in den grond getuigen van een goede bedoeling : de zuivering der taal en der uitspraak op het tooneel, komt toch onwillekeurig de vraag bij mij op : Zou de steller van dit bericht wel de man zijn om in zoo'n hoogst gewichtige zaak mede te werken. Naar het mij voorkomt bewijzen reeds de aangehaalde woorden, dat deze gids volstrekt onbevoegd is om zijn meening ook maar eenigermate te doen gelden. « U bent een fraaie jongen » is geen Noordnederlandsche uitdrukking; men zal die noch geschreven vinden, noch in de spreektaal hooren gebruiken. Vooral in de spreektaal, waarop het in dit geval inzonderheid aankomt, heeft de Noord-Nederlander een zekere voorliefde voor het woord « mooi », welk woord door hem bij verkiezing wordt gebezigd, dáar waar de Vlaming de uitdrukking « schoon » gebruikt. Het woord « fraai » wordt in de Noordnederlandsche spreektaal bijna nooit gehoord. Men zal zeggen : « jij bent een mooie jongen », maar negen maal op de tien zal die uitdrukking verachtelijk zijn, en luiden : « jij bent me ook een mooie jongen! ». « Jullie — een woord dat de berichtgever niet eens juist weet te schrijven — bent heusch [dit of dat] » komt ook slechts in de gemeenzame spreektaal voor. En klinkt nu « jullie bent » minder goed dan « gulder zijt »?

Het woord « heusch » (hovesch, hoofsch, hoffelijk, beleefd) wel vooral in 's Gravenhage en omstreken, maar toch ook in geheel Noord- en Zuid-Holland in gebruik, heeft, zooals dit met meer andere woorden is gegaan, zijn oorspronkelijke beteekenis geheel verloren, en beteekent thans zooveel als « inderdaad », « waarlijk » of « in waarheid ». Voor den taalkundige heeft dit verloopen van de beteekenis der woorden niets vreemds, de oningewijde kan echter niet begrijpen, dat b. v. het woord « aardig » in het Noorden een gunstige beteekenis heeft, omdat die in het Zuiden ongunstig is. Wat onze berichtgever door « ju » bedoelt, is zelfs niet bij benadering te gissen.

Zoo ik dus reeds heb kunnen aantoonen, dat er voor den Gentschen dagbladschrijver nog wel iets anders te doen is dan verwijten te richten tot zijn Noord-Nederlandsche ambtgenooten, toch blijft er nog een voornaam punt te bespreken, namelijk de wijze waarop door sommigen onder onze Gentsche dagbladschrijvers de « taalzuivering » wordt begrepen en uitgevoerd. Een der voornaamste Noordnederlandsche dagbladen, het te 's Gravenhage verschijnend *Vaderland*, bespreekt ook nog wel eens de zuiveringswoede zooals die in sommige Vlaamsche dagbladen wordt toegepast, en zegt o. a. in zijn n^r van 16 Juni van het loopende jaar : « Het Antwerpsch « Handelsblad schreef : Stafhouderschap der balie « van Brussel. Dat wordt een mooi taaltje! » Wanneer het *Vaderland* zich reeds aan deze uitdrukking

ergert, als vertaling van : « bâtonnier du barreau de Bruxelles » (1), hoeveel te meer zou het blad zich dan ergeren, wanneer de opstellers zich eens de moeite wilden geven sommige onzer Gentsche dagbladen, ik wil niet zeggen te lezen, maar slechts door te zien!

Zoo het zeker is, dat de dagbladpers een grooten en heilzamen invloed kan uitoefenen op onze Vlaamsche bevolking, door verspreiding van de kennis onzer taal en van haar gebruik, niet minder zeker is het, dat diezelfde pers in dit opzicht hoogst nadeelig kan werken, wanneer de opstellers dier dagbladen de taal niet of slechts zeer onvolkomen kennen. Hoe het in dit opzicht gesteld is met de Gentsche bladen, de goed opgestelde niet te na gesproken, wil ik nog eens nader aantoonen.

Gedurende de laatste maanden heb ik, onder het lezen, eenige der daarin voorkomende woorden en uitdrukkingen aangeteekend en die als een tuiltje te zamen gebonden. Op de linten staat geschreven : Bloemen gegaard in den lusthof der Gentsch-Vlaamsche dagbladpers, en deze bloemtuil wensch ik in bewaring te geven aan onze Koninklijke Vlaamsche Academie, een lichaam niet alleen in het leven geroepen om prijsvragen uit te schrijven en te bekronen en oude of nieuwe werken over taal- en letterkunde uit te geven, maar ook om taalpolitie te

---

(1) In Noord-Nederland heet men deze betrekking : « Deken van de orde der advocaten ».

oefenen, overtuigd als ik ben, dat het onder hare hoede zoo nuttig zal zijn als de voortreffelijkste taalkundige verhandeling.

Aanbelangd. Een tweede proef heeft niet min het Hof en den Jury aanbelangd — voor : ***een tweede proef wekte niet minder de belangstelling van het Hof en van de Gezworenen.***

Aangehechte taalmannen. Taalmannen gehecht aan het Gouvernement — voor : ***tolken*** of ***taalmannen in dienst der Regeering***, of ***van den Staat, gouvernementstolken.***

Vertaling van : « interprêtes attachés au Gouvernement ». We hebben dus hier een overzetting zooals ik er eens een aantrof in een aankondiging van een handelaar in gemaakte kleederen, waarin deze verzekerde : « een goeden snijder is aan het huis gehecht », waardoor de man meende uit te drukken : « un bon coupeur est attaché à la maison ».

Zie ook : *Gehechte, Krijgsgehechte, Militaire gehechte* en *Zee-geattacheerde.*

Aangestipte oorlogschepen. Kruisers sporen oorlogschepen op, die aangestipt zijn in de omstreken van...

Van welk woord zou dit « aangestipt » wel een vertaling moeten heeten ? van « signalés » ?!!

Aankleven. De vraag of de partij het kartel aankleefde werd ter stemming gelegd — voor : ***de vraag, of de partij zich bij het kartel aansloot, werd in stemming gebracht.***

« Of de partij het kartel aankleefde » is een te woordelijke vertaling van : « si le parti adhérait au cartel ».

Aanspraakmaker. Kroonaanspraakmaker. De aanspraakmaker houdt zich rustig. — De Spaansche kroonaanspraakmaker is te A. aangekomen.

Door « de aanspraakmaker » bedoelt men hier den pretendent naar de kroon. Wel is waar is « pretendent » geen Nederlandsch, evenmin als « bourgmestre » Fransch is, maar zou het niet beter geweest zijn hier het vreemde woord maar te behouden, aangezien het in het Nederlandsch burgerrecht heeft gekregen, en elders niet te schrijven *labeurpaarden, locatiebureel, enz.*?

Aanval van een schip — voor : ***aanval op een schip.***

Het schip was toch niet de aanvaller, maar werd aangevallen.

Actienbehouders — voor : ***actienhouders.***

« Actienbehouders » zijn « conservateurs d'actions »; « Actienhouders » daarentegen zijn : « actionnaires » of « porteurs d'actions ». Men zou beter gehandeld hebben wanneer men hier het zuiver Nederlandsche woord *aandeelhouders* had gebruikt.

Afgescheurde katholiek. Een afgescheurde katholiek werd gekozen, voor : ***een (op staatkundig gebied) anders denkend Katholiek werd gekozen.***

Afgescheurd conservatief. — De heer R., afgescheurd conservatief.

Slechte vertaling van « Catholique dissident » en van « conservateur dissident ».

Afgeweken. Deze zijn voor de overmacht des

vijands afgeweken — voor : ***deze zijn voor de overmacht des vijands geweken.***

Afwijken is « dévier, s'éloigner, se départir, désister »; *wijken* daarentegen is : « céder, fuir, évacuer, se retirer », enz.

Afgewisseld. De voorstelling was zeer afgewisseld — voor : ***de voorstelling was zeer afwisselend.***

Hier heerscht verwarring tusschen de woorden « alterné » en « varié ». Men zegt, b. v. : voordrachten — of redevoeringen werden *afgewisseld* door muziekuitvoeringen, maar daarentegen : de voorstelling was zeer *afwisselend.*

Agent in douanen — voor : ***agent*** of ***zaakwaarnemer bij de tollen of tolbureelen.***

Letterlijke vertaling van « agent en douane ».

Allerkleurige twijgen. Anderen losten heele wagens allerkleurige twijgen — voor : ***anderen losten geheele wagenvrachten van veelkleurig gebladerde takken***, of ***van takken met bladeren van verschillende kleur.***

Slechte vertaling van « rameaux multicolores ». Een *twijg* is eigenlijk een tak zonder bladeren (osier).

Antwoordende aan. Antwoordende aan de dringende vragen — voor : ***antwoordende op de dringende vragen.***

Slechte vertaling van : « répondant aux instances ».

Avonddagbladen — voor : ***avondbladen.***

Er bestaan toch morgen- en avondbladen, en deze twee te zamen vormen de dagbladpers.

Avondstond. De Maatschappij... sloot hare winterfeesten met een muziek- en tooneelavondstond.

Waarom avond*stond*? Is *avond* niet voldoende?

Bakboordwiel, gebruikt om aan te duiden, het aan bakboordszijde geplaatste *rad* eener stoomboot.

Ofschoon de woorden wiel en rad dezelfde beteekenis hebben, spreekt men toch nooit van een wiel- of wielenstoomboot, maar steeds van een raderstoomboot, als tegenstelling van een schroefstoomboot.

Baldadigaards. Baldadigaards hebben eene koe den buik opengesneden — voor : ***baldadigen hebben een koe...***

Bataillons stichten. Bataillons vrijwilligers zijn gesticht — voor : ***bataillons vrijwilligers zijn ingericht*** of ***gevormd.***

Hier heeft men te doen met een slechte keus uit de vele woorden die het woord « monter » wedergeven.

Bedevaart voorzitten. De bedevaart zal voorgezeten worden door den Bisschop — voor : ***... zal geleid worden door den Bisschop.***

Het woord « bede*vaart* » drukt immers beweging uit. Hoe wil men daarbij « voor*zitten* »?

Begroet op de Brabançonne. De overheden zouden op de Brabançonne begroet worden — voor : ***de overheden zouden door de klanken der Brabançonne begroet worden.***

Belangvolle voorhandneming. Er is in deze proefnemingen eene voorzeker belangvolle voorhandneming.

De uitdrukking « belangvol » bestaat tot heden in het Nederlandsch niet. Men zegt belangrijk (important, considérable), of belangwekkend (intéressant). Zie ook : *Voorhandneming.*

Beliegen. De houweelen zullen spoedig die spreuk beliegen — voor : ***de houweelen zullen spoedig dat gezegde tot een onwaarheid,*** of ***tot een leugen maken.***

Het woord *beliegen* heeft geen andere beteekenis dan *belasteren* (calomnier, dénigrer, médire, détracter).

Berghuis. Hij was beschuldigd een berghuis gehouden te hebben — voor : ***hij werd beschuldigd een pandjeshuis*** of ***een huis van beleening gehouden te hebben.***

Hoe men hier aan het woord *berghuis* is gekomen, is mij een raadsel. Zou men de afleiding moeten zoeken in *een huis waarin iets geborgen wordt* (où l'on garde quelque chose), zooals men spreekt van een *bergplaats?* of zou men moeten denken aan een *berg* van barmhartigheid (mont de piété)?

Besluitsel. Dit verslag waarin het besluitsel wordt uitgesproken — voor : ***dit verslag waarin het besluit,*** of ***de gevolgtrekking wordt uitgesproken.***

Bestellen, na uitputting der bisterzegels. De bureelen zullen die [nieuwe postzegels] aan het publiek maar mogen bestellen na volkomen uitputting van de bisterzegels — voor : ***de bureelen zullen die... eerst dan aan het publiek mogen***

afleveren, wanneer de voorraad van bisterkleurige zegels uitgeput zal zijn.

Bestuurgebouwen. De muiters vernielden de bestuurgebouwen — voor : *de muiters vernielden de gouvernementsgebouwen*, of *de gebouwen waarin het Bestuur zetelt.*

Betalende scholen. — De uitdrukking is onjuist, want die scholen betalen niet, maar het daarin gegeven onderwijs wordt betaald. Zou het niet beter zijn de volgende benamingen aan te nemen :

Openbare- of *Volksschool*, voor scholen waarin zonder betaling onderwijs wordt gegeven.

Bijzondere school, voor scholen waarin men voor het onderwijs betaalt.

Geestelijke- of *Gezindteschool* (thans *Bijzondere school* genoemd), voor scholen staande onder het toezicht der geestelijkheid of van eenige godsdienstige gezindte.

Bewaard menschenhoofd. Opgedolven... een bewaard menschenhoofd, met nog de tanden in — voor : ... *een goed bewaard doodshoofd, hebbende nog al de tanden.*

Bewogen bewoordingen, voor : *roerende* of *treffende* bewoordingen.

Hoe zou de S. het gemaakt hebben indien hij had moeten schrijven : hij sprak *op bewogen toon in roerende bewoordingen?* Men kan toch niet zeggen : Hij sprak op *bewogen* toon in *bewogen* bewoordingen?

Men heeft dus hier te doen met een slechte keus van het Nederlandsche woord, om uit te drukken : touchant, ému, sensible, attendri, agité, pathétique, enz.

Bezitnemers en door hen bezeten gronden. Eigenaars, pachters... of andere bezitnemers zijn gehouden... de distels uit te roeien... die in de door hen bezeten of gebruikte gronden te vinden zijn — voor : ***eigenaars, pachters... of andere gebruikers zijn gehouden de distels uit te roeien, voorkomende op gronden waarvan zij eigenaars zijn, of die zij in gebruik hebben.***

Iemand die grond *in gebruik* heeft is toch geen *bezitnemer?* en worden gronden die iemand *bezit,* door hem *bezeten?* Zeer zeker niet wanneer daarop distels groeien!

Bezwaarder. Feiten aangehaald door den bezwaarder — voor : ***Feiten, aangehaald door het Openbaar ministerie,*** of ***door den procureur-generaal.***

Hier heeft men een sterk sprekend bewijs voor de stelling, dat het dikwijls onmogelijk is een woord op vreemden bodem ontstaan goed te vertalen.

Bij bestek veroordeeld. [Zoodat] het vonnis waarbij hij bij bestek... is veroordeeld op eene rechtsweigering neerkomt — voor : . . ***waarbij hij bij verstek... is veroordeeld...***

Bestek is : « devis », « plan », *bij verstek* daarentegen wil zeggen : « par défaut ».

Bijlijfneming. Een bevel van bijlijfneming

zal worden uitgevaardigd — voor : ***een bevel tot gevangenneming zal worden uitgevaardigd.***

Bijlijfneming is geen vertaling maar een verhanseling van « prise de corps ».

Bijzonderste merkwaardigheden. Om de bijzonderste merkwaardigheden onzer stad te bezoeken — voor : ***om de voornaamste,*** of ***de belangrijkste merkwaardigheden onzer stad in oogenschouw te nemen.***

Bloedig monster. Het bloedig monster Vacher.

Hier werd niet uitgedrukt wat men bedoelde. Van een gevecht kan men zeggen dat het *bloedig* (sanglant) was, d. w. z. : dat daarbij veel bloed werd gestort; een mensch of dier kan *bloedend* zijn (saignant), d. i. : bloed, of veel bloed verliezend. Daarentegen heet een monster, zooals dat waarvan hier sprake is : *bloeddorstig* of *bloedgierig* (sanguinaire of avide de sang).

Bloemententoonstellingen (Deze) zijn het meest grootsche van den vooruitgang gemaakt door de bloementeelt.

Dit werd den lezers opgedischt als te zijn een vertaling van : Ces floralies sont le grandiose résumé des progrès réalisés par l'horticulture.

Bloemenkronen die boomen verbinden. Bloemenkronen zullen de boomen aan elkander verbinden — voor : ***bloemslingers*** of ***bloemkransen zullen tusschen de boomen opgehangen worden.***

Boordevol. De kerk was boordevol — voor : ***de kerk was propvol*** of ***eivol.***

Van een kuip, een vat, een emmer, een glas, kortom van alle vaatwerk kan men zeggen, dat het boordevol is (plein jusqu'au bord), omdat soortgelijke voorwerpen een boord hebben. Van een kerk of eenig ander gebouw laat zich dit echter niet zeggen!

Boot, vol met een veertigtal vrouwen. A. vertelt dat hij eene boot, vol met een veertigtal vrouwen zag omslaan — voor :.... A. *vertelt, dat hij een boot zag omslaan waarin een veertigtal vrouwen.*

Bouwingen... om de immer aanzienlijke opeenhooping der bloemenwonderen te bevatten — voor : *Gebouwen... om de steeds in omvang toenemende inzendingen van de wonderen uit de bloemenwereld te bevatten.*

Het bericht waarvan het bovenstaande een vertaling moest heeten, luidde : « Bâtiments ... pour contenir l'amoncellement toujours plus considérable des merveilles florales ». Door *vertalen* verstaat men, den zin wedergeven, en niet, de woorden overzetten of vervangen door onmogelijke koppelingen, als : bloemenwonderen, enz.

Briefwisselaar. De briefwisselaar van « The Times » — voor : de *berichtgever* of *de briefschrijver van « The Times ».*

Briefwisselaar is een onjuiste vertaling van « correspondant ». Men wisselt brieven, men houdt briefwisseling, maar men is geen *briefwisselaar* zooals men geldwisselaar kan zijn. Een berichtgever van een dagblad ontvangt gewoonlijk geen antwoord op zijn brieven aan den opsteller, en wisselt dus ook in dezen zin geen brieven met het blad.

Daar vergif in zat. Eene flesch daar vergif in zat — voor : *een flesch vergif inhoudende.*

Dat hij er geen had. Een man werd aangerand door zes personen die hem om geld vroegen. Toen hij zegde dat hij er geen had begonnen zij hem te mishandelen — voor :... *toen hij zegde dat hij dat niet had...*

Opmerkelijk en zonderling is het misbruik dat gemaakt wordt van het woordje *er.* In minstens vijf van de tien zinsneden waarin het gebruikt wordt, is het overbodig, zooals b. v. in : Op de beurs van Antwerpen werd *er* een bericht ontvangen... In minstens nog twee andere gevallen wordt het, zooals in het bovenstaande bericht, verkeerd gebruikt. Zie ook : *Geen naam voeren,* en : *In een houten kist...*

Diploma met vrucht, enz. A. behaalde een diploma met de grootste vrucht; B.... met groote vrucht, en C.... met vrucht.

Deze woorden werden gebezigd om uit te drukken, dat leerlingen een getuigschrift hadden ontvangen waarin gezegd wordt, dat zij de leergangen met vrucht, met groote vrucht, of met de grootste vrucht hadden gevolgd. Maar drukken dan de woorden : *diploma met vrucht,* enz. het denkbeeld uit?

Doenwijzen. Dergelijke doenwijzen zullen door de geheele wereld verfoeid worden — voor : *een dergelijke handelwijze zal,* of *dergelijke handelingen zullen door de geheele wereld verfoeid worden.*

Doodslagen. V. die zijne schoonmoeder heeft willen doodslagen — voor : *V., die zijn schoonmoeder heeft willen doodslaan.*

Doortocht doorloopen. De processie heeft... haren doortocht doorloopen — voor : *de processie heeft... haren [gewonen] omgang gedaan.*

Duivenwereld. De voorwaarden [van den prijskamp] heeft de duivenwereld te Gent in opschudding gebracht.

Ik ben overtuigd dat de *duivenwereld* te Gent, door welk woord men te verstaan heeft al de duiven te Gent aanwezig, bitter weinig van die voorwaarden zal begrepen hebben, weshalve de diertjes dan ook wel niet in opschudding zullen gebracht zijn. Misschien meende de steller van het bericht : de *wereld der duivenliefhebbers*, maar dan had hij dit ook moeten zeggen.

Durende stoet. De stoet duurde een 40tal minuten — voor : *het voorbijtrekken van den stoet duurde een 40tal minuten,* (le cortège a mis 40 minutes à passer).

Eenvoudig aangelegd. Eenvoudig aangelegde menschen — voor : *eenvoudige* of *weinig ontwikkelde menschen.*

Eeredienst. De eeredienst wordt verricht door het 2e linie, voor : de *eerewacht wordt waargenomen door het 2e regiment linietroepen.*

Eeredienst is « culte », *eerewacht* daarentegen is « garde d'honneur ».

Eerlijke juffer. Deze eerlijke juffer was verloofd — voor : *deze eerzame juffer was verloofd.*

Hier heerscht verwarring tusschen de woorden : « honnête » en « honorable ». De S. schijnt niet bemerkt te hebben, dat de beteekenis van het woord *eerlijk* meer beperkt is dan die van het woord *eerzaam.*

Etelijke waren — voor : *eetwaren.*

Etensolie, voor : *eetbare olie*, olie voor tafel- of keukengebruik (huile comestible).

Fabrikant in geweefselen. De heer S. fabrikant in geweefselen — voor : .... *fabrikant van geweefde stoffen.*

Fac-simile afkondigen. *De Aurora* kondigt het fac-simile af van het berucht bordereel — voor : *« L'Aurore » geeft het facsimile van het beruchte bordereel.*

Slechte vertaling van : « *L'Aurore* » publie... Een afkondiging kan slechts door middel van het gehoor verstaan en begrepen worden, en dus niet door middel van een facsimile in een dagblad uitgegeven.

Gaat stevenen. Het smaldeeltje gaat naar G. stevenen — voor : *het smaldeeltje zal naar G. stevenen.*

Slechte vertaling van : « va mettre le cap pour G. »

Gangen, waaraan het water ontsnapte. De oudheidkundigen vonden gangen waaraan het water

zoo overvloedig ontsnapte, dat de werken moesten worden onderbroken — voor : ... *riolen, waardoor zooveel water werd aangevoerd, dat de werken tijdelijk moesten gestaakt worden.*

Gebrekelijk blijven. Het jongentje zal voor altijd gebrekelijk blijven — voor : ..., *zal voor altijd gebrekkelijk blijven.*

Het woord *gebrekelijk* is een verouderden vorm van *gebrekkelijk.*

Gebroken worden. Hij viel en werd het been gebroken; Zij viel zoo ongelukkig dat zij den rechterarm gebroken werd — voor : *Hij viel, en brak een been. — Zij viel zoo ongelukkig, dat zij den rechter arm brak.*

Gedenkbeeld. Men zal de helden vieren en een gedenkbeeld ter hunner verheerlijking oprichten — voor : ... *en een gedenkteeken... oprichten.*

Gedenkgebouwen. De commissie der gedenkgebouwen.

Dit moet de vertaling heeten van « la Commission des monuments ». Waarom niet gezegd... *voor de gedenkteekenen?* Het zijn toch niet alleen gebouwen waarop de genoemde Commissie het toezicht heeft?

Geen naam voeren. In een bericht is sprake van een oud-egyptisch graf, waarin vele doodkisten werden gevonden. Op de meeste dezer kisten leest men den naam van den afgestorvene, « maar twee voeren er geen naam » — voor : *op twee*

daarvan komt geen naam voor, of ***wordt geen naam vermeld.***

De naam van den overledene kan wel op de doodkist vermeld worden, maar de kist kan dien niet *voeren*. En wat komt het woordje *er* hier doen?

Zie ook : *Dat hij er geen had.*

Geest van verovering. De Amerikanen handelen dus alleen uit geest van verovering, — voor :..... ***uit veroveringszucht.***

« Geest van verovering » is een slechte vertaling van « esprit de conquête ».

Gehechte. De gehechte van Italië gaf te kennen voor : ***de aan het Italiaansch gezantschap toegevoegde gaf te kennen.***

Zie ook : *Aangehechte, Krijgsgehechte, Militaire gegehechte en Zee-geattacheerde.*

Geliefden. Twee *geliefden*, voor : twee ***gelieven.***

Door *twee geliefden* verstaat men twee personen die door een derden worden bemind; *twee gelieven* daarentegen zijn twee personen die malkander beminnen. Hier is dus verwarring tusschen twee denkbeelden : « deux personnes aimées » of «...chéries » en « deux amants ».

Geschiktmaking voltooien. In den loop der week zal men de geschiktmaking en de beplanting voltooien — voor :... ***zal men de inrichting en de beplanting voltooien.***

« Geschiktmaking » is een slechte vertaling van « arrangement ».

Gewetensvol. Laat ons gewetensvol handelen — voor : laat ons ***in gemoede***, of ***met oprechtheid***, of ***eerlijk***, of ***met nauwgezetheid*** handelen.

Men heeft dus keus genoeg van woorden om uit te drukken « consciencieusement », en behoeft niet zijn toevlucht te nemen tot *gewetensvol*, wat geen Nederlandsch is.

Gewrochten

zijn bijzonder groote, of op bijzonder grootsche wijze tot stand gebrachte werken : hangende bruggen, tunnels. kettingspoorwegen, enz., gebouwen als : de pyramiden, het Alhambra en andere paleizen, de hoofdkerken van Rome, Venetie, Keulen, Straatsburg, Ulm, enz., de meesterstukken van kunst en letterkunde, enz.

In onze dagbladen spreekt men echter dagelijks van *de gewrochten* van mijnheer A., B. of C., welke gewrochten dan doorgaans bestaan uit eenige aan elkaar gelijmde regels, meestal onnoozele rijmpjes, die er aanspraak op maken gedichten te zijn. De zoogenaamde *gewrochten* zijn nog wel eens *gedrochten*.

Goed onthaald worden. De lijsten van inschrijvingen zijn in omloop gebracht en worden goed onthaald -- voor : ***de inschrijvingslijsten zijn in omloop gebracht en vinden een goed onthaal.***

Door *goed onthaald worden* verstaat men : in een gastvrij huis of aan een goede tafel ontvangen te worden (« être bien reçu » of « bien régalé »), terwijl men hier wil uitdrukken : « les listes de souscription trouvent bon accueil ».

Grenstusschengeval — voor : ***gebeurtenis op de grenzen.***

Het woord *tusschengeval* is nooit goed in de beteekenis vau een *tusschenkomend geval*, maar *grenstusschengeval!!*

Groeiende eigenschappen. Papier, wiens deeg groeiende eigenschappen bezit — voor : ***papier, vervaardigd uit een pap welke vruchtbaarmakende hoedanigheden bezit.***

Verwarring tusschen : « qualités végétatives » en « qualités fertilisantes ».

Heetbloeden. De Amerikaansche heetbloeden — voor : ***de heetbloedigen onder de Amerikanen.***

Herkennen. Spanje herkende dit cijfer officieel — voor : ***Spanje erkende dit cijfer officieel.***

Erkennen is « avouer », *herkennen* daarentegen is « reconnaître ».

Houden staan. A. heeft houden staan dat hij.... — voor ***A. heeft staande gehouden dat hij...***

Houden staan is « arrêter », *staande houden* daarentegen is « soutenir » of « maintenir ».

Houten beesten. De vloer [van een oud-egyptisch graf] is bedekt met beelden, vazen, houten beesten, enz. — voor :... ***in hout gebeeldhouwde afbeeldsels van dieren, enz.***

Houten kasseiding. De houten kasseiding is geheel verrot — voor : ***de houten bestrating is geheel verrot.***

Geeft men de voorkeur aan het woord *kasseiding* boven dat van *bestrating*, mij is het wel, op voorwaarde

dat de bestrating dan ook uit kasseien (straatsteenen) bestaat, maar niet uit houten blokken.

Huisgezin van Vlaanderen. Zoodat geheel het huisgezin van Vlaanderen... bijeen zal zijn.

De woorden : *het huisgezin van Vlaanderen* moeten hier dienen om uit te drukken : het gezin — de familie — van den Graaf van Vlaanderen.

Hulsel (Met een) bevrijden. Het is met een hulsel van hetzelfde [metaal]mengsel dat de Duitschers... hunne infanteriekogels bevrijden.

Hier wordt waarschijnlijk een *huls* of *hulze* bedoeld, want een *hulsel* is een kapsel, een hoofdversiersel. *Bevrijden* is vrijmaken (libérer, exempter, délivrer), en aangezien men kogels geen *hoofdversiersel* kan opzetten, en men ze ook niet kan *bevrijden* of *vrijmaken,* zal men hier wel willen uitdrukken dat de kogels door een *huls* worden beschut (que les balles sont protégées par une enveloppe protectrice).

Huurling. — Huuraar.

Wat te zeggen van een vertaling als deze : de voornaamste *huurling* was afwezig (le principal *mercenaire* était absent), wanneer men wil uitdrukken : de voornaamste *huurder* (le locataire *principal* était absent)?

Op een andere plaats vindt men het woord *huuraar* voor *huurder.*

Ik ben opgestaan.

Zou men niet meenen, dat de man die dit zegde van de beenen was geraakt, maar weêr opgestaan? Toch is deze meening niet de juiste : de man (of beter gezegd de S. van het artikel) geloofde uit te drukken, dat hij *ronduit erkende in opstand te zijn gekomen tegen de wet.*

Opstaan wil zeggen : « se lever », of « se remettre sur les pieds », in opstand komen daarentegen : « se révolter ».

In aanzien van de talrijke moeielijkheden — voor : ***de talrijke moeielijkheden in aanmerking genomen.***

In asch leggen. Het ware wenschelijk... dat het gemeentebestuur eene wielrijdersbaan in asch zou leggen.

In asch leggen wil zeggen *verbranden*, en dit is natuurlijk niet de bedoeling. De duidelijkheid vordert dus een nadere omschrijving. Misschien zou men kunnen zeggen : ... *een aschweg voor wielrijders liet aanleggen.*

Indrukkingen van het oud kerkhof. De waterput werd bevoorraad door de indrukkingen van het oud kerkhof — voor : ***de waterput werd gevoed door het water afkomstig van de doorsijpeling van het oude kerkhof.***

Indrukkingen zijn « empreintes », « impressions », terwijl hier bedoeld wordt « infiltrations ».

In een houten kist is er een wiel — voor : ***in een houten kist is een wiel aangebracht.***

Zie ook : *Dat hij er geen had.*

In galop africhten. Een paard dat drie maanden ***in galop was afgericht.***

Hier werd bedoeld een paard, dat gedurende drie maanden was afgericht of geoefend om in galop (springloop) te loopen; maar dit is toch niet *in galop africhten* (dresser au galop)?

Ingang geschieden. De ingang zal geschieden langs de Xstraat — voor : *de ingang zal zijn in de Xstraat.*

Ingebeeldste berichten. De ingebeeldste berichten zijn in omloop — voor : de *meest denkbeeldige* of *hersenschimmige berichten zijn in omloop.*

In geen aanmerking genomen worden. Na dien datum zullen de ingezonden stukken in geen aanmerking genomen worden — voor : *de na dien datum ingezonden stukken zullen niet meer in aanmerking komen.*

Inhuldiging. --
De *inhuldiging* van een kerk.
De *inhuldiging* van een standbeeld.
De *inhuldiging* van een vorst.

Het woord *inhuldiging* wordt zonder eenig onderscheid gebezigd in de drie genoemde beteekenissen, terwijl het slechts in de laatste beteekenis juist is, Immers, een kerk, een spoorweg, enz. worden *ingewijd* (consacré, inauguré) ; een standbeeld wordt *onthuld* (devoilé, action de découvrir ou de mettre à nu), en een vorst of ander persoon wordt *ingehuldigd* (installé, investi).

In overtreding genomen. Een persoon is in overtreding genomen om te baden — voor : *een persoon is bekeurd geworden wegens overtreding van de voorschriften op het baden.*

Jaardoodingen. Betaalbaar in zeven jaardoodingen — voor *betaalbaar in zeven jaarlijksche aflossingen.*

Het woord *jaardoodingen* schijnt mij toe een niet zeer duidelijke vertaling te zijn van het fransche « amortissements ».

Jaargetijdige werkstilstanden. ... en zulks ten bate der huisschilders, vooral van diegenen welke blootgesteld zijn aan de jaargetijdige werkstilstanden — voor : ... *die welke blootgesteld zijn aan arbeidsstilstand gedurende het ongunstige jaargetij.*

Jongelingen verdronken. Tien ... jongelingen zijn verdronken...

Na dit bericht volgt de opgave van de namen der slachtoffers, waaronder voorkomen : Anna**, Delphina**, Maria** en Josefien**. Maar zijn dit nu namen van jongelingen? Ik voor mij geloof vastelijk dat de vier genoemde slachtoffers meisjes of vrouwen waren.
Het woord *jongelingen* moet hier misschien dienst doen als tegenstelling van het woord *ouderlingen,* door sommige Vlamingen gebruikt voor *oude mannen* of *grijsaards.*

Juweelenkunst. Werklieden... die naar E. kwamen om de... juweelenkunst te bestudeeren — voor : ... *om de juwelierskunst te leeren.*

Kabelbetrekkingen. De kabelbetrekkingen tusschen A. en B. zijn hersteld — voor : de *telegrafische gemeenschap* — of wil men liever : *de kabelverbinding tusschen A. en B. is hersteld.*

Kabel onderbroken. De kabel is steeds onder broken — voor : *de dienst der kabel blijft nog steeds onderbroken.*

Kalme paarden. Hij wilde slechts met zeer kalme paarden rijden — voor : ***hij wilde slechts met zeer makke, gedweeë* of *handelbare paarden rijden.***

Het woord *kalm* drukt een voorbijgaanden toestand uit : het weder is kalm, de pols is kalm, de slaap was kalm, enz. *Mak, gedwee* of *handelbaar* daarentegen drukt een voortdurenden of blijvenden toestand uit.

Kandidaten aanbieden. Kandidaten door de Vereeniging aan te bieden — voor : ***kandidaten door de Vereeniging voor te stellen.***

Aanbieden wil zeggen « offrir »; *voorstellen* daarentegen : « proposer ».

Kanongeschut. De muziek hief de Brabançonne aan, begeleid door kanongeschut, voor ... ***begeleid van kanonschoten.***

Keizerpaar, voor : ***keizerlijk paar.***

Er was hier niet sprake van *twee keizers,* maar van *een keizer en zijn gemalin.*

Kieswerkingen — voor : verkiezingsknoeierijen.

Slechte vertaling van « *manœuvres électorales* ».

Kolonie opgericht Het eiland Mahattan [Manhattan] ... werd door eenige Hollanders als kolonie opgericht in 1612.

Een eiland kan wel als kolonie worden *ingericht,* maar wordt niet als zoodanig *opgericht.*

Koolmijner. Een jonge ***koolmijner,*** voor : ***een jonge mijn-* of *kolenmijnwerker.***

Nog daargelaten het zonderlinge woord *koolmijner*, schijnt de S. niet te weten dat er onderscheid bestaat tusschen de woorden *kool* (chou) en *kolen* of *steenkolen* (houille, charbon).

Kortelings. Het programma zal kortelings verschijnen — voor : ***het programma zal binnen kort verschijnen.***

Het woord *kortelings* kan niet gebruikt worden bij iets wat in de toekomst ligt, maar slechts bij iets wat voorbij is. Dit of dat gebeurde *kortelings*, wil zeggen dat het onlangs gebeurde. *Binnen kort* daarentegen drukt uit dat het *eerlang, weldra, spoedig* zal gebeuren, en dit wordt hier bedoeld.

Krachtdadigen kop. Zijn gestalte met den krachtdadigen kop kwam... schoon uit — voor : ***zijn gestalte en zijn energieke kop kwamen schoon uit.***

Hulp, verdediging, bestuur, enz. kunnen *krachtdadig* zijn, maar een kop of hoofd kan dit niet zijn. De S. vertaalde hier op een verkeerde wijze het woord *énergique.* De Franschen ontleenden dit woord aan het Grieksch, en waarom zouden wij gemoedsbezwaren hebben om hetzelfde te doen en *energieke kop* te schrijven. Elke omschrijving, als b. v. : *met den van geestkracht getuigenden kop,* verzwakt het denkbeeld.

Krijgsgehechte. — voor : ***een aan het gezantschap toegevoegde uit het leger*** (attaché militaire).

Zie ook : *Aangehechte, Gehechte, Militaire gehechte* en *Zee-geattacheerde.*

Kroonaanspraakmaker, zie : ***Aanspraakmaker.***

Kwetsuur vormen. Zijn aangezicht vormde nog slechts eene kwetsuur — voor : ***zijn aangezicht*** (of de plaats daarvan) ***vertoonde nog slechts één wonde.***

Door een kwetsuur : schram, snede, houw, enz. wordt een aangezicht niet in één wonde veranderd. We hebben hier dus een slechte vertaling van het woord « plaie », waardoor men minder uitdrukt dan men wil zeggen.

Laan.

Een laan is een meer of minder breede, lijnrecht loopende weg, meestal een zandweg, aan beide zijden met boomen beplant, en dikwijls uitloopend op een landhuis, een gedenkteeken of ander gebouw, op eenig punt in een bosch, enz., dus dát wat men ook wel *dreef* noemt.

Maar kan men dan den naam « laan » geven aan onze Gentsche « boulevards »? Niet één dezer beantwoordt aan de eischen. Zou het dus niet wenschelijk zijn op te houden, « laan » te noemen met iets wat geen *laan* is, maar waarvan de naam volkomen wordt uitgedrukt door het woord *singel*?

Laatste kabels. De laatste kabels welke Cuba met de wereld verbinden — voor : ***de laatste kabels welke Cuba met het vasteland verbinden.***

Cuba ligt toch niet buiten de wereld, en zelfs niet eens op een andere planeet.

Laatste ministerraden. Herhaaldelijk is zij [de koningin] bij de laatste ministerraden in tranen uitgeborsten — voor : ***Herhaaldelijk is zij in den laatsten tijd, onder het voorzitten van den ministerraad in tranen uitgebarsten.***

Labeurpaarden. Ter markt waren... labeurpaarden — voor : ...*ploegpaarden.*

Landgebied veroveren. De Amerikanen.... maken misbruik van de macht om zich een landgebied te veroveren — voor :... *misbruik van hun macht, door het veroveren van grondgebied.*

Leeraarster, voor : *onderwijzeres*, of *leerares.*

Legerbedrag, voor : *legersterkte.*

Levensdurende dwangarbeid. De straf is veranderd in levensdurende dwangarbeid — voor:... *levenslange dwangarbeid.*

Levenslange secretaris. De levenslange secretaris der Academie van Schoone kunsten — voor : *de bestendige-* of *aanblijvende secretaris...*

Slechte vertaling van « secrétaire permanent », of « secrétaire perpétuel ».

Letterkundige vertooningen. Alwaar hij dezen winter belangrijke letterkundige vertooningen gegeven heeft.

Wat zou men moeten verstaan door letterkundige vertooningen, « représentations littéraires »? Men ziet nog wel eens *letterkundig vertoon*, maar *letterkundige vertooningen!!*

Lichaam van een bewusteloos meisje. Dinsdag morgend vond men bij... R. het lichaam van een bewusteloos zevenjarig meisje.

Zou de ziel van het kind wellicht elders gelegen hebben? Doch neen, dit kan ook niet zijn, want het lichaam van het meisje was slechts *bewusteloos* en niet *dood!* Expliquera qui pourra!

Lidmaat gebroken. Een wiel is hem over een been geloopen en dat lidmaat werd gebroken — voor : ***een wiel ging over een zijner beenen, waardoor het brak.***

De S. schijnt ook het onderscheid niet te kennen tusschen *lid* (lichaamsdeel) en *lidmaat* (lid eener gemeente of van een vereeniging).

Liefde-mededinger — voor : ***medeminnaar.***

Locatiebureel. Het locatiebureel van den grooten schouwburg.

Zou het niet beter geweest zijn hier te schrijven : het *plaatsbureel...*, vooral wanneer men er aanspraak opmaakt mede te werken om de taal van vreemde woorden te zuiveren?

Lof maken. Hij heeft den lof der vorstin gemaakt — voor : ***hij hield een lofrede op de vorstin.***

Slaafsche vertaling van : « il faisait l'éloge de la princesse ».

Lofspraak (de) van Gladstone. De lofspraak van Gladstone in de Gemeentekamer zal... verschoven worden — voor : *het houden van de plechtige lofrede* (panégyrique) *op Gladstone, in het Huis der Gemeenten, zal... verschoven worden.*

Longterende vee. Vleesch afkomstig van longterende vee — voor : *vleesch afkomstig van aan longtering lijdend vee.*

Loste een blok. Van een rots loste een kolossale blok — voor : *van een rots raakte een zeer groot blok los.*

Luchtbal (sic, voor : *luchtbol*) **die personen bevat.** De luchtbal zal drie personen bevatten — voor : *de luchtbol zal drie personen medevoeren*, of beter gezegd : *drie personen zullen de luchtreis mede maken.*

De reizigers zitten toch niet in den luchtbol, maar in de daaraan bevestigde schuit of mand.

Luchtkundigen Te X. is een Congres van luchtkundigen (meteorologen) (*sic*) geopend.

Een *luchtkundige* heet in het Fransch : un *aérologue,* een *weerkundige* daarentegen : un *météorologue !*

Maatschappij tot zelfverdediging. Hij behoort tot dat slag misdadigers die de maatschappij tot zelfverdediging gedwongen is onschadelijk te maken — voor : *hij behoort tot dat soort van misdadigers die de maatschappij verplicht is onschadelijk te maken, daartoe gedwongen door het recht op zelfverdediging.*

Zou men, de eerste regels lezende, niet gelooven dat er een Maatschappij tot zelfverdediging bestond?

Machten goedkeuren. De machten van den heer Q. werden goedgekeurd — voor : *de geloofs-*

brieven, of : *de bewijzen van aanstelling*, of : ..*van volmacht worden goedgekeurd.*

Slaafsche, of beter gezegd onzinnige vertaling van « les pouvoirs ».

Machtig werk. H. werkt aan de voltooiing van zijn machtig werk over R. — voor : ... *van zijn reusachtig werk over R.*

Meer (een) dat gespijsd wordt. Men weet niet hoe dit meer gespijsd wordt — voor : *men weet niet hoe dit meer gevoed wordt.*

Menschen en dieren worden *gespijsd,* of *gespijzigd;* een meer, een pomp, enz. worden *gevoed,* d. i. : van water voorzien, aan den gang gehouden.

Menschengeschiedenis. De slag bij X. was een der afgrijslijkste slachterijen in de menschengeschiedenis — voor : ... *in de geschiedenis der menschheid.*

Metaalcongres, voor : Congres van *metaal-*, of misschien : van *ertskundigen.*

Onjuiste vertaling van « Congrès métallurgique ». Deze vertaling herinnert mij de *metaalkundige weefsels* en het *metaalkundig papier,* waarvan voor eenige jaren werd aangekondigd, dat ze in onze stad verkrijgbaar waren.

Met vrucht onderdrukken. Het eenige wat men kan hopen is, dat de pijn met vrucht kan worden onderdrukt.

Waarschijnlijk wilde men zeggen : ... met vrucht kan worden *bestreden*. De volzin, zooals die hier voorkomt is alleen verstaanbaar, wanneer men de woorden : *met vrucht* weglaat. Men kan toch geen pijn *onderdrukken* wanneer de bestrijding daarvan *zonder vrucht* blijft!

Middenbestuur, middenafdeeling, middenbureel, voor : ***hoofdbestuur, hoofdafdeeling, hoofdbureel.***

Door een te letterlijke vertaling van « administration centrale », enz, wordt de overzetting hier werkelijk zinstorend, want men zou kunnen gelooven dat er een hoofd-, een midden- en een laag-bestuur bestond.

Militaire gehechte, elders : **Militaire aangehechte.** De... militaire gehechte verzocht aan P. hem een verslag te geven.

De titel : *Militaire gehechte* moet een vertaling heeten van : « attaché-militaire ». De juistheid der meening, dat sommige woorden niet vertaald kunnen worden, schijnen velen onzer dagbladschrijvers maar niet te begrijpen. Door taalzuiveringswoede aangetast, trachten ze alle woorden te vertalen, waardoor men soms de koddigste benamingen en samenstellingen krijgt, terwijl ze dikwijls, een paar regels verder spreken van *houtspecimens, serreplanten, labeurpaarden,* enz.

Misdadige brand, voor : ***een brand, aangestoken door een misdadige hand.***

Minister van buitenland — voor : ***Minister van Buitenlandsche zaken.***

Miskeerd woord. Laat ons op geen miskeerd woord twisten.

Een woord : *miskeerd* bestaat niet. De S. wilde waarschijnlijk zeggen : laat ons *over* geen *verkeerd, of slecht gekozen* woord twisten.

Is dit vermoeden niet juist, dan ware het te wenschen dat de vinder van het woord *miskeerd* het Fransche woord maar had gebruikt, waarvan hij de vertaling meende te geven.

Naamlooze diplomaat. Volgens de beweringen van eenen naamloozen diplomaat — voor : ***volgens de beweringen van een ongenoemden diplomaat.***

De diplomaat waarvan hier sprake is zal toch wel een naam gehad hebben, en bij gevolg niet *naamloos* geweest zijn, al werd zijn naam niet genoemd. Question de traduire « anonyme » par *naamloos !*

Na de gerechten nam de heer B. het woord — voor : ***na den maaltijd***, of : ***aan het nagerecht nam de heer B. het woord.***

Nauwelijks vier van de zeven honderd. Van de zeven honderd duiven zijn er nauwelijks vier teruggekeerd — voor : ***van de zeven honderd duiven zijn er maar vier teruggekeerd.***

Men wilde immers zeggen, dat *slechts* (seulement) vier, en niet dat *ter nauwernood* (à peine) vier duiven waren teruggekeerd?

Nering verwekken. De societeit werkt mede om in de wijk... de nering te verwekken — voor : ***... de nering op te wekken, op te beuren,*** of ***te verlevendigen.***

Door *verwekken* verstaat men iets daarstellen wat niet bestond, door *opwekken:* het bestaande meer leven geven.

Nieuwgebouwen huis. De deurappels van een nieuwgebouwen huis zijn gestolen — voor : ***de deurknoppen van een nieuwgebouwd huis zijn gestolen.***

Noodlot verbeiden. Waar A. zijn noodlot verbeidt — voor : ***waar A. zijn verder lot afwacht.***

Hier heerscht verwarring tusschen de woorden *noodlot* (destin) en *lot* (sort).

Obitsers ontvangen. De Spaansche schepen hebben de vijandelijke obitsers ontvangen — voor : ***De Spaansche schepen werden door de vijandelijke houwitsers getroffen.***

Omreis van voordrachten. G. zou uit Amerika het voorstel ontvangen hebben eene omreis van voordrachten te doen.

Men wilde uitdrukken : dat G. uit Amerika een voorstel zou hebben ontvangen *tot het houden van voordrachten, bij gelegenheid van een rondreis door dit werelddeel.*

Onderrichting gekregen. De Carlisten hadden de onderrichting gekregen hun goed en bloed voor den strijd tegen Amerika ten offer te brengen - voor : ***den Carlisten was opgelegd,*** of ***bevolen,*** of ***aangezegd...***

Onderscheiden naam. A. die zich een onderscheiden naam in de kunstwereld heeft verworven

— voor : *A., die zich een uitstekenden naam in de kunstwereld heeft verworven.*

Onjuiste vertaling van « distingué ».

Ontbindend lijk. Het ontbindend lijk werd gevonden — voor : ***het in staat van ontbinding verkeerend lijk werd gevonden.***

Ontgiftingskunde — voor : ***kennis der tegengiften.***

Het woord *ontgiftingskunde* is niet goed gevormd, maar ook dan wanneer het goed gevormd zou zijn en men dus *ontgiftigingskunde* zou hebben geschreven, zou het hier niet hebben kunnen dienen, aangezien bedoeld wordt *de kennis der tegengiften,* d. i. de kennis der middelen om vergiften onschadelijk te maken, en niet, *de kennis om het vergif uit iets weg te nemen.*

Onverschil. De beeldhouwers hebben het werk gestaakt, ten gevolge van een onverschil met den heer G. — voor : ***ten gevolge van een verschil...***

Onverschrokken in den dood gaan. Misdadigers ... wier onverschrokken in den dood gaan iets tragisch heeft — voor : ***misdadigers, wier doodsverachting iets tragisch heeft.***

Oorlogskansen. Het antwoord heeft de oorlogskansen aanzienlijk vermeerderd — voor : ***het antwoord heeft de kans op oorlog aanmerkelijk vergroot.***

Door *oorlogskansen* drukt men uit : de wisseling der kansen *gedurende* den oorlog.

Partij (een) kegelen spelen. Eenige jongens speelden eene partij kegelen — voor : ***eenige jongens kegelden.***

Een *partij kegelen* of *kegels* kan men verkoopen, verplaatsen, inpakken, wegzenden, enz. enz., maar niet *spelen.* Het is de meervoudvorm van het woord *kegelen* die belet het te gebruiken als bij : een partij biljart, — schaak, — dam, — domino, enz.

Plaats (de) van Antwerpen. Het schip was op de plaats van Antwerpen verzekerd — voor : ***het schip was op de beurs van Antwerpen verzekerd.***

Slechte vertaling van « place », dat ook *beurs* beteekent, door *plaats.*

Planten die in de kroningsweek zullen bloemen, voor : ... ***zullen bloeien.***

Polisseering schier voltrokken. De polisseering van den overgrooten spiegel is schier voltrokken — voor : ***het werk der polijsting van den overgrooten spiegel is nagenoeg geëindigd.***

Ofschoon *schier* hetzelfde beteekend als *bijna* en *nagenoeg*, wordt het toch meestal slechts gebezigd tot versterking, b. v. : hij was zwaar gewond, ja schier halfdood; zijn oogen hadden zoozeer geleden, dat hij schier blind was.

Populisten. Een meerderheid ten deele bestaande in democraten en populisten — voor : ***een meerderheid, voor een gedeelte bestaande uit democraten en ???***

Wat zijn *populisten?* Zou men hier moeten denken aan het Fransche woord «populace», en dus aan: gemeen, gepeupel, grauw?

Post-onderontvangerij. Bij koninklijk besluit.. is te Y. eene post-onderontvangerij opgericht — voor : ***bij koninklijk besluit... is... een hulp-postbureel opgericht.***

Proppensvol. De zaal was proppensvol, voor :.. ***propvol, eivol, stampvol.***

Rangen der stallen. De eerste rangen der stallen zullen voorbehouden zijn — voor : ***de eerste rijen der stalles zijn voorbehouden.***

Verwarring tusschen de Fransche woorden : « rang » en « rangée ». *Stallen* zijn « étables » of « écuries »; *stalles* daarentegen zijn *koorstoelen* of *zitplaatsen bij het orkest.*

Rechtbank der kapingen. De rechtbank der kapingen heeft beslist, dat de schepen prijs verklaard zijn — voor : ***het prijsgericht*** (conseil des prises) ***heeft de schepen buit verklaard.***

Rechterlijke beweging die moet gebeuren. De rechterlijke beweging die moet gebeuren in het gebied van het Hof van beroep van Gent — voor : ***de opschuiving, die binnen kort zal moeten plaats hebben onder het personeel van het Hof van beroep te Gent.***

De in het Fransch opgestelde bladen schreven : « le mouvement judiciaire qui doit se produire prochainement dans le ressort de la Cour d'appel de Gand ».

Redenen der gezondheidsleer. Het dragen van... wordt door den minister verboden, dit om redenen der gezondheidsleer. Men wilde zeggen : ... *wordt, om gezondheidsredenen ... verboden.*

De fout spruit voort uit een onjuiste vertaling van « raisons d'hygiène ». En wat komt het woord *dit* hier doen? De zin is toch volledig zonder dit leelijke tusschenvoegsel !

Renbaan (een) voor de eerste maal in België — voor : *een paardenspel* (cirque), *voor de eerste maal in België.*

Een *renbaan* kan toch niet van plaats veranderen en van elders naar België komen!

Rondreizende biljetten. Er zullen worden uitgegeven rondreizende biljetten voor wielrijders — voor :... *rondreisbiljetten voor wielrijders.*

Rondreizende biljetten zijn toch « des billets qui font un voyage circulaire », *rondreisbiljetten* daarentegen zijn « des billets de voyage circulaire ».

Schandfeit uitgebroken. Een erg schandfeit is in Frankrijk uitgebroken — voor : *een ergerlijk schandaal is in Frankrijk aan den dag gekomen,* of : *ruchtbaar geworden.*

Schapen wachten. De 13jar. A. wachtte de schapen — voor :... *hoedde* of *weidde de schapen.*

De wachter toch *bewaakt, hoedt* of *weidt* de schapen (garde, ou surveille les moutons) maar *wacht,* of *verwacht* die niet (ne les attend pas).

Schot (een) dat al vallende afgaat. Dat het schot al vallende was afgegaan — voor : ***dat het schot door den val*** (van het geweer, of van den persoon die het droeg) ***was afgegaan.***

Het schot was dus niet *al vallende afgegaan,* maar *door den val afgegaan.*

Sieraadplanten, voor ***sierplanten,*** of ***planten dienende tot versiering.***

Slachtoffers (al de) werden de keel overgesneden en er daarna nog een koord rond gestropt.

Zou men hieruit moeten verstaan, dat *aan de slachtoffers eerst de keel werd afgesneden, en dat ze daarna ook nog werden gewurgd?* Ik vind geen andere oplossing voor dit woordenraadsel.

Slagschip, voor : ***oorlogschip.***

Slechte gezondheid. De gezondheid is hier zeer slecht — voor : ***de gezondheidstoestand is hier zeer slecht...***

Van een plaats kan men niet zeggen, dat haar gezondheid goed is, of slecht. Van den gezondheidstoestand kan men echter zeggen, dat ze meer of minder goed is.

Smakelijk. Een smakelijk ingerichte tent — voor : ***een smaakvol ingerichte tent.***

Men kan spreken van een *smakelijke* hutspot, als zijnde een tegenstelling van een onsmakelijke dito, of iets dergelijks, maar een tent zou niet zóo kunnen worden toebereid dat ze *smakelijk* werd. Hier heerscht dus weder verwarring van denkbeelden : *smakelijk* (délicat, appétissant), en *smaakvol* (gracieux, de bon goût).

Smaakvol. De aardappelen zijn smaakvol en goedkoop — voor : ***de aardappelen zijn smakelijk en goedkoop.***

Hier heeft juist het tegenovergestelde plaats, en gebruikt men het woord *smaakvol,* daar waar men het woord *smakelijk* had moeten bezigen.

Snelbericht. Een snelbericht van H. werd ontvangen -- voor : ***van H. werd een telegram,*** of : ***een telegraphisch bericht ontvangen.***

Het woord *telegram* is een van die woorden waarvoor tot heden, in het Nederlandsch en in nog meer andere talen, geen gelijkwaardig woord is gevonden. Men beproefde wel eens « draadbericht » in gebruik te brengen, maar sedert de uitvinding van de telephoon waardoor ook, zij het dan ook op een andere wijze, berichten langs een draad worden overgebracht, is het woord « draadbericht » ook niet meer voldoende. Maar wanneer dit woord niet meer uitdrukt wat men wil zeggen, hoe dan te oordeelen over *snelbericht?*

Snelschrift. Een snelschrift, meldende dat J. overleden was — voor : ***een telegram, meldende dat J. overleden was.***

Misschien was het om niet in eenige weinige regelen voor de vierde maal het woord *depeche* te gebruiken, dat de S., die waarschijnlijk ook hier het woord *telegram* te weinig Nederlandsch vond, in dezelfde beteekenis het woord *snelschrift* bezigde, zonder te bemerken dat hij toen iets geheel anders uitdrukte, aangezien door *een snelschrift* niet *een telegram,* maar *stenographisch schrift* wordt verstaan.

Snorvrijheid. De koffiehuisbedienden te P. verlangen snorvrijheid.

Door *snorren* verstaat men een snorrend of brommend geluid geven, en *snorvrijheid* is dus vrijheid van te snorren. In de volkstaal heeft *snorren* ook nog de beteekenis van rondrijden (van een huurkoetsier) om een vrachtje op te loopen, en hierbij kan dus ook *snorvrijheid* bestaan. Ik ben er echter zeker van, M. HH., dat niet een uwer op de gedachte zal komen, dat de S. van het hier bedoelde bericht wilde uitdrukken, dat de koffijhuisbedienden te P. vrij willen zijn, in het al of niet dragen van een snor- of knevelbaard.

Spijt. X. is zinneloos van spijt — voor : ***X. is zinneloos van droefheid.***

Aangezien het woord *spijt* ook *dépit* beteekent, is het hier slecht gekozen om uit te drukken dat er van *droefheid* sprake is, en niet van *ergernis* of *gramstorigheid*.

Splinters (in) geslagen door den donder — voor : ***in splinters geslagen door den bliksem.***

Het is toch zeker de *bliksem,* en niet de *donder* die de boomen in splinters sloeg.

Spoorwegdoorgangen. — Voor : ***spoorwegovergangen.***

Men bedoelde de plaatsen waar rijwegen de spoorwegen kruisen.

Spoorwegwagens vullen. Italianen die uit B. wilden, hadden geen geld. Ze vulden niettemin de spoorwegwagens — voor : ***Italianen, die uit B. wilden vertrekken maar geen geld hadden om de de reis te betalen, namen nochtans in groot getal plaats in de spoorwegwagens.***

Spuiten oprichten. De kolonel der pompiers richtte nog twee spuiten op — voor : ... ***stelde nog twee spuiten in werking.***

Door *oprichten* verstaat men : « ériger, élever, fonder, » terwijl hier bedoeld wordt : « mettre en mouvement, faire fonctionner », enz.

Square (een) oprichten — voor : ***een square aanleggen.***

Hier is het woord oprichten een onjuiste vertaling van « établir. »

Staatsminister. — Voor : ***Minister van Staat.*** De S. bemerkte niet, dat hij hier juist het tegenovergestelde zegde van wat hij bedoelde, want terwijl door *Staatsminister* bedoeld wordt een « ministre à portefeuille », was hier sprake van een *Minister van Staat*, dus een « ministre sans portefeuille ».

Stad op den Oceaan. — In laatstgemelde stad, gelegen op den Oceaan — voor : ***in laatstgemelde zeestad.***

Slechte vertaling van « ville située sur la mer », of « sur l'Océan ».

Stad verlicht. De stad Madrid wordt verlicht — voor : ***de stad M. wordt feestelijk verlicht.***

Verlicht zal Madrid wel altijd worden, hetzij door de zon of door de maan, hetzij door electrisch licht, door gaz, of door olielampen. Maar hier werd toch iets anders bedoeld dan gewone verlichting !

Stampvolle plaatsen. Stampvol waren alle plaatsen in den schouwburg.

Een *plaats* kan niet meer dan *bezet* zijn; men wilde dan ook uitdrukken, dat alle *rangen* stampvol waren.

Stoutmoedige misdaad, voor : *stoute* misdaad.

Onjuiste vertaling van « hardi, audacieux ». De misdadiger kan *stoutmoedig* of *stouthartig* zijn, de misdaad daarentegen is stout, vermetel, gewaagd, enz.

Talrijke damen. Er waren talrijke damen aanwezig, voor : er was een ***talrijke schaar van dames aanwezig.***

Teekenend voor den man. Het verhoor van E. is te teekenend voor den man om het zonder meer voorbij te gaan — voor : ***... is te kenschetsend voor den man, om het onopgemerkt te laten voorbij gaan.***

Tegengegaan door een hoed. Zij ontving eene steek, die door haren hoed gelukkig eenigszins tegengegaan werd — voor : ***zij ontving een steek, die, gelukkigerwijze, eenigermate gebroken werd door haar hoed.***

Tegensprekelijke stukken — voor : ***tegenstrijdige-*** of ***niet-overeenstemmende stukken.***

Tegensprekelijk geoordeeld. Zoolang hij niet tegensprekelijk zal geoordeeld zijn — voor : ***Zoolang hij niet op tegenspraak gevonnisd zal zijn.***

Tegenstrijd. In tegenstrijd met het uitgestrooid gerucht — voor : ***in tegenspraak met het uitgestrooid gerucht.***

Zagen wij zoo even het woord *tegensprekelijk* gebruiken, daar waar *tegenstrijdig* werd bedoeld, hier heeft juist het omgekeerde plaats, en schrijft men *tegenstrijd* waar men *tegenspraak* had moeten schrijven.

Tegenteekenen. De procureur-generaal heeft het diploma tegengeteekend — voor : ... ***mede-onderteekend.***

Hier wordt weder gezondigd door een te letterlijke vertaling van « contre-signé ».

Terugkeeren. Wij zullen er breedvoerig op terugkeeren (retourner) — voor : ... ***op terugkomen*** (revenir).

Titels nagemaakt. Titels nagemaakt, en wel zoo goed dat men er zich aan laat bedriegen — voor : ***aandeelen, actiën*** of ***effecten nagemaakt, en wel zóó goed dat men zich door de valsche stukken laat bedriegen.***

Ofschoon « titres » hetzelfde beteekent, wordt de vertaling daarvan (*titels*) in het Nederlandsch nooit gebezigd in de beteekenis van *aandeelen, actiën* of *effecten.*

Toegekend bij algemeenheid, voor : ***met algemeene stemmen toegekend.***

Tombola besloten. Een tombola is van heden af besloten — voor : ***tot het houden van een tombola werd heden reeds besloten.***

Traagzaam rijden. Indien de wielrijders traagzaam reden — voor : ***indien de fietsers,*** of ***wielers langzaam*** of ***gematigd reden.***

Trachten talent te hebben.

Bij het ontstaan van een lichten brand in een Franschen schouwburg, keerde een der tooneelspeelsters zich tot de in onrust verkeerende toeschouwers, met de verzekering dat er geen gevaar bestond en het vuur spoedig gebluscht zou zijn, daarbij voegende : « wij zullen voortspelen en *trachten talent te hebben.* » Misschien luidden hare woorden : nous continuerons [la représentation], en voegde zij er schertsend bij : et nous tâcherons de montrer du talent. Maar schrijft men nu Nederlandsch wanneer men deze woorden naar de letter vertaald?

Treurspel (een) heeft plaats gehad. Te A. heeft een vreeselijk treurspel plaats gehad — voor : ***te A. werd een vreeselijk treurspel afgespeeld.***

Een treurspel *heeft niet plaats*, maar *wordt gespeeld.*

Troepen aanbieden. Bij de wapenschouw ...werden de troepen aangeboden door generaal Z. — voor : ... ***werden de troepen aangevoerd door generaal Z.***

Een in het Fransch geschreven dagblad had : « les troupes étaient présentées par le général Z. » De S. bemerkte niet dat hij uit de vele zinverwante woorden : « conduire, mener, guider, commander, diriger, présenter, offrir, » enz, waaruit hij maar te kiezen had, juist het minst goede woord koos en vertaalde.

Tuchtsoldaten — voor : ***soldaten van het straf-bataillon*** of ***van de straf-divisie.***

Tusschengeval, zie : Grenstusschengeval.

Tusschentijdig bureel. Het tusschentijdig bureel is gekozen — voor : *het voorloopig bureel is gekozen.*

Slechte vertaling van « bureau intérimaire ».

Tweede vertooning. De tweede vertooning zal bestaan uit... — voor : *als tweede stuk zal worden opgevoerd...*

Een tweede vertooning wil zeggen, een herhaling van de eerste. Deze woorden drukken dus uit, dat hetzelfde stuk nog eens zal worden gespeeld, en niet, dat er nog een tweede stuk zal worden opgevoerd.

Twee honderd duizend oranjebloemen — voor : *twee honderd duizend planten met oranjekleurige bloemen.*

Uitwerksel maken. Het tuintje maakte een goed uitwerksel — voor : *het tuintje had een goed aanzicht,* of *zag er goed uit.*

Slechte vertaling van : « le jardinet faisait un bel effet. »

Uitzonderlijk. Een palmboom van uitzonderlijke afmetingen — voor : een *palmboom van buitengewone afmetingen.*

— De omstandigheden zijn zoo uitzonderlijk — voor : *de omstandigheden zijn zoo buitengewoon,* of *ongemeen,* of *ongewoon,* enz.

Vaardermaatschappijen. Onze vaardermaatschappijen hebben zich zondag onderscheiden —

voor : onze *roeivereenigingen hebben zich zondag onderscheiden*

Van de kool gestorven — voor : *aan pestkool* of : *aan een pestbuil gestorven.*

Vast gehouden door een vast gedacht. Het woord toont aan hoezeer zijn geest door een vast gedacht vastgehouden wordt — voor : *het woord bewijst hoezeer zijn geest gehecht is aan een overheerschend denkbeeld* (idée fixe).

Vaststellen. De minister is te A. geweest, om de vernielingen vast te stellen — voor : *de minister is te A. geweest om de verwoestingen op te nemen*, of : *in oogenschouw te nemen.*

Vaststellen wil zeggen : *bepalen* (de dag is vastgesteld), of : *besluiten* (de vergadering heeft niets vastgesteld), terwijl men hier wil uitdrukken, dat de minister zich persoonlijk heeft willen overtuigen.

Vaststellingsbureel voor het nazicht...
In zeker bericht wordt gezegd, dat er sprake is van de oprichting, te Gent, van een *vaststellingsbureel voor het nazicht* der gesponnen garens, enz.

Zou men hier bedoelen een *bureel van wederzijdsch toezicht* (*contrôle*, uit te oefenen door den fabrikant en door den werkman) op de gesponnen garens, enz. ?

Verdelgbooten. Wij hebben twee verdelgbooten verloren.

Wat zou toch wel bedoeld worden door het spiksplinter nieuwe woord *verdelgbooten*, zeer onlangs door

een Gentsch dagblad *gecreëerd, ofte wel geschapen?* Zou men daardoor moeten verstaan een soort van oorlogschepen, waarvan sprake is in de berichten over den Spaansch-Amerikaanschen oorlog en *destroyers* genoemd? Aangezien men nog niet recht schijnt te weten wat eigenlijk *destroyers* zijn, gebruiken de fransche bladen voorloopig nog veel het engelsche woord, zonder daarvan door vertaling *destructeurs* te maken. Zouden onze taalzuiveraars niet voorzichtig handelen wanneer ze dit voorbeeld navolgden?

Vereenigd onder voorzitterschap van den Voorzitter. De ministers hebben zich vereenigd onder voorzitterschap van den Voorzitter — voor : ***Er werd ministerraad gehouden onder het voorzitterschap van den President.***

Onder voorzitterschap van den voorzitter, is weer een van die uitdrukkingen waardoor onze Vlaamsche dagbladpers de taal meent te zuiveren, « want het woord *president* is immers Fransch? » — Naar onze meening is het afkomstig uit het Latijn, en wij zien dus niet in, waarom een Nederlander het niet even goed mag gebruiken als een Franschman.

Verhoudenismatig. De teruggave wordt verhoudenismatig verleend — voor : ***de teruggave wordt naar verhouding verleend.***

Hoe komt, vooral een Zuid-Nederlandsch schrijver, aan dit afschuwelijk germanisme?

Verlicht met de electriciteit. Het prachtige gebouw welk zal verlicht worden met de electriciteit — Hierdoor wilde men uitdrukken : ***het prachtig gebouw, dat electrisch verlicht zal worden.***

Vernielen vergemakken. Ten einde het vernielen der torpedos te vergemakken — voor : *ten einde het vernielen der torpedos gemakkelijker te maken.*

Verpeinzing. Na afloop van het jaar der verpeinzing kwam D. te P. terug — voor : *na verloop van het hem opgelegde jaar van afzondering om over de zaak te kunnen nadenken, kwam D. te P. terug.*

Verrekijker (een) **die ten hemel ziet...** De kijker-Gautier... zal horizontaal rusten op een zeker getal pilaren : hij zal ten hemel zien in eenen spiegel, stelsel Fourcault, voor : ???

Wie geeft de verklaring van *een* [*verre*]*kijker die ten hemel ziet in eenen spiegel?* Die 't weet mag het zeggen.

Versierend uitzicht. De kazern zal een.... versierend uitzicht moeten hebben — voor : *de kazerne zal een fraai uiterlijk aanzicht moeten hebben.*

Een *uitzicht* is een gezicht naar buiten, een verschiet, een vergezicht (perspective). *Versierend uitzicht* is dus een geheel onjuiste vertaling van « aspect décoratif ».

Vervalsching. Het woord Yankee ... is een vervalsching van Jan Kaas, spotnaam der Hollanders — voor : ... *Yankee is een verbastering van Jan Kaas...*

Het woord is immers geen *vervalsching* (falsification), maar een *verbastering* (dégénération).

Verwittiger. Indien de wielrijders... hun verwittiger lieten hooren — voor : ***indien de fietsers hun sein*** (het zij dan een tromp, een schel of iets anders) ***lieten hooren.***

Verwittiger is een vertaling *telle quelle* van het verouderde fransche woord *avertisseur*, vervangen door het woord *signal.*

Vijftig tot honderd. Ze zijn ten minste ten getalle van 50 tot 100 die zich gedurende de wintermaanden zonder werk bevinden — voor : ***gedurende de wintermaanden zijn er minstens vijftig van de honderd zonder werk.***

Voeling houden. Men kan voor 't oogenblik niet zeggen dat de oorlogvoerende partijen voeling met elkaar houden.

Wat zou men hier wel willen uitdrukken? Misschien : *Men kan voor het oogenblik niet zeggen, dat de oorlogvoerende partijen met elkaar in aanraking zijn.*

Voetstappen doen om tot een zeker doel te geraken — voor : ***stappen doen,*** of : ***pogingen aanwenden...***

Hier heerscht verwarring tusschen de woorden *voetstappen* (pas), en *stappen*, pogingen (démarches).

Volksvergadering. Een volksvergadering ontstond — voor : ***een volksoploop ontstond.***

Slechte vertaling van « rassemblement populaire. »

Voorhandneming nemen. De minister heeft de voorhandneming genomen — voor : ***de minister heeft het eerst een voorstel gedaan,*** of : ***... heeft den eersten stoot gegeven.***

Men kan *de voorhand hebben,* en *aan de voorhand zitten,* b. v. bij het kaartspel; in figuurlijken zin kan men ook het woord *voorhand* gebruiken in de beteekenis van *de voorkeur hebben,* maar men kan niet de *voorhand nemen* in den zin van « prendre l'initiative ».

Voorkomen van een oordeel. Zelfs komt nu het wetenschappelijk oordeel voor van den geleerden scheikundigen betrekkelijk de vervalsching van... — voor : ***zelfs komt nu het wetenschappelijk oordeel van den geleerden scheikundige ter sprake, betreffende de vervalsching van...***

Voor mannen van beroep ten onder doen. De spelers hebben bewezen dat zij echte artisten zijn, en voor mannen van beroep niet moeten ten onder doen — voor : ***de spelers hebben bewezen dat zij echte kunstenaars zijn, en voor mannen van het vak niet behoeven onder te doen.***

Voornaamste plaats. Men weet dat de plaats van gevangenisbestuurder te St.-Gilles een der voornaamste is van het land — voor : ***men weet, dat onder al de Besturen van gevangenissen van het land de plaats van Bestuurder te St.-Gilles een der voornaamste is.***

Door zich uit te drukken zooals hij dat doet, zegt de S. dat de plaats van Bestuurder der gevangenis te

St.-Gilles een der voornaamste betrekkingen is van het land.

Voornamen ingang. Zonder langs den voornamen ingang van den schouwburg te moeten gaan — voor : *zonder den schouwburg door de hoofddeur te moeten binnengaan.*

Vormen geslagen. Er zullen nieuwe vormen voor onze pasmunt geslagen worden — voor : *er zullen nieuwe stempels voor onze pasmunt gesneden worden.*

Het geld wordt toch in de Belgische munt niet *gegoten*, maar zooals overal elders, *geslagen.*

Vrouwenbroodwinningen, voor : *broodwinningen voor vrouwen.*

Vrouwwerken. Eene tentoonstelling van vrouwwerken — voor : *een tentoonstelling van voorwerpen door vrouwen vervaardigd.*

Waarde van pracht. — Eenen breack, welke een waarde van pracht belooft te zijn.

Wat *waarde van pracht* wil zeggen, verklaar ik niet te begrijpen.

Waren slapen. — Hunne kinderen waren slapen — voor : *hunne kinderen lagen te bed.*

Waterverdeeling, Waterdienst, Waters, enz. — De *waterverdeeling* van Gent. - De *dienst der waterverdeeling* v. G. — Het Bestuur *der waters*

v. G. — De ***waterdienst*** v. G., alles gebruikt voor : De ***waterleiding*** en het ***bestuur der waterleiding van Gent.***

Waarom toch deze gedeeltelijk slaafsche en gedeeltelijk slechte vertalingen van : « Distribution des eaux de la ville de Gand ». « Service » — en « Administration des eaux de la ville d. G. » gebruikt, wanneer onze taal het uitstekend gevormde woord *waterleiding* bezit?

Wederlandsch. — Wederlandsche tentoonstelling, wederlandsche betrekkingen, enz., voor : ***internationale tentoonstelling***, enz.

Het woord *internationaal,* aan een doode taal ontleend heeft, even als zoo vele andere nieuwe woorden, in verscheidene levende talen burgerrecht gekregen. En waarom zou men het dan uit het Nederlandsch verbannen, zoo lang men daarvoor niets beters in de plaats weet te stellen dan de gedrochtelijke uitdrukking : *wederlandsch ?*

Wederzijdsch geschat. Drie schilderijen wederzijdsch geschat op 12,000, 10,000 en 8,000 frank — voor : ***...drie schilderijen, elk voor zich geschat op...***

Het woord « respectivement » wordt hier vertaald door wederzijdsch (réciproquement).

Weer te herbeginnen. Anders is het weer te herbeginnen.

Weer beginnen is hetzelfde als : *herbeginnen,* en *weer te herbeginnen* is dus een pleonasme, even als : oude grijsaard, zwarte moor, enz. Hetzelfde is van toepassing op :

Weerbots. — De val van L. zal zijn weerbots hebben op al de europeesche markten — voor : ...*zal een weerslag hebben...*

Het woord *bots* drukt reeds een *weerslag* uit.

Werkende fabrieken. Daar in het noorden van Frankrijk, de fabrieken 's zondags niet werken — voor : ... *niet in werking zijn.*

Fabrieken toch zijn wel *in werking*, maar *werken* niet.

Werkloosheid. De voortdurende werkloosheid der Cubanen... begint... de aandacht te trekken — voor : *de voortdurende werkeloosheid der Cubanen...*

Werkloos wil zeggen : *zonder werk, werkloos zijn* is : *geen werk hebben. Werkeloos* daarentegen beteekend : *niet werken; wel werk hebben maar dat niet uitvoeren.* Het laatste werd bedoeld, en het woord *werkloos* is dus hier onjuist.

Wervelstroom, voor : *wervelwind* (tourbillon).

Zaal (de) der verloren stappen, voor : *wachtzaal*, is een onzinnige vertaling van « salle des pas perdus ».

Zakenhandel verstremmen. Daar die verkoopingen hunnen zakenhandel verstremde en soms vernietigden — voor : *daar die verkoopingen den loop hunner zaken stremden en die soms vernietigden.*

Zang- en tooneelkundig avondfeest. Een zang- en tooneelkundig avondfeest — voor : *een avondfeest aan zang en tooneelspel gewijd.*

Een avondfeest dat zang- en tooneel*kundig* is ! ! !

Zeebeweging. Eene belangrijke zeebeweging is begonnen — voor : ***er is meer beweging gekomen in de schepen der beide vloten.***

Zee-geattacheerde luitenant — voor : een ***luitenant-ter-zee aan het gezantschap toegevoegd.***

— De zee-geattacheerde X. heeft M. in tweegevecht geroepen — voor : ***de aan het gezantschap toegevoegde uit het zeewezen...***

Zie ook : *Aangehechte, Gehechte, Krijgsgehechte* en *Militaire gehechte.*

Zeer geleerd zijn. — Goed geleerd zijn. Hij is zeer geleerd, of... goed geleerd, voor : ***hij heeft een goed onderwijs genoten.***

Hier heerscht verwarring tusschen de woorden : *geleerd* (savant) en *onderwezen* (instruit).

Zenuwachtig spel. De jaren hebben nog geen vat gehad op zijn krachtig, zenuwachtig spel — voor : ... ***op zijn krachtig, gespierd spel.***

Slechte vertaling van : « jeu nerveux, -vigoureux, -énergique ».

Zich aanbieden. — Drie mannen bieden zich aan bij een juwelier om een horloge te verkoopen.

Slechte vertaling van : « trois hommes se présentèrent chez un joaillier.... » In het Nederlandsch zegt men : *drie mannen zochtten* (of *trachtten*) *bij een juwelier een horloge te verkoopen.* In onze taal kan men de woorden « zich aanbieden » slechts gebruiken daar waar sprake is van

de aanbieding van zijn persoon, b. v. tot het uitvoeren van eenig werk. Even onjuist is de volgende uitdrukking :

— Schepen hebben zich voor de haven aangeboden — voor : ***schepen zijn voor de haven verschenen.***

Zich bereid maken een verlof te nemen. De heeren J. en O. maakten zich bereid een verlof van eenige maanden te nemen — voor : ... ***maakten zich gereed om van eenige maanden verlof te gaan genieten.***

Zich *bereid* maken is geen Nederlandsch, en *een verlof* kan men niet *nemen.*

Zich voordoen. Een spoorwegongeluk heeft zich voorgedaan — voor : ***een spoorwegongeluk heeft plaats gehad.***

Zich voordoen is : *zich vertoonen* (se montrer).

Zinnelooshuis. Een ontsnapte uit het zinnelooshuis — voor : ***een ontsnapte uit het gesticht voor zinneloozen*** of ***voor krankzinnigen.***

LETTERKUNDIGE WEDSTRIJDEN
voor 1900.

I.

Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde.

Men vraagt eene vergelijkende klank- en vormleer der verschillende Middelvlaamsche dialecten, zooals die uit oorkonden kan opgemaakt worden.

Prijs : 600 frank of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

II.

Nieuwere Taal- en Letterkunde.

*Geschiedenis der Nederlandsche taalkunde in de Zuidelijke Nederlanden, van de XVI*e *eeuw tot* 1886.

Prijs : 800 frank, of een gouden gedenkpenning van dezelfde waarde.

III.

Vak- en Kunstwoorden.

Eene volledige Nederlandsch-Fransch en Fransch-Nederlandsche vakwoordenlijst over het « Notariaat ».

Prijs : 500 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

IV.

Eene volledige Nederlandsch-Fransche en Fransch-Nederlandsche Woordenlijst over de « Veeartsenijkunde. »

Met bijvoeging van de gewestelijke *woorden en uitdrukkingen, en teekeningen waar het past.*

In het antwoord zullen de Mededingers ook zooveel mogelijk de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen mededeelen.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Wedstrijden voor 1901.

V.

Zuidnederlandsche Folklore.

Eene zoo volledig mogelijke verzameling en nauwkeurige beschrijving van de oude en hedendaagsche « kinderspelen » *in Vlaamsch-België, met aanteekening der daarbij gezongen liederen (woorden, en in zoo ver het mogelijk is, de muziek).*

1e prijs : 800 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

2e prijs : 400 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

VI.

Eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den « Loodgieter en Zinkbewerker » (met het oog op de bouwkunde), zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen en van de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen.

Prijs : 500 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Buitengewone wedstrijd.

Gewesttaal.

Een zoo volledig mogelijk Idioticon *over het « Meetjesland. »*

1e prijs : 400 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

2e prijs : 200 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Wedstrijden voor 1902.

Taalkunde.

Geschiedenis (Bibliographie en Critiek) der Nederlandsche lexicographie in de 15e, 16e en 17e eeuw.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Kunstgeschiedenis.

Geschiedenis der Brugsche Schilderschool.

Prijs : 600 frank of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Wedstrijden voor 1903

Vak- en Kunstwoorden.

Eene volledige Nederlandsche Vakwoordenlijst over de « Zeevisscherij », met afbeelding van de vermelde voorwerpen en met opgave van de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Wedstrijden voor 1904.

Geschiedenis van den Werkmansstand in de Nederlandsche gewesten van België.

A.

Geschiedenis van onzen Werkmansstand in de 13e en 14e eeuw.
Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

B.

Geschiedenis van onzen Werkmansstand in de 15e en 16e eeuw.
Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

C.

Geschiedenis van onzen Werkmansstand in de 17e en 18e eeuw.
Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

N. B. Den schrijver, die in één werk de drie gestelde prijsvragen op bekronenswaardige wijze beantwoordt, wordt een prijs van 2,000 frank toegekend.

VOORWAARDEN.

Voor de wedstrijden worden enkel handschriften en niet te voren uitgegeven stukken aanvaard. De werken moeten leesbaar in het Nederlandsch geschreven zijn.

De schrijver stelt zijnen naam op zijn opstel niet; hij voorziet dit slechts van eene kenspreuk, welke hij, met opgave van zijnen naam en woonplaats, in een gesloten briefje, dat dezelfde spreuk tot opschrift heeft, herhaalt. Voldoet hij aan de laatste bepaling niet, dan kan de prijs hem geweigerd worden.

De mededingende handschriften voor de wedstrijden moeten *vrachtvrij* ten huize van den bestendigen Secretaris (den heer Fr. de Potter, Godshuizendreef, 29) ingezonden zijn vóór den 1 Januari van het jaar des wedstrijds. **De antwoorden op den wedstrijd over de Geschiedenis van den Werkmansstand moeten ingezonden worden vóór 1 December 1902.**

De stukken, na den voorgeschreven dag ontvangen, of zulke, welker opstellers zich op eenige manier zullen doen kennen, worden uit den wedstrijd gesloten.

Den mededingers wordt aanbevolen een volledig afschrift van hun werk te bewaren, om dit te kunnen benuttigen in geval de keurraad het bekronenswaardig zou oordeelen, maar wijzigingen of bijvoegingen zou vorderen aleer het te laten drukken. In geen geval wordt het bekroonde handschrift aan den Inzender teruggeven.

Zijn er aan eenig bekronenswaardig gekeurd werk wijzigingen toe te brengen, dan zal het bedrag van den prijs niet eerder gegeven worden dan nadat de keurraad het drukvaardig zal verklaard hebben.

De Academie eischt voor de werken de grootste nauwkeurigheid in de aanhalingen en vraagt uit dien hoofde dat de Mededingers de uitgaven, alsook de bladzijde der door hen aangehaalde boeken, aanduiden. — Zij meent den Mededingeren te moeten berichten dat al de handschriften, aan haar oordeel onderworpen, als haar eigendom in hare archieven bewaard blijven, en zij zich het recht voorbehoudt deze, geheel of gedeeltelijk, in druk te geven.

Van de niet ter uitgave aangenomen stukken zullen de Mededingers, op hunne kosten, een afschrift kunnen bekomen, mits overeenkomst met den bestendigen Secretaris.

De Bestuurder,
P. ALBERDINGK THIJM.

De bestendige Secretaris,
FR. DE POTTER.

Zitting van 10 Augustus 1898.

Aanwezig de heeren Alberdingk Thijm, bestuurder, van Even, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris :

de heeren Claeys, Gailliard, Gezelle, Hiel, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Bols, de Flou, Claes, Arnold en Janssens, werkende leden;

de heer de Vreese, briefwisselend lid.

De heeren Daems, baron de Maere d'Aertrijcke, Arnold en Segers zenden bericht, dat zij verhinderd zijn de zitting bij te wonen.

Na vaststelling van het verslag over de vorige zitting wordt door den bestendigen Secretaris de lijst medegedeeld der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Institut colonial international. Compte-rendu de la session tenue à Berlin, en 1897.

La Main-d'œuvre aux Colonies. Documents officiels. Tome III.

Le Régime foncier aux Colonies. Documents officiels. Tome I.

Étude sur la propriété foncière dans les villes du moyen-âge, par G. DES MAREZ.

Bibliographie de Belgique, nr 13.

Wallonia, nr 7.

Bulletijn van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Gent, nr 6.

Door den heer Dr J.-A. Worp :

De gedichten van Constantijn Huygens, VIIIe deel.

Door den bestendigen Secretaris :

Herinnering van het eeuwfeest van den Boerenkrijg te Overmeire.

Door de Koninklijke Academie der Schoone Kunsten te Antwerpen :

Jaarlijksch verslag (1897-1898) dier instelling.

Door de *Académie royale d'Archéologie* : *Annales*, 51e deel, 2e aflev.

Verder, de laatst verschenen afleveringen van *de Vlaamsche Kunstbode, het Belfort, Biekorf, De Taalstrijd hier en elders.*

—

Op verzoek van het Bestuur zal de heer Th.-I.-J. Arnold de levensschets schrijven van Dr Acquoy voor het eerstvolgend *Jaarboek* der Academie.

—

De heer Coopman geeft verslag over de in den voormiddag gehouden zitting der Commissie voor Nieuwere Taal en Letteren. Die Commissie stelt voor, dat het verslag des keurraads over den driejaarlijkschen Staatswedstrijd voor tooneelletterkunde, door het Staatsblad afgekondigd, in de *Verslagen en Mededeelingen* worde opgenomen. — Het bestuur der Academie zal den heer Minister vergunning vragen het bedoelde stuk af te kondigen.

Dagorde.

De heer Coopman geeft verslag over de zitting der Commissie, belast met het voorstellen van onderwerpen voor de letterkundige wedstrijden. De Academie doet eene keuze uit de aangegeven onderwerpen en bepaalt de waarde der toe te kennen belooningen.

Daarna verleent de heer Bestuurder het woord aan den heer Claes, die een opstel leest, getiteld : *Eene kortswijlige verhandeling over het artikel « Op ».* — Dat stuk zal in de *Verslagen en Mededeelingen* worden opgenomen.

De zitting wordt te 4 uur gesloten verklaard.

Lezing.

Eene kortswijlige Verhandeling over het partikel « Op »,

door den heer D. CLAES.

Onlangs werden we door ons wakker medelid, Dr de Vreese, aangemaand om, zoo mogelijk, aan de Redactie van het Woordenboek eene behulpzame hand te leenen door het excerpeeren van eenen of anderen vroegeren of hedendaagschen Nederlandschen schrijver, ja van onze eigene schriften; en dewijl de Redactie thans druk bezig is met de studie van 't partikel **op**, verzocht hij ons, dáár vooral onze aandacht te willen op vestigen.

Zulk beleefd en redelijk verzoek wijst men niet licht van der hand. Ik heb dan het laatste gedeelte van zijne uitnoodiging als eerste onderwerp mijner studie genomen, en ben *op* zoek gegaan naar de veelvuldige uitdrukkingen, waar het woordje **op** in voorkomt, niet zoozeer bij oudere of nieuwere schrijvers, als bij de spraakmakende gemeente, die zooveel ongekende of ongewaardeerde taalschatten in eere houdt; en de vrucht mijner opzoekingen ben ik zoo vrij, bij wijze van leesbeurt, aan onze achtbare vergadering op te disschen. 't Gerecht is

droog van zijne natuur; 't is de saus, die er smaak moet aan geven. Zal de mijne genoeg gebonden, niet te lang en waterachtig zijn? *Op* die vraag zal iemand kunnen antwoorden, wanneer hij, *op* 't einde mijner lezing, mijne aanhoorders tellen zal.

En ik wil u vooreerst verzekeren, achtbare Collega's, dat ik uwe aandacht niet *op* de gansche levensgeschiedenis van 't kleine op vestigen wil; ik heb die schier alleen nagegaan in bijzonderheden, welke doorgaans minder gekend zijn; en vermits er mij onder deze nog een goed aantal zullen ontsnappen, zal de langwijligheid, hoop ik, niet onder de voornaamste gebreken dezer voorlezing vallen.

De onderscheidene beteekenissen, die op aanneemt, juist bepalen is zeer moeilijk, daar de beteekenis er veelal door het volgende woord, of door de geheele uitdrukking aan wordt medegedeeld.

Om eene onmiddellijke toekomst aan te duiden zal men b. v. zeggen : de boomen zijn *op* uitbotten, de bloemen zijn *op* ('t) opengaan, het zaad is *op* 't uitkomen, de vogels zijn *op* 't uitvliegen, de eieren zijn *op* 't kippen, en vandaar spreekt men van eene zaak, die *op* 't kippen is; iemand staat *op* vertrek, *op* uitgaan, *op* uitrijden, *op* inpakken, *op* verhuizen, *op* uitscheiden, maar ook soms wel *op* springen, *op* vallen of, ruim zoo erg, *op* verdrinken, *op* verongelukken, ofwel hij ligt *op* sterven. Een huis staat *op* invallen, een tand *op* uitvallen ; eene merrie staat *op* veulen, eene koe *op* kalven. Zoo zegt men zelfs dat iemand *op* eene schoone plaats staat, en als

'*t op* schaapscheren aankomt, d. i. *op* slot van rekening, wordt die aan eenen anderen gegeven.

Veel dikwijler nog hecht op aan de uitdrukking de beteekenis van staat of beweging, ook beweging des gemoeds.

Gelijk men *op* reis, *op* marsch, *op* tocht, *op* jacht, *op* missie, *op* visiet, *op* bezoek, *op* soirée gaat of is, zoo gaat of is men ook *op* studie, *op* school, wanneer men nl. voor eenen bepaalden tijd elders gaat studeeren; de soldaat gaat *op* verlof, *op* groot verlof, *op* ziekverlof (*met* verlof gaan kan alleen gebruikt worden, als er nadere omstandigheden worden uitgedrukt; en zoo onze recruten hier en daar *in* verlof gaan, daar is de verfranschende kazerne de schuld van); soms geraakt hij voor eene kleinigheid *op* strafdivisie. In den schoonsten tijd van ons leven gingen wij *op* vacantie, als reeds vele onzer makkers *op* een kantoor schreven, *op* stiel of *op* een ambacht waren, *op* eenen winkel of eene fabriek werkten.

Wij verzoeken iemand *op* de kermis, *op* de bruiloft, *op* de koffie; en die iemand gaat of komt dan bij ons *op* de kermis, terwijl een andere, die nergens verzocht is, *op* zijne eigen beurs *naar* de kermis gaat. Zoo iemand wordt dan dikwijls nagegeven, dat hij *op* gang (niet te verwarren met *in* gang), *op* slenter, *op* trant, *op* scheut, *op* zwik, *op* zwier, *op* schok, *op* schokkel, *op* sjok, *op* sjoekkel (sukkel), *op* rabot (en ribaude) gaat, terwijl de vrouwen *op* marode gaan, heel vreedzaam. Men

verwarre *op* sukkel zijn niet met *aan* den sukkel zijn, dat beteekent : ziekelijk zijn of ook wel : geene voorspoedige zaken drijven. Het tegendeel is *op* trek of goed *op* trek zijn, dat verscheidene toepassingen heeft.

Een paard, dat dwaas wordt, gaat *op* den loop of *op* hol. Van een voorwerp, dat uitgeleend is, zegt men : het is *op* leen.

Van iemand die met lust en zonder achterdenken aan eenen doorgaans niet zwaren, dikwijls nutteloozen arbeid bezig is, heet het : zij is *op* haren wasch, *op* haren strijk, *op* haren naad, *op* haren zang, op haren taffel, of ook wel *op* haren zaag, klap, tater, praat, preutel, sammel, zanik, zeever, en als de kranke herstelt en het voedsel hem weer begint te smaken, dan komt hij weer *op* zijnen eet.

Van ziekten gesproken, die krijgt men o. a. *op* de oogen, *op* de borst, *op* de longen, *op* de blaas; maar als ge iemand niet andermans gebreken *aan* den neus, maar zijne eigen overtredingen *op* den neus hangt, dat kan hem zwaar *op* de maag liggen, en daarvoor kan hij soms lang gebeten, kwaad, duivelsch zijn *op* u, zoodanig dat indien ge *op* zijn geleeg (zijn kasteel, zijn goed, zijne hoeve) kwaamt, hij er u met zijn honden zou doen van af jagen of u eenvoudig *op* straat zetten. Misschien zouden de menschen dan tot u zeggen : Ge zijt *op* uw recht uitgestreken, d. i. ge krijgt loon naar werken.

Doch ik spreek, alsof ik iets *op* u te verhalen had. Anderen, minder kiesch, zouden zich misschien verschoonen met te zeggen : ik zweer *op* mijn conscience, *op* mijne eer, *op* mijn ziel, *op* mijn ziele zaligheid, dat het zoo niet is; ik zal er hoegenaamd geenen eed *op* doen, maar u eenvoudig, met de hand *op* het hart, zeggen : dat was geenszins mijne bedoeling.

Nu dat ik u weer *op* de lucht gebracht heb, zie ik, dat ik met u den weg *op* zeven ga, en dat **op** hier eerder *wijze*, dan *staat* of *beweging* aanduidt. Komen we dus een weinig *op* onze stappen terug, en laat me u intusschen vertellen dat *men* mij ooit kwalijk genomen heeft, dat ik **in** *'t veld wandelen* schreef, daar *men* beweerde, dat het moest **op** *'t veld wandelen* zijn. Dat was water *op* mijnen molen; want *op* 't kadaster, gelijk *op* de plakbrieven van alle echte Vlaamsche notarissen en *op* de tong van al degenen, die de taal onzer vaderen in eere houden, gebruikt men **op**, wanneer het hooge, **in** wanneer het lage velden, weiden, straten geldt. Te Brussel zegt men : *op* de Hoogstraat en *in* de Nieuwstraat; te Loven : *op* de Eversche (Naamsche) straat en *in* de Tiensche straat; te Tienen : *op* de Lange Bergstraat en *in* de Spiegelstraat... Wij zeggen te Neerlinter : *op* de Kommerstraat, *op* den Roelkouter, *op* den Duiveneer, *op* den Wijnmere, *op* den Heibosch (een veld, waar vroeger een bosch stond) naast *in* de Geetstraat, *in* 't Mereveld, *in* de Hel, *in* de Lisschebeemd, *in* den Vorschenzang,

in het Broek. En terwijl we hier zijn : de koeien gaan *in* de weide, wanneer men ze geregeld t'huis haalt, tenzij echter dat het weiland niet gevrijd zou zijn en zij moeten gehoed worden; dan gaan zij *op* de klaveren, loopen zij *op* de stoppelen; maar men zet de koeien *op* de weide, gelijk men de ossen *op* stal, de varkens *op* de kooi zet met het inzicht om ze te laten vet worden. Voor de varkens gebruikt men ook : *op* vet leggen; maar dit hoort tot eene andere categorie. Men zegt : er staat of er ligt schoon hooi *op* de weî; doch van graan sprekende zegt men : er is veel graan *in* 't veld, voordat het gepikt (gemaaid) is; maar daarna : er is veel graan *op* 't veld. Hier is 't misschien de plaats om de notarissen te herinneren, dat hunne voorgangers hooi en graan steeds *op stok* (niet *op stam*), en alleen boomen *op stam* verkochten.

Dat is mijn zwak, waarde Collegas : als ik in 't veld ben, weet ik van geen t'huiskomen. Och we zitten toch zoo lang *op* ons studeervertrek, ik ten minste, daar het mijne *op* de eerste verdieping ligt, om reden... Dat zal ik maar liefst niet zeggen; daarbij mijne vrouw heeft gaarne veel orde *in* de onderste vertrekken. Ook van daarboven zie ik meer, gelijk de dorpsheeren, die in de kerk hunne plaats *op* het koor hebben, de kwajongens, die *op* eenen boom kruipen, en veel meer dan de brave lieden, die *op* de poort zitten.

't Is ook waarschijnlijk om de gedachte *hoog*, die ermede verbonden is, dat men zegt *op* 't rapport,

op de statie, *op* 't kantoor, *op* 't bureel, *op* de post, *op* 't gouvernement; maar *in* het paleis, dewijl men daar niet meer hooger klimt.

Op beteekent ook weleens het middel of het oogmerk, dat door de volgende gedachte wordt uitgedrukt, als in : *op* zijne eigen beurs reizen (wat we reeds tegenkwamen), *op* een andermans beurs teren, *op* eene beurs studeeren, *op* zijne ronde gaan, *op* zoek gaan, *op* inlichting of informatie gäan, *op* zijnen bedel, *op* zijnen schuffel (schoffel) gaan, *op* proviand uitgaan, *op* zijn pintjes, *op* zijn druppeltjes of borreljes gaan.

Gelijk we reeds zagen, ligt het varken, staat de os *op* vet; zoo staan ook de koeien *op* 't droog, wanneer ze geen groen voedsel meer krijgen, wat dus heel wat anders is dan : de koeien staan droog, geven nml. geen melk meer.

Het koperwerk in de keuken staat *op* den blink; andere voorbeelden ken ik in dien aard niet.

Kleederen worden *op* de maat, *op* den koop, soms wel *op* den groei gemaakt en *op* de maat gekocht. — Geld wordt *op* interest uitgezet, en vroeger werden de jongens van gegoede lieden, die hunne kinderen niet lieten studeeren, maar hun toch gaarne eene tweede taal zagen leeren, *op* wissel gedaan; zoo hadden de vaders niet item zooveel *op* de maand of *op* 't jaar uit te geven, maar betaalden malkander met gesloten beurzen, hetgeen zeer wel strookte met de zeden onzer burgerij, die nog al *op* hare tasch gezeten, of, in andere woorden, zeer houvast was.

Terwijl we nu toch *op* dat kapittel zijn, van 't geld namelijk, zal ik daar voortgaan om te doen zien, dat op ook wel de wijze of den tijd kan beteekenen. Iedereen weet wat *op* rekening betalen is. Zulks doet iemand veelal uit nood; maar *op* termijn betalen, is betrekkelijk nieuw en vooral in den laatsten tijd in de mode geraakt. Al wat ge uitdenken kunt : meubels, kleederen, wijn, sigaren, boeken per gewicht, kan men *op* termijn betalen, de kroozen, de risico's en de premie natuurlijk meegerekend. Wanneer men *op* pensioen gesteld is, gelijk ik, doet men aan zulke speculaties niet mee, evenmin als de ambtenaars, die *op* wachtgeld of de officiers, die *op* halve of *op* fransche solde (in de kazerne gaat nog alles op zijn Fransch) gezet worden, omdat alles bij hen niet *op* zijn plooikens of *op* zijn streepje was. Doch *op* dat gebied zal ik me niet verder wagen, anders mocht een belanghebbende mij *op* den degen beroepen. Ik wil me overigens *op* mijn fatsoen houden en hem geene gelegenheid geven om *op* mijne kap te praten.

Hoe meer men zich *op* het gebied van op beweegt, hoe meer noten het *op* zijnen zang krijgt en hoe meer het *op* een uitgestrekter gebied aanspraak maken wil. *Op* 't advies van wijze menschen en om van wijzere menschen niet *op* de vingeren te krijgen, zal ik, om deze studie te eindigen, zoo niet *op* rijm dan toch *op* de letter spreken en zeggen : zoo men *op* zijn teenen, *op* zijn bloote voeten, *op* zijn zokken enz. gaat, *op* rij of *op* root mar-

cheert, waarom zou men dan niet *op* stap mogen gaan, terwijl de muziek, *op* maat *de Vlaamsche Leeuw* doet schallen? Verbied dan aan de boeren *op* slag te dorschen en *op* eenen wip, *op* eenen wind, *op* eenen vloek zijn er honderd om u uit te lachen.

Dat oude taalvormen verslijten, ja, verdwijnen kunnen, dat neem ik aan; maar laat ze toch hunne eigene dood sterven : begraaf ze niet levend, dat is onmenschelijk.

Verschoon mij, achtbare Collega's, 't was *op* u niet gemunt; ik ben overtuigd, dat gij met menschlievende gevoelens bezield zijt, en dat gij, met Dautzenberg, « van de breede schaal onzer moederspraak geene enkele noot wenscht te missen ». Ik bedank u integendeel voor uwe geduldige aandacht, en durf *op* uwe welwillende aanmerkingen rekenen, ten gevolge van welke uit deze onvolmaakte studie misschien eenig nut zou kunnen voortspruiten.

Namen, 17en *Mei* 1898.

Driejaarlijksche prijskamp voor Nederlandsche Tooneelletterkunde (XIVe tijdvak), beoordeeld door Leden der Koninklijke Vlaamsche Academie.

VERSLAG.

Aan den heer F. Schollaert, Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, te Brussel.

WelEd. Gestrenge Heer,

De Jury, ingesteld om den veertienden driejaarlijkschen prijskamp voor Nederlandsche tooneelletterkunde te beoordeelen, heeft de eer bij dezen verslag over hare werkzaamheid uit te brengen.

De volgende stukken werden vanwege Uw departement aan haar oordeel onderworpen :

A. — In handschrift :

ALBERT (I.), *Germanicus*, treurspel in 5 bedrijven.

Id., *De wulpsche Vrouw*, comedie in 3 bedrijven.

BAUWENS (I), *Twee Tijgerinnen of een Vrouwenstrijd om de heerschappij*, treurspel in 5 bedrijven.

BILLIET (P.), *De Rechte Weg*, tooneelspel in 3 bedrijven.

DANDOIS (A.), *De Wraak*, drama in 5 bedrijven.

Id., *Huwelijksstrijd*, tooneelspel in 1 bedrijf.

DE CNEUDT (R.), *Een Kruisweg*, drama in 4 bedrijven.

DE KINDER (C.), *De Abenceragen*, drama in 4 bedrijven.

Id., *Hilda*, lyrisch drama in 4 bedrijven.

Id. en MALSCHA RT (J.) *Antoon van Dyck*, zangspel in 4 bedrijven.

DE MEYERE (V.), *Gunlang en Helga*, drama in 3 bedrijven.

DE STOBBELEERE (T.), *De Gevolgen van een Schab*, blijspel in 1 bedrijf.

DE TIÈRE (N.), *Pietje*, comedie in 1 bedrijf.

DE VISSCHERE (C.), *De zwarte Koning*, blijspel in 1 bedrijf.

DIELEMANS (G.), *Een gewichtige Stap*, comedie-blijspel in 4 bedrijven.

GITTENS (F.), *Van Blek in 't jaar 30*, drama in 5 bedrijven.

HALLER (J.-L.), *Rollo van Moerland*, tooneelspel in 5 bedrijven.

GITTENS (F.), *Mellusina, een Lentedroom*, sprookje in 4 bedrijven.

HAUGEN (J.), *De Pleiterszìekte*, drama in 5 bedrijven.

JACOBS (H.), *De Borstspeld*, blijspel in 1 bedrijf.

KERVYN DE VOLKAERSBEKE (Baron) en VAN BRITSOM (K.), *Besloten Tijd*, drama in 5 bedrijven.

KINTS (P.), *De Plaag van den Dag*, blijspel in 1 bedrijf.

LIEVEVROUW-COOPMAN, *Clodwig en Clothildis*, lyrisch stuk in 5 bedrijven.

Id., *De Ware Schuldigen*, comedie in 3 bedrijven.

LIEVEVROUW-COOPMAN, *Het Huis in de Peperstraat*, blijspel in 1 bedrijf.

MATTHYS (E.), *Een haastig Woord*, blijspel in 1 bedrijf.

PEERENBOOM (L.), *35 Milliards*, blijspel in 3 bedrijven.

RAMBOUX (M.), *Cools, een held van 1798*, tooneelspel in 3 bedrijven.

ROELAND (E.), *Het Kersenhof*, tooneelspel in 3 bedrijven.

Id., *Mijnheer de Vertegenwoordiger*, blijspel in 3 bedrijven.

VAN ASSCHE (P.), *Hedwig*, spel in 5 bedrijven.

VAN DEN BOSSCHE, *Broederliefde*, tooneelspel in 1 bedrijf.

VAN DE WIELE (M.) en ICKX (L.), *De Erfvlek*, tooneelstuk in 5 bedrijven.

VAN GOETHEM (E), *Door Oomen opgevoed*, blijspel in 3 bedrijven.

VAN HAUTE (D.), *Ark van Noë*, tooneelspel in 5 bedrijven.

VAN LAER (F.), *De Filistijnen*, blijspel in 4 bedrijven.

VERHULST (R.), *Vorst en Volk*, drama in 5 bedrijven.

Id., *De Lauwerkroon*, zangdicht in 3 bedrijven.

VERSCHUEREN (E.), *Een Ridder geboren*, blijspel in 1 bedrijf.

VERSCHUEREN (J.), *Look in den Meersch*, blijspel in 1 bedrijf.

VERSNAEYEN (K.), *Bij den Kolonel*, blijspel in 1 bedrijf.

WYTYNCK (J.), *Onze neef Sixtus*, blijspel in 1 bedrijf.

B. — In druk :

ALBERT (I.), *De Liefdezuster*, comedie in 3 bedrijven.

ANRI (P.), *Maartsche Buien*, blijspel in 2 bedrijven.

BLOCK (B.), *De Fabriekbestuurder*, tooneelspel in 3 bedrijven.

DE MONT (P.), *Prinses Zonneschijn*, spel in 3 bedrijven.

DE TIÈRE (N.), *Eene Misdadige*, drama in 4 bedrijven.

DE VISSCHERE (C.), *Tante Pliek en Nonkel Plak*, comedie-blijspel in 2 bedrijven.

Id., *Zielestrijd*, drama in 5 bedrijven.

DU CATILLON (L.), *Liefdebloem*, spel in 5 bedrijven.

HEGENSCHEIDT (A,), *Starkadd*, drama in 5 bedrijven.

HENDRICKX (A.), *Pier Lala*, blijspel in 3 bedrijven.

LIEVEVROUW-COOPMAN, *Bloedvijanden*, drama in 4 bedrijven.

Id., *De Gasthuisnon*, drama in 1 bedrijf.

MELIS (H.), *Koning Hagen*, treurspel in 5 bedrijven.

Id., *Schuldeloos*, drama in 3 bedrijven.

Id., *Een Onweer*, blijspel in 1 bedrijf.

RAMBOUX (M.), *Godelieve*, muziekdrama in 3 bedrijven.

ROELAND (E.), *Een broeder*, comedie in 2 bedrijven.

STAPPAERT (J.), *Martha of Laster en Onschuld*, tooneelspel in 4 bedrijven.

Id., *Moeder Rika*, blijspel in 1 bedrijf.

SUETENS (W.), *Vergeten*, tooneelspel in 2 afdeelingen.

VAN CUYCK (F.), *De Kinderen beschikken*, tooneelspel in 4 tafereelen.

Al dadelijk wenscht de jury er Uwe aandacht op te vestigen, dat op deze breede lijst een vijftal zangspelen voorkomen, die volgens het reglement van den prijskamp voor bekroning niet kunnen in aanmerking komen. De jury heeft ze niettemin gelezen, en bevonden dat twee daarvan met lof verdienen vermeld te worden, te weten : *De Lauwerkroon*, door R. Verhulst, en *Prinses Zonneschijn*, door P. de Mont. Het eerste is lang geen onaardig libretto; er is wel wat weinig handeling in, maar de zangerige verzen zijn talrijk en in het metrum is er veel afwisseling; geestdriftige liefde voor Vlaamschen volksaard en Vlaamsche kunst waait er den lezer uit tegen. Het andere is voor het tooneel minder geschikt : een vaardig machinist zal tot de opvoering even onontbeerlijk zijn als een kundig componist — maar als dichtwerk staat het hoog.

Gelet op de onmiskenbare vlucht, welke het Nederlandsch lyrisch tooneel in de laatste jaren genomen heeft en die zooveel goeds voorspelt voor de toekomst, neemt de jury de vrijheid in overweging te geven, het reglement van den prijskamp zoo te wijzigen, dat in 't vervolg ook zangspelen kunnen mededingen. Dit zou ongetwijfeld een krachtige spoorslag zijn voor onze dichters om hunne krachten

nog meer dan tot nog toe geschiedde aan dit dankbaar vak te wagen.

Uit het getal der ingezonden werken blijkt, dat het vak steeds met liefde beoefend wordt, en de jury meent te mogen getuigen : in 't algemeen ook met goed gevolg. Wel zijn er onder — waartoe het verheeld? — die volkomen waardeloos zijn, en verheffen een aantal zich niet boven de middelmaat; maar de kleine helft zijn stukken, die niet ontbloot zijn van wezenlijke verdiensten, verschillende in hun aard en in hun graad, maar dan toch verdiensten. Het gebrek, dat men nog altijd het meest aantreft, is gemis aan oorspronkelijkheid : men blijft te veel aan oude patronen hangen. Is het gemakzucht of berekening?

Met bijzonder genoegen vermeldt de jury, dat vele schrijvers in de roemrijke tijdperken der landsgeschiedenis, en vooral in de Germaansche oudheid, hunne inspiratie hebben gezocht. Dit verdient waardeering en toejuiching (want goede historische spelen sterken het nationaal bewustzijn), al mag de waarschuwing niet achterwege blijven, dat grondige kennis van de *beschavings*geschiedenis der volkeren, en niet alleen van de *levens*geschiedenis der vorsten, een eerste vereischte tot slagen is. Anders loopt men gevaar — en meer dan één onder de inzenders is er dan ook niet aan ontsnapt — historische stukken te schrijven die om zoo te zeggen in om het even welk tijdperk kunnen spelen, als men maar de

namen der personages verandert, — en zoo 'n stuk is een onding.

De jury verheugt zich, WelEdele heer Minister, dat in het opzicht der zedelijkheid onze tooneelletterkunde in 't algemeen zoo goed als niets te wenschen overlaat. Onze schrijvers vermeiden zich niet in zinnelijke liefde noch in obscene toestanden; onkiesche aardigheden noch onkuische woordspelingen jagen ze na. Niet dat daarin geene kunst kan liggen, maar die kunst wordt dan toch besteed aan iets dat van lagere orde is, en alleen het hoogere wekt blijvende bewondering. Blijkt daaruit de algemeene geest der schrijvers, wederkeerig leert men er dien van hun publiek uit kennen.

Evenmin zoeken onze schrijvers, op zeer enkele na, hunne kracht in grove woorden. Eén stuk vooral maakt daarop, tot het leedwezen der jury, eene uitzondering, en dit is des te meer te bejammeren, daar 't bewuste spel het werk is van een schrijver die bewezen heeft dat hij beter kan. Hoe goed de bedoelingen ook mogen wezen, toch mag de bijval niet een belooning zijn voor het streelen der lagere aandoeningen van het menschelijk gemoed.

Na de schifting bleven een negental stukken tot nadere bespreking aangehouden; ze zullen weldra genoemd worden. Daar het echter de bedoeling van de jury niet is — zooals overigens reeds uit het bovenstaande blijkt — dat alleen die stukken eenige verdienste zouden hebben, dient eerst melding gemaakt te worden van de volgende :

Twee Tijgerinnen enz., door I. Bauwens ;
Gunlang en Helga, door V. de Meyere ;
De Borstspeld, door H. Jacobs ;
De Plaag van den Dag, door P. Kints ;
De Gasthuisnon, door Lievevrouw-Coopman, en
Eene Misdadige, door N. De Tière,

aan welke stukken een woord van lof niet mag onthouden worden, al konden zij ten slotte om zeer uiteenloopende redenen niet verder in aanmerking komen. Het eerste zit zeer goed ineen ; 't is echter geen greep in de geschiedenis, maar veeleer *de l'histoire en action :* het is alles gif en moord, van 't begin tot het einde ; het eerste en het tweede bedrijf boeien, maar al de andere vervelen, omdat ze herhalingen zijn dezer eerste ; de historische getrouwheid, waaraan de schrijver heel wat zorg en studie heeft besteed, kan onmogelijk den somberen indruk, welke al die schelmerijen (met nauwelijks een lichtpunt in het tweede bedrijf) te weeg brengen, goed maken. — In het tweede der genoemde spelen is er volkomen gemis aan handeling en de inhoud is verre van nieuw ; de schrijver behoort tot de school dergenen die niet karakterschildering, maar zoogenaamde passieschildering betrachten ; alleen het derde bedrijf is mooi, en geeft blijken van een onmiskenbaar dichterlijk talent, dat belooft. — *De Plaag van den Dag* is eene goed geziene zedenschets ; het bevat verschillende goede tooneelen, maar het voornaamste, *la scène à faire*, is volkomen mislukt. – *De Gasthuisnon* heeft een zeer groot gebrek : de fabel is wel

wat al te onwaarschijnlijk ; de schrijver is ongelukkig geweest bij het zoeken naar een aanleiding om zijne heldin zoo buitengewoon spraakzaam te maken. — Het stuk van N. de Tière is het werk van een tooneelkenner ; de handeling stokt bijna geen oogenblik, maar 't is uitermate ruw en grof : geèn drama, maar een melodrama. — *De Borstspeld* is niet onaardig vanwege de natuurlijkheid van het gesprek, maar het onderwerp is niet zeer nieuw, en sommige toestanden zijn ook niet geheel natuurlijk.

Zoo kwam de jury er toe, tot nadere bespreking aan te houden :

Dielemans, *Een gewichtige Stap*, waaruit veel tooneelkennis blijkt, en dat vrij lustig is, maar toch niet boeit, omdat het bekende voorschrift : *Qui ne sait se borner, ne sut jamais écrire*, volkomen uit het oog verloren is : bijna twee bedrijven zijn noodig voor de expositie ! Overigens zit er waarheid, natuurlijkheid en gezonde humor in 't werk.

Du Catillon, *Liefdebloem*, dat werkelijk geen slecht beeld geeft van den rampzaligen tijd, toen onze Vlaamsche jongens tot kanonvleesch moesten dienen; maar de intrige is wel wat oud. Het Vlaamsche volksleven is echter goed geschetst.

Roeland, *Een Broeder*, eene comedie in den waren zin des woords, die wel wat meer had kunnen uitgewerkt worden : alles geschiedt nu te plotseling; het stuk wordt daarenboven ontsierd door de melodramatische rol van D[r] Heimbrecht. Overigens zit het stukje, als tooneelwerk, goed ineen ; de gesprek-

ken zijn natuurlijk. Hetzelfde geldt het *Kersenhof* van denzelfden schrijver, maar in dit werk zijn de toestanden wel wat gezocht. Ten slotte mag het niet verzwegen worden, dat de heer Roeland erbarmelijk Nederlandsch schrijft.

Lievevrouw, *Bloedvijanden* en *De ware Schuldigen*, munten uit als tooneelwerk, vooral het eerste, waarvan de toestanden en gesprekken zeer natuurlijk zijn. Toch kan *Bloedvijanden* geen bevredigenden indruk maken : 't is een aaneenschakeling van twisten en vechtpartijen ; *De ware Schuldigen* is wel wat onwaarschijnlijk, en sommige toestanden zijn onvoldoende gemotiveerd.

Gittens, *Mellusina*, een stuk dat niet altijd zeer duidelijk is, en in zijn geheel wel wat al te zinnelijk ; maar er is veel dichterlijks in.

Verder Hegenscheidt, *Starkadd* en Melis, *Koning Hagen*, waaromtrent de jury het van stonden aan eens was, dat deze twee stukken boven al de andere uitmunten, maar toen er, na lange bespreking, diende beslist te worden of een van beide den palm verdiende, en zoo ja hetwelk, luidde het gevoelen van de meerderheid ontkennend (drie stemmen tegen twee).

Aan dit besluit ligt in geenen deele ten gronde de gedachte, als zou deze prijskamp bij de vorige achterstaan : de jury wenscht integendeel te getuigen, dat er vooruitgang is waar te nemen. Dat er geen paar dozijnen meesterstukken ingezonden werden, wie zal het onzer letterkunde tot grief aanrekenen? Neen, door overwegingen van anderen aard werd de beslissing ingegeven.

Tot nog toe werd de driejaarlijksche prijskamp uit den aard der zaak beschouwd als eene buitengewone aanmoediging voor onze tooneelschrijvers, naast het premiënstelsel : de premie is de gewone aanmoediging voor verdienstelijke werken; de prijs is de buitengewone aanmoediging voor het werk dat boven al de andere uitsteekt, dat het verdienstelijkste is.

De jury meent, Mijnheer de Minister, dat het oogenblik gekomen is, om met deze overlevering af te breken; dat de stand onzer tooneelletterkunde gunstig genoeg is, ja dringend gebiedt, om den driejaarlijkschen prijskamp als iets hooger te gaan beschouwen; met andere woorden, dat de eischen, waaraan een stuk moet voldoen om bekroond te kunnen worden, van nu af hooger dienen gesteld te worden.

En inderdaad. In de eerste plaats zijn bij het premiënstelsel, dat niet geringe stoffelijke voordeelen oplevert, in de laatste jaren nog andere aanmoedigingen gekomen. De jury bedoelt vooral den driejaarlijkschen prijskamp door de stad Antwerpen ingesteld, waarbij voor elk vak een prijs wordt uitgeloofd. Deze prijskamp heeft nu al drie tijdperken beleefd. Op hare beurt heeft de stad Gent een wedstrijd uitgeschreven voor eene comedie, waarmede de nieuwe Nederlandsche schouwburg, aldaar in opbouw, zou kunnen geopend worden, en het is waarschijnlijk, althans mogelijk, dat ook deze wedstrijd periodiek zal worden. In deze

omstandigheden komt het de jury wenschelijk voor, ja, het schijnt haar een onafwijsbare plicht toe, dat de prijs, welke de hoogere Regeering om de drie jaar uitlooft, eene hoogere beteekenis en grootere innerlijke waarde verkrijge; dat hij de hoogste eer worde, waar een schrijver kunne naar staan.

Maar ook daarvan afgezien schijnt het noodig, in het welbegrepen belang onzer letterkunde en harer beoefenaars zelven, hoogere eischen te stellen. Onafgebroken vooruitgang is slechts dan mogelijk, wanneer men het peil, dat dient bereikt te worden, steeds hooger stelt. En waar is de waarborg dat er steeds naar volmaaktheid zal gestreefd worden, wanneer de prijs altoos toegekend wordt aan het verdienstelijkste onder de ingezonden stukken? Dit verdienstelijkste ten opzichte der andere kan immers op zich zelf een middelmatig werk zijn, om niet erger te zeggen?

De jury meent dat het in de laatste jaren genoegzaam gebleken is, en dat het uit dezen prijskamp weer ten overvloede blijkt, dat er onder de beoefenaars onzer tooneelletterkunde mannen genoeg zijn die, begaafd met vernuft, talent en verbeelding, aan hoogere eischen kunnen voldoen, als ze maar niet opzien tegen ernstige studie, zonder dewelke niemand tot iets komt; en dat derhalve het onderzoek der ingezonden werken niet meer moet draaien om de vraag : « Welk stuk is het beste? » maar om deze : « Welk stuk voldoet

aan de eischen, welke in het vak gesteld worden? »

Welke die eischen zijn, behoeft in dit verslag natuurlijk niet uiteengezet te worden. Alleen op enkele punten wenscht de jury met nadruk te wijzen.

Wil een werk een zekeren graad van volmaaktheid hebben, dan dient ook de vorm in zeer hooge mate gekuischt, ja onberispelijk te zijn; het dient in eene zuivere, fraaie taal gesteld te zijn. Het wil der jury voorkomen, dat de werken onzer tooneelschrijvers in dit opzicht nog altijd veel te wenschen overlaten. « Klinkt het niet, zoo botst het, » schijnt de leus der meesten te zijn. Maar niet alleen geven ze zich heel weinig moeite om zich in hun stijl boven het allergewoonste spraakgebruik te verheffen, dit laatste schijnen ze zelfs niet te kennen. Velen, om niet te zeggen de meesten, schrijven eene taal, die den naam van Nederlandsch nog nauwelijks verdient : zoo sterk staan ze onder den invloed van de taal onzer zuiderburen. Ze schrijven Fransch met Nederlandsche klanken. Woorden, waaraan eene beteekenis wordt toegekend, die in onze taal onbekend is, maar aan 't Fransch ontleend werd; andere, welke in 't Nederlandsch niet bestaan, maar naar 't voorbeeld van Fransche gevormd zijn, en waarvoor een echt Germaansch woord meestal verwaarloosd wordt, — den lezer komen ze bij de vleet onder de oogen. En als het daar nog maar bij bleef! Maar ook de syntaxis zit vol barbarismen :

ontelbaar, talloos zijn de fouten, vergrijpen zou ik haast zeggen, die in dit opzicht tegen ons Nederlandsch taaleigen worden gemaakt, ja gepleegd. De jury acht het derhalve haar plicht, eene waarschuwende stem te laten hooren, en er met nadruk op te wijzen dat meesterschap over de taal een eerste vereischte voor duurzamen bijval is. Immers, hoe willen de toeschouwers een stuk begrijpen, laat staan smaken en toejuichen, wanneer het vol zit van zonderlinge woorden en zinswendingen die hun op zijn allerminst vreemd zijn? Doch niet alleen van dit standpunt mag de zaak beschouwd worden. Men bedenke welk een invloed ons tooneel kan en dient uit te oefenen op de loutering van de taal des volks, zal het zijne roeping volbrengen. Of wat zullen onze tooneelschrijvers, wien het toch niet alleen om eigen glorie, maar ook om die van taal- en letterkunde te doen is, antwoorden, wanneer men hen mocht beschuldigen dat zij de taal huns volks helpen verbasteren? Hoe zullen ze zich verantwoorden?

Nog een ander punt, dat den vorm betreft : het is zeer noodig, wil onze tooneelletterkunde eene hoogere vlucht nemen, dat onze schrijvers moeite doen om zich boven het gewone, het alledaagsche te verheffen, maar dan dienen de gedachten en gewaarwordingen ook op verhevener wijze uitgedrukt te worden. Zelfs in de beste onder de ingezonden werken is wanverhouding tusschen gedachte en inkleeding niet zeldzaam : in bombast

en gemaaktheid zoeken onze schrijvers maar al te vaak verhevenheid; platheid meenen ze natuurlijkheid of eenvoud te zijn.

Hoe vreemd het moge voorkomen, wil de jury er ten slotte nog de aandacht op vestigen, dat practische tooneelkennis den schrijver onontbeerlijk is. Zoo iets spreekt van zelf, zal men zeggen; maar als men de ingezonden werken leest, kan men de gedachte niet weren : dát weten de meeste en de grootste belanghebbenden toch waarlijk niet! Een spel dient toch wel om gespeeld te worden. Goed speelbaar zijn is dus eene eerste vereischte, en toch wordt ze zoo vaak uit het oog verloren. Het is zelfs lang niet zeldzaam, dat de waarde van een stuk als *tooneelwerk* in omgekeerde verhouding staat tot zijn waarde als *dichtwerk*; of dat het wel als tooneelwerk, maar niet als dichtwerk verdiensten heeft.

Uitgaande van deze overwegingen en beginselen, WelEdele heer de Minister, meent de jury den uitgeloofden prijs niet te moeten toekennen. De beide stukken, welke haar de beste toeschijnen, hebben naast groote verdiensten nog grootere gebreken.

Al wijst men, in *Koning Hagen* van H. Melis, op de goed geslaagde rol van Brunehilde, wier karakter goed getroffen is en goed volgehouden wordt, en waarmede hare taal zoo goed overeenstemt; op verschillende fraaie tooneelen, zoo bij voorbeeld op het treffend slot van het derde bedrijf, enz., men kan

niet vergeten dat de inhoud langdradig, ja ingewikkeld is; dat de toeschouwer tot het einde van het tweede bedrijf moet wachten, vóór hij mag weten dat Haduland koning Hagen's zoon is; dat het laatste tooneel van het derde bedrijf alle kracht verliest, ja onbegrijpelijk en onaannemelijk wordt voor personages en toeschouwers, aangezien van Hagen's visioen, zooals de schrijver het noemt, voor hen allen niets te zien is : alleen de *lezer* kan het kennen uit 's schrijvers tooneelaanwijzing; *last not least* : dat verscheidene malen personages verschijnen en verdwijnen, zonder reden of oorzaak; dat andere, te weten de slaaf Hegel en misschien ook wel Brunehilde (zie het tweede tooneel van het vierde bedrijf) bekend zijn met het geheim, zonder dat men kan vermoeden, laat staan begrijpen, hoe ze er achter gekomen zijn, terwijl Hegel's wetenschap hem noch iemand anders tot iets dient; dat ten slotte de ontknooping, nl. de uitspraak der Goden, die bevelen dat Haduland tot zoen van Hagen's schuld zal kampen met hem die « kwaad bedreef », dit is met Baldwig, volkomen onaannemelijk is. Voeg daarbij dat de verzen eentonig, zelfs flauw zijn, en volstrekt niet vrij van fouten tegen het metrum en het Nederlandsch taaleigen, en men zal begrijpen dat de jury aan dit werk geen prijs kon toekennen.

Wat Hegenscheidt's *Starkadd* betreft, dit staat hooger, vooral als dichtwerk. De twee eerste bedrijven zijn uitmuntend geslaagd : de schrijver heeft

Shakespeare goed begrepen, aangezien hij in deze twee bedrijven iets waarlijk Shakespeariaansch heeft weten te geven. Daar tegenover staat het niet gering te achten gebrek, dat de handeling in het derde en in het vierde bedrijf nagenoeg stil ligt (eerst op het einde van het vierde bedrijf verneemt Starkadd, dat koning Froth eigenlijk door Ingel en Saemund vermoord werd); dat sommige toestanden onaannemelijk zijn (b. v. dat Starkadd niet reeds veel vroeger de waarheid over Froth's dood zou begrepen hebben : uit het eerste bedrijf zou men immers vermoeden dat de skald den sluwen Saemund doorzien heeft, enz), andere niet nieuw, zooals het spel met de kroon op het einde van 't tweede bedrijf, al kan men niet ontkennen dat het daar zeer goed aangebracht is. De verzen — vijfvoetige jamben — zijn vol zwier, maar talrijk zijn die, welke door den beugel niet kunnen, 't zij er in tegen het metrum gezondigd wordt, 't zij ze door fouten tegen het Nederlandsch taaleigen, namelijk door gallicismen, ontsierd worden. In zuiverheid van taal staat Hegenscheidt zelfs bij Melis achter. Gelet op dit alles, kon dus ook aan dit werk de palm niet toegewezen worden.

De jury stelt U derhalve voor, WelEdele heer Minister, dat de hooge Regeering een nieuw tijdvak zou open verklaren, en de twee beste der thans ingezonden werken : A. HEGENSCHEIDT'S *Starkadd*, in de eerste plaats, en H. MELIS' *Koning*

Hagen, in de tweede, met eene « letterkundige aanmoediging » vereeren, om aldus de verdiensten dezer beide zeer zeker veelbelovende schrijvers openlijk te erkennen.

Dit verslag mag niet gesloten worden zonder een woord van hartelijken dank, gericht tot het Vlaamsch bureel van Uw departement, voor de steeds zoo welwillend verleende hulp bij de werkzaamheid der jury; en vooral niet zonder de eerbiedige betuiging gericht tot U zelven, WelEdele Heer Minister, dat de leden dezer jury zich dankbaar vereerd achten door het vertrouwen, dat Gij in hen hebt gesteld.

Aldus gedaan te Brussel, den 3n Juni 1898.

De Jury,

Leden van de Koninklijke Vlaamsche Academie :

De Voorzitter,
P. ALBERDINGK THIJM.

De Secretaris, tevens verslaggever,
WILLEM DE VREESE.

De leden :
TH. COOPMAN, GUSTAAF SEGERS, D. CLAES.

Zitting van 28 September 1898.

Aanwezig de heeren P. Alberdingk Thijm, bestuurder, van Even, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris ;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Snieders, Daems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, Claes, Arnold, werkende leden ;

de heer Segers, briefwisselend lid.

De heeren Génard, Hansen en baron de Maere d'Aertrijcke zenden bericht dat zij de vergadering niet kunnen bijwonen.

De bestendige Secretaris leest het verslag over de voorgaande zitting, hetwelk zonder opmerkingen wordt aangenomen.

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Bibliographie de Belgique, 1898, nrs 14-15.

Bulletin de la Société d'Études coloniales, nr 3.

Mémoires couronnés de l'Académie royale de Belgique, 4°, tome LVI.

Revue sociale catholique nr 11.

Revue néo-scolastique, nr 3. — *Sommaire idéologique*, etc., nr 13.

Bulletin de l'Agriculture, nr 4.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, nrs 7 en 8.

Revue de l'Université de Bruxelles, nrs 8-10.

Le Musée belge, nr 3. *Bulletin bibliographique et pédagogique*, nr 5-7.

Door de Regeering van het Koninkrijk der Nederlanden :

Het Rijks-Museum te Amsterdam. Tekst van Jhr. Vict. de Stuers; platen van Dr. Cuypers.

Door den heer E. van Even :

425jarig Jubelfeest der Rederijkkamer « het Kersouwken », te Loven (Programma).

Door den heer CLAES :

Cours pratique de langue flamande à l'usage des écoles primaires et moyennes de la Belgique wallonne.

Door den heer J. van Droogenbroeck :

Over de beoefening der Moedertael te Leuven, en de kamers van Rhetorica dier stad, door C.-P. SERRURE.

Door den heer S. DAEMS :

Maria-Almanak voor 1899.

Onze Boeren. Lofrede uitgesproken te Herenthals op het jubelfeest van den Boerenkijg.

Door den heer J. Broeckaert :

De wonderlijke bekeeringe van Albine, dochter van Migranius... Historisch tooneelstuk van de 2de helft der XVIIIe eeuw.

Gedenkschriften van den Oudheidkundigen Kring van Dendermonde, 1e en 2e afl., 1898.

Verhandeling over de Vlaamsche Beweging, door P. VERMEIRE.

Door den heer De Ceuleneer :

Theoretische en praktische leergang der Nederlandsche taal, door G. CLAESSEN.

A propos du Rapport de la Commission flamande. 1860.

Door de Koninklijke Academie van Amsterdam :

De civitates van Gallië, door S. MULLER.

Der Kamp zwischen Rom und Samnium, door C.-P. BURGER.

Verslagen en Mededeelingen, 1897 en 1898, 2 deelen.

Jaarboek voor 1897.

Door den heer J. TE WINKEL :

Eene halve eeuw. 1848-1898. *Historisch Gedenkboek*.

Door den heer R. FRUIN :

Bijdragen voor geschiedenis en oudheidkunde, nr 3.

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden :

Spelen van Cornelis Everaert, 1e aflevering.

Tijdschrift, 3e aflevering, 1898.

Door den heer P.-P. Denys :

K.-L. Ledeganck aan F.-J. Blieck.

Door den Oudheidkundigen Kring van 't Land van Waas :

Annalen, 17e deel, 3e aflevering.

Door het Friesch Genootschap :
De vrije Fries, 4^e^ reeks, 1^e^ deel, 2^e^ afl.
69^e^ Verslag der Handelingen, 1896-1897.

Door den heer Arseen van der Schelden :
Mijner edele Kunstvriendin M^w^ David, geboren Mathilda van Peene, door ARTHUR C.
Aanspraek gedaen by de inhuldiging van Willems' gedenkstuk, op den St-Amandsheuvel, den 26 Juny 1848, door F.-A. SNELLAERT.

Door mejuffer MARIA DU CAJU :
Arithmétique de l'épargne et de la prévoyance.
Soyez prévoyants.
Le livre de l'épargne et de la prévoyance.
Het boek van Spaarzaamheid en Vooruitzicht.

Door den heer J. BUITENRUST HETTEMA :
Taal en Letteren, 8e en 9e afleveringen.

Door de *Société d'Émulation*, te Brugge :
Annales, 1898, n^r^ 4.

Door den heer H. ROES, te Alfen (Gelderland) :
(Lijst van) *Liederboekjes in de eerste helft der 17e eeuw verschenen*, n^rs^ 2 en 3.

Verder : de laatstuitgekomen afleveringen van *De Student, Biekorf, Vlaamsche Kunstbode, Leuvensche Bijdragen*, het 2e deel der *Mémoires présentés au XIIe congrès archéologique et historique de Malines, Revue bibliographique belge.*

Nadat de heer bestuurder de vergadering eenige

inlichtingen heeft gegeven omtrent den dienst der boekerij, vraagt de heer van Even het woord voor de volgende

Bibliographische mededeeling :

In de Bibliotheek van wijlen mijnen broeder Philip-Antoon van Even ontdekte ik een handschrift, bevattende den letterarbeid van een tot heden geheel onbekend gebleven Vlaamschen dichter van het einde der 17ᵉ eeuw. Ik heb de eer het onzer Koninklijke Academie ten geschenke aan te bieden. Het is een band in folio van 556 bladzijden. Het uiterlijke laat te wenschen; men ziet duidelijk dat het lange jaren ergens op eenen zolder heeft gelegen.

De dichter is JACOB VAN NETHEN, te Loven geboren den 27 October 1654, uit Joos Nethen en Maria Puts. Hij behoorde tot het patriciaat, had eene letterkundige opleiding genoten en bediende den post van rentmeester bij den Prins van Rubempré.

Ten jare 1670 was er te Loven een gezelschap van Toonkunde tot stand gekomen onder den naam van *Lovaniensis musicus Academia*. Het bestond uit liefhebbers die veelal tot den adel behoorden, doch het had slechts een bestaan van twaalf jaren. Onze dichter vervulde den post van penningmeester der vereeniging en was derhalve in bezit van het rekenboek. Daar het ophouden der Maatschappij dit boek in onbruik had gebracht, benuttigde J. van Nethen het tot het overschrijven zijner gedichten.

't Is het handschrift, dat ik hier ter tafel leg. Behalve de verzen van onzen dichter bevat het boek de namen der leden van de *Lovaniensis musicus Academia*, alsmede eenige niet onbelangrijke rekeningen dezer vereeniging.

JACOB VAN NETHEN schreef vooral tusschen de jaren 1691 en 1696. Over 's mans waarde als dichter is mij niet vergund te handelen : tijdgebrek heeft mij niet toegelaten zijn nog al uitgebreiden arbeid te lezen. Het weinige, dat ik er van las, gaf mij de verzekering dat hij een man van belezenheid was en met het rijm gemakkelijk omging. Hij schreef godsdienstige en zedelijke bespiegelingen, gelegenheidstukken en talrijke liederen, waarvan er drie in muziek gebracht zijn.

Aangenaam ware het mij te vernemen dat onze medeleden de heeren Bols en Broeckaert het hs. wilden onderzoeken, en dat zij daarin 't een en 't ander mochten aantreffen hetwelk zou mogen beschouwd worden als den reeds belangrijken liederenschat der Vlamingen te verrijken.

Dagorde.

(*Geheime Zitting.*)

De heer Bestuurder legt in bespreking eenen brief van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, ten antwoorde op het verslag, hem door het bureel, namens de Aca-

demie, gedaan, betrekkelijk de officiëele erkenning der bestendige commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde en die van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie.

De heeren Coremans, Daems, Claeys, de Pauw en Coopman nemen beurtelings het woord, waarna de vergadering beslist :

1° de verdere bespreking te verdagen tot de maand November;

2° het bestuur drie leden (één lid voor elke Commissie) toe te voegen om een volledig verslag uit te brengen, dat den Leden zal toegestuurd worden vóór de zitting der maand November. —

Worden als leden door de Commissie aangeduid : de heeren Coopman, jhr. de Pauw en Obrie.

Gewone Zitting.

Daarna verleent de heer Bestuurder het woord aan den heer Janssens, die lezing doet van een opstel, getiteld : *Verstrooide perels.*

Nadat de heer Bestuurder den heer Janssens dank gezegd heeft voor zijne belangrijke mededeeling, verklaart hij de zitting geëindigd.

Lezing.

VERSTROOIDE PERELS,

door A.-J.-M. JANSSENS.

Wie heeft er, bij 't doorbladeren van oude boeken, niet soms oude beeldekens of santjes gevonden, van zoo wat 10 centim. op 7 1/2 groot, de eene in perkament, de andere in oud papier, de bovenhelft met eene kleine kopersnede, de onderhelft met een twaalftal verzen versierd?

Vele zijn zwart, andere geschilderd (1), sommige dragen op de keerzijde doodmaren van het begin dezer eeuw. Voorzeker hebben menigenonder u zulke ontmoetingen gedaan, geglimlacht bij het kunstelooze der prentjes en, met zekere verwondering, daaronder de eenvoudige versjes gelezen.

Hier en daar, bij oude lieden, te lande, vindt men nog van die santjes. Doch de meeste zijn verloren geraakt, indien zij niet, in het album van den eenen of den anderen verzamelaar werden op-

(1) Het gebruik van die prentjes te schilderen moet in de jaren 1728-1729 het meest hebben toegenomen, toen Abr. Geloude, verlichter, deken van St-Lucasgilde was. Alsdan gebruikte J.-B. de Witt 5 leergasten om beeldekens af te zetten (te verlichten) en Abr. Geloude 8, 't geen eenen buitengewonen zwang verraadt, waarvan men nergens elders een voorbeeld vindt. (*Liggeren van St Lucasgilde*, door ROMBOUTS en VAN LERIUS, uitgegeven door JULIEN DE KONINCK, Antwerpen, II, bl. 756.

genomen al waar zij, of om hunne oudheid, of om de kopersnede, of om de kleuren, of om het perkament, of om de doodmaren zijn bewaard gebleven.

Tot nu toe heeft niemand, naar mijn wete, zijne aandacht op de letterkundige weerde der gedichtjes gevestigd, noch getracht deze *Verstrooide Perels* op te zoeken, te schatten, nog min den oorsprong er van en, indien het mogelijk ware, den vermoedelijken dichter op te sporen. Deze taak heeft mij bekoord.

Doch, vooraleer de vruchten mijner opzoekingen mede te deelen, wil ik eerst eenen twijfel oplossen, die misschien in uwen geest is ontstaan, namelijk dezen : zijn die godvruchtige rijmkens wel weerd dat er eene ernstige Academie bij stilhoude?

Op deze vraag aarzel ik niet ronduit ja te antwoorden, omdat zij een bewijs zijn van den rijkdom onzer taal, eene schakel in de geschiedenis onzer letteren; omdat zij door onze vaderen bemind werden, en ten huidigen dage nog genietbaar zijn.

Een rijkdom zijn ze, dien Frankrijk ons benijden mag. Ge weet dat het gebededicht, sinds de zedelooze Verlaine, in eenige vlagen van berouw, gebeden heeft gedicht, ons als eene Parijsche nieuwigheid wordt aangeprezen, en dat zelfs de Fransche grootspraak durft uitroepen dat niemand, vóór Verlaine, gebeden heeft kunnen dichten. Op dien

Franschen bluf geven de *Versrtooide Perels* een klinkend antwoord.

Eene schakel zijn ze. Ja, eene onmisbare schakel, die *Dietsce Rime*, bij voorbeeld, door onzen achtbaren collega jhr de Gheldere uitgegeven, en de berijmde gebeden, door de achtbare medeleden, de heeren de Flou en Gailliard in 't British Museum afgeschreven, aan de godvruchtige werken van dichter Gezelle komt verbinden.

De dichtkunst der laatste eeuwen leeft niet alleen in de gemoedelijke zededichten, zeer talrijk in dien tijd, door onze voorvaderen zoo geern rond den heerd gelezen : zij leeft ook in ontelbare santjes met gebeden versierd. 't Is aan de vleugelen dier vliegende bladjes dat de dichtkunst hare heiligste gedachten vertrouwde; 't is in dien nederigen vorm dat zij in de gebedeboeken onzer vaderen plaats vond, en met hen naar het altaar des Heeren optoog.

Gelukkige tijd, toen de dichter zijne stem aan de geloovigen leende, om tot God te spreken!

Dan drong hij diep in het herte des volks.

Laat mij hier eene persoonlijke herinnering toe, die mij telkens nog treft wanneer ik er aan denk.

Eens droeg ik naar de kerk een familiestuk mede : een oud gebedenboek; 't was een Fransch nogal.

Hoezeer werd ik getroffen, toen ik, op de plaats der communiegebeden, een toegevouwen bladje

vond, wellicht door eene dierbare hand geschreven. Ik deed zorgvuldig de versletene plooien open : het waren twee gemoedelijke Vlaamsche dichtjes, « vóór en na de H. Communie ». Hoe dikwijls en hoe vurig had eene heilige Tante die niet gelezen? Getroffen was ik, ja, niet alleen als Christen, maar als Vlaming, als dichter. Zie, zegde ik, wanneer onze vaderen, door hunne opvoeding misleid, het Fransch gebruikten, dan voelden zij nochtans de ontoereikendheid dier taal in de plechtigste oogenblikken van het Christen leven.

Vlaamsch moesten zij hebben voor het innigste zielsgesprek. De goddelijke taal des gedichts was alleen hunne Godsmeekende lippen weerdig.

Diezelfde indruk ontroert de ziel bij het lezen dier honderden gedichtjes door het godvruchtig gebruik onzer vaderen geheiligd.

Eene korte lezing zal hiervan, hoop ik, het bewijs geven.

Vergunt mij tien perelkens uit het schrijn te halen, in afwachting dat ik gansch de verzameling, in kostelijke snoeren aaneengeregen, late schitteren in Vlaanderens letterkroon.

't Zijn gebeden aan Xaverius, Magdalena, Maria, Jezus, de H. Drievuldigheid en drij verzuchtingen over het bitter lijden Christi.

De kleinste gedichtjes laat ik daar, alsook deze, waar de ontwikkeling der tafereelen en parabels, met de verplichte toepassing er van, te weinig plaats aan de vrije vlucht der dichtkunst overlaat.

Doch ik mag verzekeren dat honderden perels voor de volgende niet moeten onderdoen.

Aan Franciscus Xaverius (1).

(Naamloos, ook S. Verbruggen.)

Noch Indisch gout, noch s' werels goet
Ontstack, Xaveri, u gemoet :
Der zielen winst was uwen schat
Die had alleen u hert bevat.
G'en socht noch peerels noch gesteent
Maer traenen, die den sondaer weent.
Och mocht t'mij door u voorspraeck sijn
Dat al mijn werck, mijn moeijt, mijn pijn
Cost dienen tot der zielenwinst
En dat ik achte alderminst
Al wat de werelt meest werdeert
En aen de ziel het meeste deert.

Hoe schoon die tranenperels !

Aan Magdalena.

(F. Huberti, S. Verbruggen, J. Hertsens.)

Sondaeres, die Christi voeten
Met boetveerdigh nat begiet
Om uw sondig quaedt te boeten,
Jesus door genade schiet
In uw ziel een soeten regen,
En hy wascht uw smetten af;
Gy verkrygt den hemel-seghen
Vry van sonden ende straf.
Jesu ! geeft myn herte suchten

(1) De spelling is trouw gevolgd. De lezer zal genoeg bemerken dat de toonlooze *e* niet wegvalt vóór eenen klinker, en dat *wiens* en *dien* in twee lettergrepen worden gelezen.

En myn oogen droef getraen
Op dat ick de sonden vluchten
En beween, die 'k heb' begaan.

Hoe diep gevoeld!

Aan Maria.

(*Corn. de Boudt, F. Huberti.*)

O Maria graci-bron
Schoonder als de gulde son,
Claerder als de silvre maen
Die men 's avents op siet staen;
Oversuyver leli bloem,
Uytgelesen maeghden rom,
Bidt u alderliefste kindt
T'geen ghy boven al bemint
Dat myn duysterheyt verdwynt
En syn gratie my beschynt
Op dat ick geheel verlight
Magh voldoen aen myne plicht.

Hoe echt lyrisch!

Nog aan Maria.

(*F. Huberti.*)

Lieve Moeder, suyver Maeght
Die voor Jesum sorge draeght
En voor ons hebt opgevoedt
Onsen Heer, ons hoogste goedt.
Uwe vreught was wonder groot,
Als hy sat in uwen schoot,
Als hy soogh aen uwe borst
Om te laeven synen dorst,
Als g'hem kuste aen den mondt
Oft hem in syn doecxskens wondt,
Voor dees sorgh, voor dese vlydt
Syt van ons gebenedyt.

Hoe teeder!

Aan Jezus en Maria.

(*Corn. de Boudt, F. Huberti.*)

Jesus en Maria soet,
Hulp in mynen tegenspoet,
Wegh tot myne saligheyt
Sterckte in myn flouwigheyt,
En op dat ick niet en misch,
Licht in myne duysternis,
Steunstock op dat ick niet val
Troost in alle ongeval,
Blyschap als ick droefheyt ly,
Wapens waer me dat ick stry,
Staet my by in allen noodt,
In myn leven, in myn dood.

Hoe krachtig!

Aan Jezus.

(*F. Huberti, C. de Boudt.*)

O Jesu! Jesu! Jesu soet!
Ghy syt myn hoop myn eenigh goedt
Ghy syt die ick alleen bemin
Uyt heel myn hert, gedacht en sin
Och oft ghy altyt in myn hert
Gedacht en sin gevonden werdt
O wat geluck was dat voor my,
Dat ghy, o Jesus! heerschappy
Had in myn hert en dat myn ziel
U eeuwighlyck in haer behiel,
K'en vreesde dan noyt ongeval;
Want in u Jesus had ick t' Al.

Hoe diep godvruchtig!

Aan de H. Dryvuldigheid.

(*F. Huberti*, *Is. Hertsens.*)

Eeuwig God, dry-eenig Wesen
Vader, Soon en heylig Geest,
Uwen Naem moet syn gepresen
G'eert, gekent, bemint, gevreest
Suyvert my van alle sonden,
Dat myn tong bequame werdt
Om uw glori te verkonden
Stelt uw wooning in myn hert.
K' singe : lof zy uwen Naeme
Alderhoogste Maiesteyt,
Vader, Soon en Geest te saeme,
Nu en inder eeuwigheydt

Hoe statig!

Op Jesus Lijden.

(*F. Huberti.*)

O alder-soetste lydsaemheydt!
O wondere sachtmoedigheydt!
O goedtheydt sonder eynd' oft maet,
Die al ons schuldt te boven gaet ;
In al uw' lijden, en verdriet
En klaeght ghy, oft en dreyght ghy niet
Ey siet myn' droeve traenen aen
En hoort de banghe suchten gaen,
Die schieten uyt myn rouwigh hert
Dat door uw Doodt ghemorselt wert
Verschoont toch Jesu myn misdaedt
Vergeeft my, Jesu, al myn quaedt.

Hoe smeekend!

Op de afdoening van het Kruis.

(*F. Huberti.*)

Van 't Cruys wordt Jesus afgedaen
Men siet syn vrinden opwaerts gaen
De nagels worden uyt-geboort
Geen droever sught wirt oyt gehoort
Dan als Maria 't lichaem sagh
En hooft op hooft te neder lagh
Bedroeft, beswaert, vol druk en rouw
In pyn en smert, noyt droever vrouw
Ach! was myn hert nu Jesus graf
Ach! dat den Heer die ionst my gaf!

Hoe treffend van beweging!

Op de wonde der rechte hand.

(*F. Huberti, C. de Boudt, A. G. Heydriex.*)

Jesu, k' bid u door de wonde,
Die ghij in u rechte handt
Hebt ontfangen voor myn sonden,
Stelt my aen den rechten kant,
Als ghy sittend, op een wolcke
Sult op dien ionghsten dagh
Oordeel over alle volcken
Strycken, geeft dan, dat ick magh
Hooren : comt gebenedyde,
Comt besit myns Vaders ryck,
T' geen hy u van alle tyden
Heeft bereydt voor eeuwighlyck.

Hoe Vondeliaansch van snede!

Nu wij de letterkundige weerde der gedichtjes hebben getoetst, zullen wij eenen oogslag op den samenhang van het geheele werpen.

Rond de 500 gedichtjes heb ik nu verzameld,

dank aan de ieverige medewerking van talrijke vrienden en kennissen, aan wie ik heden gelukkig ben mijnen innigsten dank te betuigen (1).

De verzameling bestaat uit genummerde reeksen en ongenummerde.

De eerste zijn volledig. Drie boekskens heb ik aangetroffen, waarin sommige reeksen zijn bijeengebonden. De volledige reeksen (meest in 't zwart) dragen den naam van F. Huberti. Men vindt dezelfde ook geschilderd, soms met eenen anderen naam en soms ongenummerd.

Ook wel met een klein verschil in den tekst.

Die reeksen bestaan uit :

7	santjes	met	12	verzen	Onze Vader.
6	»		8		Wees gegroet.
12	»		12		Het Geloof.
10	»		12		Tien Geboden.
34	»		12		Het Lijden.
24	»		8		De Passie-uren.
128	»		8		De Evangeliën.

De ongenummerde santjes bestaan uit gedichten over het Lijden, evangeliën en godvruchtige uitboezemingen ten getalle van 160, meest van 12

(1) De heer Vervliet, de E. H. Rosel en E. Pater Droeshout van Antwerpen; vrouw Weyn en M. van Poeck, van Sint-Nicolaas; M. Briers van Hasselt; Z. E. H. De Schrevel, van Brugge; Z. E. H. Muyldermans van Mechelen; E. H. Gezelle van Kortrijk; EE. Paters Discalsen en Predikheeren van Gent en menige anderen stelden hunne moeite en hunne kostbare verzamelingen te mijnen dienste.

verzen, 48 over Heiligen van 12 verzen, en een zestigtal van 2 en 4 verzen van minder belang.

Hoeveel er nog te vinden zijn, kan ik natuurlijk niet weten.

De namen, die het meeste voorkomen, zijn F. Huberti, Susanna Verbruggen, Corn. de Boudt, Michel Bunel, A.-J. Heydreix, Isabella Hertsens L. Fruytiers.

Enkele santjes dragen den naam van Jo van Sande, M. Cabbaye, Vereycken, Van Bale, C. van Merlen.

Eenige zijn naamloos, doch schijnen mij meestal aan Huberti te moeten toegeschreven worden. Somtijds staan er twee namen te lezen, zooals :

J.-C. Craen — F. Huberti.

Al deze namen zijn namen van plaatsnijders, die in de kunstwereld weinig gekend zijn.

De Liggeren van St.-Lucasgilde, zoo nauwkeurig door Rombauts en Van Lerius uitgegeven, leveren ons aangaande die kunstenaars de volgende inlichtingen :

F. Huberti (eigenlijk Frans Huybrechts) werkte van 1656 tot 1687 (1).

S. Verbruggen staat vermeld in 't jaar 1711 (2).

M. Bunel werkte van 1699 tot 1735 (3).

---

(1) *Liggeren van St.-Lucasgilde*, II bl. 276, 341, 389, 409, 527.

(2) Idem II, 670, 673.

(3) Idem 609, 613, 788.

C. de Boudt werkte van 1687 tot 1735 (1).

L. Fruytiers werkte van 1750 tot 1753 (2).

De anderen zijn van hetzelfde tijdvak, tot J.-C. Craen, den laatste, die in 1780 vermeld staat (3).

Izabella Hertsens en A.-J. Heydreix, wier namen in de Liggeren niet te vinden zijn, behooren waarschijnlijk tot de jaren 1736, 1737 — 1748, 1749 waar de rekeningen van ontbreken.

Uit dit alles mogen wij de volgende besluitselen trekken :

1° Dat de plaatsnijder, wiens werken nog meest te vinden zijn, namelijk F. Huberti, ook de eerste was in tijdsorde.

2° Dat zijn werk, gedurende meer dan honderd jaar, is nagemaakt geworden, somtijds tot zeven maal toe, door verschillende plaatsnijders; bij zoo verre dat rond 1780, Huberti's naam alle beteekenis verloren hebbende, de plaatsnijder J.-C. Craen dien naam behield en zijn eigen naam er nevens zette.

3° Dat de gemelde gedichten meestal moeten gemaakt zijn vóór 1687, jaar van Huberti's dood.

Nu wij het tijdstip der kopersneden hebben vastgesteld, blijft er ons den oorsprong der sant-

---

(1) Idem 521, 757.
(2) Idem 794, 801.
(3) Idem 847.

jes na te gaan. Zoeken wij eerst of gemelde gedichten in boeken te vinden zijn.

Toen ik de eerste ontdekte en die aan *Biekorf* mededeelde, gingen mijn gedachten van Poirters naar Vondel. Ja, naar Vondel zelven, en dit moet u niet verwonderen als gij den meesterlijken versbouw hebt opgemerkt van het gebed aan de Wonde der rechte Hand.

Nochtans is er in Vondel niets van te vinden. Enkel hier en daar een half vers van het Onze Vader en van de Tien Geboden getuigen van eene al te nauwkeurige navolging vanwege de Santjesdichters.

In Poirters vind ik een enkel dichtje in zijn geheel, in den *Spiegel van Philagie*, te weten een gebed voor de geloovige zielen, aldus beginnende :

Verlost, o Jesu, uit de pijn

Verder ook hier en daar een half vers.

In een boek, gedrukt bij W^we^ Jacobs in 1711 onder den naam van *Godvruchtigheyt der Uytverkoren*, behelzende een soort van Kruisweg van 18 statiën, vind ik gedichten uit Poirters afwisselend met andere uit de santjes; somtijds verzen uit beide bronnen ondereen.

Niets anders heb ik in boeken kunnen vinden.

Trachten wij nu het doel der santjes na te gaan.

Voorzeker zijn deze eene tegenwerking geweest tegen het protestantismus en wel bijzonderlijk te Antwerpen.

't Is daar dat de santjes gesneden zijn en ook wel gedicht. Sommige bijzonderheden van spelling en van rijm duiden het aan (1).

De gedichten der santjes kunnen, nog min dan de prentjes, uit eene bloote koophandelsonderneming voortgesproten zijn. De eenheid van geest en de breedte van opvatting verraden het werk eener kloosterorde. (2)

Nu, iedereen kent de machtige werking der vermaarde societeit Jesu te Antwerpen in de XVI en XVII eeuwen.

Door hare uitgebreide sodaliteiten deed zij haren invloed in al de rangen der maatschappij gevoelen. Niet min dan zes sodaliteiten bloeiden er te dien tijde, en Rubens zelf schaamde zich niet er deel van te maken. (3)

---

(1) *Spreckt* en *breckt*, *tydt* en *euwighheyt.*

(2) Wij lezen in den *Catalogue raisonné des trois frères Wierix par M. L. Alvin, Bruxelles 1866, introduction p. XXI?*

« Jusqu'au milieu du XVII siècle la fabrication des images « de piété a été pour la Belgique l'objet d'une industrie con- « sidérable dont la ville d'Anvers était le siège. Elle occupait « un très grand nombre d'ouvriers d'artisans et d'artistes. C'est « dans cette pépinière que se sont développés les plus habiles « graveurs qui furent les initiateurs du reste de l'Europe....

« Les pères de la Compagnie de Jésus se sont constammant « appliqués à propager les images de sainteté, c'était dans leur « pensée un moyen efficace de combattre le progrès du protes- « tantisme. Les frères Wierix ont travaillé habituellement sous « la direction et pour le compte des Jésuites. »

(3) *Les anciennes congrégations à Anvers.* Précis historiques 1882 passim.

Aan de leden dezer sodaliteiten werden suffragiën of maandpatronen uitgedeeld, en lang heb ik gemeend dat onze *Verstrooide perels* suffragiën waren, doch verdere navorschingen hebben deze gissing niet gestaafd.

Immers die suffragiën zijn gekend, pater Ad. Poirters heeft er voor de *suffragiën der heiligen* geschreven (1), die men denkt eene vertaling te zijn der *Fasti Mariani* van Bruner, en deze behelzen geen gedichten.

't Is dus voor een ander doel dat die santjes moeten gediend hebben, waarschijnlijk, als aanmoediging van de kinderen voor *het werk der Christelijke Leering*, waar de Jezuïeten het bestier van hadden en waar de sodaliteiten zoo machtig aan medewerkten (2).

---

(1) *Volksalmanak voor Nederduitsche Katholieken*, 1873. — Pater Adrianus Poirters, S. J., door H.-G. Allard bl. 27.

(2) « *Précis historiques*, 1882.) Depuis l'année 1591, sans « parler des églises paroissiales, *six* autres locaux étaient ouverts « aux Jésuites pour l'instruction des enfants du peuple... Bientôt « le nombre s'éleva jusqu'à *seize* : en 1610, grâce aux zèle des « congréganistes, *douze* nouvelles écoles s'y ajoutaient. Pour attirer « à l'instruction religieuse les enfants de la classe ouvrière, on « leur donnait dans la matinée des dimanches des classes de « lecture et d'écriture. Les membres des sodalités allaient fré- « quemment les encourager en leur distribuant de *modestes récom* « *penses*.

Une sodalité spéciale fut fondée en 1618 sous le nom de *sodalité des cathéchismes sous la protection de Saint Charles Borromée*. Les associés visitaient les écoles, interrogeaient les enfants et distribuaient *des récompenses*. »

Het gebruik van santjes te geven bestond reeds in de eerste helft der zeventiende eeuw te Meenen. De Jezuïeten van Kortrijk, die daar den catechismus leerden, ontvingen toelagen van de stad voor het aankoopen van *boecxkens* en *sentjens* (1).

De eerste santjes, die men in de catechismussen deelde, waren er dus zonder rijmkens, aangezien Huybrecht slechts in 1656 begon te etsen.

Hoe is men nu op 't gedacht gekomen van minder belang te hechten aan de prentjes en er geestelijke verskens bij te voegen? 't Was waarschijnlijk om met minder onkost meer goed te stichten. De plaatsnijders moesten dan niet van eersten rang zijn, 't geen de onze ook niet waren. De verskens spraken minder tot de oogen dan tot het hert, ze vielen gansch in den smaak van het volk.

En wie hadden de paters Jezuïeten van Antwerpen toen onder hen, om het dichtwerk aan te vangen? Wel, pater Adrianus Poirters zelven, hem die den grootsten bijval toen verwierf met zijne predikingen en zedeboeken, beide met rijmkens doorspekt (2), die *de ydelheyt der werelt* schreef in 1644, in 1658 *Rosalia*, opzettelijk gemaakt voor de sodaliteit der jongelingen, en stierf in 1674.

Huybrechts werkte van 1656 tot 1687. Dus kon hij 18 jaar met P. Poirters werken.

---

(1) *Histoire de la ville de Menin*, par le Dr Rembry-Barth, boekd. IV, bl. 713.

(2) *Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken*, 1872, H. J. Hallard, bl. 116.

Ik heb volle vertrouwen dat de nauwkeurige opzoekingen die de E. P. Droeshout thans doet, om de volledige geschiedenis op te maken der Societeit Jesu, te Antwerpen, ons weldra met zekerheid de betrekkingen zullen doen kennen, die ik vermoed tusschen Poirters, Huybrechts en de sodaliteit der Christelijke Leering bestaan te hebben.

Het werk der Christelijke Leering bestaat nog te Antwerpen, en over weinige jaren deelde het nog suffragiën aan zijne leden uit. Deze, in 1836 gedrukt door J. van Merlen, Korte-Nieuwstraat, droegen nog de kopersneden van Huberti boven op het blad geprent; de verzen hebben met den gedrukten tekst niets gemeens.

Ik vermoed dat die plaatjes, voor de santjes der kinderen gemaakt, na de afschaffing der Jezuïeten in 't bezit van het werk der Christelijke Leering gebleven zijn, en later, nadat de plaatjes uit den smaak der kinderen waren geraakt, op de suffragiën te pas gebracht.

Stellig zijn deze bewijzen niet, ik beken het gewillig. Doch indien iemand mijne gissingen wilde tegenspreken, zou ik hem vragen : wie anders dan Poirters, in de tweede helft der XVIIe eeuw, te Antwerpen bekwaam was om de lieve verzen der *Verstrooide perels* te dichten?

In afwachting houd ik het voor hoogst waarschijnlijk dat pater Adriaan Poirters de dichter is, dien wij zoeken, hetzij hij alleen of met de medehulp zijner kloostergenooten de santjes dichtte.

We weten dat Poirters, naar 't voorbeeld van Rubens, somtijds het mindere werk door anderen, onder zijne leiding, liet verrichten (1). Mogelijk is het ook dat deze medewerkers den arbeid nog eenige jaren na Poirters' dood hebben voortgezet, zoolang er nog handschriften van den meester voorhanden waren.

Mijne taak is volbracht.

Ik wilde vier duizend vijf honderd verzen, van de tweede helft der XVII[e] eeuw, uit de vergetelheid redden, en zooveel perels aan de kroon hechten van onzen gemoedelijksten dichter uit dien tijd. Aan u, Mijne Heeren, over het welgelukken mijner pogingen te oordeelen.

Mocht mijn nederig werk de aandacht van meer geleerden, op een te veel verwaarloosd punt onzer lettergeschiedenis vestigen; mocht het de verzamelaars, met wie ik nog niet in betrekking kwam, aanzetten om mij hunne schatten bekend te maken, opdat de heruitgave, die ik bereid, zoo volledig mogelijk weze, dan ware mijn vurigste wensch vervuld.

---

(1) *Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken* 1872, H. J. Allard, blad. 87, nota 2.

Zitting van 19 October 1898.

Aanwezig de heeren Alberdingk Thijm, bestuurder, van Even, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Hiel, Snieders, Daems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Coremans, Bols, de Flou en Arnold, werkende leden;

de heeren jhr. de Gheldere en de Vreese, briefwisselende leden.

De heeren Génard, Hansen, Claes en Gezelle, werkende leden, zenden bericht dat zij tot hun leedwezen de zitting niet kunnen bijwonen.

Na lezing van het verslag over de voorgaande zitting, hetwelk zonder opmerkingen wordt aangenomen, deelt de secretaris de titels mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Arbeidsblad. Derde jaargang 1898.

Bibliographie de Belgique, 1898, nrs 16-18.

Wallonia, nrs 8 en 9, 1898.

Revue sociale catholique, 1898, nr 12.

Compte rendu des séances de la Commission royale d'histoire, 1898, nr 5.

Door de *Académie royale d'Archéologie de Belgique* :

Annales, 1898, nr 3.

Bulletin, 1898, nr 3.

Door het bestuur der Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage :

Verslag over 1897.

Door den heer J. Broeckaert :

Le flamand dans l'enseignement par J. van Beers.

Door den heer Em. Gielkens :

La liberté individuelle, nr 1.

Door den heer F. Buitenrust Hettema :

Taal en Letteren, 1898, nr 10.

Verder de aflevering van *Belfort*, 1898, nr 10.

Briefwisseling.

De heer Minister van Landbouw en Openbare Werken bericht de Academie, dat hij het door haar aangevraagde borstbeeld van Jacob van Maerlant besteld heeft aan den beeldhouwer Jespers, te Antwerpen.

De heer Alberdingk Thijm biedt, namens den heer E. Martin, buitenlandsch eerelid, de 4e afleve-

ring aan van het *Wörterbuch der Elsässichen Mundarten*, een werk dat getuigt van groote geleerdheid en waar ook vele bijdragen in voorkomen voor de kennis der Nederlandsche taal. — Namens de vergadering zal den heer Martin dank worden gezegd voor zijn hoogstgewaardeerd geschenk.

Door den heer Bestuurder wordt den leden herinnerd dat zij volgens het 13e artikel der *Wetten* der instelling verplicht zijn, om de drie jaar, een onuitgegeven opstel, als lezing, aan te bieden.

—

Jhr de Pauw vraagt het woord.

Hij vestigt de aandacht der leden, die zich bezighouden met de uitgave van middelnederlandsche schriften, op eene uitgave der « Commission royale d'Histoire », bevattende *Instructions pour la publication des textes historiques*. Het hier ontwikkelde stelsel nopens de wijze van uitgave (verkorte woorden, ponctuatie, enz.) is gegrond op de zienswijze van befaamde Nederlandsche, Hoogduitsche en Fransche geleerden, en Spreker acht het wenschelijk, dat het gevolgd wierde door al degenen, die oude teksten in het licht geven.

Dagorde.

De heer W. de Vreese, alvorens tot de door hem aangekondigde lezing over te gaan, deelt de vergadering, in korte woorden, den uitslag mede zijner zending te Londen.

Vervolgens doet hij lezing van zijn opstel over Cornelis Everaert, den Brugschen rederijker van het einde der XVe en het begin der XVIe eeuw, welk opstel de vergadering beslist in de *Verslagen* der Academie op te nemen.

De zitting wordt te 4 uur gesloten.

Lezing.

OVER CORNELIS EVERAERT,

door den heer W. DE VREESE.

Onder de werken, waarmede onze bibliotheek in de laatste weken werd verrijkt, is er een, waarop ik met eenigen aandrang uwe aandacht wensch te vestigen : ik bedoel de *Spelen van* CORNELIS EVERAERT, vanwege de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, met inleiding en aanteekeningen uitgegeven door Dr. J. W. Muller en Dr. L. Scharpé, waarvan de 1ste aflevering verschenen is.

Het zij mij vergund het groote belang dezer uitgave met een enkel woord te betoogen.

De eer het bestaan van deze spelen en dat van hun schrijver bekend gemaakt te hebben, komt alweer toe aan den onvergetelijken Jan-Frans Willems, die zooveel schrijvers en werken

aan de vergetelheid onttrokken heeft. Reeds in 1842, al meer dan een halve eeuw geleden, plaatste hij in zijn *Belgisch Museum* een kort artikel, nauwelijks elf bladzijden groot, waarin hij de lijst van EVERAERT's werken opgaf zooals die te vinden waren in een handschrift, dat toen pas in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel was aangeland, en tot nog toe is deze zelfde codex voor verreweg het grootste deel dezer werken de eenige bron gebleven. Er komen 35 stukken van zijne hand in voor. Daaronder vindt men, zoo verzekeren de uitgevers in hun zeer lezenswaardig prospectus, « nagenoeg alle toenmaals gangbare soorten van dramatische poëzie vertegenwoordigd : spelen van sinne (sommige zuiver allegorisch, andere ter eere van heiligen of bij gelegenheid van kerkelijke en andere feesten gedicht), wagenspelen, tafelspelen en esbatementen. De bundel vormt alzoo eene belangrijke bijdrage tot de vollediger en juister kennis der rederijkers uit de eerste helft dier eeuw, waarvan betrekkelijk zoo weinig stukken bewaard zijn gebleven. Die spelen van sinne en esbatementen mogen als kunstwerken den hedendaagschen smaak niet altijd bevredigen, er is toch genoeg in dat niet alleen voor eene historische beschouwing waarde heeft. »

Beter dan de uitgevers het in hun prospectus doen, kan ik het belang van EVERAERT's werken niet in het licht stellen; laat mij er dus nog een en ander uit aanhalen.

« Maar vooral », zoo luidt het verder, « zijn deze

dramatische voortbrengselen voor ons belangrijk, omdat zij ons een tafereel ophangen van den toestand der Nederlanden, inzonderheid van Vlaanderen, onder de regeering van Karel V. Wij gevoelen ook in die veelal gekunstelde verzen het leven van dien tijd, wij hooren er de stem des volks. De klachten over den oorlog, waardoor landbouw en nijverheid zich onrustig en gedrukt gevoelen, over « dOnghelycke Munte, » waardoor de burgerij de middelen mist om te leven en « den Scaemelen Aerbeyder » te laten leven, lossen zich op in het telkens opnieuw geuite verlangen naar « Pays », die alles weer tot bloei zal brengen. Wij zien bovendien in de esbatementen het huiselijk leven der smalle gemeente afgebeeld en hare ondeugden, vooral de echtelijke ontrouw, bespot, in de ernstige spelen de zelfzucht van het volk, maar ook de hebzucht der geestelijken gegispt.

« Toch, al durft EVERAERT niet alleen klagen over de toestanden en gebreken van zijn tijd, maar ze ook scherp hekelen — zoo onbewimpeld en stout was zijne taal, dat hij van een paar stukken zelf mededeelt dat het hem « was verboden te spelene omdat jc (*er*) te veil de waerheyt jn knoopte » —, hij blijft een gehoorzaam onderdaan des Keizers, een getrouw zoon der Kerk. Hij vermaant het volk tot gehoorzaamheid en lijdzaamheid, en helpt met hartelijke vroomheid de kerkelijke feesten van geestelijke personen en broederschappen opluisteren; « Luthersch » is voor hem, evenals voor ANNA

BIJNS, gelijkbeteekenend met « ongeloovig, wereldsch, hebzuchtig. »

Omtrent het belang voor de taalkunde zegt het prospectus :

« Ademen de tooneelstukken derhalve den geest van het einde der middeleeuwen even vóór de groote omwenteling der zestiende eeuw, de vorm is hiermede in overeenstemming. De taal is in hare grammatische vormen nog die der middeleeuwen, met eene sterke Westvlaamsche tint. EVERAERT's taal verdient bestudeerd te worden, in hare betrekking tot die van zijn gewestgenoot MAERLANT, tot die zijner oudere en jongere tijdgenooten (het Westvlaamsch van DE ROOVERE en DE DENE, het Brabantsch van ANNA BIJNS enz) en tot de hedendaagsche spreektaal van West-Vlaanderen. Voor die studie, en ook voor die van den versbouw, den rhythmus, de rijmkunst der rederijkers — onderzoekingen, welker grondslagen nog nauwelijks gelegd zijn — levert deze bundel een schat van bouwstoffen. »

Niettegenstaande dit onwaardeerbaar belang, is van EVERAERT's werken voor de kennis onzer taal en letterkunde in de laatste jaren der 15de eeuw nog nauwelijks partij getrokken. Van de 35 stukken, die het Brusselsch handschrift bevat, zijn slechts 6 geheel en 3 gedeeltelijk in verschillende tijdschriften en verzamelwerken, meestal zeer onnauwkeurig, uitgegeven. Oorzaak daarvan is in de eerste plaats zeker, dat het wetenschappelijk leven tot voor weinig jaren op het Middelnederlandsch

geconcentreerd bleef, zooals overigens begrijpelijk was. Wie, zooals De Vries, een nieuwe wetenschap sticht, haar recht op 't bestaan verdedigen en haar voortbestaan verzekeren moet, kan niet aan alles gelijke aandacht schenken. De omvang der taak heeft er zeker ook iets toe gedaan : men vindt moeilijk uitgevers voor een werk dat weinig of geene winst afwerpt. En misschien ook wel de nogal slechte faam, welke Willems aan CORNELIS EVERAERT bezorgd heeft : wel roemt hij de geestig- en kluchtigheid dezer esbatementen, maar hij voegt er toch onmiddellijk bij : « Jammer maer, dat zy meestal losbandig, ja op sommige plaetsen zelfs obsceen zyn, zoo dat ik het niet zou durven wagen dezelve in haer geheel te laten drukken. »

Het blijkt nu, dat Willems wel wat overdreven heeft : zoo erg is het niet. Het toeval wil, dat deze eerste aflevering bijna alle esbatementen bevat, zoodat we dus nu reeds met zekerheid kunnen weten, waar het op staat.

In de laatste jaren heeft de Nederlandsche literatuur werken opgeleverd, die nog heel wat vetter zijn. De goede Willems had overigens vergeten, dat al die stukken geschreven zijn met een streng zedelijk doel, en dat de zedeles op het einde van 't stuk nog eens met klem wordt uitgesproken en uiteengezet met eene soms overweldigende uitvoerigheid. Daarenboven, men was in de 15de eeuw nog lang zoo kieschkeurig niet als thans — overigens bij het eigenlijke volk is daar al weinig verandering

in gekomen —, en een uitgever kan in geen geval aansprakelijk gesteld worden voor gedachten en gezegden, die hij in de eerste plaats als historische dingen beschouwt, die voor hem stof zijn voor het historisch wetenschappelijk onderzoek. Daaromtrent is men het nu vrijwel eens.

In de laatste jaren is de alleenheerschappij der Middelnederlandsche taalstudie wel wat aan het tanen gegaan, en is men zich met de studie van het Nederlandsch der 16de eeuw wat meer gaan bezig houden. Men denke maar aan KLUYVER'S *Proeve eener critiek op het woordenboek van Kiliaan* (1884), aan LUBACH, *Over de verbuiging van het werkwoord in het Nederlandsch der zestiende eeuw* (1891), aan KOLTHOFF, *Het substantief in het Nederlandsch der 16de eeuw* (1894), tot op zekere hoogte ook aan HEINSIUS' *Klank- en Buigingsleer van de Taal des Statenbijbels* (1897), aan de uitgave van A. Bijns, door Bogaers, Jonckbloet en V. Helten, aan de uitgave van het *Spel van den helschen Schippere*, aan den herdruk der gedichten van Jonker Van der Noot, door niemand minder dan Verwey bezorgd, enz. Het is dus begrijpelijk dat men eindelijk ook aan de werken van Cornelis Everaert heeft gedacht, vooral nu men in Noord-Nederland erkent, dat de taal der zuidelijke gewesten veel meer bestanddeelen heeft geleverd voor de tegenwoordige algemeene taal, dan men lang gemeend heeft. In een bekend artikel, *Spreektaal en Schrijftaal*, in den eersten jaargang van *Taal en Letteren* verschenen,

heeft Dr. J. W. Muller dit overtuigend bewezen. Niets vreemds dus, dat juist hij aan de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden heeft voorgesteld, eene uitgave der werken van CORNELIS EVERAERT, in alle opzichten voor de studie onzer taal en letterkunde zoo geschikt, onder hare hoede te nemen. Zijn naam alleen was er ons borg voor, dat het degelijk werk zou zijn. Wie ooit in 't *Woordenb. d. Nederl. Taal* de artikels van zijne hand gelezen heeft, is zeker getroffen geworden door zijn diepe geleerdheid, critischen zin en tot acribie gedreven accuratesse, eigenschappen welke hij overigens ook in alle zijne andere werken getoond heeft te bezitten: reeds in zijne dissertatie, *De oude en jongere bewerking van den Reinaert*, later in zijne verhandeling *De Taalvormen van Reinaert I en II*, in zijne uitgave van *Die Hystorie van Reinaert die Vos*, alles « vorarbeiten » voor eene nieuwe uitgave van den *Reinaert*, het juweel onzer Middelnederlandsche literatuur.

In al deze werken heeft het kenmerkend verschil en overeenkomst tusschen de taal van Noord en Zuid steeds zijne aandacht bezig gehouden. Men mag dus wel zeggen, dat hij de aangewezen man is om de uitgave van EVERAERT's werken te ondernemen. Dr. J. W. Muller is daarbij op den gelukkigen inval gekomen, zich de medewerking te verzekeren van Dr. L. Scharpé, een der beste leerlingen van Prof. Vercoullie. De heer Scharpé is, zooals bekend is, Westvlaming van geboorte; hij houdt zich daaren-

boven sedert verscheidene jaren met de studie der Vlaamsche rederijkers uit den aanvang der 16de eeuw bezig, zoodat de uitgave door zijne medewerking zeer zeker aanmerkelijk zal gebaat worden. Daardoor heeft Dr. Muller aan zijne landgenooten een wijs voorbeeld gegeven, dat, het is te hopen, navolging zal vinden. Wil de Nederlandsche taalkunde vorderingen maken, dan is grondige studie der Zuidnederlandsche dialecten een eerste vereischte. Die studie is voor ons, Vlamingen, Brabanders en Limburgers, licht : die dialecten zijn voor ons levende talen, aan de Noordnederlanders onbekend, en moeilijk om te kennen De geschriften uit vroeger tijd, dank zij het conservatisme onzer dialecten, verstaan wij met weinig moeite, daar waar een Noordnederlander met veel moeite er gewoonlijk nog niet in slaagt. Daartegenover staat, dat hij het tegenwoordig Nederlandsch beter kent (zijn taal is niet besmet met tallooze gallicismen), en dat hij als wetenschappelijk man beter geoefend is : het dilettantisme zit ons nog te veel in 't bloed. Van samenwerking van Noord- met Zuidnederlandsche geleerden is dus het beste te verwachten. Ook in deze uitgave. De tekst wordt zuiver diplomatisch (alleen met verbetering der blijkbare schrijffouten) afgedrukt, met behoud der oude lees- of scheiteekens van het handschrift, en verder alleen voor zoover noodig voorzien van leesteekens. Hij zal worden voorafgegaan door eene Inleiding over het leven en de werken des dichters, zijne taal, zijn versbouw enz., en gevolgd door Aanteekenin-

gen, waarin vooreerst het weinige dat bekend is omtrent de bronnen of de historische aanleiding tot het schrijven van elk stuk zal worden medegedeeld, en verder zooveel mogelijk al die plaatsen toegelicht zullen worden, welke ten opzichte van den zinsbouw of uit hoofde van toespelingen op personen, plaatsen, gebeurtenissen, toestanden, verklaring behoeven.

Het voornemen bestaat, na voltooiing der uitgave, er een afzonderlijk verkrijgbaar glossarium aan toe te voegen, als bijdrage tot een woordenboek van de taal der 16de eeuw, iets waarvan het gemis reeds sedert lang gevoeld wordt.

Doch nog in een ander opzicht is deze uitgave belangrijk : zij is een vrucht van den nieuwen geest, die in de laatste jaren in de Leidsche Maatschappij gevaren is. Er is een tijd geweest, dat al wie de pen hanteerde met fierheid op het titelblad zijner werken schreef : *Lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, evenals men met fierheid schrijft : *Lid der Koninklijke Vlaamsche Academie.* Maar die tijd is lang voorbij. Ten eerste, omdat in Noord-Nederland dergelijke maatschappijen eenigszins in ongenade gevallen zijn; ten tweede door de schuld der Maatschappij zelf. Ze was zachtjes aan ingedommeld. Er heerschte onwerkzaamheid, scherp afstekende met den werklust, waaraan de uitgave van MAERLANT's *Spieghel Historiael* door DE VRIES, van *Die Rose* en van HILLEGAERSBERCH's werken door VERWIJS,

van den *Seghelijn* door VERDAM te danken zijn; de maatschappij was, vooral na 1880, het jaar waarin *De Nieuwe Gids* opgericht werd, zachtjes aan de incarnatie van de oude garde geworden, of werd althans zoo beschouwd. Ten onrechte, blijkt het nu. Er heerscht thans « reges leben. » De *Theutonista* is uitgegeven; de werken van EVERAERT verschijnen, een herdruk van de *Vele Geneuchlike dichten* en van de *Kluchten* van Piet Hooft, eene uitgave van de *Reis van Mandeville*, van de brieven van Huygens, van Willem van Afflighem's *Leven van S. Lutgardis* zijn op het getouw; over enkele weken verschijnt een werk van Dr. Hesseling over het Afrikaansch Nederlandsch, alsook de eerste aflevering der taalkaart. Gedachtig aan het feit dat in Noord-Nederland *kunst geen regeeringszaak is*, streeft de Maatschappij naar de hooge eer, daar te worden een middenpunt van wetenschappelijk leven, eene officieuse Academie.

Ik geloof, dat we hier den invloed bespeuren van den werklust en de werkkracht, welke de Koninklijke Vlaamsche Academie sedert twaalf jaar ten toon spreidt, en dat deze geen beter belooning voor haar streven zou kunnen ontvangen, dan hetgeen haar hier geboden wordt : door haar voorbeeld anderen tot navolging van haar doen te hebben opgewekt.

Zitting van 16 November 1898.

Aanwezig de heeren Alberdingk Thijm, bestuurder, van Even, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Snieders, Daems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, baron de Maere van Aertrijcke, Claes, Arnold en Janssens, werkende leden;

de heer W. de Vreese, briefwisselend lid.

De heeren Génard en Hansen zenden bericht dat zij ter zitting niet kunnen aanwezig zijn.

De bestendige Secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk zonder opmerkingen wordt aangenomen.

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Bibliotheca belgica. 142e en 143e afleveringen.

Bibliographie de Belgique, nrs 20, 21 en 22.

Revue sociale catholique, 3me année, n° 1.

Sommaire idéologique des ouvrages et des revues de philosophie.

Door den heer S. DAEMS :

Kanselstoffen, 3e deel.

Door den heer J. MUYLDERMANS :
Onze Boeren van 1798. Lofrede op het eeuwfeest van den Boerenkrijg te Mechelen.

Door den heer J.-FR. PALLEMAERTS :
Boom tijdens de Fransche omwenteling.

Door den heer E. LEËN :
Herinnering aan de feesten der honderdste verjaring van den Boerenkrijg te Hasselt.

Door den heer F. BUITENRUST HETTEMA :
Taal en Letteren, 1898, 11° afl.

Door den heer AL. VAN NESTE :
Rijk geworden! drama in 3 bedrijven.

De laatstverschenen afleveringen van *het Belfort, het Kempisch Museum* en *de Vlaamsche Kunstbode.*

Briefwisseling.

De heer P. Tack, leeraar aan het Koninklijk Atheneum te Hoei, zendt een hs. getiteld : *Bibliographie van de oudnederlandsche bronnen en Geschiedenis van de studie dezer bronnen.* — Dit werk wordt, ten onderzoeke, verzonden naar de Commissie voor Middelnederlandsche Letteren.

—

De Commissie voor Geschiedenis, Bio- en Bibliographie verzoekt het Bureel der Academie,

den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs eenige afdrukselen te vragen van het gedrukt verslag, aangeboden aan de Regeering door de Commissie, ingesteld bij koninklijk besluit van 10 Mei 1886 voor het vaststellen van de namen der Belgische gemeenten. — Het Bureel zal aan dien wensch voldoen.

Dagorde.

De vergadering gaat over tot de kiezing van den bestuurder voor het jaar 1899.

Wordt gekozen, de heer Ed. van Even, thans onderbestuurder.

Vervolgens wordt overgegaan tot de kiezing van den onderbestuurder voor hetzelfde tijdstip. De heer S. Daems wordt gekozen.

De heeren van Even en Daems betuigen de vergadering hunnen dank voor het hun gegeven blijk van vertrouwen en verklaren den hun opgedragen last te willen aanvaarden, zeker als zij zijn van de welwillende ondersteuning van al de Leden der Academie.

Daarna geeft de heer bestuurder een kort verslag over de werkzaamheden der Commissie, welke tot last gekregen had om de voorstellen der Regeering, betrekkelijk de officiëele erkenning van de beide laatstingerichte bestendige Commissiën, te onderzoeken.

De bestendige Secretaris leest daarop het ontwerp van vertoog, namens bedoelde Commissie opgesteld en bestemd om medegedeeld te worden aan den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs.

Dit opstel wordt door de vergadering zonder opmerkingen aangenomen, waarna de heer bestuurder de zitting geheven verklaart.

Zitting van 21 December 1898.

Aanwezig de heeren Alberdingk Thijm, bestuurder, van Even, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Daems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Bols, de Flou, baron de Maere van Aertrijcke en Claes, werkende leden;

de heeren jhr. de Gheldere, de Ceuleneer, de Vreese en Muyldermans, briefwisselende leden.

Na lezing en goedkeuring van het verslag over de voorgaande zitting legt de bestendige secretaris de lijst neder der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Le Régime des Protectorats, 1e deel.

Le Régime foncier aux Colonies, 2e deel.

Bibliographie de Belgique, 1898, nr 22.

Revue sociale catholique, 3e jaar, nr 2.

Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie, 1898, 3e en 4e afleveringen.

Bulletijn der maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, 6e jaar, nr 7.

Wallonia, 1898, nr 6.

Door het Gemeentebestuur van Oudenaarde :

Verslag over het bestuur en den toestand der stadszaken in 1896-1897.

Door den heer S. Daems :

De Kempische Lier. (25 zangstukken)

Door den heer J. Bols :

Eenige regeltjes. Handboeksken waar de Vlaamsche studenten hunne moedertaal behoorlijk in leeren schrijven en uitspreken, door J. Bols en J. de Ruysscher. Vijfde uitgaaf.

Door den Oudheidkundigen Kring des Lands van Waas :

Annales, 18e deel, 1e aflev.

Verder de laatst uitgekomen afleveringen van *het Belfort, De Vlaamsche Kunstbode, Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* en *Biekorf.*

Briefwisseling.

Bij een schrijven van 11 December bericht de heer Minister van Landbouw en Openbare Werken dat de kunstschilder Otto, te Loven, het hem door de Regeering bestelde portret van wijlen hoogleeraar P. Willems heeft voltooid, en dat dit kunststuk eerstdaags naar het lokaal der Academie zal worden gezonden. — Den heere Minister zal een brief van bedanking worden gezonden,

De heer Coopman brengt verslag uit over de morgenzitting van de bestendige Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Werden gekozen tot voorzitter der afdeeling (1e Januari 1899 — 31 December 1900) : de heer Dr. Hansen ; tot ondervoorzitter, de heer Dr. J. Obrie ; tot secretaris, de heer Coopman.

In die Commissie werd het vraagstuk betreffende het *eigendomsrecht* van door de Academie uitgegeven bekroonde verhandelingen opgeworpen en besproken. Dr. J. Obrie heeft daarover een verslag uitgebracht, waarmede de Commissie instemt.

Dat verslag luidt aldus (1) :

« De vraag of de steller van eene bekroonde verhandeling, die door de Academie werd uitgegeven, het recht heeft deze verhandeling opnieuw uit te geven, ook zonder tusschenkomst der Academie, aarzel ik niet bevestigend te beantwoorden.

Naar luid toch van art. 1 der wet van 22 Maart 1886 heeft de schrijver van een werk alleen en uitsluitend het recht, dat werk uit te geven zooals hij het zal goedvinden (2). Ingevolge art. 3 derzelfde wet kan dat eigendomsrecht door den schrijver,

---

(1) Op verzoek der Commissie en met toestemming der Academie opgenomen in de *Verslagen en Mededeelingen*.

(2) Wet van 22 Maart 1886, art. 1 : « L'auteur d'une œuvre littéraire ou artistique a seul le droit de la reproduire ou d'en autoriser la reproduction, de quelque manière et sous quelque forme que ce soit. »

overeenkomstig de regelen van het Burgerlijk Wetboek, geheel of gedeeltelijk worden overgelaten of overgedragen. Wanneer nu iemand een antwoord op eene door onze Academie uitgeschreven prijsvraag inzendt, dan onderwerpt hij zich vooraf aan de door haar gestelde voorwaarden. Hij gaat met haar eene voorwaardelijke overeenkomst aan, waardoor hij zich verbindt, in geval van bekroning, haar de beschikking over zijn werk in zekere mate, d. i. gedeeltelijk over te laten. Om nu uit te maken welk de omvang van die overlating is, m. a. w. om te zien in hoeverre hij van zijn eigendomsrecht ten behoeve der Academie, heeft afstand gedaan, moet men natuurlijk de voorwaarden, die telkens bij het uitschrijven der wedstrijden, overeenkomstig de Wetten der Academie worden gesteld, nauwkeurig onderzoeken. Nu daaruit blijkt ten duidelijkste dat wanneer de Academie een ingezonden handschrift bekroont, zij daarvan den eigendom verkrijgt (Art. 44 der Wetten der Academie). Zij heeft ook het recht de bekroonde werken te laten drukken : dat spruit uit art. 43 der Wetten. Maar verder gaat haar recht niet.

Een eersten grond voor die meening vind ik in art. 44 onzer Wetten, waarin, nadat de handschriften der verhandelingen zijn verklaard eigendom der Academie te zijn, wordt bepaald : « Echter kunnen de schrijvers, op hunne kosten, afschrift hunner werken ontvangen ». Die bepaling geldt voor alle verhandelingen, die op eene prijsvraag

werden ingezonden, om het even of zij al dan niet bekroond werden.

Overigens al bestond deze bepaling niet, toch zou men m. i. den schrijver eener verhandeling het recht niet kunnen ontzeggen zijn werk te laten opnieuw uitgeven, wanneer hij dat zou goedvinden. Hij heeft afstand gedaan van een recht, en zoo-even heb ik den omvang van dien afstand bepaald. Hij heeft dus zijn recht gedeeltelijk verloren, in zooverre dat de Academie zijn handschrift, waarvan zij den eigendom heeft verkregen, mag laten drukken. Maar kan men zeggen dat hij zich ten eeuwigen dage elk ander eigendomsrecht op dat werk heeft ontzegd ? Zeker lag dit niet in zijne bedoeling. Het is een algemeene rechtsregel dat niemand kan ondersteld worden van zijn recht te hebben afstand gedaan Het zou dus moeten blijken uit de bewoordingen onzer Wetten of uit die der voorwaarden van den wedstrijd dat de Academie zich het volle, onbeperkte eigendomsrecht op het ingezonden handschrift heeft willen verzekeren. En dat is zeer zeker niet het geval.

De Academie is geene uitgeversfirma, die tracht winsten te bekomen door het uitgeven van letterkundige werken. Maar zelfs indien dit het geval was, zelfs indien zij als zoodanig optrad, toch zou haar gedeeltelijk recht op het bekroonde werk nooit tot gevolg kunnen hebben aan den schrijver het recht tot het uitgeven van zijn werk te ontnemen, omdat dit niet *uitdrukkelijk* werd overeengekomen.

In dat geval zou men zich ten voordeele van den schrijver kunnen beroepen op art. 1162 van het Burgerlijk Wetboek, hetwelk bepaalt dat, in geval van twijfel, eene overeenkomst moet uitgelegd worden tegen hem, die iets bedongen, en ten voordeele van hem, die zich verbonden heeft.

Het is bijna overbodig te zeggen dat deze oplossing als het ware noodzakelijker wijs ook moet gelden voor die andere vraag : « Heeft de steller van eene bekroonde verhandeling, die door de Academie werd uitgegeven, het recht daarvan eene vertaling te laten verschijnen ?

Het vertaalrecht is overigens een gedeelte van het eigendomsrecht van den schrijver. Dat wordt uitdrukkelijk gezegd in art. 12 der Wet van 22 Maart 1886 : « Le droit de l'auteur sur une œuvre littéraire comprend le droit exclusif d'en faire ou d'en autoriser la traduction ». De schrijver der verhandeling heeft aan de Academie zijn vertaalrecht niet afgestaan, dus blijft het hem alleen toebehooren.

J. OBRIE.

—

Ten slotte verlangt de Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde overlegging van het verslag der werkzaamheden van de Commissie, welke belast werd met het opmaken van een ontwerp tot vaststelling van de terminologie der Nederlandsche spraakkunst.

—

Namens de Commissie, welke belast is met verslag uit te brengen over de afleveringen van het Woordenboek der Nederlandsche taal, deelt de heer Coopman mede dat zij, door bemiddeling van den heer de Hoon, Substituut van den Procureur des Konings, te Brussel, uit de nalatenschap van den heer de Hondt, een handschrift ter inzage heeft ontvangen, t. w. : *Dictionnaire de quelques termes flamands extraits des anciennes coutumes, chartes et sentences de Flandre etc., par E. van Acker, Conseiller à la Cour d'Appel, 1867.*

Aan de Redactie van het Woordenboek der Nederlandsche taal, te Leiden, werd door die Commissie, met een schrijven d. d. 12 December l. l., overgemaakt :

1° een exemplaar in losse, aan ééne zijde bedrukte vellen van het door de Academie bekroonde werk *Verouderde woorden bij Kiliaan* door JACOBS ;

2° een dito van het bekroond *Antwerpsch Idioticon* door CORNELISSEN, voor zoover beide werken afgedrukt zijn. (Het vervolg zal regelmatig nagestuurd worden) ;

3° Excerpten uit :

A) TH. COOPMAN, *Kinderlust*, Gent 1897 ;

B) G. SEGERS, *De Familie De Meulenaere*, Antwerpen, 1896 ;

C) id. *Licht en Bruin*, Antwerpen 1898 ;

D) id. Verschillende artikels in Belgische tijdschriften ;

k.) Placcaten van Vlaanderen ;

4° een exemplaar der werken onder 3, *b* en *c* vermeld.

De Commissie zegt den heeren Jan Broeckaert, werkend lid der Academie, en G. Segers, briefwisselend lid, dank voor de door hen bezorgde excerpten en zij stelt er prijs op den heer Dr. Guido Gezelle hare erkentelijkheid te betuigen voor de voorbeeldige wijze, waarop dit geacht Medelid den oproep van de Commissie, tot medewerking aan het Woordenboek der Nederlandsche taal, heeft beantwoord : Dr. Guido Gezelle stelde ter beschikking van Dr. W. de Vreese, die belast is het met overzicht van het Zuidnederlandsch in bedoeld Woordenboek, zijne uitgebreide verzameling excerpten (ongeveer **100,000**), meestal uit Zuidnederlandsche schrijvers, om ze ten bate van het Woordenboek te gebruiken. (*Toejuichingen*).

Aan de Redactie werd insgelijks medegedeeld dat door de Kon. Vl. Academie maatregelen zijn genomen om na te gaan, in hoeverre de opgaven in het *Algemeen Vlaamsch Idioticon* van Schuermans al of niet juist zijn, met het doel den uitslag van dit onderzoek aan de Redactie over te maken. Weldra zal den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs verslag worden uitgebracht over de laatst verschenen afleveringen van het Woordenboek.

Ten slotte, zegt de heer Coopman, achten wij ons gelukkig U te mogen mededeelen dat de beide

Vocabularia, tot welker uitgave gij gereedelijk beslist hebt, bijna geheel zijn afgedrukt, dank aan den loffelijken ijver van ons geacht Medelid Dr. de Vreese, die zijn verblijf te Londen heeft te nutte gemaakt om aldaar het vocabulaar van Noël de Berlaimont met uitgaven uit later tijd te vergelijken.

Tevens werd door hem naar 65 bibliotheken in Europa een rondschrijven gestuurd, ten einde inlichtingen over die *Vocabularia* in te winnen.

De vergadering betuigt den heer Coopman en zijne Medeleden der Commissie haren dank voor hunne werkzaamheid.

—

De heer de Vreese biedt, namens den heer Alfons Roersch, een exemplaar aan van de door dezen uitgegeven *Correspondance inédite de Loaeus* (JAN VAN LOO), abt van Eversham, met eene inleiding en aanteekeningen voorzien door den uitgever. — Bedankingen worden gestemd aan den heer Roersch.

—

De heer Obrie biedt, namens den schrijver, een afdruksel aan van *Bellerophon, symphonisch en lyrisch gedicht*, door ISIDOOR ALBERT. — Bedankingen aan den schrijver.

—

Jhr. de Pauw doet de volgende mededeeling:
De Koninklijke Vlaamsche Academie, voorge-

nomen hebbende alles te verzamelen wat, in welke taal ook, verschijnt over den heldhaftigen *Boerenkrijg* en *Besloten Tijd* van het einde der verledene eeuw, heb ik de eer haar, namens den schrijver, een werk aan te bieden, dat eene bijzondere melding verdient; ik bedoel *Le Dossier d'un Brigand, par Th. de Lantsheere, ancien Bâtonnier* (1).

Die « gewezen stafhouder », die bescheiden en te recht dien eervollen titel, hem eertijds door zijne confraters, advocaten te Brussel, geschonken, verkiest boven alle andere, is de Staatsminister, lange jaren Voorzitter van de Kamer der Volksvertegenwoordigers, oud-Minister van Justitie, Groot-Officier der Leopoldsorde, Groot-Kruis en Commandeur van nog meer; en die « Brigand » is geen andere dan zijn eigen grootvader, in zijn leven erfgriffier van Opwijk en Lebbeke en van het Leenhof van Dendermonde, die op 1798 door de handlangers en bevelhebbers der Fransche Republiek, als verdachte (*suspect*) 's nachts in zijn bed werd aangehouden, naar Parijs gevoerd, en zes lange maanden zonder vonnis in den *Temple* werd gevangen gehouden. Hij was de broeder van den eerwaarden Vicaris-generaal Jan-Huibrecht de Lantsheere, secretaris van Zijne Hoogw. den Kardinaal van Franckenberg, bisschop van Mechelen, die zich tegen den Burgerlijken Eed had verzet, en dit republikeinsch misdrijf moest boeten in de gevan-

(1) Brussel, Paul Lacomblez, 1898, 8°, 77 bladzijden.

genissen van België, Frankrijk en Italië, door bijna twintig jaren opsluiting, eerst als een der gijzelaars voor de betaling der zestig miljoen, op ons land gesteld, dan als verdacht van opstand. Het is een feit van beteekenis dat een zoo hooggeplaatst man als de Staatsminister de Lantsheere er fier over is, de kleinzoon en -neef te heeten van zulke vrome, vreedzame en onverschrokken mannen, en dat hij zich de moeite heeft getroost, te Parijs den geheimen bundel van dien verdachten onschuldige te gaan uitschrijven en uitpluizen, om ons te toonen in hoeverre de schandalige verdenkingen van de Fransche uitbuiters in ons land aan een groot getal onzer burgers en boeren, vrede en vrijheid, goed en bloed konden kosten. Doch, wat in onze oogen de getrouwe en beknopte ontleding dier lange en ongehoorde proceduur merkwaardig maakt, is, in de eerste plaats, de hulde door den schrijver gebracht aan een' onzer geliefdste en beroemdste medeleden, Emanuël Hiel, die een dier episoden in fraaie verzen heeft bezongen (1), en aan wien hij den eervollen naam van « vriend » geeft ; in de tweede plaats, het tevens verschrikkend en koddig misverstand der vreemde vervolgers en rechters, die onze taal niet machtig waren. Onder de voornaamste wenken of bewijzen van plichtigheid tegen den « brigand » ingebracht, werd er gewezen op

---

(1) WILM DE LANTSHEERE, « Tafereelen uit den beloken tijd, 1798 »; in de *Dietsche Warande* (1895), 31 blz.

eenen vertrouwelijken brief door dezes vrouw aan haren « allerliefsten man » in het gevang gestuurd, waarin zij hem o. a. teederlijk zegde : « Ik heb « verstaan uit UE brief, dat UE wel tot Parijs « gearriveerd zyt, alsook dat UE hope heeft van « haest te mogen afkomen ». Dit minzaam en eerbiedig UE kwam nog meermalen in den brief voor. Nu, het is om niet te gelooven — maar de Fransche vertaler had verstaan « *que* WEL *est « arrivé à Paris et que UE espère pouvoir sortir « d'affaire* »! En zoo nog twee, drie onzinnen, die tot den allerkomieksten uitslag brengen dat de rechter, die den verdachten gevangene ondervroeg, hem vraagde : « *Qu'est-ce que le citoyen Wel dont elle vous parle et pourquoi est-il détenu? — Quel est l'individu qu'elle vous désigne par les deux lettres, initiales sans doute, UE?* » — En aan zulke brabbeltaal en rechters (?) waren de vrijheid, de fortuin, het leven onzer voorouders blootgesteld!

« Indien ik ooit » doet de schrijver met reden opmerken, « mij mocht verheugen, als Minister « van het Rechtswezen, de wet, die in strafzaken « het gebruik der Vlaamsche taal in België regelt, « te hebben verdedigd en onderteekend (den 17 Au- « gustus 1873), dan is het wel als ik deze gevaar- « lijke klucht te lezen kwam ».

Die woorden spreken waarheid, want het was de laatste maal niet dat, zelfs onder een vaderlandsch bestuur, onschuldigen hebben kunnen verdacht

of zelfs veroordeeld worden door de onkunde van rechters, die de taal des lands niet machtig waren.

Het zou te lang zijn in al de bijzonderheden dier belangrijke levensbeschrijving te treden. Overigens na deze grap, *où l'odieux se le dispute au ridicule*, moet men maar de ladder optrekken Doch, gelijk de schrijver het zeer wel zegt, het lot van dien gevaarlijken « brigand » is hetgene geweest van honderden zijner landgenoten : *ab uno disce omnes*. En daarom is deze familiegebeurtenis eene kostbare bijdrage, van groot belang voor de algemeene geschiedenis van ons dierbaar Vaderland. (*Toejuiching.*)

Dagorde.

De vergadering keurt de rekening goed over het jaar 1898, voorgelegd namens de Commissie van Rekendienst.

De heer Hiel, ingeschreven voor de lezing van het vervolg zijns gedichts : *Besloten Tijd*, vraagt die lezing te mogen doen in de maand Januari 1899. De vergadering stemt met dit voorstel in en de heer Bestuurder verleent het woord aan den heer Broeckaert voor eene biographische mededeeling over de Vlaamsche dichteres ELIZABETH VAN DEN HOVE.

Dit opstel zal in de *Verslagen en Mededeelingen* opgenomen worden.

Te 3 1/2 uur verklaart de heer Bestuurder de zitting geheven.

ELIZABETH VAN DEN HOVE

NEDERLANDSCHE DICHTERES

(1666-1751)

door JAN BROECKAERT.

Drie maanden geleden bood onze veelgeachte onderbestuurder, de heer van Even, ons den letterarbeid aan van eenen totdan toe onbekend gebleven Vlaamschen dichter der XVIIe eeuw, met name JACOB VAN NETHEN. In afwachting dat mij de gelegenheid gegeven zij het handschrift van dien beoefenaar der vaderlandsche letteren, met het oog op de daarin voorkomende liederen, te onderzoeken, heb ik, op mijne beurt, het genoegen de aandacht der Koninklijke Vlaamsche Academie te vestigen op eene insgelijks tot dusverre onbekende Nederlandsche dichteres van het laatste vierde der XVIIe en de eerste helft der XVIIIe eeuw, wier pennevruchten, eenen bundel vormende van 203 bladzijden in folio, mij door eenen harer afstammelingen uit Dendermonde met de meeste bereidwilligheid werden toevertrouwd.

De naam dezer dichteres was ELIZABETH VAN DEN HOVE, gesproten uit eene Noord-Nederlandsche, Roomsch-katholieke familie, gevestigd te Baarland, een dorp op het Zeeuwsche eiland Zuid-Beveland, alwaar haar vader het beroep van brouwer uitoefende

en dijkgraaf was. Hij overleed op slechts twee en veertigjarigen ouderdom, eene zeer godvruchtige weduwe achterlatende, met niet min dan twaalf kinderen, waaronder een zoon, die later priester werd, en onze dichteres, te Baarland ter wereld gekomen in den loop van 1666.

In een harer opstellen verhaalt zij ons hoe hare moeder, na den dood haars geliefden echtgenoots, zich metterwoon ging nederzetten te Goes, terwijl zij zelve, vermoedelijk om er hare opvoeding te voltrekken, naar Mechelen gezonden werd. Het was in deze stad dat zij, na de hand te hebben afgewezen van eenen welhebbende gereformeerde, nog maar twintig jaren oud in het huwelijk trad met Hendrik Bruynincx, den zevensten zoon van eenen ervaren koopman uit Rozendaal, wiens zes andere zoons den geestelijken staat hadden omhelsd. Dit huwelijk werd in de kerk van de Rijke Claren te Mechelen den 8 December 1686 ingezegend.

Hendrik Bruynincx, van wien, in 't voorbijgaan gezegd, ons geleerd medelid professor de Ceuleneer, van moeders zijde, afstamt, staat in de gedenkschriften der familie als een bekwaam apotheker te boek. Hij zette zich neder te Goes, de verblijfplaats zijner schoonmoeder, en werd er vader van vijf dochters en zeven zoons, waaronder Jan, de jongste, die zich te Aalst in den echt verbond met Joanna-Petronella Touriani, en Dendermonde kwam bewonen, alwaar hij weldra aan het hoofd stond van eenen voorspoedigen wijnhandel, tot heden door de familie Bruynincx voortgezet.

Uit het huwelijk der laatstgenoemden werd den 18 October 1733 te Dendermonde een zoon geboren, met name Frans-Lucas Bruynincx, die er in 't college der Augustijnen, later ter hoogeschool van Leuven, zulke schitterende studiën deed, dat hij den graad van doctor in de godgeleerdheid bekwam en in 1769 door Gudwal Seiger, prelaat der St.-Pietersabdij te Gent, geroepen werd om in dit sticht de jonge kloosterlingen tot de kennis dier wetenschap op te leiden. Men weet dat hij, het voetspoor drukkende van PIETER-ADRIAAN VAN DEN BROUCKE, dezen anderen beroemden Dendermondenaar, ook met bijval de Latijnsche lier bespeelde. Hij overleed te Gent den 13 Januari 1779 (1).

Eene halve eeuw lang, min negen weken, sleet onze dichteres aan de zijde van haren geliefden echtgenoot, niet zonder tegen de onverdraagzaamheid der andersdenkende bevolking van ter Goes soms eenen hevigen strijd te hebben moeten voeren. Toen zij vijftig jaren oud was kwam haar het ongeluk over met blindheid te worden geslagen. Hoe pijnlijk haar zulks ook viel, toch onderstond zij haar lot met gelatenheid, in de hoop eenmaal het gezicht weder te bekomen. Drie jaren nadien, inderdaad, dank aan eene gelukkige behandeling van den Rozen-

---

(1) 's Mans levensschets werd door ons medegedeeld in de *Gedenkschriften van den Oudheidkundigen Kring der stad en des voormaligen Lands van Dendermonde*, 2ᵉ reeks, VI, bl. 201-216.

daalschen heelmeester Velthoff, mocht zij zich in eene volledige herstelling verheugen.

Den 29 September 1736 weduwe geworden, verliet *Elizabeth van den Hove* korts daarna hare verblijfplaats, om haren intrek te nemen bij een harer kinderen te Dendermonde, alwaar zij in den gezegenden ouderdom van 85 jaren, den 14 Mei 1751 ontsliep. Hare stoffelijke overblijfselen werden in de Collegiale kerk van O.-L.-Vrouw ter aarde besteld.

Het handschrift, of liever eene der kopijen van het handschrift onzer dichteres is getiteld: *Invallende gedachten, gemaeckt door Elizabeth van den Hove, huysvrouwe van Sr Henricus Bruynincx, apothecaris, naer dat haere oogen sijn gepelt tot Roosendaal door den operateur Velthoff, op den 2 April 1720, voorsien met alderleije soorten van dichten, opgedraegen aen haeren Man ende Kinderen, oudt t' seventig jaeren.* Het bevat vier en negentig dichtstukken van godsdienstigen en zedelijken aard, de meeste ontleend aan de H. Schrift, waarmede zij in 't bijzonder vertrouwd schijnt te zijn geweest.

In hare *Aenspraeke tot den leser* vraagt zij verschooning voor de geringe dichtwaarde van haar werk, dat zij, nederig, zegt te zijn gemaakt van « een cleyn vrouwverstand », die er enkel op uit was de gevoelens, welke in hare ziel opwelden, tot les en leering harer geliefden, op het papier te storten. « Mijne dichtkunst », zegt zij ;

« Is maar eenvoudig werk, dat ieder can verstaan;
Ick haal geèn heydens volck noch philosophen aan,
Daar de poëten meest haar dichten mee op-proncken,
En doen door Venus vier de jonge herten voncken.
Ick soeck maar door Godts geest een ieder raat te geven,
En hoe een mensch bestaat en hoe hij dient te leven.
Ick heb gecomponeert voor droeve en blijde lien,
Dat kunt gij in mijn boeck en in mijn dichten sien. »

Hare aanspraak sluit met deze regelen, welke het bewijs opleveren dat zij met de spreuk van HORATIUS : *poeta nascitur, non fit*, niet onbekend was :

« Maar door de studie wordt men echter geen poëet,
Dat is een gaaf van Godt, gelijck een ieder weet;
Hiertoe is studie, kunst en alle vlijt verloren :
Niets maakt poëten, maar men wordt poëet geboren. »

Het is mijn inzicht niet den dichtarbeid van ELIZABETH VAN DEN HOVE hier te ontleden noch er verdere uittreksels van mede te deelen. Wat in hare verzen vooral uitschijnt is een diep ingeworteld geloof in de goedheid en de almacht des Heeren, eene volkomene onderwerping in den goddelijken wil, en, zooals ik zegde, eene ongemeene bekendheid met de gezamenlijke bijbelboeken, van welke zij schier op iedere bladzijde het bewijs geeft. Hooge dichterlijke vlucht is er in wat zij schreef niet waar te nemen; hare verzen zijn niet altijd even vloeiend en zondigen weleens tegen de regels der prosodia; doch als men in acht neemt dat zij eerst, naar hare getuigenis, beginnen dichten is toen de lentetijd haars levens reeds lang voorbij was, dan baart het

geene verwondering zoo zij met de goede dichters van haren tijd niet kan vergeleken worden.

Zij heeft echter genoegzame verdiensten opdat haar naam aan de vergetelheid ontrukt worde.

ERRATUM.

Bl. 443 staat : *Oudnederlandsche* bronnen. – Lees *Oudnederfrankische bronnen.*

INHOUDSTAFEL.

A.

Bladz.

ALBERDINGK THIJM (P.), benoemd tot bestuurder voor 1898, 8. — Lijkrede over P. Willems, 41. — De duidelijkheid in de kunst 288

ARNOLD (TH.-J.-I.), Mededeeling over Petrus Dathen, 44. — Verslag over eene verhandeling voor de wedstrijden, 188. — *Het Nederlandsch in de Gentsche dagbladpers* . . . 305

B.

Boeken (Aangeboden) 5, 13, 39, 88, 146, 152, 300, 374, 404, 429, 446 . . . .

BOLS (J.), verslag over verhandelingen voor de wedstrijden, 208. — Benoemd tot lid der Commissie voor het voorstellen van prijsvragen 305

BROECKAERT (J.), *Nog iets over onze oude liedjeszangers*, 21. — Verslag over verhandelingen voor de wedstrijden, 206. — Benoemd tot lid der Commissie voor het voorstellen van prijsvragen 305. — *Elizabeth van den Hove* 459

C.

CLAES (D.), verslagen over verhandelingen voor de wedstrijden, 183, 222. — Kortswijlige verhandeling over het partikel « Op » 377

CLAEYS (H.), gekozen tot lid der Rekendienst-Commissie, 11. — Benoemd tot lid der Commissie, die candidaten voorstelt voor de opene plaatsen 106

Commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde. Verslagen in haren naam uitgebracht door den heer Coopman . 16, 91, 448

Bladz.

Commissie voor Geschiedenis, Bio- en Bibliographie. Verslagen in haren naam uitgebracht door den heer J. Broeckaert. 17

COOPMAN (TH.), Verslagen over verhandelingen voor de wedstrijden, 173, 202, 212, 238. — Benoemd tot lid der Commissie voor het voorstellen van prijsvragen, 305. — Verslag namens de Commissie voor het Nederlandsch Woordenboek 452

COREMANS (ED.), verslag over eene verhandeling voor de wedstrijden 245

CORNELISSEN (JOZEF), bekroond door de Academie 238

D.

DAEMS (S.), benoemd tot lid der Commissie voor het voorstellen van prijsvragen 305. — Idem tot onderbestuurder voor 1899 444

DE FLOU (K.), belast met eene critische uitgave van *Sidrac*, 9. — Verslag over eene verhandeling voor de wedstrijden . . 156

DE KONINCK (L.), benoemd tot briefwisselend lid 303

DE PAUW (JHR.), belast met de uitgave eener perkamenten rolle van de XIVe eeuw, 8. — Gekozen tot lid der Rekendienst-Commissie, 11. — Wordt belast met het raadplegen van handschriften te Parijs 302. — Bibliographische mededeeling 454

DE POTTER (FR.), Bibliographische aanteekening, 18. — Voorstel betrekkelijk een adres aan de Regeering en aan de Wetgeving 103

DE VOS (AM.), benoemd tot lid der Commissie, belast met het voordragen van candidaten voor de opene plaatsen . . 106

DE VREESE (W.), belast met eene critische uitgave van *Sidrac*, 9. — Idem met de uitgave van het *Vocabulaer* van Noel de Berlaimont, en van het *Vocabulario para aprender Franches Espannol y Flamincq*, 151. — Belast met het afschrijven van handschriften te Londen, 302. — Bibliographische aanteekening, 303. — Verslag over den driejaarlijkschen wedstrijd voor Nederlandsche tooneelletterkunde, 386. — *Over Cornelis Everaert* 432

G.

GAILLIARD (EDW.), belast, met de heeren de Vreese en de Flou, met eene critische uitgave van *Sidrac* 9

Bladz

Gezelle (G.), benoemd tot lid der Commissie voor het voorstellen van prijsvragen 305

H.

Hiel (Em.), *De Vorster*, gedicht 54

J.

Janssens (A.), gekozen tot werkend lid, 106. — *Verstrooide perels* 411

L.

Levensbeschrijving der Zuidnederlandsche schrijvers. Ontwerp daarvan 51

M.

Maerlant's borstbeeld door de Regeering voor de Academie besteld 430

O.

Obrie (J.), gekozen tot lid der Rekendienst-Commissie, 11. — Idem der Commissie, belast met het voordragen van candidaten voor de opene plaatsen, 106. — Stelt voor den heer Minister van Justitie te verzoeken eenen behoorlijken vertalingdienst in te riehten 149

R.

Ramboux (Mathilde), aanbieding van eenen door haar geschreven dichtbundel 148

S.

Segers (G.). De ontwikkeling onzer taal 108
Sermon (H.). Verslag over verhandelingen voor de wedstrijden 236, 241
Simons (L.). Een blik op Vondel, als wijsgeer 247
Stallaert (B.). Vraagt aan de Academie de voortzetting van het *Glossarium* door K. Stallaert 15

T.

Tack (P.) zendt een hs., getiteld : *Bibliographie van de oudnederfrankische bronnen en Geschiedenis van de studie dezer bronnen* 443

Bladz.

TEMMERMAN (H.), bekroond door de Academie 238

Tooneelletterkunde (Nederlandsche). Driejaarlijksche wedstrijd. Verslag der jury 386

V.

VAN EVEN (ED.), benoemd tot onderbestuurder voor 1898, 8. — Bibliographische aanteekening : Jacob van Nethen, 408. — Benoemd tot bestuurder voor 1899 444

VERVLIET (J.-B.), bekroond door de Academie 246

W.

Wedstrijden voor 1898. — Ingezonden verhandelingen, 9 — Benoeming der keurraden, 12. — Wedstrijden voor 1900-1904 370

WILLEMS (P.). Bibliographische aanteekening, 10. — Bericht van zijn overlijden, 41. — Voorstel tot het schilderen van zijn portret. 44

30.

